

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

116853

SİYASİ PARTİLERİN KADIN POLİTİKALARINA KARŞI
KADINLARIN TUTUMU

116853

DOKTORA TEZİ

Zekiye DEMİR

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Enstitü Anabilim Dalı : KAMU YÖNETİMİ

Bu tez ¹⁹...../...../2002 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği/~~Çoğunlukla~~ ile kabul edilmiştir

Doç.Dr. Omer ÇAHA

Doç.Dr. Davut DURSUN

Doç.Dr. Ahmet BİLGİLİ

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Engin YILDIRIM

Yrd. Doç. Dr. Mahmut KARAMAN

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	viii
ÖZET	xviii
SUMMARY	xvix
GİRİŞ	1

LBÖLÜM:

KADININ SİYASAL TEMSİL DÜZEYİNİ ETKİLEYEN

TEMEL FAKTÖRLER	6
1.1. Kadının Siyasetteki Yeri ve Konumu	6
1.2. Kadının Siyasal Alanda İkinci Planda Kalmasının Nedenleri	9
1.3. Kadınların Siyasal Katılımının Lehinde ve Aleyhinde Görüşler	14
1.3.1. Kadınların Siyasal Katılımına Karşı Olanların Öne Sürdükleri Gerekçeler	14
1.3.2. Kadınların Siyasal Katılımının Gerekliğini Savunanların Gerekçeleri	16
1.3.2.1. Kadınların Siyasette Daha Çok Bulunmaları İnsan Haklarının Kullanımını Yaygınlaştırır	16
1.3.2.2. Siyaset Kadın Değerleriyle Olumlu Yönde Dönüştürülebilir	17
1.4. Kadınların Siyasal Karar Organlarında Varlığını Artırmaya Yönelik Çalışmalar	20
1.4.1. Eşitlikçi Uygulamalar	20
1.4.2. Kadınlar Lehine Ayrımcı Politikalar	20
1.5. Kadınların Siyasal Alanda Temsili ve Siyasal Parti İlişkisi	25
1.5.1. Siyasal Partilerin Temel İşlevleri	25
1.5.2. Kadınların Siyasal Partilerden Aday Gösterilmesini Etkileyen Faktörler	28
1.5.2.1. Siyasal Kültür	29
1.5.2.2. Seçim Sistemleri	32
1.5.2.3. Parti Sistemleri	43
1.5.2.4. Parti İdeolojisi	46
1.5.2.5. Parti Örgütü ve Aday Belirleme Süreci	48
1.5.2.6. Aday Gösterme Sistemi ve Pozitif Ayrımcı Stratejilerin Etkinliği	53

1.5.2.7. Parti İçi Aday Olma ve Gösterme Süreci	54
1.6. Siyasal Partilerin Kadın Politikaları	57
1.6.1. Siyasal Partilerin Kadınlara Yöneliş Nedenleri	57
1.6.1.1. Kadınların Potansiyel Oy Değerinin Anlaşılması	58
1.6.1.2. Partiler Arası Rekabet	59
1.6.1.3. Kadın Hareketleri ve Feminizm	60
1.6.1.4. Kadınların Çalışma Hayatında Daha Çok Yer Almaları	63
1.6.2. Siyasal Partilerin Kadın Politikalarındaki Temel Stratejiler	64
1.6.2.1. Retoriksel Strateji	65
1.6.2.2. Özendirici Eylem Stratejisi	65
1.6.2.3. Pozitif Ayırıcı Strateji	66
1.6.3. Partilerin Kadın Organlarının İşlevleri	67

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SİYASAL PARTİLERİN KADIN POLİTİKALARI	68
2.1. DÜNYADA KADININ SİYASAL TEMSİL DURUMU	68
2.1.1. Batıda Kadınların Siyasal Katılımı	68
2.1.2. Kadınlara Oy Hakkını İlk Veren Ülkeler	70
2.1.3. Dünya Parlamentolarında Kadınların Temsil Düzeyi	73
2.1.4. Kadınların Temsil Düzeyini Artırmaya Yönelik Uluslararası Kadın Konferansları	76
2.2. Türkiye'de Kadının Siyasal Yaşamındaki Yeri	77
2.2.1. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadınların Siyasal Mücadelesi	77
2.2.2. Kadına Siyasal Hakların Verilmesinin Nedenleri	79
2.2.3. TBMM'ye Seçilen Kadınların Sayısal Gelişimi	80
2.2.4. Parlamento Üyesi Kadınların Özellikleri	81
2.2.5. Parlamenter Kadınların Sosyal ve Siyasal Rollerindeki Değişimler	83
2.2.6. Parlamenter Kadınlarda Cinsiyet Kimliği ve Siyasal Kimlik İlişkisi	84
2.3. Siyasal Partilerin Yazılı Metinlerinde Kadın İmaj, Söylem ve Politikaları	86
2.3.1. Cumhuriyet Halk Partisi	86
2.3.1.1. CHP'de Kadın Söylemi	86

2.3.1.2. CHP Program ve Tüzüğünde Kadın	90
2.3.1.3. CHP'nin Kadın Projesi	93
2.3.1.4. CHP'nin Hazırladığı Kadınlara Yönelik Yasal Düzenlemeler	98
2.3.1.5. CHP'nin Kadın Kolları Örgütlenmesi	101
2.3.1.6. CHP'nin Kota Uygulaması	103
2.3.2. Doğru Yol Partisi (DYP)	104
2.3.2.1. DYP'nin Kadın Sorunlarına Bakışı	105
2.3.2.2. DYP Tüzüğünde ve Yönetmeliklerinde Kadın	107
2.3.2.3. DYP'nin Kadınlara Yönelik Eğitim Programları	109
2.3.2.4. 18. Nisan 1999 Milletvekili Seçimlerinde DYP'nin Basın İlanlarında Kadın	110
2.3.3. Anavatan Partisi (ANAP)	110
2.3.3.1. Parti Tüzük, Program ve Seçim Beyannamelerinde Kadın	111
2.3.3.2. Parti İçi Eğitim Amaçlı Materyallerinde Kadın	111
2.3.3.3. Kadın Sorunlarının Çözümüne Yönelik Öneriler	114
2.3.3.4. ANAP'lı Kadınların Medeni Kanun'da Değişiklik Önerileri	116
2.3.3.5. 18 Nisan 1999 Seçimlerinde ANAP'ın Basın İlanlarında Kadın	117
2.3.4. Fazilet Partisi (FP)	118
2.3.4.1. Fazilet Partisi'nin Yazılı Belgelerinde Kadın	118
2.3.4.2. 18 Nisan 1999 Seçimlerinde FP'nin Basın İlanlarında Kadın	119
2.3.4.3. FP'nin Kapatılmasında Kadınların Rolü	121
2.3.5. Demokratik Sol Parti (DSP)	122
2.3.6. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	123
2.4. 18 Nisan 1999 Milletvekili Seçimlerinde Kadınların Adaylık ve Seçilme Durumu	124
2.4.1. Kadınların Milletvekilliğinde Adaylık Durumu	124
2.4.2. Partilere Göre Kadın Adaylar	127
2.4.3. Milletvekili Seçim Sonuçlarında Kadınların Durumu	128
2.4.4. 18 Nisan 1999 Seçimlerinin Handikap Faktörü Açısından Değerlendirilmesi	130

2.4.5. 18 Nisan 1999 Seçimlerinde Partilerin Kadın İmaj ve Söylemleri	130
2.5. Türkiye’de Siyasal Partilerin Kadın Politikalarında Temel Çizgiler	131

III. BÖLÜM:

KADINLARIN SİYASAL TUTUMLARI VE PARTİLERE YAKLAŞIMI	136
3.1. Araştırmanın Amaç, Yöntem ve Örneklemi	137
3.1.1. Alan Araştırmasının Amacı	137
3.1.2. Örneklem ve Yöntem	137
3.2. Kadın Sorunlarının Kaynağı ve Çözüm Yöntemleri	140
3.2.1. Kadınlara Göre Kadınların Temel Sorunları	140
3.2.2. Kadınlara Göre Kadın Sorunlarının Kaynakları	144
3.2.3. Kadınlara Göre Kadın Sorunlarının Çözümü	147
3.2.4. Kadınlara Göre Kadınlar İçin En Uygun Meslek	151
3.3. Kamusal-Özel Alan ve Siyasete Yönelik Tutumlar	152
3.3.1. Kadın-Erkek-Eşitlik İlişkisine Yönelik Tutumlar	153
3.3.1.1. “Kadın Sorunu” ve “Erkek Sorunu” Ayırımı	153
3.3.1.2. Kadın-Erkek Eşitliği	155
3.3.2. Kadın-Siyaset İlişkisine Yönelik Tutumlar	157
3.3.2.1. Siyaset ve Cinsiyet İlişkisi	157
3.3.2.2. Farklı Siyasal Görüşü Olan Kadınlar Arasında Dayanışma	159
3.3.2.3. Kadınların Siyasette Daha Çok Yer Almalarının Sorunların Çözümüne Katkısı	161
3.3.3. Aile Sorumluluğu-Siyaset İlişkisine Yönelik Tutumlar	163
3.3.3.1. Ev Sorumluluğu ve Kadınların Kamusal Alanda Çalışması	163
3.3.3.2. Aile Sorumluluğunun Kadınların Kendilerini Geliştirmelerine Engel Oluşturması	166
3.3.4. Siyasal Partilerin Kadın Politikalarına Yönelik Tutumlar	168
3.3.4.1. Kadın Sorunlarına Yaklaşımında Siyasal Partiler Arasındaki Farklılık	168
3.3.4.2. Sağ Partilerin Kadın Haklarına Yaklaşımı	170
3.3.4.4. Sol Partilerin Kadın Haklarına Yaklaşımı	172

3.3.4.5. Kadınlara Yönelik Olumlu Ayrımcı Politikalar	174
3.3.5. Din ve Siyaset İlişkisine Yönelik Tutumlar	176
3.3.5.1. Başörtülü Milletvekiline Bakış	176
3.3.5.2. Dindar Siyasal Kadroların İşbaşına Gelmesi ve Kadın Özgürlükleri	179
3.3.5.3. Dini İnançların Kadınların Kendilerini Geliştirmeleri Üzerindeki Etkisi	181
3.4. Siyasal Katılım, Siyasal Kimlik ve Parti Tercihi	184
3.4.1. Siyasal Katılım	185
3.4.1.1. Kadınların Siyasete Katılım Düzeyi	185
3.4.1.2. Kadınların Siyasal Katılım Amacı	185
3.4.2. Siyasal Kimlikler	187
3.4.2.1. Kadınların Kendilerine Yakın Bulduğu Kimlikler	187
3.4.2.2. Benimsenen Kimlikler Arası İlişkiler	188
3.4.3. Parti tercihi	189
3.4.3.1. Kadınların Kendilerine Yakın Bulduğu Partiler	189
3.4.3.2. Kadınların Partileri Kendilerine Yakın Bulma Nedenleri	191
3.4.3.3. Kadınların Kendilerine En Uzak Bulduğu Partiler	191
3.4.3.4. Kadınların Siyasal Partileri Kendilerine Uzak Bulma Nedenleri	193
3.4.4. Kadınların Siyasal Bilgi Kaynakları	194
3.4.4.1. Kadınların Siyasal Konularda Görüşlerine En Çok İtibar Ettikleri Kişiler	194
3.4.4.2. Kadınların Siyasal Konulardaki Temel Bilgi kaynakları	196
3.5. Kadınların Bazı Toplumsal Değerlere Bakışı	197
3.5.1. Cinsel Özgürlük	197
3.5.2. Evlilik ve Aile Hayatı	199
3.5.3. Ekonomik Özgürlük	201
3.5.4. Siyasal Katılım	203
3.5.5. Yöneticilerin Kadın Olması	205
3.5.6. Örtünmek	206
3.5.7. Benimsenen Siyasal Kimlikler ile Değerler Arasındaki İlişkiler	208
3.5.8. Siyasal Parti Tercihi ile Değerler Arasındaki İlişkiler	209

3.6. Kadınların Türkiye'deki Siyasal Partilerin Kadın Sorunlarına Yaklaşım Algısı	210
3.6.1. Kadınların ANAP İmajı	211
3.6.2. Kadınların CHP İmajı	213
3.6.3. Kadınların DSP İmajı	215
3.6.4. Kadınların DYP İmajı	217
3.6.5. Kadınların FP İmajı	219
3.6.6. Kadınların MHP İmajı	221
SONUÇ VE ÖNERİLER	223
KAYNAKLAR	234
EKLER	244
ÖZGEÇMİŞ	255

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Parlamentolardaki temsil ve seçim sistemi ilişkisi	40
Tablo 2: Nispi temsil sistemi ve kadınların parlamentoda temsili	42
Tablo 3: Aday belirleme kararlarının oluşturulma biçimi	50
Tablo 4: Bazı ülkelerde kadınların seçme, seçilme ve parlamentoya ilk giriş tarihleri	71
Tablo 5: Kadınların ülkelere göre oy hakkını elde etme yılları	72
Tablo 6: 1945-1995 yılları arasında dünyadaki parlamento sayıları ve bu parlamentolardaki kadın üye oranları	73
Tablo 7: Dünyadaki parlamento ve senatolarda üye sayıları (Kasım, 2001)	74
Tablo 8: Bölgeler itibariyle parlamento ve senatolarda kadın üye oranları (Kasım 2001)	74
Tablo 9: Parlamento veya senatolarına kadın başkan seçen ülkeler ve her iki meclisten herhangi birine ilk kez kadın başkan seçilen yıl	75
Tablo 10: TBMM’de kadın temsilcilerin yıllara itibariyle dağılımı	81
Tablo 11: 18 Nisan 1999 milletvekili seçimlerinde partilerin gösterdiği kadın milletvekili adaylarının illere göre dağılımı	125
Tablo 12: 18. Nisan 1999 milletvekili seçimlerinde adayların cinsiyete göre Dağılımı	127
Tablo 13: 18 Nisan 1999 seçimlerinde aday gösterilen kadınların partilere göre dağılımı	127
Tablo 14: 18 Nisan 1999 seçimlerinde ilk üç sıradan aday gösterilen kadınların partilere göre dağılımı	128
Tablo 15: 18 Nisan 1999 milletvekili seçim sonucu kazanan milletvekillerinin cinsiyete göre dağılımı	129
Tablo 16: 18 Nisan 1999 milletvekili seçimi sonucu parlamentoya giren kadınların partilere göre dağılımı	129
Tablo 17: Örneklemin Demografik Özellikleri	138
Tablo 19: Örneklemin kendisine en yakın bulunduğu ilk kimlik	140
Tablo 20: Türkiye’de kadınların en temel iki sorunu	141
Tablo 21: Türkiye’de kadınların karşılaştığı ilk iki sorun arasındaki ilişkiler (%)	141
Tablo 22: Türkiye’de kadınların en temel sorunu (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)	142
Tablo 23: Türkiye’de kadınların en temel sorunu (Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)	142

Tablo 24: Türkiye’de kadınların en temel sorunu (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)	143
Tablo 25: Türkiye’de kadınların en temel sorunu (Parti tercihine göre yüzde dağılım)	143
Tablo 26: Türkiye’de kadınların en temel sorunu (Yakın bulunan kimliklere göre yüzde dağılım)	144
Tablo 27: Siyasete katılım düzeyine göre kadınların temel sorunları	144
Tablo 28: Kadınlara göre Türkiye’de kadın sorunlarının kaynağı	145
Tablo 29: Kadınların en temel kadın sorunları ve sorunların kaynağı arasındaki ilişki	145
Tablo 30: Eğitimsizlik ve ekonomik bağımlılığı kadınların temel sorunu olarak görenlere göre bu sorunların kaynakları	145
Tablo 31: Siyasete katılım düzeyine göre temel kadın sorunlarının kaynağı	146
Tablo 32: Yakın bulunan siyasal kimliklere göre kadın sorunlarının temel kaynağı	147
Tablo 33: Türkiye’de kadın sorunlarını kim çözebilir?	148
Tablo 34: Türkiye’de kadın sorunlarını kim çözebilir? (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)	148
Tablo 35: Türkiye’de kadın sorunlarını kim çözebilir? (Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)	149
Tablo 36: Türkiye’de kadın sorunlarını kim çözebilir? (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)	149
Tablo 37: Türkiye’de kadın sorunlarını kim çözebilir? (Siyasete katılım düzeyine göre yüzde dağılım)	150
Tablo 38: Türkiye’de kadın sorunlarını kim çözebilir? (Kimliklere göre yüzde dağılım)	150
Tablo 39: Türkiye’de kadın sorunlarını kim çözebilir? (Parti tercihine göre yüzde dağılım)	151
Tablo 40: Türkiye’de kadın sorunlarını kim çözebilir? (En temel iki sorun algısına göre yüzde dağılım)	151
Tablo 41: Kadınlara göre kadınlar için en uygun meslek	152
Tablo 42: “İnsanlığın sorunları ortaktır; bu nedenle kadın ve erkek sorunları ayrımı doğru değildir”	153
Tablo 43: “İnsanlığın sorunları ortaktır; bu nedenle kadın ve erkek sorunları ayrımı doğru değildir” (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)	153
Tablo 44: “İnsanlığın sorunları ortaktır; bu nedenle kadın ve erkek sorunları ayrımı doğru değildir” (Medeni duruma göre yüzde dağılım)	154

Tablo 45: “İnsanlığın sorunları ortaktır; bu nedenle kadın ve erkek sorunları ayrımı doğru değildir” (Eğitim durumuna göre yüzde dağılım) -----	154
Tablo 46: “İnsanlığın sorunları ortaktır; bu nedenle kadın ve erkek sorunları ayrımı doğru değildir” (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)-----	154
Tablo 47: “Kadın ve erkek eşitliğinin tam olarak sağlanması mümkün değildir”-----	155
Tablo 48: “Kadın ve erkek eşitliğinin tam olarak sağlanması mümkün değildir” (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım) -----	155
Tablo 49: “Kadın ve erkek eşitliğinin tam olarak sağlanması mümkün değildir” (Eğitim durumuna göre yüzde dağılım)-----	156
Tablo 50: “Kadın ve erkek eşitliğinin tam olarak sağlanması mümkün değildir” (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım) -----	156
Tablo 51: “Kadın ve erkek eşitliğinin tam olarak sağlanması mümkün değildir” (Medeni duruma göre yüzde dağılım) -----	156
Tablo 52: “Siyaset kadınlara uygun bir iş değildir”-----	157
Tablo 53: “Siyaset kadınlara uygun bir iş değildir” (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım) -----	158
Tablo 54: “Siyaset kadınlara uygun bir iş değildir” (Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım) -----	158
Tablo 55: “Siyaset kadınlara uygun bir iş değildir” (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım) -----	158
Tablo 56: “Siyaset kadınlara uygun bir iş değildir” (Medeni duruma göre yüzde dağılım) -----	159
Tablo 57: “Kadın sorunları çoğunlukla ortak olduğu için siyasi görüş farklılığı kadınlar arasında dayanışmaya engel olmamalıdır” -----	160
Tablo 58: “Kadın sorunları çoğunlukla ortak olduğu için siyasi görüş farklılığı kadınlar arasında dayanışmaya engel olmamalıdır” (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım) -----	160
Tablo 59: “Kadın sorunları çoğunlukla ortak olduğu için siyasi görüş farklılığı kadınlar arasında dayanışmaya engel olmamalıdır” (Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım) -----	161
Tablo 60: “Kadın sorunları çoğunlukla ortak olduğu için siyasi görüş farklılığı kadınlar arasında dayanışmaya engel olmamalıdır” (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım) -----	161
Tablo 61: “Kadın sorunları çoğunlukla ortak olduğu için siyasi görüş farklılığı kadınlar arasında dayanışmaya engel olmamalıdır” (Medeni duruma göre yüzde dağılım) -----	161
Tablo 62: “Kadınların daha çok söz sahibi olması halinde ülke sorunları daha kolay çözülecektir”-----	162

Tablo 63: “Kadınların daha çok söz sahibi olması halinde ülke sorunları daha kolay çözülecektir” (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım) —————	162
Tablo 64: “Kadınların daha çok söz sahibi olması halinde ülke sorunları daha kolay çözülecektir” (Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım) —————	163
Tablo 65: “Kadınların daha çok söz sahibi olması halinde ülke sorunları daha kolay çözülecektir” (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım) —————	163
Tablo 66: “Kadınların daha çok söz sahibi olması halinde ülke sorunları daha kolay çözülecektir” (Medeni duruma göre yüzde dağılım) —————	163
Tablo 67: “Kadının dışarıda çalışması evini ihmal etmeyecek biçimde olmalıdır” —————	164
Tablo 68: “Kadının dışarıda çalışması evini ihmal etmeyecek biçimde olmalıdır” (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım) —————	165
Tablo 69: “Kadının dışarıda çalışması evini ihmal etmeyecek biçimde olmalıdır” (Eğitim durumuna göre yüzde dağılım) —————	165
Tablo 70: “Kadının dışarıda çalışması evini ihmal etmeyecek biçimde olmalıdır” (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım) —————	166
Tablo 71: “Kadının dışarıda çalışması evini ihmal etmeyecek biçimde olmalıdır” (Medeni duruma göre yüzde dağılım) —————	166
Tablo 72: “Aile sorumluluğu kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır” —————	167
Tablo 73: “Aile sorumluluğu kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır” (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım) —————	167
Tablo 74: “Aile sorumluluğu kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır” (Eğitim durumuna göre yüzde dağılım) —————	167
Tablo 75: “Aile sorumluluğu kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır” (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım) —————	168
Tablo 76: “Aile sorumluluğu kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır” (Medeni duruma göre yüzde dağılım) —————	168
Tablo 77: “Kadın sorunlarına yaklaşımda partiler arasında pek bir farklılık yoktur” —————	169
Tablo 78: “Kadın sorunlarına yaklaşımda partiler arasında pek bir farklılık yoktur” (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım) —————	169
Tablo 79: “Kadın sorunlarına yaklaşımda partiler arasında pek bir farklılık yoktur” (Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım) —————	169
Tablo 80: “Kadın sorunlarına yaklaşımda partiler arasında pek bir farklılık yoktur” (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım) —————	170
Tablo 81: “Kadın sorunlarına yaklaşımda partiler arasında pek bir farklılık yoktur” (Medeni duruma göre yüzde dağılım) —————	170
Tablo 82: “Sağ partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır” —————	170

Tablo 83: “Sağ partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır” (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım) —————	171
Tablo 84: “Sağ partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır” (Eğitim durumuna göre yüzde dağılım) —————	171
Tablo 85: “Sağ partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır” (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım) —————	172
Tablo 86: “Sağ partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır” (Medeni duruma göre yüzde dağılım) —————	172
Tablo 87: “Sol partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır” —————	173
Tablo 88: “Sol partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır” (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım) —————	173
Tablo 89: “Sol partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır” (Eğitim durumuna göre yüzde dağılım) —————	173
Tablo 90: “Sol partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır” (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım) —————	173
Tablo 91: “Sol partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır” (Medeni duruma göre yüzde dağılım) —————	174
Tablo 92: “Milletvekili seçimlerinde tüm partiler ilk sıralardan daha çok kadın aday göstermelidir” —————	174
Tablo 93: “Milletvekili seçimlerinde tüm partiler ilk sıralardan daha çok kadın aday göstermelidir” (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım) ———	175
Tablo 94: “Milletvekili seçimlerinde tüm partiler ilk sıralardan daha çok kadın aday göstermelidir” (Eğitim durumuna göre yüzde dağılım) —	175
Tablo 95: “Milletvekili seçimlerinde tüm partiler ilk sıralardan daha çok kadın aday göstermelidir” (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım) -	175
Tablo 96: “Milletvekili seçimlerinde tüm partiler ilk sıralardan daha çok kadın aday göstermelidir” (Medeni duruma göre yüzde dağılım) —	176
Tablo 97: “Başörtülü kadın milletvekili adayları laiklik için büyük bir tehdit oluşturmaktadır” —————	177
Tablo 98: “Başörtülü kadın milletvekili adayları laiklik için büyük bir tehdit oluşturmaktadır” (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım) ———	177
Tablo 99: “Başörtülü kadın milletvekili adayları laiklik için büyük bir tehdit oluşturmaktadır” (Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım) ———	178
Tablo 100: “Başörtülü kadın milletvekili adayları laiklik için büyük bir tehdit oluşturmaktadır” (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım) —	178
Tablo 101: “Başörtülü kadın milletvekili adayları laiklik için büyük bir tehdit oluşturmaktadır” (Medeni duruma göre yüzde dağılım) ———	178
Tablo 102: “Dindar siyasi kadroların işbaşına gelmesi, kadın özgürlüklerini kısıtlayacaktır” —————	179

Tablo 103: “Dindar siyasi kadroların işbaşına gelmesi, kadın özgürlüklerini kısıtlayacaktır” (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım) -----	180
Tablo 104: “Dindar siyasi kadroların işbaşına gelmesi, kadın özgürlüklerini kısıtlayacaktır” (Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım) -----	180
Tablo 105: “Dindar siyasi kadroların işbaşına gelmesi, kadın özgürlüklerini kısıtlayacaktır” (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım) -----	180
Tablo 106: “Dindar siyasi kadroların işbaşına gelmesi, kadın özgürlüklerini kısıtlayacaktır” (Medeni duruma göre yüzde dağılım) -----	181
Tablo 107: “Dini inançlar kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır” -----	181
Tablo 108: “Dini inançlar kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır” (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım) -----	182
Tablo 109: “Dini inançlar kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır” (Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım) -----	182
Tablo 110: “Dini inançlar kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır” (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım) -----	182
Tablo 111: “Dini inançlar kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır” (Medeni duruma göre yüzde dağılım) -----	182
Tablo 112: Kadın ve siyaset ilişkisine ilişkin tutumlar ve kimlikler arasındaki ilişkiler (Tutum ifadelerine katılanların yüzde dağılımı) -----	183
Tablo 113: Kadın ve siyaset ilişkisine ilişkin tutumlar ve parti tercihi ilişkisi (Tutum ifadelerine katılan partililerin yüzde dağılımı) -----	184
Tablo 114: Kadınların siyasal faaliyetlere katılma düzeyi -----	185
Tablo 115: Kadınların siyasal faaliyetlere katılma amacı -----	186
Tablo 116: Kadınların siyasal faaliyetlere katılma amacı (Siyasal katılım düzeyine göre yüzde dağılım) -----	186
Tablo 117: Kadınların siyasal faaliyetlere katılma amacı (Kimliklere göre yüzde dağılım) -----	187
Tablo 118: Kadınların kendilerine en yakın buldukları ilk kimlik -----	188
Tablo 119: Kadınların kendilerine en yakın buldukları ikinci kimlik -----	188
Tablo 120: Kadınların kendilerine yakın buldukları ilk ve ikinci kimlik arasındaki ilişkiler -----	189
Tablo 121: Örneklemin kendisine yakın bulduğu partiler -----	190
Tablo 122: Parti tercih ve kimlikler arasındaki ilişkiler -----	190
Tablo 123: Parti tercih nedeni (Partililere göre yüzde dağılım) -----	191
Tablo 124: Örneklemin kendine en uzak bulduğu partiler -----	192
Tablo 125: Partili kadınların kendilerine uzak bulduğu partiler -----	192

Tablo 126: Yakın kimliklere göre kendine en uzak bulunan partiler (%)	193
Tablo 127: Kadınların siyasi partileri kendilerine uzak bulma nedenleri	194
Tablo 128: Kadınlar siyasi kanaatlerini oluştururken en çok kimlerin görüşlerine itibar ediyor?	195
Tablo 129: Kadınlar siyasi kanaatlerini oluştururken en çok kimlerin görüşlerine itibar ediyorlar? (Yakın parti tercihlerine göre yüzde dağılım)	195
Tablo 130: Kadınlar siyasi kanaatlerini oluştururken en çok kimlerin görüşlerine itibar ediyor? (Siyasal kimliklere göre yüzde dağılım)	196
Tablo 131: Kadınların siyasi konularda bilgi kaynakları	196
Tablo 132: Kadınların siyasi konularda bilgi kaynakları (Siyasal katılım düzeyine göre yüzde dağılım)	197
Tablo 133: Kadınların Kamusal Alana İlişkin Değerleri Önemleme Düzeyi	197
Tablo 134: "Sizin için cinsel özgürlük ne kadar önemli?"	198
Tablo 135: "Sizin için cinsel özgürlük ne kadar önemli?" (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)	198
Tablo 136: "Sizin için cinsel özgürlük ne kadar önemli?" (Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)	198
Tablo 137: "Sizin için cinsel özgürlük ne kadar önemli?" (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)	199
Tablo 138: "Sizin için cinsel özgürlük ne kadar önemli?" (Medeni duruma göre yüzde dağılım)	199
Tablo 139: "Sizin için evlilik ve aile hayatı ne kadar önemli?"	200
Tablo 140: "Sizin için evlilik ve aile hayatı ne kadar önemli?" (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)	200
Tablo 141: "Sizin için evlilik ve aile hayatı ne kadar önemli?" (Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)	200
Tablo 142: "Sizin için evlilik ve aile hayatı ne kadar önemli?" (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)	201
Tablo 143: "Sizin için evlilik ve aile hayatı ne kadar önemli?" (Medeni duruma göre yüzde dağılım)	201
Tablo 144: "Sizin için ekonomik özgürlük ne kadar önemli?"	202
Tablo 145: "Sizin için ekonomik özgürlük ne kadar önemli?" (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)	202
Tablo 146: "Sizin için ekonomik özgürlük ne kadar önemli?" (Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)	202
Tablo 147: "Sizin için ekonomik özgürlük ne kadar önemli?" (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)	203

Tablo 148: “Sizin için ekonomik özgürlük ne kadar önemli?” (Medeni duruma göre yüzde dağılım)	203
Tablo 149: “Sizin için siyasi faaliyetlere katılma ne kadar önemlidir?”	203
Tablo 150: “Sizin için siyasi faaliyetlere katılma ne kadar önemlidir?” (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)	204
Tablo 151: “Sizin için siyasi faaliyetlere katılma ne kadar önemlidir?” (Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)	204
Tablo 152: “Sizin için siyasi faaliyetlere katılma ne kadar önemlidir?” (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)	204
Tablo 153: “Sizin için siyasi faaliyetlere katılma ne kadar önemlidir?” (Medeni duruma göre yüzde dağılım)	204
Tablo 154: “Sizin için yöneticilerin kadın olması önemli mi?”	205
Tablo 155: “Sizin için yöneticilerin kadın olması önemli mi? (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)	205
Tablo 156: “Sizin için yöneticilerin kadın olması önemli mi? (Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)	206
Tablo 157: “Sizin için yöneticilerin kadın olması önemli mi? (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)	206
Tablo 158: “Sizin için yöneticilerin kadın olması önemli mi? (Medeni duruma göre yüzde dağılım)	206
Tablo 159: “Sizin için örtünmek ne kadar önemli?”	207
Tablo 160: “Sizin için örtünmek ne kadar önemli?” (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)	207
Tablo 161: “Sizin için örtünmek ne kadar önemli?” (Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)	207
Tablo 162: “Sizin için örtünmek ne kadar önemli?” (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)	207
Tablo 163: “Sizin için örtünmek ne kadar önemli?” (Medeni duruma göre yüzde dağılım)	208
Tablo 164: Benimsenen kimliklere göre değerleri önemseme oranları (Önemli bulanların yüzde dağılımı)	209
Tablo 165: Parti tercihine göre değerleri önemli bulma oranları (Önemli bulanları yüzde dağılımı)	209
Tablo 166: Siyasal partilerin kadın sorunlarına yaklaşımı konusundaki kadınların kanaatleri (Katılanların yüzde oranı)	211
Tablo 167: Partilerin kadın sorunlarına yaklaşım konusundaki imajları (%)	211
Tablo 168: Kadın sorunlarındaki yaklaşımıyla ANAP imajı (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)	212

Tablo 169: Kadın sorunlarındaki yaklaşımıyla ANAP imajı (Öğrenim düzeyine göre yüzde dağılım) -----	212
Tablo 170: Kadın sorunlarındaki yaklaşımıyla ANAP imajı (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım) -----	212
Tablo 171: Kadın sorunlarındaki yaklaşımıyla ANAP imajı (Kimlik tercihine göre yüzde dağılım) -----	213
Tablo 172: Kadın sorunlarındaki yaklaşımıyla ANAP imajı (Parti tercihine göre yüzde dağılım) -----	213
Tablo 173: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla CHP imajı (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım) -----	214
Tablo 174: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla CHP imajı (Öğrenim düzeyine göre yüzde dağılım) -----	214
Tablo 175: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla CHP imajı (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım) -----	214
Tablo 176: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla CHP imajı (Kimlik tercihine göre yüzde dağılım) -----	215
Tablo 177: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla CHP imajı (Parti tercihine göre yüzde dağılım) -----	215
Tablo 178: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla DSP imajı (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım) -----	216
Tablo 179: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla DSP imajı (Öğrenim düzeyine göre yüzde dağılım) -----	216
Tablo 180: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla DSP imajı (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım) -----	216
Tablo 181: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla DSP imajı (Kimliklere göre yüzde dağılım) -----	216
Tablo 182: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla DSP imajı (Parti tercihine göre yüzde dağılım) -----	217
Tablo 183: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla DYP imajı (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım) -----	217
Tablo 184: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla DYP imajı (Öğrenim düzeyine göre yüzde dağılım) -----	218
Tablo 185: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla DYP imajı (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım) -----	218
Tablo 186: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla DYP imajı (Kimliklere göre yüzde dağılım) -----	218
Tablo 187: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla DYP imajı (Parti tercihine göre yüzde dağılım) -----	219

Tablo 188: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla FP imajı (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)	219
Tablo 189: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla FP imajı (Öğrenim düzeyine göre yüzde dağılım)	220
Tablo 190: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla FP imajı (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)	220
Tablo 191: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla FP imajı (Kimliklere göre yüzde dağılım)	220
Tablo 192: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla FP imajı (Parti tercihine göre yüzde dağılım)	221
Tablo 193: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla MHP imajı (Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)	221
Tablo 194: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla MHP imajı (Öğrenim düzeyine göre yüzde dağılım)	221
Tablo 195: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla MHP imajı (Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)	222
Tablo 196: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla MHP imajı (Kimliklere göre yüzde dağılım)	222
Tablo 197: Kadın sorunlarına yaklaşımıyla MHP imajı (Parti tercihine göre yüzde dağılım)	222

ÖZET

Siyasal partiler çağdaş demokrasilerin en temel kurumlarıdır. Toplumun farklı kesimlerinin isteklerinin yönetime taşınmasına aracılık eder, hükümeti denetler, sorunlara alternatif çözüm önerileri sunar, farklı politikaların uygulamaya geçilmesinden önce tartışılmasını ve seçmen desteği almasını sağlarlar. Böylece siyasal sistemin meşruluğunu temin ederler. Siyasal partilerin faaliyet alanı büyük oranda siyasal sistemi oluşturan siyasal kültür, parti sistemi ve seçim sistemi gibi unsurlar tarafından belirlenir. Kadınlar, diğer bir çok alanda olduğu gibi, siyasal alanda da ikincil bir konumdadırlar. Kasım 2001 itibariyle dünyada gerek parlamento gerekse senatolarda toplam seçilmiş üyelerin yaklaşık yüzde 14'ü kadındır. Kadınların siyasal alandaki varlıklarının görece düşüklüğünün çok çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bu sebepler ülkeden ülkeye değişmekle birlikte bütün ülkelerde, kadınlar erkeklerden daha dezavantajlı konumdadırlar. Bu durum demokratik temsil ve cinsler arası eşitlik ilkeleriyle pek uyumamaktadır. Kadınlar aleyhine olan bu durumun düzeltilmesi ve kadınların temsil düzeylerinin yükseltilmesinde partilerin yaklaşımı ve kadınlara yönelik parti politikaları çok büyük önem taşımaktadır. Çünkü demokratik süreçlerde seçilmiş adaylar ancak parti listelerinde seçilme şansı yüksek yerlere yerleştirilebildikleri ölçüde seçilebilmektedirler. Kadınlara yönelik olumlu ayrımcılık olmadan kadın ve erkekler arasındaki bu orantısızlığın giderilmesi pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü bugünkü dengesiz durum, uzun bir tarihsel birikimin sonucudur. Türkiye'de kadınların temsil durumu dünyadakiyle benzerdir. Türkiye'deki temel siyasal eğilimleri temsil eden partiler olarak DSP, ANAP, DYP, MHP, CHP ve FP'nin kadın politikaları incelenmiş ve ayrıca kadınların partilere bakışını ölçmek için 567 kadın üzerinde bir anket uygulaması yapılmıştır. Buna göre partilerin kadın politikalarının temel stratejileri, dünyada bu konudaki benzer eğilimlerden pek farklılık göstermemektedir. Tüm partiler kadın seçmenlerin oylarını almak için kadınlarla ve kadın sorunlarıyla ilgilenmektedirler. İktidar şansı düşük olan partilerde bu ilginin daha fazla olduğu görülmektedir. Sağ partilere kıyasla sol partiler kadın politikalarında söylemin ötesine geçerek kadınlara yönelik olumlu ayrımcılık uygulamaya daha çok eğilimlidirler. Ancak kadınların siyasi parti imajlarında ve partilere yaklaşımlarında, kadın olma ortak paydasında birleştirilecek bir ortak tavır sergilemedikleri görülmektedir. Siyasal kimlik ve parti tercihinin göre kadın sorunları ve partilerin kadın politikalarına yaklaşımları konusundaki imajlar da farklılaşmaktadır.

Anahtar kelimeler: Siyasal partiler, partilerin kadın politikaları, siyasal katılım, kadın sorunları, ANAP, DSP, MHP, DYP, CHP, FP.

SUMMARY

ATTITUDES OF WOMEN TOWARDS WOMEN POLICIES OF POLITICAL PARTIES

The political parties are indispensable institutions of contemporary democracies. They are instrumental in getting the demands of different segments of a given society to its political agenda and controlling government. They are also functional in providing a suitable ground in which alternative solution proposals to social and economic problems are discussed and electoral support is ensured before they are put into effect. Thus, they legitimize the political system. What political parties could and could not do is, to a great extent, determined by political system, political culture and electoral system. Women, as is the case in many other areas, are in a subordinate position in the political arena. As of November 2001, women constitute only about 14% of elected members of the parliaments and the senates in the world. There are a number of reasons for this relatively lower level of representation of women in political sphere. Generally women are not as visible as men, even though the reasons might differ across countries. However, this fact is not in conformity with the principles of democratic representation and gender equality, which would be a reason for dissatisfaction. The vision and policies of the political parties regarding women's position in politics are crucial in increasing political representation of women and make them more visible. This is because in order for candidates to get elected, they have to appear in a rank in a party's list where the chance of getting elected is high. Since the present uneven female representation has a long history, it does not seem to be easy to overcome this representation problem without introducing a positive affirmative action, such as quotas. Turkey is not any exception in this venue. After a general evaluation of women's position in politics, two issues have been particularly examined in this dissertation. Firstly, women policies of Democratic Leftist Party (DSP), Motherland Party (ANAP), True Path Party (DYP), Nationalist Action Party (MHP), Republican Populist Party (CHP) and Virtue Party (FP) as representatives of main political tendencies are reviewed. Secondly, an area study has been conducted to find out how women look at those policies as well as how they feel about female political participation, relations of politics and religion, the roots of women's problems and their solutions, etc. To this end, randomly selected 567 women have been interviewed by using a questionnaire which includes 57 questions, some are open ended. As far as the former topic is concerned, one can argue that the main strategies of Turkish political parties toward women do not diverge much from their counterparts abroad. All Turkish political parties deal with women and women's problems to get their votes. Interestingly, the less likely for a party to come to power, the higher the degree of concern about female political participation. As opposed to right-wing parties, left-wing parties have a higher tendency to implement positive affirmative action, going beyond rhetoric. However, the findings indicate that women do not share a common attitude, which could be attributed solely to being female, toward these political parties and their women policies as well as most of the other issues. The determining factor in shaping the approach or attitude of women toward these policies and women's problems is not "being woman," it seems, but rather political identity and political party preferences.

Key words: Turkish political parties, women policies of political parties, political participation, women's problems, Democratic Leftist Party (DSP), Motherland Party (ANAP), True Path Party (DYP), Nationalist Action Party (MHP), Republican Populist Party (CHP) and Virtue Party (FP).

GİRİŞ

Siyaset, en genel anlamda iktidarın *biçimlenmesi* ve *paylaşılmasıdır*. Basit “köy” toplumlarından karmaşık “modern” toplumlara kadar bütün toplumlarda iktidar kullanımı sözkonusu olduğu için siyasetlessiz toplum düşünülemez. İktidarın kimler tarafından hangi sınırlar içinde ve nasıl kullanılacağı çok eski bir sorudur. Bu soruya verilen cevaplar bir dizi farklı ekolün ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bugün dünyada, toplumun ortak gücünün, toplum bireylerinin farklı seviyelerdeki katkılarıyla biçimlendirilmesi ve oluşturulan hukukun içinde kalınarak yetkilendirilmiş kişiler tarafından kullanılması konusunda genel bir uzlaşma oluşmuştur.

Demokrasi adı verilen bu uzlaşma sisteminde bireyler belirli aralıklarla yapılan seçimlerde, farklı hedef, proje, program ve kadroları olan siyasal partilere oy verirler. Belirli usuller çerçevesinde yapılan bu seçim sonucunda bazı kadrolar o toplumda yaşayan belirli sayıdaki seçmenin de onayıyla iktidarı kullanma hakkını elde ederler. Toplumsal gruplar, iktidarı elde etme konusunda seçim yoluyla yarışır. İktidarı elde etmenin meşru yolu, seçimlerde gerekli olan seçmen oyunu almaktır.

Modern toplumlarda siyasal iktidarın el değiştirmesinde rol oynayan en önemli faktörlerden biri kuşkusuz siyasal ideolojidir. İktidar, düzenli aralıklarla yapılan seçimler sonunda farklı siyasal görüş mensupları arasında kansasız bir şekilde el değiştirir. İktidarın el değiştirmesinde siyasal görüş farklılıklarının yanısıra siyasal rekabet ortamı da belirleyicidir.

Siyasal iktidarı kullanacak kadroların belirlenmesi sürecinde kadının yeri ve işlevi nedir? Bir siyasal aktör veya siyasal aktörlere yol veren bir seçmen olarak kadının yeri ve konumu erkeğin konumuyla aynı mıdır? Bu soruya evet demek mümkün değildir. Gerek siyasetin bir nesnesi gerekse öznesi olarak kadının serüveni erkeğin serüveninden oldukça farklıdır. Bugün geçerli tüm göstergelere göre, siyasi karar süreçlerini etkilemek için oy kullanmak veya aday olmak başta olmak üzere, bütün siyasal katılma biçimlerinde, kadınlar erkeklere göre ikincil konumdadırlar.

Siyasetin kitlelere en açık yönü olan oy kullanarak siyasal süreçleri etkileme, son iki yüzyıl içinde yaygınlaşan bir siyasal faaliyet türüdür. Daha önceleri tüm dünyada iktidar değişimi oy dışında başka mekanizmalarla gerçekleştiriliyordu. Siyasal iktidarı kimlerin kullanacağını belirlemede oy kullanma hakkının elde edilmesi iktidarın evriminde önemli bir dönüm noktasıdır. Oy kullanarak iktidar değişimini etkileyebilme hakkının önce sadece belirli özellikler taşıyan erkeklere, ardından tüm erkeklere sonra da kadınlara verilmesi demokrasi kültür ve kurumlarının gelişmesiyle paralellik göstermektedir. Kadınların oy kullanmasının görece yeni bir olgu olması, kadının seçme ve seçilme hakkını kullanım düzeyi, siyasal gelişmenin bir göstergesi olarak alınabilir.

Genel olarak siyasal katılım, sadece “oy kullanma” davranışına indirgenemez. Siyasal katılım, çok boyutlu bir kavramdır. Siyasal konulara *merak*, siyasal konulara *ilgi*, siyasal olan hakkında *bilgi* ve *siyasal eylem* siyasal katılımın öne çıkan boyutlarıdır (Alaçahan, 2000: 152).

Siyasal katılımın vatandaşların iktidarı kullananları seçme ve yaptıkları işleri doğrudan veya dolaylı olarak denetleme amacı güttüğü göz önüne alındığında, oy kullanma siyasal katılım düzeyinin çok önemli bir göstergesi olmaktadır.

Kadınların siyasal katılımı bağlamında konuya yaklaşıldığında akla şu tür sorular gelmektedir: Acaba kadınların oy kullanması siyasetin yönünü, gündemini veya niteliğini değiştirebilir mi? Yani kadının siyasal tutumu erkeğin siyasal tutumundan farklı mıdır? Siyasetin alanına giren temel sorunların neler olduğu ve bu sorunların nasıl çözüleceğine ilişkin yaklaşımlarında kadınlar erkeklerden farklılaşmakta mıdır? Kadınların daha çok yer aldığı bir siyasal karar süreci, bugünkünden farklı sonuçlar verir mi? Verirse farklılık hangi yönde ve ne düzeyde olur? Kısacası, kadınların siyasete daha aktif olarak katılmaları, siyasette niteliksel bir etki yapar mı?

Kuşkusuz bu tür soruların cevabı, sadece teorik tartışmalarla verilemez. Somut karar süreçleri üzerindeki araştırmalarla, karşılaştırmalara imkan verecek modellerin geliştirilmesiyle bu konuda daha gerçekçi bilgilere ulaşmak mümkündür.

Dünyada ve ülkemizde bu amaçla bir çok araştırma yapılmaktadır. Kadınlar ile erkeklerin aynı konulardaki tutumları arasında ne tür farklılıklar olduğu belirlenmeye çalışılmaktadır. Öte yandan demokratik sistemlerde siyasal sürecin en önemli aktörleri siyasal partilerdir. Toplumun yarısını oluşturan kadınların hem desteğini almak hem de onların beklentilerine cevap vermek için tüm siyasal partiler kadın konusunu gündemlerine almak durumunda kalmaktadırlar. Yani kadınlar, parti ideolojisi başta olmak üzere siyasal partilerin farklılığını meydana getiren unsurlara bağlı olarak değişmekle birlikte, tüm siyasi partilerin ilgi odağındadırlar.

Ancak tüm ülkelerde kadınların sadece oy vererek değil, yönetim kademelerinde bulunarak, milletvekili, belediye başkanı seçilerek veya diğer seçilmiş organlarda yer alarak siyasal karar alınma süreçlerinde yer almaktadırlar. Ne var ki, bu süreçte kadınların katılımını olumsuz etkileyen bir çok engel bulunmaktadır. Bu engeller, hukuksal, kurumsal, kültürel, sosyal, tarihsel ve ekonomik nitelikler taşımaktadır. Siyasal kültür, siyasal ideoloji, sosyoekonomik statü, dini inanç ve eğitim düzeyi kadınların siyasal tutumunu etkileyebilir.

Bu çalışma, kadınların siyasal partilerin ilgi odağı olmasını etkileyen faktörleri ve bu çerçevede Türkiye’de ana eğilimleri temsil eden siyasal partilerin kadın politikalarını ve kadınların bu partileri nasıl değerlendirdiklerini konu edinmektedir.

Çalışmanın teorik kısmında, önce kadının siyasal konumunu etkileyen faktörler ve bunların özellikle siyasal partilerle ilgili olanlarına ilişkin literatürdeki tartışmalar özetlenmekte, kadınların dünyada ve Türkiye’deki siyasal durumlarının kısa bir panoraması çıkarılmaktadır. Ardından ANAP, DYP, DSP, MHP, CHP ve FP’nin parti dokümanları ve seçim propagandalarında kadınlara yönelik söylem ve politikaları incelenmektedir. Seçimlerdeki tutumları siyasi partilerin kadınlara yönelik politika ve söylemlerin en somut göstergelerinden biridir. Bu düşünceden yola çıkılarak 18 Nisan 1999 Milletvekili genel seçimlerine katılan siyasi partilerin kadınlara ilişkin söylemleri, kadınların aday gösterilmeleri ve seçilme durumları ele alınmış ve incelenmiştir.

Cevabı araştırılan sorular ana hatlarıyla şunlardır.

1. Türkiye'deki kadının siyasal konumu dünyadaki diğer ülkelerden bir farklılık göstermekte midir?
2. Türkiye'de siyasal partilerin kadınlara yönelik politikalarının temel özellikleri nelerdir?
3. Farklı partilerin kadın politikaları arasında ne tür farklar vardır ve bu farklılıklar hangi faktörler tarafından belirlenmektedir?
4. Partilerin kadın politikalarında parti söylemi ve fiili uygulamalar arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?

Bu soruların cevaplanabilmesi için Türk siyasal yaşamında temel eğilimleri temsil eden altı siyasal partinin parti dokümanları ve liderlerinin konuşmaları incelenmiş, bu belgelerden kadın politikalarının temel çizgileri belirlenmeye çalışılmıştır.

Ancak çalışmada sadece partilerin kadın politikaları değil, kadınların bu politikaları nasıl değerlendirdikleri de ele alınmaktadır. Bu amaçla bir ankete dayalı veri üzerinden kadınların parti tutumları incelenmiştir.

Çalışmanın uygulama kısmında, kadınların siyasal partilere karşı tutumlarını ölçmeye yönelik Ankara'da 567 kadın üzerinde anket uygulaması yapılmıştır. Görüşülen kadınların seçiminde herhangi bir kota uygulanmamış, elde edilen verilerin analizinde de herhangi bir ağırlıklandırma kullanılmamıştır. Çünkü, ilgili bölümde de açıklandığı üzere, kadınların siyasal tercih ve tutumları konusunda ülke geneli için geçerli somut veriler olmadığı için, olabildiğince farklı meslek ve kesimlerden kadınlara ulaşılarak onların tutumlarını ve tutumlar arasında farklılık olup olmadığının belirlenmesine çalışılmıştır.

Alan araştırmasında şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Kadın sorunlarını kadınlar nasıl algılamakta; bu sorunların kaynağı, nasıl çözülebileceği konusunda neler düşünmekte ve sorun çözme aracı olarak siyasal süreçleri ne kadar önemsemektedirler?

2. Kadınların siyasal ilgi ve katılım düzeyleri ile siyasal bilgi kaynakları nelerdir ve kadınlar siyasal konularda en çok kimlerin görüşlerine itibar etmektedirler?
3. Türk toplumunda kabul gören belli başlı siyasal kimliklerin kadınlar arasında benimsenme oranı nedir?
4. Kadınlar hangi partileri kendilerine yakın ve hangilerini de kendilerine uzak görmektedirler? Yakın ve uzak parti tercihi ne tür gerekçeler sunulmaktadır? Siyasal tutum ve değerlerin benimsenmesinde parti tercihi, siyasal kimlik ve demografik değişkenler ne derece etkili olmaktadır?
5. Kadın politikalarıyla ANAP, DSP, MHP, CHP, DYP ve FP kadınlar arasında ne tür bir imaja sahiptir?

Araştırmada bu amaçla, açık ve kapalı uçlu sorular ile tutum ölçmeye yönelik değişik ölçekler içeren 57 soruluk bir anket formu kullanılmıştır. Anketlerin bir kısmı tarafımızdan bir kısmı da anketör üniversite öğrencileri tarafından yapılmıştır.

Bilindiği üzere siyasal konularda kadınların konuşma ve görüş açıklamaları çok rahat olmamaktadır. Bu nedenle ankete dayalı görüşmeler, araştırmanın amacı anlatıldıktan sonra böyle bir araştırmaya katılma konusunda gönüllü bayanlarla yapılmıştır.

Araştırmanın sonuç bölümünde yukarıda belirtilen konularda elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KADININ SİYASAL TEMSİL DÜZEYİNİ ETKİLEYEN TEMEL FAKTÖRLER

1.1. Kadının Siyasetteki Yeri ve Konumu

Siyaseti de içine alacak biçimde toplumsal hayatın tüm alanlarında, genel olarak, erkek egemen bir yapılanmanın olduğu gözlenmektedir. Ülkeden ülkeye, kültürden kültüre farklılaşmalar görülse de, bütün alanlarda erkek egemen anlayışlar, değerler, ilkeler ve kurumlar öne çıkmaktadır. Ancak bu erkek egemen ilişki ve kurumlar, siyasi alanda daha bir belirgindir. Hatta siyasetin erkek işi olduğu, başarılı kadın siyasetçilerin de, ancak erkekler gibi siyaset yapma durumunda bunu başarabildikleri siyasal aktörler tarafından yaygın olarak paylaşılan bir görüştür [Güneş-Ayata, 1993; Koray 1992; Tekeli, 1982].

Genel olarak siyaset, iktidarı biçimlendirme ve bölüşme faaliyetleridir. Siyasal faaliyetlerin ana çerçevesini, yöneten ve yönetilen ilişkileri oluşturmaktadır.

Bütün toplumlarda bulunan, yöneten/yönetilen ilişkisi, kadın-erkek ilişkilerinin anlaşılmasında da önemli ve belirleyici olarak görülebilir. Kimin veya kimlerin isteklerinin geçerli ve nihai olarak bağlayıcı olduğuna bağlı olarak geliştiği için, kadın-erkek ilişkileri de, son tahlilde, bir iktidar ilişkisi olarak düşünülebilir [Kelly, Hulbary ve Bowman, 1993: 67].

Burada bir noktaya açıklık getirmekte yarar vardır. Kadın-erkek ilişkisine böyle kökten iki ayrı toplumsal kategori olarak bakılması, kadın sorunlarının anlaşılmasında işlevsel olmakla birlikte sorunsuz bir yaklaşım da değildir. Çünkü toplum içinde kadınlar ile erkekler birlikte yaşamakta, bütün kadınlar ile bütün erkekler iki ayrı toplumsal grup gibi davranmamaktadırlar. Gelir düzeyi yüksek, yönetici elitin yakını olan kadınlar ile yoksul kadınların sorunlarını ortak bir paydada toplamak hayli zor olabilir. Toplumun gelişmişlik düzeyine bağlı olarak bir toplumda kadın olmaktan kaynaklanan ortak sorunlar, toplumsal konum farklılığından kaynaklanan sorunlardan daha acil ve öncelikli

olmayabilir. Ancak her halü karda sosyal, siyasi, kültürel boyutları olan bir “kadın sorunu”ndan bahsetmek mümkündür.

Kadın-erkek arasındaki ilişkide kadınların ikincil konuma itilişi, biyolojik, fizyolojik veya kültürel faktörlere dayandırılarak açıklanmaktadır. Bu açıklama türlerinin her biri, bir çok sorunu da beraberlerinde getirmektedir [Demir, 1997, Akal, 1994, Illich, 1996; Göksel, 1993].

Erkeğin, kadını denetiminde tutma eğiliminin, kadının doğurganlık, yani soyu devam ettirme gücüne sahip olmasına bağlayarak açıklayanlar bile bulunmaktadır. Buna göre kadının erkekler tarafından siyasi olarak baskı altına alınması veya denetlenmesi, bu cinsin, yani kadınların, soyu devam ettirme gücünü bastırma veya denetimde tutma isteğinden doğmaktadır [Akal, 1994: 13].

Sebebi ne olursa olsun, nasıl bir açıklama yapılırsa yapılsın, kadının siyasette ikincil konumda bulunması bir çok sorun yaratmaktadır.

Eski çağlarda, Hindistan, Eski Yunan ve Roma’da kadın, daima erkeğe bağımlı bir konuma sahipti. Bu erkek, önce baba sonra da kocaydı; kocanın ölmesi halinde de oğul veya ilgili diğer (kadın ve erkeğin erkek yakınları) erkelerdi. Kadın vatandaş olarak görülmediği için, herhangi bir erkeğe bağlı olmaksızın bir hakka sahip olamaz, onu kullanamazdı [Gingras, 1995: vii].

Günümüzde hemen hemen her kültürde kadının durumu geçmiş dönemlerdekinden daha farklı ve görece iyi durumdadır. En azından kadın da erkek gibi toplumun saygın bir üyesi ve vatandaşdır. Vatandaşlık, daima vazifeleri, faydaları ve sorumlulukları birlikte getirir.

Demokrasilerde vatandaş sadece siyasi kararların bir nesnesi değil, aynı zamanda bu kararların alınmasına katılma fırsatına da sahiptir.

Ancak kadınların vatandaşlık hakları arasında yer alan demokratik temsilin kendilerine tanımış olduğu hakları tam anlamıyla kullanabildikleri söylenemez. Bu durum, hem kitlelerin hem de elitlerin kabul ettiği bir gerçektir [Rinchard, 1992: 144].

Bunda, kadının diğer alanlardaki konumu yanında siyasal alanda cinsiyet ayrımcılığının daha keskin olmasının da büyük payı vardır. Avrupa'da ve dünyanın diğer ülkelerinde siyasal alanda uzun süre cinsiyet konusu yer almamıştır.

Ayrıca önemli siyaset bilimci ve araştırmacıların çoğu, çalışmalarında kadın ve toplumsal cinsiyet konusuna ilgisiz kalmış, bu konuyu gündemlerine pek almamışlardır. Ancak son yıllarda bu konuda patlama denebilecek bir ilgi artışı ortaya çıkmıştır [Mcbrede, 1997: 196]. Kadının siyasal süreçteki yeri ve konumu bütün ülkelerde ve kültürlerdeki farklılıkları da karşılaştırmalı biçimde ortaya koymaya çalışan araştırmalar yapılmaktadır. Özellikle uygulamalı bu tür çalışmalar, hem siyasal alanda kadının mevcut durumunun daha iyi anlaşılmasında, hem de kadının siyasal alanda ikincil konumda bulunmasının sebeplerinin daha nesnel olarak ortaya konmasında büyük rol oynamaktadır.

Kadınların siyasal alandaki konumları, en belirgin ve nesnel biçimde, siyasal katılım düzeyleriyle belirlenmektedir. Siyasal katılım, site devletlerinden başlayarak değişik formlar olarak bugüne gelmiştir [Duverger, 1996]. Önce demokratik kent devletleri, sonra da ulus devletler demokratik katılımın gelişim çizgisini oluşturmuşlardır. Bu sürecin yarının dünyasında nasıl bir biçim alacağına ilişkin tahmin ve tasarılar geliştirilmektedir [Dahl, 1996].

Siyasal katılımın, meraktan başlayan, siyasal olana ilgi, siyasal olan hakkında bilgi ve siyasal eylemde bulunmaya varan değişik boyutları bulunmaktadır. Oy kullanma, siyasal konularda yorum yapma-fikir geliştirme, geliştirdiği veya benimsediği fikirler doğrultusunda başkalarını ikna etmeye çalışma, siyasal süreçlerde bizzat yer almak için aday olma, seçilme ve siyasal faaliyette bulunma aşamalarının hemen hemen hepsinde kadınlar erkeklerden daha geri konumda bulunmaktadır.

1.2. Kadının Siyasal Alanda İkinci Planda Kalmasının Nedenleri

Basit gözlemler ve yapılan araştırmalar bütün dünya ülkelerinde kadınların erkeklere oranla siyasal alanda ikincil konumda olduğunu göstermektedir. Bütün göstergelere göre kadınlar erkeklere oranla daha az politize olmakta, siyasetle daha az ilgilenmekte, daha az siyasal bilgilere sahip olmakta, siyasal tartışmalara daha az katılmakta ve daha az siyasal etkinlikte bulunmaktadır [Afacan 1999: 266; Talaslı, 1996: 47].

Öte yandan kadınların, erkeklerinin [baba, eş, kardeş, oğul) eğilimleri doğrultusunda veya tutucu politika veya partiler lehine oy kullandıkları biçiminde bir yaygın kanaat mevcuttur [Black, 1986: 20; Bonder, 1986: 9].

Kadının siyasal alanda ikincil konumda kalmasının bir çok nedeni bulunmaktadır. Bu nedenler ülkeden ülkeye de büyük farklılıklar göstermektedir.

Yapılan bir araştırmada Türkiye'deki kadınların siyasal yaşama katılımını zorlaştıran nedenler 6 grupta toplanmıştır [Talaslı: 186-187]:

- Kadınların yeterli ekonomik kaynağa sahip olmaması
- Politikanın erkek işi olduğuna dair yerleşik inanç
- Kadınların eğitim düzeyinin yetersiz oluşu
- Siyasal sistemin işleyişı
- Kadınların aile sorumlulukları
- Kadınların siyasete ilgisiz oluşu

Talaslı'ya göre bu altı engelleyici unsurdan herhangi birisinde bir yoğunlaşma görülmemektedir. Bazı faktörler diğerlerine oranla belirleyici olmakla birlikte her birinin etkisi üzerinde durmak gerekir. Burada, kadınların siyasette ikinci planda kalmalarına yol açan faktörler 12 başlık altında ele alınarak her birine kısaca değinilecektir.

Zayıf Donanım: Siyasal faaliyetlere katılım için, sadece bu konuda istekli olma veya yasal hakları kullanabilme imkanına sahip olma yeterli değildir. Parlamento ya veya seçimle gelinen parti içi ve dışı diğer pozisyonlara aday olma aşamasından itibaren başta

eğitim, meslek ve mali gc olmak üzere gcl bir donanım gerekmektedir. Çünkü siyasi mücadele, temelde bir gc yarışıdır. İktidarı biçimlendirme ve bölüşme yarışında gcszler çok hızlı tasfiye edilmektedirler.

Dünyanın hemen hemen her yerinde genel olarak kadınlar bir çok tarihsel ve toplumsal nedenlerden ötürü erkeklerden daha az eğitimi ve daha az paralıdır. Bu durumda siyasi platformlarda onlarla eşit düzeyde temsil edilmeleri mümkün olamamaktadır [Appleton ve Mazur, 1993: 95; Talaslı, 1996:191].

Zayıf donanım diğer faktörlerin bazen nedeni bazen de sonucudur. Çünkü siyasetin dışında kalan kadınlar, siyasi mücadele için gerekli donanıma kavuşmamaktadır. Aynı Şekilde yetersiz donanım da, kadınların siyasi alanda etkin pozisyonlara gelmelerini zorlaştırmaktadır. Bu iki durum, birbirini tamamlayan ve kadınlar aleyhine işleyen bir süreç ortaya çıkarmaktadır.

Zayıf Siyasi Bilgi ve İlgisi: Siyasi faaliyetler aynı zamanda siyasi olaylarla ilgili bilgili ve ilgili olmayı gerektirir. lke sorunlarının çözümüne yönelik olarak, farklı siyasi parti, ekol veya kesimlerin ne gibi değişik görüşler ileri sürdüklerine ilişkin bilgisi olmayanların siyasette başarılı olması zordur. Siyasi gündem ve konulara yeterince ilgisi olmayanların, bunun sonucu olarak bilgisi de az olmaktadır. Kadınlar genellikle siyasi konulara erkeklerden daha az ilgi göstermekte, bu nedenle de daha az bilgi sahibi olmaktadır. Bu da onların siyasi temsil süreçlerinde erkeklerle yarışmalarını zorlaştırmaktadır [Simms, 1993: 23; Kalaycıoğlu, 1983: 20].

Avrupa Konseyinde yapılan bir araştırmaya göre Batı Avrupa'da erkeklerin yüzde 30'una karşılık kadınların yüzde 80'i siyasetten anlamadıklarını söylemişlerdir. Orta Avrupa'da da üç kadından ancak birinin gazetelerde siyasetle ilgili haber okuduğu,  kadından birinin hiç siyaset konuşmadığını ortaya koymuştur [Koray, 1992: 204].

Düşük Siyasi Bilinç: Siyasi ilgi ve bilgi düzeyi ile siyasi bilinç arasında da yakın bir ilişki vardır. Siyasi konular üzerinde kafa yormayan, parti ve ideolojiler arasındaki

farklılık ve benzerlikleri pek incelemeyen kişilerin, siyasal mücadeleye temel oluşturan siyasal bilinç seviyeleri de düşük olmaktadır. Bu açıdan genellikle kadınlar erkeklerden daha düşük bir siyasal bilince sahiptirler. Bilinç düzeyinin düşük olması, etkin bir siyasal katılımın oluşmasını zorlaştırmaktadır [Kaushik, 1993: xiii; Bonder, 1986: 9].

Egemen Erkeksi İktidar Tasavvuru: Tarihsel ve siyasal olarak liderlik ve siyasi aktörlüğe erkeksi bir kimlik verildiği için kadınlar, sosyalleşme sürecinde pek siyasete ve liderliğe yönlendirilmemektedirler. Toplumsal hayatın farklı aşamalarında siyasal faaliyetler için gerekli donanımı alması yadırganan kadınların, siyasal mücadelede erkeklerle yarışmaları imkansız hale gelmektedir. Başarılı kadınların da erkeksi tutum ve tavırlar sergiledikleri ölçüde bunu yapabildikleri görülmektedir [Tekeli, 1982, Koray, 1992].

Kadının Siyasal Katılımını Olumsuzlayan Entelektüel Birikimin Azlığı: Kadınların siyasal karar mekanizmalarına katılımını tavsiye edecek entelektüel görüş ve literatürün az olması da, kadınların siyasal katılım düzeylerinin düşük olmasının bir diğer nedenidir. Kadınların siyasal alanda başarılı olmaları, öncelikle kendilerinin buna inanmalarını gerektirir. Bu inancın oluşması ve yaygınlaşması bu konudaki entellektüel birikimle yakından ilişkilidir. Kadınları siyasete katılmaya teşvik eden yazı ve araştırmaların sınırlı olması, katılımın düşük olmasında etkili olmaktadır [Comission, 1995: 4].

Hukuktaki Cinsiyet Ayrımcılığı: Siyasal faaliyetler diğer hukuki faaliyetlerle birlikte yürütülmektedir. Genel olarak hukukun kadınları ikincil kılan hükümleri, siyasal katılımı engelleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile hukukundan, vatandaşlık hakkına kadar kamu politikalarında kurumsallaşmış bir cinsiyet ayrımcılığı, siyasal alanda kadınları katılım düzeylerinin düşük olmasında etkili olmaktadır. Hukuki alanlardaki kadınlar aleyhine olan ayrımcı uygulamalar, siyasal alanda kadınların katılımın düşük olmasına yol açmaktadır [Comission, 1995: 7].

Siyasal Parti Örgütlerinin Erkek Egemen Yapısı: Siyasal katılım, ekseriyetle siyasal partiler aracılığı ile gerçekleşmektedir. Siyasal parti, kurum ve örgütlerde, açık bir

biçimde görülen baskın erkek egemen kültür, kadınların siyasal katılım düzeyinin düşük olmasında etkili olmaktadır. Başta siyasal tartışma konuları olmak üzere, seçim sistemi, seçim bölge büyüklüğü, aday gösterme sistemi, siyasi miting ve toplantıların süresi ve yerinin erkeğe göre ayarlanması ve düzenlenmesi gibi bir dizi faktör kadınların siyasal alandan dışlanmasına yol açmaktadır [Koray, 1992].

Kadın Bakış Açısının Medyada Yeterince Yer Almaması: Seçmenin siyasal konulara ilgi ve adaylara desteği, o konulardaki bilgi düzeyi ile yakından ilgilidir. Seçmen kimi ilgili ve bilgili görüyorsa, ona destek vermektedir. Seçmenin önemli bir bilgi kaynağı da yazılı, görsel ve işitsel medyadır. Toplumsal sorunların çözümüne ilişkin kadın bakış açısının medyada yeterince yer almaması, kadınların siyasal alanda ne yapacakları veya yapabilecekleri konusunda belirsizliklerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Böyle bir bilgi ortamı, başta erkek egemen siyasal kültür olmak üzere kadını siyasal olarak ikincilleştiren diğer faktörlerle de birleşince, kadınlar kendiliğinden siyasal alanın dışına itilmektedir (Jaquette, 1994, 1997). Çoğu kez bu durumu, kadınlar da erkekler kadar, hatta bazen onlardan daha da fazla kabullenmektedirler.

Sadece kadınların görüşlerinin medyada yeterince yer almaması bakımından değil, iletişim araçlarının (daktilo, bilgisayar, televizyon, video, gazete, radyo vb.) kullanımı ve iletişim sektöründeki istihdam açısından da kadınlar aleyhine bir durum söz konusudur [Timisi, 1997: 9-24]. Bu da kadınların kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu etkileme veya yönlendirme imkanlarını daraltmaktadır.

Medyadaki Cinsiyetçi Dil Kullanımı: İletişim çağında iletişim araç ve türleri çok hızlı gelişmekte ve giderek bireyi çok yoğun bir biçimde etkisi altına almaktadır. Modern toplum, siyasal görüşlerin, beklenti ve amaçların sesli, yazılı ve görüntülü iletişim araçlarının dolayısıyla sürekli yeniden kurulduğu bir toplumdur. Bu anlamda modern birey, medyanın önemli etkisinde altındadır.

İletişimin her türünde cinsiyetçi bir dilin kullanılması, cinsiyete dayalı işbölümünü ve bu arada da siyasetin erkek işi olduğu temasını bilinç altına işlemektedir. Erkeklerle atfedilen

cesur, akıllı, yiğit, gözü pek, uyanık gibi sıfatların siyasal alanda önemli olması, siyaseti ya doğrudan erkeklere yada erkeksi özelliği olan kadınlara özgü bir alan olarak betimlemektedir. Yaygın olarak kullanılan bu cinsiyetçi dil kadınlar aleyhine işlemektedir [Arscott, 1995: 72; Timisi,1997: 25].

Medyada belirgin olan cinsiyetçi dil ve yaklaşım, erkek egemen söylemlerin yeniden üretilmesi ve yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktadır. Bu durum büyük bir etkinlik ve iktidar alanı oluşturan medya sektörünün kimlerin denetiminde olduğu ve hangi sosyal kesimlere hizmet ettiği ile de yakından ilgilidir.

Ayrıca medya çalışanlarının cinsiyet kompozisyonu ve kadınlara medyada biçilen işlev, cinsiyetçi dilin yaygınlaşmasıyla paralellik göstermektedir. Bu durumun kadınlar aleyhine oluşacak kanat ve tutumlar için nasıl bir uygun zemin oluşturduğu konusunda gözardı edilmemelidir.

Siyasetin Profesyonelleşmesi ve Gündelik Hayattan Koparılması: Siyasi etkinlikler, uzantıları özel hayata yansısı da, büyük oranda kamusal alanı düzenleyici nitelik taşımaktadır. Kadınlar ise oluşan cinsiyete dayalı işbölümü sonucu, yemek, ev işleri, temizlik, çocuk bakımı gibi daha az politik görülen alanlarda çalışmakta ve bu alanlardaki konularda deneyim elde etmektedirler. Siyasal faaliyetlerin bu gibi günlük hayattan tamamen ayrı ve ilgisiz algılanması kadınların siyasetten uzaklaşmalarına yol açmaktadır [Jaquette,1984: 29].

Siyasetin kadınların gündelik hayalarında yer alan konulara olan ilgisinin artması, kadınları siyaset içine çekmektedir. Bunun en önemli göstergelerinden biri, kadınların gündelik hayatlarını daha doğrudan etkilediği için yerel siyasete görece daha çok ilgi göstermeleridir [Güneş-Ayata, 1993: 300].

Siyasetin gündemi gündelik hayattan koptukça, görelî olarak daha çok gündelik sorunlarla ilgilenen kadınlar siyasetten uzaklaşmaktadır.

Kadınların İkili Roller: Hemen hemen bütün toplumlarda kadınların ilk ve en önemli sorumluluk alanı aile içinde eş ve anne olmak olarak belirlenmektedir. Özel alandaki bu ağır sorumluluk, kadınların kamusal alana ilişkin işlere zaman ayırmalarına engel olmaktadır [Kalaycıoğlu, 1983: 20]. Bu nedenle başarılı siyasetçi kadınların çocuksuz veya bekar ya da aile sorumluluğu az, (çocuklarını büyütmüş) kadınlar olduğu gözlenmektedir [Koray, 1992: 205]. Ayrıca, yapılan bazı araştırmalarda, kadınların siyasetle ilgilenmelerinin, evlenmelerine ve aile kurmalarına engel oluşturabileceği korkusunun da kadınları siyasetten uzaklaştırdığı tespit edilmiştir [Kandiyoti, 1982].

Kamusal Alanda Cinsiyet Temelli Taciz: Kadınların kamusal alanda fazla bulunmaktan kaçınmalarında veya çekinmelerinde bir diğer faktör cinsel tacizdir. Görüntülü, sözlü ve davranışsal düzeylerde ortaya çıkan cinsel taciz, kadınların rekabet ortamlarında sık karşılaştığı engeller arasında yer almaktadır. Çetin mücadelelerin yapıldığı siyasal yarış ortamında, özellikle aday olma ve seçilme süreçlerinde kadınların tacizle karşılaşmaları, onları siyasetten uzaklaştırmakta, siyasal faaliyetlerden çekilmelerine yol açmaktadır.

1.3. Kadınların Siyasal Katılımının Lehinde ve Aleyhinde Görüşler

“Kadınlar siyasette olmalı mı” sorusunun cevabı, doğal olarak, soruya muhatap olan kişinin dünya görüşü ve kadın erkek ilişkileri konusundaki anlayışına bağlı olarak değişecektir. Bir kısım insanlar kadının mutlaka siyasal alanda aktif olarak yer almaları gerektiğini savunacaklardır. Bir kısım insanlar da siyasetin erkek işi olduğu gerekçesiyle buna gerek olmadığına, hatta kadınların siyasi işleri erkekler gibi yapamayacağını ileri süreceklerdir. Bir kısım da kadının siyasal alanda aktif olarak varolması veya olmamasının çok önemli olmadığı görüşünü dile getireceklerdir.

1.3.1. Kadınların Siyasal Katılımına Karşı Olanların Öne Sürdükleri Gerekçeler

Kadınların siyasal alanda ne düzeyde varolmaları gerektiği konusu tartışmalıdır. Bazılarına göre kadınların siyasal alanda temsil edilmesine gerek bulunmamaktadır. Buna bir çok neden ileri sürülmektedir. Bu nedenleri birkaç grupta toplamak mümkündür [Kaushik, 1993: xiii-xv; Leijenaar, 1993: 208].

- Siyasal katılımın en yaygın, kolay ve basit biçimi olan oy vermede bile kadınlar bağımsız bir oy kullanıcı değildir. Çoğu kadınların ailede bir erkeğin, -eş, baba, kardeş, oğul- önerisinden veya telkininden etkilenmektedir. Oy verme davranışında bile bağımsız karar vermeyen, bir erkekten etkilenen kadınların parlamentoda temsil için öne çıkarılmaları siyasetin yönünü veya içeriğini değiştirmeyecek, etkilemeyecektir.
- Erkekler kadınları da kapsayacak biçimde ailenin temsilcisidir. Dolayısı ile kadınların oy vermelerine gerek yoktur.
- Kadınlar çok duygusaldır. Hem oy verirken hem de karar alırken objektif yargılarda bulunamazlar. Bu nedenle siyasetin dışında kalmaları uygundur.
- Siyaset erkek işi olduğu için onunla uğraşan kadınlar kadınlıklarını kaybederler.
- Kadınlar karar mekanizmalarını dolaylı yoldan etkiledikleri için, doğrudan karar süreçlerine katılmaları çok gerekli değildir.
- Kadınların siyasette bulunmaları, hemcinsleri için yapabilecekleri fazla bir şey bulunmadığı için, gereksizdir. Politikaya atılan kadınların çoğu bir siyasetçinin kızı, kardeşi veya eşidir. Çoğunlukla onlar için politika yapmaktadırlar. Siyasal kariyer içinde adım adım yükselen bir yol izlemezler. Bu tür kadınlar toplumda kadınları değil, onları siyasete iten bağlantılarının bulunduğu kesimleri temsil ederler. Bu tür bir temsil, herhangi bir erkeğin temsilinden çok büyük bir farklılık göstermediği için özellikle artırılması gereken bir temsil değildir.

Kadınların cinsiyet farklılığının, kendiliğinden bir politika farklılığı getirip getirmeyeceği, üzerinde durulmaya değer bir tartışma konusudur. Politika dendiğinde akla para, hırs, güç, kurnazlık gibi kavramların gelmesi, kadınların bu işin içinde olmamasının bir nedeni olarak da düşünülebilir. Bazıları, erkek egemen kültürün taşıyıcısı olmaktan öte bir işlev göremeyecek ise kadınların siyasette daha fazla temsil edilmesi için ilave çaba gösterme ve düzenlemeler yapmanın anlamlı olmadığını düşünmektedirler [Devecioğlu, 1991: 83]. Bu nedenle, kadının siyasette yer almasının gerekliliği tartışmasında, öncelikle kadının siyasette “farklı” olacağı ve farklılığın da “iyi” olduğunu kabul edilmesi gerekmektedir. Bu da ayrı bir tartışma konusudur.

1.3.2. Kadınların Siyasal Katılımının Gerekliğini Savunanların Gerekçeleri

Kadınların siyasal yaşamda yer alıp parlamentoda temsil edilmeleri gerektiği konusundaki görüşlerin iki grupta toplanması mümkündür. Bunlardan birinci grupta yer alanlara göre kadınların siyasete katılması temelde bir insan hakkı olarak görülmelidir. Bundan öte bir beklentiye gerek yoktur. İkinci gruptakiler ise kadınların katılımının ilave yararlar sağlayacağını söylemektedirler.

Bu tezlere biraz yakından bakalım.

1.3.2.1. Kadınların Siyasette Daha Çok Bulunmaları İnsan Haklarının Kullanımını Yaygınlaştırır

Siyasal yaşamda yer almak, seçme seçilme hakkını kullanmak, kadın-erkek her yurttaş için temel bir insan hakkıdır. Buradan yola çıkan bir kısım düşünürler, kadınların siyasal yaşamda erkeklerden farklı bir bakış açısı getireceğine, çalışmalarını ile toplumsal sorunları çözmeye ve barışı temin etmeye ilave bir katkı sağlayıp sağlamayacağına bakılmaksızın, bu süreçte en az erkekler kadar yer almaları gerektiğini savunmaktadırlar. Kısaca kadınların siyasal katılım talepleri bir insan hakkını kullanma isteğinin bir sonucudur. Bunun ötesinde bir gerekçe aranmamalıdır [RRDCR1 EN 1996: 6].

Siyasal olaylara, sorunlara veya tavırlara yaklaşımda cinsiyetin açık bir etkisi olmayabilir. Ancak erkek veya kadınları etkileyen, onların davranışlarını biçimlendiren çeşitli faktörler vardır. Bu faktörlerden birincisi, cinsiyet rollerine göre sosyalleşmedir. Toplumda kadın ve erkeğe uygun olarak görülen davranışlar içinde büyüyen insanlar o biçimde düşünmeye ve siyasi rolleri cinsiyetçi bir ayırım içinde görmeye başlarlar. Eğer toplumsallaşma aşamasında siyasetin erkek işi olduğu öğretilirse, kız ve erkek çocuklar bu anlayışa göre kendilerine yön verir ve ona uygun biçimde davranmaya çalışırlar.

İkincisi, siyasette kadının konumunu belirleyen diğer bir faktör, yapısal durumdur. Burada kadın ve erkeğin siyasete bakışını cinsiyetten çok eğitim, meslek ve gelir durumları etkiler. Eğitim meslek ve gelir bakımından erkeklerden oldukça düşük standartlara sahip olan kadınların siyasal alanda iddialı ve aktif olmaları pek beklenemez.

Üçüncüsü, durumsal faktörlerdir. Evli veya bekar olmak, anne veya baba, ebeveyn olmak yada olmamak siyasete bakışı etkilemektedir [Bennett ve Bennett, 1993: 47].

Bu ve buna eklenebilecek diğer faktörler hem kadın hem de erkeğin siyasal görüş, tutum ve tavırlarını etkiler. Toplumsal olarak kadın ve erkeğe eşit roller verilmiş olan bir toplumda gelir durumu, eğitim, meslek ve medeni durum bakımından benzeşen kadın ve erkeğin siyasete bakışı ve tavrı da benzeşebilir. Dolayısıyla kadının siyasette yer alması için, siyasete bir farklılık getirmesi gerekmemektedir. Herhangi bir erkeğin siyasete katılması hangi nedenlerle gerekliyse, kadının ki de aynı nedenlerle gereklidir. Bu da temel insan haklarından biridir. İnsan haklarının tam olarak gerçekleştirilmesi ve kadınların özgürleştirilmesinin sağlanması için kadınların güçlendirilmesi zorunludur

1.3.2.2. Siyaset Kadın Değerleriyle Olumlu Yönde Dönüştürülebilir

Kadınların siyasal sürece katılmasına taraftar olanların bir kısmına göre, kadınların karar alma süreçlerinde yer almaları, hemcinsleri ve toplum adına bazı kazanımlar sağlayacaktır. Bu sonuçta, hem kadınlar hem de erkekler için yararlı olacaktır. Bunun nedenleri şöyle açıklanmaktadır:

İlk olarak, kadınlar siyasal, toplumsal ve ekonomik hayatta bir dizi mağduriyetle karşılaşmaktadırlar. Çalışan kadınların, eğer evli ve çocuk sahibi de iseler, durumları oldukça zordur. Gelişmiş ülkelerde bile kadınlar düşük ücretli ve düşük prestijli işlere layık görülmektedirler. Bu durumun aşılması bazı şeylerin değiştirilmesiyle mümkün olacaktır. Toplumdaki kuralların önemli bir bölümü ortak karar birimlerinde (parlamentolarda) alınmaktadır. Eğer kadınlar bu karar birimlerinde söz sahibi olurlarsa kendi aleyhlerine olan durumların düzeltilmesini sağlamak için etkin olabilirler [Gelb, 1989: 27; Tekeli, 1982: 128].

İkinci olarak, kadınların kadın olmaktan dolayı karşılaştıkları sorunları çözmek için, kendi menfaatlerini korumak için, kadın deneyimlerinin siyasete aktarılması gerekmektedir [Skjeie, 1993: 232]. Bu durumu, cinsel eşitlik, kürtaj gibi konular üzerindeki

tartışmalarda kadınların daha duyarlı olmaları ve etkili davranmalarında da görmek mümkündür [Whiteborne ve Archer, 1995: 12].

Üçüncü olarak, kadınların siyasete girmeleri sadece kendileri için değil, çocuklar, çocuk işçilere yönelik bazı hakların sağlanması ve düzenlemelerin yapılması için de önem taşımaktadır [Karamustafaoğlu, 1970: 27; Rule, 1993: 152]

Dördüncü olarak, kadınların karar alma sürecinde yer almaları, sadece kadın ve çocuklara değil, siyasal sisteme, bu yolla da bir bütün olarak topluma bazı kazanımlar sağlayacaktır. Özellikle barış, güvenlik, egemenlik, şiddet, çevre ve sağlık konularında kadınlar erkeklerden belirli ölçüde farklı bakış açılarına sahiptirler. Kadınların karar alma sürecinde daha çok yer almaları, sadece ulusal düzeyde değil, uluslararası düzeyde de barış güvenlik ve ihtilafların çözümünde uluslararası sistemi daha çok barışa yaklaştıran bir potansiyele sahip olduğu ileri sürülmektedir [RRDCR1, EN 1996: 6; Rule, 1993: 152]. Buna göre kadın ve barış arasında erkeklerden daha yakın bir ilişki vardır. Yerel, bölgesel ve global düzeyde barış ve güvenliğin sağlanması, saldırgan politikaların önlenmesi, etnik temizleme, silahlı çatışmaların önlenmesi, kadın ve kız çocuklarının insan haklarının korunması ve onlara karşı uygulanan şiddetin yok edilmesi için kadının siyasete katılması önemli olabilir. Bazılarına göre, savaş için silah ne kadar önemli ise barış için de kadın o kadar önemlidir [RRDCR1, EN 1996: 5].

Beşinci olarak, kadınların siyasete girmeleri, parlamentoda sayılarının artması, yukarıdakilerden farklı ama onların bir uzantısı olarak, bu parlamentolardaki siyasi partilerin bakış açılarını da değiştirmektedir. Çünkü siyasi gündem, kadınlardan etkilenmektedir. Kadınların silahsızlanma politikaları, çevre politikaları, sosyal refah politikaları, aile politikaları, temsil politikaları, işgücü piyasasıyla ilgili politikalar... gibi, siyasi gündeme taşıdığı konular parlamentoların gündemlerini etkilemektedir [Skjeie, 1993: 241]

Altıncı olarak, siyasetle kadınların ilgilenmesi, seçimlere katılmaları, seçilmeleri diğer kadınları da siyasetle daha çok ilgilenmeye ve daha etkin olmaya sevk eder. Yeni bir

cesaret, hırs, şevk, ruh kazandırır. Seçilmiş olan kadınlar günlük siyasal çalışmalarında ayrımcılığa ve diğer kadın sorunlarına karşı mücadele ederek pek çok erkeğin de tutumunun değişmesine katkıda bulunurlar [Skard, 1986: 79].

Yedinci olarak, kadın ve anne kimliği kadınların kamusal ve özel yaşamını biçimlendirmede belirleyici etmenlerden biridir. Kadınlar kadın olarak kimliklerini ilgi, sevgi, özveri gibi işlev ve niteliklerini siyasal alana aktarırlar. Bu nedenle kadınların kadınsı kimliklerinin olumlu görünümü güçlendirilmelidir. Kadına ilişkin kültürün ve bu kültürün yarattığı beklenti ve etkilerin tüm üstünlüklerinden yararlanmaları gerekmektedir. “Ana” ve “ıffet” en önemli kadın kimlik özellikleridir. Bu özellikleri koruyup geliştiren kadınlar, moral olarak üstün görünür daha büyük bir manevi güç elde ederler. Siyasal alana çıkan kadınlar buraya kendi özelliklerini de taşıdıklarında, farklılaşmış güçlerin oluşması cinsler arası güç çatışmasının da ortadan kalkmasına yardımcı olur. Kadınların siyasete katılmaları bu şekilde siyasal gücün kullanımında bir değişime yol açar [Bonder, 1986: 12].

“Ahlaka dayanmayan hür bir toplum yoktur... Ahlak ise kadınların eseridir. Kadınların alışkanlık ve düşünceleri ne olursa olsun, onların benim gözümde büyük bir siyasal önemi vardır” [Tocqueville, 1961: 233]. Clark ve Clark’ın çalışmalarına göre [1993: 35] kadınların politik tavırları üzerinde yapılan bir araştırma, 7 konuda önemli cinsiyet farklılığının olduğunu göstermiştir.

- Kadınların sosyal rolleri, eşit haklar ve kürtaj gibi kadın hakları konularında.
- Savunma harcamaları, saldırgan dış politikalar gibi savaş ve barış konularında.
- İhtiyacı olana yardım, azınlık haklarını destekleme gibi insan sevgisi ile ilgili konularda.
- Çocuk bakımı, kadınlara refah yardımı gibi kadınlara özgü konularda.
- “Alternatif yaşam stilleri” hakkındaki konularda.
- Rüşvet ve siyasal çürüme konularında.
- Partizan yakınlık ve ilişkilerde ve oy verme kalıplarında.

Sonuç olarak, kadınların siyasal katılımının gerekliliğini savunanlar, kadınların erkeklerden farklı olan politik tavırlarının siyasete aktarılmasının, hem kadınların durumunu görece iyileştirecek, hem de siyaseti bu yeni değerler ışığında dönüştüreceğini düşünmektedirler.

1.4. Kadınların Siyasal Karar Organlarında Varlığını Artırmaya Yönelik Çalışmalar

1.4.1. Eşitlikçi Uygulamalar

Sosyal, siyasal ve hukuki alanlarda, kadın ve erkek arasında biri lehine diğeri aleyhine bir ayrımcılığın olmaması gerektiği ilkesi, insan haklarının en temel ilkelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu, bir çok ülkede anayasal bir ilke olduğu gibi uluslararası bir çok sözleşmenin de temelinde yer almaktadır. Uluslararası hukuk tüm diğer ayrımcılıklar gibi (ırk, renk, din, dil, kültür vb.) cinsiyete dayalı kadın aleyhine ayrımcılığı da reddetmektedir.

Günümüzde ülkelerin çoğunda kadınlara erkeklere eş değerde haklar verilmiştir. Ancak bir çok nedenle bu hakların kullanımında kadınlar erkeklerden çok geridedir. Bu geri kalmışlığın nedeni nasıl izah edilirse edilsin, kadın ve erkek arasında temsil ve etkinlik bakımından çok büyük farkların olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Uzun bir tarihsel sürecin sonunda ve büyük bir birikimin ürünü olan bu eşitsizliğin giderilmesi, kadın ve erkeklere eşit hakların tanınmasıyla sağlanamamaktadır. Zira, karar süreçlerinde kadın ve erkekler başlangıç koşulları bakımından hiç de eşit ve adil olmayan bir durumdadırlar.

1.4.2. Kadınlar Lehine Ayrımcı Politikalar

Kadınların, birikim, donanım ve deneyim olarak erkeklerden çok gerilerde bulunduğu bu yarışta, eşitlikçi politikalar, tek başlarına kadın erkek eşitliğini sağlamaya yetmemekte, doğal süreç, kadınların kısa sürede karar süreçlerinden tasfiye edilmesine yol açmaktadır. Bu nedenle, kadınların özellikle siyasal karar süreçlerinde erkeklere oranla çok az sayıda ve oranda yer almalarının önlenmesi ve son tahlilde eşitliğin sağlanması, pozitif ayrımcılık

kavram ve uygulamalarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu uygulamalar, gerçek bir denge sağlanıncaya kadar, geçici bir süre için, kadınların elinden tutulması gerektiği anlamına gelmektedir [IU, 1991: 95]. Demokratik ülkelerde pozitif ayrımcılık kota, kadınlar için sandalye ayrılması ve atamalar olmak üzere üç şekilde uygulanmaktadır.

Bu yöntemlerden kadınlar için sandalye ayrılması; seçimlerden sonra belirli oranda veya sayıda sandalyenin kadınlar için ayrılması, atamalar ise seçim gerektirmeyen atamalar yolu ile işgal edilecek belirli siyasi makamlara kadınların getirilmesi anlamına gelmektedir [IU, 1991: 97]. Pozitif ayrımcılık yönteminin en etkilişi şüphesiz kota sistemidir [Jaquette, 1997: 32]. Buna göre parlamentolara belirli oranlarda kadın seçilmesi gerekmektedir. Parlamenteoya belirli sayıda kadının seçilmesi iki şekilde olur:

Yasal olarak zorunlu kota uygulaması. Buna göre kota ya anayasa yada seçim yasalarına konur. Yani ulusal kanunlar yoluyla kadınların daha çok temsil edilmesine imkan sağlamak için kota uygulaması parti tercihine bırakılmadan zorunlu hale getirilir. Bu uygulamanın sonuçları bakımından kadınlar lehine olmasına rağmen, kanun önünde kadın-erkek eşitliği, partilerin aday belirleme özgürlüğü ve eşit oy ilkesi bakımlarından çelişkili bir durum yarattığı söylenmektedir. Bu konuda baskın görüş, partilere kanunla bağlayıcı kota zorunluluğu getirmenin yukarıda bahsedilen nedenlerle anayasaya aykırılık oluşturacağı yönündedir.

Parti kararı ile zorunlu kota uygulaması. Burada partilerin kendi iç karar mekanizmalarının bir sonucu olarak kadınlar için bir kota uygulaması getirilmesi sözkonusudur. Her şeyden önce bir parti cinsiyet eşitliğini kabul ediyorsa, kadınların eksik siyasal temsil edilmelerinin adaletsiz bir durum yarattığını kabul edeceği varsayılır. Bu adaletsizliği ortadan kaldırmak için partinin çeşitli adımlar atması ve stratejiler geliştirmesi gerekir. Kota bu stratejiler arasında en önemlilerinden biridir [Lovenduski, 1993: 11].

Partiler tarafından kota konması, bütün partileri bağlayıcı bir yasa ile kota konmasına göre daha çok kabul gören bir yaklaşımdır. Bu uygulama da sadece uzun dönemde

parlamento ve diğer karar birimlerindeki kadınların sayılarını artırmak amacıyla kabul edilmekte, kadın sayısının belirli bir orana ulaşmasından sonra kota uygulamalarına son verilmesi gerektiği savunulmaktadır [IU, 1992: 100-101]. Kota koyma sürecinde bunun sürekli olmayacağı, kadınların siyasal katılımının önündeki engeller aşıldıktan ve siyasi süreçte yeterince yerlerini aldıklarında kaldırılacağı noktasına vurguda bulunmak önemlidir. Çünkü geçici kota, sürekli kota koymaktan daha meşru ve kota konusunda insanların ikna edilmesi bakımından daha kolay bir yöntemdir [Lovenduski, 1993: 11].

Kota dünyada bir çok ülkede, toplumsal, kültürel ve siyasal bariyerleri atlama ve siyasal süreçte daha çok kadın bulundurma yöntemi olarak kullanılmaktadır [Mcbride 1997: 197]. Partiden partiye değişmekle birlikte yüzde 20 ile yüzde 50 arasındaki kota uygulamaları bir çok ülkede görülmektedir. Günümüzde kadınların siyasete daha çok katılımı amacıyla kota uygulayan ülkeler şunlardır: Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İsrail, Arjantin, Avusturya, Belçika, Hollanda, Norveç, İsveç, İspanya ve Venezuela. İlk olarak kotalar 1972'de İsveç'te uygulanmış ve şimdilerde yüzde 50 kadın oranına ulaşılmış durumdadır [Commision, 1995: 7].

Kotanın en etkili uygulandığı ülkeler İskandinav ülkeleridir. İskandinav ülkelerinin çoğunda siyasi partilerin kadınlar için kotaları vardır. Bu kota parti liderliğinde ve parti listelerinde en azından yüzde 40 oranında uygulanmaktadır. Bu nedenle İskandinav ülkeleri liberal demokratik ülkeler arasında yasama organlarında en yüksek oranda kadınların bulunduğu ülkelerdir [Eliason, 1997: 199]. Kota uygulamasının en açık etkisi Almanya'da 1990'da yapılan parlamento seçimlerinde yaşanmıştır. Önceki seçimlere kıyasla daha çok kadın parlamentoya seçilmiş ve daha üst pozisyonlara atanmıştır [Kolinsky, 1993: 142].

Kadınların bir çok alanda, bu arada siyasal alanda da, ilerlemesi için partilerin geliştirdiği stratejiler arasında pozitif ayrımcılığın uygulanması kalite açısından eleştiriye konu olmuştur. Daha yetenekli erkekler varken, sırf eşit temsil edilme amacıyla kadınlara kota ayrılarak erkeklerin önüne geçmelerinin sağlanmasının parlamentolarda kalitenin

düşmesine neden olduğu ileri sürülmüştür. Buna İngiltere parlamentosu örnek olarak verilmektedir [Norris ve Lovenduski, 1993: 52].

Kota uygulamasına tamamen karşı olan görüşler de mevcuttur. Buna göre haklar ve sorumluluklar bakımından kadın ve erkek eşit değildir. Kadınlar özel çaba ve popülerite gerektiren anahtar görevlere gelmek için yeterli kapasiteye sahip değildir. Bu nedenle onları bu pozisyonlarda tutmak için kota uygulamaları doğru değildir [IU, 1992: 100].

Daha önceki bölümlerde değinildiği üzere kadınların siyasete uzak durmalarında rol oynayan bir çok faktör bulunmaktadır ve bu faktörlerin çoğu tarihsel ve kültürel koşulların mirası olarak ortaya çıkmıştır. Kota uygulamasını savunanlar, bu koşulların ancak kota gibi uygulamaların devreye sokulmasıyla aşılabileceğini ve kadınların siyasete ilgi ve katkılarının artırılabilceğini söylemektedirler.

Ancak pozitif eylem uygulaması her zaman pozitif sonuç vermeyebilir. Uygulama esnasında kadınların ve toplumun siyasal bilinç kazanması ve kadınların pozitif ayrımcılıkla elde ettikleri sandalyelerin bir müddet sonra normal süreçte elde edilebilir biçime dönüşmesi umulmaktadır. Oysa Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde pozitif ayrımcılık böyle bir sonuç vermemiştir. Bu ülkelerde kota uygulaması sonucu parlamentoda kadınlar belirli sayılara ulaşmış, böylece kadınların siyasette daha etkin olmalarına yol açmış, ancak serbest rekabet ortamına dönüldüğünde kadınların kota uygulamasından önceki dönemlerden pek farklı bir durumda olmadıkları görülmüştür [IU, 1991: 96]. Örneğin Doğu Avrupa ülkeleri Sovyetler Birliği yönetimi altında iken kadınlar için uygulanan zorunlu kota sonucu parlamentoda kadınların temsil oranı, 1987'de 21.8 iken, birlik dağılıp serbest piyasa koşullarında seçim yapınca, 1993'te bu oran yüzde 6.5'e düşmüştür [Comision, 1995: 4].

Sonuç olarak, 1991 Genova Sempozyumunda kota konusunda şu tespitler yapılmıştır.: Zorunlu kota uygulaması geçici bir tedbir olarak bir çok katılımcı tarafından desteklenmiştir. Sempozyumda kota uygulamasına sıcak bakan katılımcılar kendi ülkelerindeki kota uygulamalarının şu sonuçları verdiğini ifade etmişlerdir.

- Kotalar, tartışmasız bir biçimde parlamentolardaki kadın üyelerin sayısını yükselten etkin bir araçtır.
- Kotalar diğer kadınlar için, model oluşturabilecek kadın politikacıların artması sonucunu doğurmaktadır.
- Kota veya bazı sandalyelerin kadınlara ayrılması, bazı parlamento üyesi kadınların başka türlü hiçbir şekilde elde edemeyeceği ve etkin olmayacakları konumlara atanmalarını ve bu yolla siyasal süreci etkilemelerini sağlamaktadır [IU, 1991: 96].

Burada temsil olgusuna biraz yakından bakmakta yarar vardır. Genel olarak bir kişinin diğerlerin temsil etmesi ne anlama gelmekte ve temsilin hangi boyutları bulunmaktadır? Öncelikle temsil eden kişinin, temsil ettiği kabul edilen kişilerin sahip olduğu bazı ortak özellikleri olduğu düşünülür. Temsil bu ortak özelliklerin bir sonucu olarak gerçekleşir. Benzer ortak özellikleri olan insanların temsil edilmeleri, onlara değer verilmesi ve varlıklarının tanınması anlamına gelir.

İkincisi temsil eden kişi, temsil edilenlerin kimliklerinin sembolü durumundadır. Temsilci temsil ettiği kişilerin siyasal kimliklerini meşru ve görünür kılar.

Üçüncüsü, temsil eden temsil ettikleri adına karar verir, onların istek ve beklentilerini karar mekanizmalarına aktarır [Squires, 1996: 81].

Burada bir noktaya değinmek yararlıdır. Parlamentolara seçilen erkek veya kadınlar sadece kendilerini seçenleri değil, tüm toplumu temsil ettiklerine göre, kadınları kota yoluyla daha çok seçilmelerini sağlama çabasının anlamı nedir? Kota uygulamasının kadınların temsilini artırması, temsilde cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını amaçlamaktadır. Parlamentolara seçilen kişilerin sadece onları seçenleri değil tüm ulusu temsil etmeleri gerektiği, demokratik idealler arasında önemli yer tutar. Uygulamada ise siyasetin ortak kaynakları toplumsal kesimler ve gruplar arasında dağıtma işlevi ağır basar. Bu yüzden kadınların daha çok temsil edildiği bir parlamentonun, kadınlara özgü sorunlara daha çok eğileceği beklenebilir.

Kota uygulaması olmasa bile, partilerin kadınların durumunu iyileştirmeye yönelik kadın kolları veya bu amaçlı komitelerinin de siyasal katılım düzeyinin artmasında önemli işlevler yerine getirdikleri görülmektedir [Whiteborn ve Archer 1995: 3-4].

Kadın adayların desteklenmesi için fon ayrılması, kadınlara eğitim verilmesi, genel olarak cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılması için yapılan tüm çalışmalar, kadının siyasal katılımı üzerinde de olumlu etkide bulunacaktır [Talış, 1996: 194].

1.5. Kadınların Siyasal Alanda Temsili ve Siyasal Parti İlişkisi

1.5.1. Siyasal Partilerin Temel İşlevleri

Siyasal partiler demokratik siyasal sistemin en önemli kurumları arasında yer almaktadır. Hatta bazı ülkelerde (İtalya gibi) partitocrazia- (parti iktidarı)- kelimesiyle ifade edilen toplumsal ve siyasal hayatta olağan dışı bir etkileri, nüfuzları vardır. Hem idari hem de siyasi atamalar parti kontrolünde gerçekleşir. Bu şekilde siyasi partilerin bir yanında çıkar grupları diğer yanlarında da karar mekanizmaları bulunur. Partiler bu ikisi arasında aracılık işlevi görürler [Guadagnini, 1993: 71]. Siyasal hayatın düzenlenmesinde ve vatandaşların taleplerinin sisteme ulaştırılmasında çok önemli birer kurum olan siyasi partilerin işlevlerinin sekiz başlık altında ele alınması mümkündür.

Toplumsal Talepleri Formüle Etmek: Bir toplumda çok sayıda birbiriyle çatışan çıkar grupları bulunmaktadır. Bir grubun lehine olan bir politika başka bir grubun aleyhine olabilmektedir. Buna karar vermeden önce bir toplumda farklı düşünen ve farklı çıkar ve istekleri olan insanların kompozisyonunun bilinmesi gerekmektedir. Siyasal partiler bunu sağlamaktadır. Toplumdaki tüm farklılıkların siyasal sürece yansması neredeyse imkansız denebilecek kadar zor bir durumdur. Bu nedenle asgari müştereklerde birleşen çıkar grupları isteklerini bir siyasal partinin çatısı altında örgütleyerek toplumun karşısına çıkarlar. Böylece farklı toplumsal gruplar hem birbirini tanıma, hem de birbiriyle mücadele etme veya yarış yapma imkanı elde ederler. Böylece siyasal partiler toplumsal taleplerin bir politikaya dönüşmesine aracılık ederler [Kışlalı, 1994: 239; Özbudun, 1979: 92; Kapani, 1988: 165].

Seçmenlere Somut Tercihler Sunmak: Siyasal konular oldukça karmaşık ve ayrıntılıdır. Seçmenler kendilerini dolaylı yoldan ilgilendiren çok sayıda siyasal konunun ayrıntısını bilemeyebilirler. Siyasal partiler toplumsal olaylara bakış biçiminde birer çerçeve geliştirerek seçmenlerin siyasal tercihlerini kolaylaştırırlar. Seçmen, kendisine somut alternatifler sunan siyasal partiler arasından tercih yaparken çok karmaşık siyasal olayların ayrıntıları üzerinde düşünmek zorunda kalmadan daha kolay karar verirler [Janda, Berry, ve Goldman, 1997: 252].

Siyasal Toplumsallaşma Sağlamak: Siyasal kültürün gelişmesi, bireylerin siyasal olaylarla ilgili olarak ilgi ve bilgilerinin artması siyasal partiler aracılığı ile sağlanır. Taraftar toplamak isteyen partiler kadın ve gençlik kolları yoluyla toplumun bütün kesimlerine ulaşarak onları bilgilendirir, siyasal duyarlılıklarını artırmaya çalışırlar. Siyasal partiler, siyasal kimliğin oluşmasına zemin hazırlarlar. Siyasal partiler sadece toplum sorunlarına ilgi duyan onların çözümüne katkı sağlamayı amaçlayan kişileri değil, iktidar elde etme arzusunda olanlara da uygun ortam sunarlar. Siyasal mevkilere gelmek isteyen bireyler partiler içinde eğitilir, bilgilendirilir ve o görevlere hazırlanırlar. Bu anlamda siyasal partiler politikanın somut okulları konumundadırlar [Ethridge ve Handelman, 1998: 117].

Toplumsal Muhalefeti Örgütlemek: Bir toplumda iktidarın kimler tarafından ve nasıl yürütüleceği kadar muhalefetin nasıl sesini duyurabileceği de önemlidir. Çünkü muhalefet, iktidardan hoşnut olmayanların sesini dile getirir. İktidar süresini uzatmak isteyenler için de muhalefetin düşüncesi büyük önem taşır. Siyasal partiler iktidarın istenmeyen icraatlarını kamuoyu gündemine taşıyarak onu denetlerler. İyi bir muhalefet iktidarın keyfi uygulamalarının önüne geçtiği gibi, toplumdaki hoşnutsuzlukların görünür olmasını, böylece izale edilmelerini kolaylaştırır, toplumsal barışa katkıda bulunur. Bu yönüyle siyasal partiler, toplumsal taleplerin sistem içinde ve meşru zeminde ifade edilmesini kolaylaştırarak sistemin istikrarına katkıda bulunurlar.

Alternatif Hükümet Programları Oluşturmak: Bir toplumda farklı çıkar ve eğilimleri olan grupların isteklerinin açık biçimde ifade edilmesi yeterli değildir. Bu isteklerin

gerçekleştirilebilir olması için bir hükümet programına dönüştürülmesi gerekir. Tek parti hükümetleri veya koalisyonlar toplumsal taleplerin uzlaşma yoluyla somut hükümet programlarına dönüştürülmesini sağlarlar. Böylece hangi isteğin ne düzeyde gerçekleşeceği belirlenmiş olur [Janda, Berry, ve Goldman, 1997: 252; Çam, 1984: 193].

İktidarın El Değiştirmesini Sağlamak: Bütün toplumlarda iktidarın nasıl el değiştireceği önemli bir siyasal sorundur. Toplumda siyasal görevlerin kimler tarafından yerine getirileceği ve bu görevleri toplumun isteklerine uygun yapıp yapmadıklarına nasıl karar verileceği çok önemlidir. Proje ve programları aynı bile olsa, kimlerin ve ne kadarlık süreler için yönetici kadrolarında kalacağını belirlemede, siyasal partiler anahtar işlev görürler. Belirli aralıklarla yapılan seçimlerle işbaşına gelen siyasi partiler, zor kullanmadan ve kan dökmeden iktidarın el değiştirmesini sağlarlar [Kapani, 1988: 166].

Siyasal Liderleri Seçmek: Bütün siyasal sistemler liderlerini oluşturma yöntemlerine sahiptirler. Toplum adına karar verme konumunda olan kişi veya kişilerin nasıl belirleneceği toplumun siyasal kültürünün de bir göstergesi olarak alınabilir. Modern öncesi siyasal sistemlerde, siyasal liderlik ağırlıklı olarak miras yoluyla elde edilen bir konumdu. Krallar, padişahlar, feodal lordlar ve kabile reisleri buna örnek verilebilir. Siyasal katılımın artması ve siyasal sistemde meşruluk anlayışının değişmesi, siyasal liderlerin ortaya çıkışının kurallarını da değiştirmiştir. İşte bu noktada siyasal partiler anahtar kurum durumuna gelmişlerdir. Toplumda siyasal liderlerin kimler olacağına siyasal partiler karar vermektedirler. Siyasi partilerin demokratik toplumlarda olduğu kadar demokratik olmayan toplumlarda da siyasi liderlerin belirlenmesinde önemli fonksiyonlar gördüğü söylenebilir. Sosyalist ülkelerde de siyasal parti liderleri ülke yönetimine el koymakta, onlar ölünce veya görevden uzaklaştırılınca yeni lideri yine siyasal parti kendi içinden çıkarmaktadır [Ethridge ve Handelman, 1998: 117; Çam, 1984: 191].

Kamu Görevlilerinin Koordinasyonunu Sağlamak: Son olarak siyasal partiler, kamu hizmetlerini yürüten personelin atanması, görev yerinin değiştirilmesi ve denetlenmesinde

de önemli işlev görürler. Siyasal nitelikli pozisyonlara atamalarda halk desteği siyasal destek yoluyla ortaya çıktığı için, siyasal parti temsilcileri kamu görevlilerinin atamalarında etkin hale gelirler. Bu kamu görevlilerinin vatandaşlara karşı duyarlılığını artırıcı bir sonuç doğurur [Janda, Berry ve Goldman, 1997: 252].

1.5.2. Kadınların Siyasal Partilerden Aday Gösterilmesini Etkileyen Faktörler

Hayatın bir çok alanında etkisi derinden hissedilen partilerin kadınların siyasal alanda yer almalarında da olumlu yada olumsuz yönde büyük etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler, partinin içinde faaliyette bulunduğu parti sisteminden kaynaklanabileceği gibi parti ideolojisi veya partinin örgüt yapısından da kaynaklanabilir. Kadının siyasal yaşamda temsil edildiği en önemli platformlardan biri olan parlamentoların üyeleri partilerin gösterdiği adaylar arasından seçilir.

Kadınların siyasal partilerde aday gösterilmeleri seçim sonucunda kadınların sayısal olarak meclis içindeki ağırlıklarını belirleyen en önemli aşamadır. Kadınlar bir parti listesinden aday gösterilmeden meclise giremeyecekleri için, partilerin kadınlara bakışı bu sürecin en önemli unsurunu oluşturur. Ancak olaya tümüyle parti içi süreçlerin bir sonucu olarak bakmak da doğru değildir.

Toplumunu etkileyecek, değiştirecek veya toplumsal istekleri yerine getirecek yasal düzenlemelerin yapılabilmesi veya mevcut düzenlemelerin etkin biçimde uygulamaya konabilmesi ancak, bunları öngören siyasal görüşlerin sistematize edilmesi ve iktidara taşınmasıyla mümkündür. Siyasal partiler, diğer siyasal kurumlara göre bunu en güzel biçimde yapmaktadırlar. Özellikler çok partinin olduğu rekabet ortamında partilerin bu alandaki çabaları başarılarının en önemli belirleyici unsuru olmaktadır. Acaba bu süreçte kadınların konumu nedir?

Demokratik toplumlarda kadınların, genel olarak, siyasal alanda söz sahibi olmalarında, özel olarak da parti politikalarını etkileyebilmelerinde neler belirleyici yada etkileyici olmaktadır? Siyasetin oluşumunda oyun belirleyici olduğu sistemlerde, kimin oy kullanacağı ve kimlerin seçileceği en temel konulardan biridir. Seçme ve seçilme hakkına

sahip olmak, seçilmek için gerekli ama yeterli değildir. Her toplumda ve o toplum içindeki siyasal kurumlarda, kimlerin aday olacağını belirleyen süreçler, mekanizmalar ve güç odakları bulunmaktadır. Siyasal iktidarın demokratik yarışla belirlendiği dünyanın çok az ülkesinde ve çok sınırlı durumlarda bağımsız adaylar seçim kazanabilmektedir. Aday olmak, üstelik kazanabilecek bir yerde ve sırada aday olmak için kişinin, aday olarak *önerilmesi* gerekmektedir. Aday önerileri, başta kilise olmak üzere dini kurumlar, meslek odaları, işçi ve işveren sendikaları, çıkar grupları, siyasetin finansörleri, veya yerel kanaat önderleri olabilir. Ancak nihai karar siyasal partiler tarafından verilmektedir. Tabii ki siyasal partilerin de bu kararı oluşturan bir çok birim, kurum ve yöntemi bulunmaktadır.

Ağırlıkları toplumdan topluma, partiden partiye değişen aday belirlemeyi etkileyen bu unsurlar, kadınların, parti merkezli siyasal rollerinin oluşmasında da temel belirleyici faktörler haline gelmektedir. Dolayısıyla, kadınların parti yoluyla siyasal yaşamda etkin olmalarında siyasal partilerin kadın adaylarını seçilebilir yerlerden önermelerinin hayati rolü bulunmaktadır. Bu nedenle siyasal partilerin aday belirleme mekanizmalarını nelerin etkilediği ve bu faktörlerin kadınların siyasete katılmalarını nasıl etkilediği yakından incelenmelidir. Bu konuda Pippa Norris'in geliştirdiği model, en kapsamlı model konumundadır. Burada bu model esas alınarak bir çerçeve çizilmeye çalışılacaktır. Buna göre aday belirleme sürecini, en genel olarak, siyasal sistem belirler. Siyasal sistemin içinde siyasal kültür, seçim sistemi, parti sistemi ve partinin örgüt yapısı yer almaktadır. Bütün bu faktörler kadınların aday gösterilmesini etkilemektedir.

1.5.2.1. Siyasal Kültür

Siyasal kültür, siyasal sistemin yerleştirdiği davranışlar, tavırlar ile bunlara dayanak teşkil eden ve yaygın bir şekilde paylaşılan inançlar, değerler ve açıklayıcı semboller bütünüdür. Her bir toplum için az çok farklılıklar gösteren bu kültür tarihsel birikimin algılanışına, bireylerin kimlik ve bağlılıklarının oluşumuna biçim veren, ulus yahut grupların uzun tarihsel süreçler sonucu elde ettikleri siyasal bilgi ve deneyimlerin bir özeti olarak değerlendirilebilir [Demir ve Acar, 1997: 254]:

Tarihsel olarak bakıldığında, kadınlar ile erkekler arasındaki ilişkinin kadınlar aleyhine bozulmasının sanayileşmeyle önemli bir ivme kazandığı söylenebilir. Buna göre 18. yüzyıla kadar toplumsal olarak üretken kabul edilen işler, bireylerin ve ailenin hayatlarını devam ettirmelerini sağlayacak ekonomik faaliyetler, ev içinde kadın ve erkek tarafından birlikte yürütülmekteydi. Sanayi öncesinde temel üretim biçimi olan tarımsal üretimde kadın ve erkeğin üretkenliği biri lehine diğeri aleyhine çok önemli bir sapma göstermiyordu. Ancak sanayileşme sonrasında birbirinden oldukça farklılaşmış, kamusal ve özel olmak üzere iki alan ortaya çıkmıştır. Bu ayırımıda siyasal ve iş gibi etkinliklerin yapıldığı kamusal alan erkeğe, aile ve ev gibi özel alan da kadına düştü [Varan, 1995: 494]. Zamanla yerleşen ve kökleşen bu cinsiyete dayalı kamusal ve özel alan işbölümünün sorun haline gelmesi, bizzat hayatın böyle iki ayrı alanla bölünmesinden ziyade bunların toplumsal değeri arasındaki hiyerarşik ilişkiden kaynaklanmaktadır. Kamusal alandaki faaliyetlerin, özel alana göre daha etkin ve değerli kabul edilmesi, kadın ve erkekler arasındaki ilişkinin niteliğinde de önemli bir dönüşüm meydana getirmiştir. Bu süreçte görece daha yüksek değerli olan kamusal işleri erkekler, görece daha az değerli kabul edilen işleri de kadınlar yürütmek durumunda kalmıştır [Demir, 1997].

Siyasal faaliyetlerin daha çok erkeklere özgü nitelikler taşıdığı, siyasetin bir erkek işi olduğu, kadınların asıl yerlerinin ev ve aileleri olduğu, ev dışındaki faaliyetlerin, özellikle de siyasal faaliyetlerin kadınlara uygun bir iş olmadığı inancı, oldukça yaygın ve yerleşik bir değer haline gelmiştir. Bu inanç, kadınların siyasal alanda mücadele etmelerinde caydırıcı bir etkiye bulunmuştur [Kalaycıoğlu, 1983: 20].

Bu şekilde oluşan siyasal kültür, bazen kadınların seçim pusulalarında adlarının dolaşmasını bile rahatsızlık verici hale getirmiştir. Bu yüzden kadınlar siyasal faaliyetlerden geri durmuş ve parlamentolarda çok az temsil edilme imkanı bulmuşlardır [Erickson, 1993: 83].

Ailelerinin bu konudaki tavrı da kadınların katılımı konusunda etkili olmaktadır. Aileleri politikaya ilgisiz kişiler, çocukluk dönemlerinde siyasi konulara mesafeli durdukları veya bu konularla ailelerinden ayrıldıktan sonra ilgilendikleri için, görece olarak apolitik bir

yaşam sürmektedirler. Evlendiklerinde aile büyükleri yerine eşleri geçmekte ve bu yüzden genel olarak kadınların siyasal sosyalleşmeleri erkeklerinkinden geri kalmaktadır. Bu durum, sadece kadınların siyasetten dışlanmasını değil, siyasetin sınırlı bir aile çevresinde ve oldukça elitist bir biçimde yürütülmesine yol açmaktadır [Fowkles, 1992: 150-165].

Bu nedenle, kadınların siyasal alanda yeterince temsil edilip edilmemelerinde siyasal kültürün, siyasetin sadece erkek işi olup olmadığı, kadın ve erkek arasında eşitlikçi bir yaklaşımın benimsenip benimsenmediğine bağlı olarak değişmektedir. Bugün kadınların siyasal alanda varlıklarını etkileyen gelenekçi ve eşitlikçi olmak üzere iki tür kültürden bahsedilebilir [Norris, 1993: 312]. Her ülkede bu iki tip kültürden biri baskın konumdadır.

Gelenekçi Kültür : Toplum içinde kadınların rollerine ilişkin baskın değerler ve inançlar, kadınları siyasal süreçteki rollerini etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Geleneksel davranışların geçerli olduğu kültürlerde, kadınlar siyasete atılma ve siyasi kariyer elde etme konusunda, seçmenler onları seçmekte, siyasi partiler de toplumsal cinsiyet eşitliğini öngören politikalar geliştirmede isteksizdirler. Böyle bir kültürel ortam, kadınların siyasal alanda varlığını tümüyle olumsuz etkilemektedir.

Kadınların siyasal alanda kariyer yapmalarını çok önemli bulmayan, hatta buna şüpheci bir şekilde yaklaşan anlayışların egemen olduğu geleneksel toplumlarda, aday belirleyiciler de, doğal olarak, kadınların aday gösterilmesini ikinci planda düşüneceklerdir. Böyle bir siyasal kültürün egemen olduğu toplumlarda tüm siyasal partiler, cinslerarası eşitliği öngören etkin bir politika izleme konusunda gönülsüz olacaklardır.

Eşitlikçi Kültür: Kadınların siyasal alandaki rollerini belirleyen siyasal kültür de zamanla değişmektedir. Siyasal kültürün değişmesi de kendiliğinden olmamaktadır. Kadınların kamusal alanda yükselmeye başlaması, siyasal, kültürel, ve sosyal alanlarda kadınlara ilişkin yerleşik değer ve inançların değişmesinde önemli katkısı olmuştur [Di Stefano, 1997: 205]. Kadın ve erkekler arasında toplumsal cinsiyet ayrımını ortadan kaldırmayı amaçlayan eşitlikçi görüşlerin egemen veya baskın olduğu siyasal kültürlerle sahip

toplumlarda da tüm siyasi yelpazede kadınların temsiline yönelik eşitlikçi bir yaklaşımın benimsendiği görülecektir. Kadınların siyasal alanda yokluğu, siyasal sistemin bir eksikliği olarak algılanır. Böyle bir siyasal kültür kadınların siyasete atılmalarını teşvik edici ve başarılı olmalarını kolaylaştırıcı bir etki yapar. Yapılan araştırmalarda Finlandiya parlamentosunda kadın parlamenterlerin göreceli olarak yüksek olmasında, seçim sisteminin olduğu kadar eşitlikçi kültürün davranış kalıplarına sahip olan parlamentoda kadın üyelerin daha fazla kabul görmesinin de önemli etkisi olduğu görülmüştür [Skard, 1986: 81].

1.5.2.2. Seçim Sistemleri

Belirli aralıklarla düzenli biçimde gerçekleştirilen seçimler demokratik toplumlarda iktidar değişiminin en temel araçlarıdır. Toplumsal istekler, beklentiler ve öneriler seçim zamanlarında daha yoğun dile getirilir. Farklı düzeylerde seçilmek amacıyla seçmenlerin karşısına çıkan adaylar, toplumu yönetime talip olmalarını nedenlerini ve seçilmeleri durumunda yapmayı düşündükleri yenilikleri veya değişiklikleri anlatmaya çalışırlar. Seçimlerde sadece projeler veya öneriler dile getirilmez. Aynı zamanda o projeleri hayata geçirecek kişiler de toplum karşısına çıkarlar.

Ancak adaylar ile öneriler arasındaki ilişki, her zaman bir birini tamamlayıcı nitelikte olmayabilir. Bazen çok iyi proje ve öneriler çok beceriksiz ve dirayetsiz kişiler tarafından dile getirilebilir. Bazen de çok güven ve ümit veren adaylar sıradan öneriler dile getiriyor olabilirler. İşte seçmenler, hem kampanyalarda dile getirilen önerilerin yapılabilir olup olmadığına, hem de eğer yapılabilir ise mevcut adayların bunları yapıp yapamayacağına karar verirler. Ancak bir siyasal partinin seçimi kazanabilmesi için sadece iyi projelere ve onları gerçekleştirecek irade ve donanıma sahip adaylara sahip olması yeterli değildir. Adaylarının kazanıp kazanamamasında, geçerli seçim sistemi de belirleyicidir. Özellikle kadınların siyasi hayata katılmalarında seçim sistemi önemli rol oynamaktadır.

İlk bakışta seçim sistemleri konusu, tamamen teknik bir konu gibi görünür. Ancak seçimlerin şu veya bu şekilde yapılmasının teknik olduğu kadar, siyasi bir yönü de

bulunmaktadır. Çünkü her seçim sistemi siyasi alanda farklı sonuçlar doğurur. Ayrıca seçim sistemlerinin siyasi partilerin davranışları üzerinde de önemli etkileri olur. Bu nedenle seçim sistemi tercihinde siyasal kaygılar birinci derecede rol oynar [Gürbüz1987: 15].

Bu bölümde, dünyada kullanılan seçim sistemleri ana hatlarıyla özetlendikten sonra, kadınların aday gösterilme ve seçilmelerinde ne tür etkide buldukları irdelenecektir. Ülkelerin dinsel, kültürel, siyasal ve tarihsel özelliklerinden etkilenerek oluşan seçim sistemleri de ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Uygulamada karşılaşılan seçim sistemlerini ana hatlarıyla üç başlık altında toplamak mümkündür [Çam, 1984, Üste, 1999, Sertel ve Kalaycıoğlu, 1995; TBMM, 1982; Cotteret ve Claude, 1995, Gürbüz, 1987]. Bu sistemlerin farklılaşmasındaki ana ilkeler, çoğunluğa saygı, azınlığa saygı ve nispi temsildir.

1.5.2.2.1. Çoğunluk Sistemi

Çoğunluk sistemi, seçime katılan ve geçerli oy kullanan seçmenlerin çoğunun oyunu alan parti ya da adayın seçimi kazanmasını öngören bir sistemdir. Çoğunluk sistemi kendi içinde basit çoğunluk, mutlak çoğunluk, belirli oranda çoğunluk, tek turlu çoğunluk, çok turlu çoğunluk olmak üzere farklı uygulamaları bulunmaktadır.

Çoğunluk Sisteminin Avantajları: Basitlik ve İstikrar: Çoğunluk sisteminin *basitlik* ve *istikrar* sağlama olmak üzere iki avantajlı yönü bulunmaktadır. Sistemin en önemli özelliği basit olmasıdır. Seçim sisteminin basit olması seçmen davranışlarını etkileyici bir özellik taşır. Basit seçim sistemleri, hem seçmen hem de adaylar için sonucun nasıl ortaya çıkacağını anlaşılır ve çoğu zaman da önceden öngörülebilir biçimde ortaya koyar. Oyların sayılması, aday veya partilerin başarı durumlarının belirlenmesi oldukça anlaşılır ve kolay biçimde yapılır. Özellikle dar bölgeli seçimlerde, seçmenler adaylarla doğrudan ilişki içinde olurlar. Seçmenler oy verdikleri adayların siyasal görüşlerinin yanısıra kişisel özelliklerini de dikkate alırlar. Seçmen ile aday arasında oluşan bu ilişki, adayın kendisini

seçmene karşı daha sorumlu hissetmesine, seçmenin sorunlarına karşı daha duyarlı olmasına yol açar. Bu yüzden çoğunluk sisteminin, özellikle siyasal konularda sınırlı bilgi ve ilgisi olan seçmenlerin seçime katılımını artırıcı bir işlev görebileceği ve seçim sistemine olan güveni artırabileceği söylenebilir [Üste, 1999].

Çoğunluk sisteminin ikinci özelliği, topluma istikrar sağlayıcı yönüdür. Bu sistemde kazanmak için oyların çoğunu almak gerekli olduğu için, basit çoğunluk sisteminde ilk turda, çok turlu sistemlerde ise nihai turda seçenekler ikiye indirilir. Kazanan taraf büyük oy desteği ile seçimi kazanmış olur. Seçimi kazanan tek başına iktidar olur ve güçlü hükümet kurar. Yeni seçimlere kadar bu iktidar istikrarı korur. Çoğunluk sisteminin bir sonucu olarak oyların iki kampta toplanması ve doğal olarak parti sistemini de iki parti sistemine dönüştürür. Çok sayıda siyasal parti bulunsa bile bunların en çok oy alma şansı olan iki tanesi öne çıkar ve seçmenin büyük çoğunluğu bu ikisi arasında bir tercihte bulunmaya çalışır. Parlamentoda iki büyük partinin bulunması, iktidar ve muhalefetin işini de kolaylaştırır. Kolay kolay koalisyon kurma ihtiyacı olmadığı ve çoğu zaman bunun mümkün olmaması nedeniyle iktidarda olan parti amaçladığı yasaları ve düzenlemeleri hızla hayata geçirme imkanı bulur. Muhalefet partisi de iktidarı yakın takibe alarak tüm muhalefet sorumluluğunu üzerinde hisseder ve seçmenin karşısında kendi partisi ile iktidar partisi arasına bir seçim sözkonusu olduğu için uzlaşma yerine daha etkin muhalefet yaparlar. Dolayısıyla bu sistem, hem iktidar hem de muhalefet partisinin lehine sonuçlar doğurduğu için kolay kolay değiştirilmek istenmez [Sertel ve Kalaycıoğlu, 1995].

Çoğunluk Sisteminin Dezavantajları: Çoğunluk sisteminin avantajlı yönleri kadar dezavantajlı yönleri de bulunmaktadır. İlk olarak bu sistem toplumda temelde iki eğilimin ortaya çıkmasını ve iktidar yarışının bu ikisi arasında gerçekleşmesine yol açar. Farklı düşüncelerin gelişmesi ve toplum önüne çıkması önlenir. İkinci olarak çoğunluk sistemi, adil olmayan bir sonuç ortaya çıkarır. Alınan oylar ile elde edilen sandalyeler arasında oransızlık meydana gelir. Bu sistem parlamentoda bazı partilere aşırı temsil imkanı sağlarken diğerlerinin aldıkları oy oranından daha az temsil edilmelerine yol açar. Hatta

küçük partilerin oyları tümüyle boşa gider. Dolayısıyla bu sistemin en büyük dezavantajı adalet ilkesi açısından eksiklik taşımasıdır.

1.5.2.2.2. Nispi Temsil Sistemi

Nispi temsil sistemi, seçime katılan adayların aldıkları oy nispetinde sandalye kazanmalarını öngören bir sistemdir. Genellikle nispi temsil sisteminde seçim bölgesi büyük olup birden fazla adayın kazanmasına imkan sağlanır. Adaylar aldıkları oylara göre sıralamaya tabi tutulur. Alınan oya göre partilerin listelerindeki adayların kazanıp kazanmadıkları belli olur. Bu sistemde de bir çok farklı uygulamalar vardır; bu sistem seçimlerde alınan oyların belirli kotalarla partilere ve parti içinde adaylara dağıtılmasını öngörebileceği gibi ulusal düzeyde artık oyları partilere dağıtan sistemler de öngörebilir [Üste, 1999].

Nispi Temsil Sistemimin Avantajları: Adalet ve Temsilde Eşitlik: Nispi temsil sisteminin en avantajlı yönü, alınan oy oranı ile mecliste kazanılan sandalye sayısı arasında orantı kurulmasını, böylece kullanılan oyların temsilinde adaletsizliklerin ortadan kaldırılmasını sağlamasıdır. Bu sistemde ne aşırı ne de eksik temsil söz konusudur. Nispi temsil sistemi, toplumda tek bir siyasal görüşün egemen olmasının ve tekel gücü elde etmesinin de önüne geçer. Azınlıkların ve marjinal görüşlerin temsiline imkan verir. Azınlık görüşlerin temsil edilebilmesi, nispi temsil sisteminin uygulandığı ülkelerde, oy verenlerin büyük oranda kendi görüşleri doğrultusunda oy vermelerine imkan sağlayıcı bir işlev görür [Galligan, 1993: 149].

Çoğunluk sisteminde seçmenler sadece beğendikleri adayların seçilmesini değil, en beğenmedikleri adayın seçilmesinin önlenmesini sağlamak için de oy kullanabilirler. Oylarının boşa gitmesinden endişe eden seçmenler, tam görüşlerini yansıtmamasına rağmen güçlü gördükleri ve kendilerine görece yakın buldukları aday veya partilere oy verebilirler. Bu yönüyle en çok oy alan adayların veya partilerin, kendilerine oy verenler tarafından aynı düzeyde, beğenilen aday veya partiler olduğunu söylemek de zorlaşır. Bu

durum seçimlere katılım oranını da olumsuz etkileyebilir. Nispi temsil sisteminde ise her görüşün aldığı destek oranında parlamentoda temsiline imkan verildiği için partilerin arkalarındaki seçmenleri daha iyi temsil ettiklerin söylenebilir. Ayrıca nispi temsil sisteminde ikinci tura gerek olmadığı için ikinci tur pazarlıkları gibi siyaseti zaman zaman yozlaştıran uygulamalara imkan tanınmaz. Seçimlerin dürüstçe yapılmasını kolaylaştırır ve az oy olsa da oyunun meclise yansıtacağını düşünen seçmenlerin oy kullanmalarını teşvik eder. Böylece seçime katılım oranı artar.

Nispi Temsil Sisteminin Dezavantajları: Bu sistemin en önemli dezavantajı, çok sayıda partinin seçimden milletvekili çıkarması nedeniyle tek partili ve güçlü iktidarlar yerine koalisyonlara ve böylece istikrarsızlığa yol açmasıdır. Bir diğer dezavantaj, adayların seçmenden ziyade partiye karşı sorumlu olmaları, seçmenlerin de aday yerine partiye oy vermeleridir. Bu durum seçmen ile aday arasındaki ilişkiyi zayıflatmaktadır. Buna ek olarak, kimlerin seçileceğinin belli olmaması seçmenin seçime olan ilgisini azaltabilir, seçmenin sisteme yabancılaşmasına yol açabilir. Nispi temsil sisteminin diğer bir dezavantajı da hesaplama sisteminin karmaşık oluşu ve sonuçların hesaplanmasının zaman almasıdır. Bu durum seçmenin seçime olan ilgisini zayıflatabilir [Sertel ve Kalaycıoğlu, 1995]. Değişik oranlardan nispi temsil ve çoğunluk sisteminin özelliklerini taşıyan sistemlere de karma sistem denmektedir. Bu sistemlerin amacı hem çoğunluk hem de nispi temsil sisteminin avantajlarını alıp dezavantajlarını ortadan kaldıran karma sistemler kurmaktır.

1.5.2.2.3. Seçim Sistemlerinin Kadınların Seçilmesine Etkisi

Seçim sistemleri ile kadınların aday gösterilmesi ve seçilmesini arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır? Araştırmalar seçim sistemlerindeki üç faktörün kadınların temsilini etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu faktörler şunlardır:

- Aday listelerinde öncelik sırasının olup olmaması. Tek adaylı bir seçim ile liste arasından bir adayın seçildiği bir seçimde kadınların temsil imkanı değişmektedir.

Listedeki adaylardan birinin tercih edildiği seçimlerde, listede yer alan kadınların seçilme şansı azalmaktadır. Buna karşılık, tercihli oyun olmadığı, seçmenin sadece listeye oy verdiği seçimlerde kadınların ön sıralarda aday gösterildiği seçimlerde kadınların seçilme şanslarını artırmaktadır.

- Seçim bölgesindeki sandalye sayısı da önemlidir. Eğer tek bir adayın seçileceği dar bölge sistemine göre seçim yapılıyorsa kadınlar açısından sonuçlar farklı, birden çok adayın seçileceği geniş bölge sistemine göre yapılıyorsa sonuç farklı olmaktadır. Tek adayın seçileceği dar bölgelerde seçim sonuçları, çok adayın seçildiği bölgelere kıyasla, genellikle kadın adayların aleyhine olacak biçimde sonuçlanmaktadır.
- Oyların sandalyelere dağılımı da kadınların temsilinde belirleyici olmaktadır. Çok sayıda adayın isim sıralamasını seçmenlerin yaptığı seçim bölgelerinde kadınlar daha çok temsil imkanı bulmaktadırlar [Norris, 1993: 313].

Çoğunluk sistemi, kadınların seçilebilmelerinde elverişli bir sistem değildir. Araştırmalar bunu destekler bulgular ortaya koymaktadır [Jaquette, 1997: 31]. Buna göre nispi temsil sistemi, kadınların seçilmesinde çoğunluk sistemine göre daha elverişli bir sistemdir [IU, 1992: 124]. Bunun en temel nedeni, siyasi hayatta kadın adaylar, ikinci bölümde belirtilen nedenlerle, erkek adaylardan daha dezavantajlı özelliklere sahip oldukları için, çoğunluk sistemine dayanan dar bölgelerde parti adaylarının daha çok erkek olmasıdır.

Erkek adayların liste başlarını işgal etmelerinin bir çok nedeni bulunmaktadır. Her şeyden önce toplumda erkek adayların siyasette daha şanslı olduklarına dair bir yaygın inanç mevcuttur. Bir partinin dar bölgesi ve tek adayın gösterildiği bir seçimde karşı partilerin adaylarının karşısına kadın bir aday çıkarabilmesi için bu adayın rakiplerinden çok üstün özelliklerinin olması ve bu özelliklerinin seçmen tarafından olumlu olarak değerlendirilmesi gerekir.

Burada dikkat edilmesi gereken önemli nokta kadın adayların sadece üstün özelliklere sahip olmaları yetmez, bu üstün özelliklerin seçmenlerin oy vermesini sağlayıcı nitelikte de olması gerekir. Bu durum, şartları eşit biri kadın diğeri erkek iki adayı arasından seçim yapılması gerektiğinde, doğrudan erkek adayın öne çıkmasına yol açmaktadır.

Siyasal partiler adaylarının özellikleri nedeniyle partilerini riske atmamak için genelde tek aday belirlemek gerektiğinde erkek adayı tercih etmektedirler. Bu da kadınların aday olarak ortaya çıkmalarını önleyici bir sonuç doğurmaktadır [Üşür, 1997: 42]. Öte yandan nispi temsil sisteminin geçerli olduğu durumlarda kadınların aday listelerine girmelerinin çoğunluk sistemine göre daha kolay olduğu görülmektedir. Bunun temelde iki nedeninin olduğu söylenebilir.

İlk olarak, eğer seçimde tek aday çıkarılacak ise bunun erkek olması kadınların dışlandığı biçimde yorumlanmamasına karşın, birden fazla adayın gösterilmesi halinde de hiç kadın aday gösterilmiyorsa bu kadınların dışlandığı biçiminde yorumlanabilir. Kadın seçmenler buna tepki gösterebilir. Böyle bir tepkiyi üzerine çekmek istemeyen partiler listelerine kadın aday koyarlar. Ancak listelerin, çoğu durumlarda, seçilmesi zor sıralarına kadın adaylar koymaktadırlar. Kadın adayların listelere girmesi, belirli bir süre sonra seçilebilir sıraları almalarını kolaylaştırmaktadır.

İkinci olarak, çoğunluk sisteminde tek adayın gösterilmesi durumunda partinin bir kadın aday göstermesi, parti içi dengeleri olumsuz yönde etkileyebilir. Aday olmak için önemli kaynaklar harcayan erkeklerin dışlanması parti içi tepkilere yol açabilir. Bu yüzden dar bölge sisteminde kadın adayla seçmen karşısına çıkmak partiler için bir risk oluşturur. Ancak nispi temsi sistemi olursa partinin aynı bölgede birden çok aday gösterme imkanı varsa bunların bir kısmının erkek bir kısmının da kadın olması parti içi dengeleri bozmaz, aksine kadınları da partiye çekerek kuvvetlendirebilir [Matland, 1993: 738].

Nispi temsil sisteminin uygulandığı ve kadınların temsil için özel uygulamaların bulunduğu ülkelerin parlamentolarında kadınların temsil düzeyi yükselmektedir (Tablo 1).

Tablo 1:
Parlamentolardaki temsil ve seçim sistemi ilişkisi

Ülkeler	Hükümette Kadınlar		Mecliste kadınlar		Siyasal yaşamda kadın sayısını artırmak için yapılan çalışmalar	Seçim sistemleri
	Kadın üy/ Toplam	%	Kadın üy/ Toplam	%		
ARNAVUTLUK	2/18	11	10/155	6		Karma sistem
ANDORRA	2/11	18	1/28	4		
AVUSTURYA	3/16	25	48/183	26		Nispi seçim sistemi
BELÇİKA	2/17	12	17/150 17/72	11	1994 yılında çıkan bir yasa ile seçim listelerinde bir cins en fazla 2/3 oranında olabilir	
BULGARİSTAN	3/16	19	26/240	11	Kota sistemi	
HIRVATİSTAN	3/24	13	10/127 3/68	8 4		
KIBRIS	0/10	0	3/56	5	Kota sistemi	Nisbi seçim sistemi
ÇEKOSLOVAKYA	1/14	7	20/200 9/81	10 11		
DANİMARKA	5/19	26	59/175	34		Nisbi seçim sistemi
ESTONYA	1/15	7	13/101	13		
FİNLANDİYA	6/18	33	67/200	34	1995 yılında kota yası çıkartıldı.	Nisbi seçim sistemi
FRANSA	6/27	30	63/577	11	Sadece Yeşiller ve Sosyalistler partisi	İki aşamalı çoğunluk
ALMANYA	7/45	16	177/672	26	olumlu ayrımcılık uyguluyor	Nisbi seçim sistemi
YUNANİSTAN	3/43		19/300	6		
MACARİSTAN	0/16		44/386	11		
İSLANDA ADASI	1/10	10	17/63	27	Sosyal Demokratlar partisi ve PA her aşamada %40 kota uyguluyor	
İRİLANDA	6/32	18	20/166 9/60	13 15	Partiler %20 ile %40 arasında değişen oranlarda kota uyguluyorlar.	
İTALYA	11/56	21	72/630 26/326	11 8		
LETONYA	1/23		9/100	9		
LİECHTENSTEİN	1/5	20	1/24	4	Üç partiden sadece bir tanesi kota uyguluyor	Nisbi seçim sistemi
LİTUANYA	2/18	11	24/137	18		
LUXEMBURK	3/12	25	12/60	20	Siyasal partiler ya kota ya da kadın adaylar için Mutlak pozitif ayrımcılık uyguluyorlar. Ayrıca bir çoğunluk partinin başkan yardımcılarında biri kadın sistemi olmak zorundadır.	
MALTA	1/20	5	4/69			
MOLDAVYA	0/20	0	5/104			

Tablo 1: (devam)
Parlamentolardaki temsil ve seçim sistemi ilişkisi

Ülkeler	Hükümette. Kadınlar	Mecliste kadınlar	Siyasal yaşamda kadın sayısını artırmak için yapılan çalışmalar	Seçim sistemleri	
HOLLANDA	4/14	29	17/75 49/150	29 33	
NORVEÇ	Kadın üye/ Toplam 8/19	% 42	Kadın üye/ Toplam 60/165	% 36	Kotalar ve affirmative actions uygulanıyor. Tüm Nisbi seçim kamusal alanda cinslerden birinin en az %40 sistemi temsil edilmesi öngörülüyor.
POLONYA	1		60/460 12/100	13 12	Nisbi seçim sistemi
PORTEKİZ	6/58	10	28/230	12	Sadece Sosyalist Parti %25 kota uygulamaktadır.
ROMANYA	0/25	0	24/328 2/143	7 1	
RUSYA FED.	2/24	8	46/450	10	
SAN MARİNO	1/12	8	7/60	12	
SLOVAK CUM.	4/18	22	22/150	15	Sadece Sosyal Demokratik Sol Parti %25 kota Nisbi seçim uygulamaktadır.
SLOVENYA	0/15	0	7/90	8	Nisbi seçim sistemi
İSPANYA	4/15	27	34/256	13	
İSVEÇ	11/22	50	141/349	40	Siyasal partiler ne erkek ne de kadın hiçbir cins Nisbi seçim %60 dan fazla, %40 dan az aday göstermemesi sistemi kuralını -kota-uygulamaktadır.
İSVİÇRE	1/7	14	43/200 8/46	22 17	
MEKEDONYA	2/20	10	4/120	3	
TÜRKİYE	2/39	5	13/550	2	Nisbi seçim sistemi
UKRAYNA	2/18	11	18/450	4	
İNGİLTERE	5/22	23	120/651	18	

Kaynak: Women in Politics in the Council of Europe Member States, Directorate of Human Rights Strasbourg, Oct. 1997.

Ancak burada bir noktanın altını çizmekte yarar var. Tek başına nispi temsil sisteminin kadınların seçilmesini olumlu etkilediğini söylemek biraz aceleci bir yargı olur. Listelere girmek ile seçilmek farklı şeylerdir. Kadınların parlamento'ya girmelerinde seçim sistemi kadar, listesine girdikleri partinin büyüklüğü de önemlidir. Çok adayın yarıştığı bir geniş bölgede, ancak bir milletvekili çıkaracak desteği olan küçük bir partinin listesinin ikinci ve üçüncü sıralarında bulunan kadınların seçilme şansları oldukça düşüktür. Dolayısıyla nispi temsil sistemi, ancak büyük partilerin listelerinden seçilebilecek sırada aday olan kadınların seçilme şansını artırıcı bir rol oynar [Matland, 1993: 752].

Kadınların hangi partilerin listelerinden aday gösterileceği, başta siyasal kültür ve parti ideolojisi olmak üzere seçim sistemi dışındaki faktörler tarafından belirlenir. Bu yüzden, en azından teorik olarak, nispi temsi sisteminin kadınların parlamentoya taşınmasında, çoğunluk sistemine göre daha uygun bir ortam oluşturduğu söylenebilir. Teorik olarak varılan bu sonucun pratikle uyuma düzeyi nedir? Bunu görmek için parlamentosunda kadınların en çok temsil edildiği ülkelere bakıldığında, ilk beş ülkenin hepsine geniş bölgesel nispi temsil sisteminin uygulandığı görülmektedir (Tablo 1 ve Tablo 2).

Tablo 2:
Nispi temsil sistemi ve kadınların parlamentoda temsili

Ülke Adı	Parlamentodaki Kadınların Yüzdesi
Finlandiya	38.5
İsveç	38.1
Norveç	35.8
Küba	33.9
Danimarka	33.0

Kaynak: IU, 1992.

Bu ülkelerde kadınların parlamentoda temsil edilme oranlarının yüksek olmasının tek nedeninin nispi temsil sistemi olduğunu söylemek çok basitleştirici bir yargı olur. Ancak yapılan araştırmalarda bu ülkelerdeki kadınların parlamentodaki temsil oranlarının yüksek olmasında seçim sisteminin önemli katkısının olduğunu düşündüklerini göstermektedir [Skjeie, 1993; Sansbury, 1993].

Benzer sonuca tersinden de varılması mümkündür. Amerika ve İngiltere gibi demokratik değer ve kurumların yerleşmiş olduğu, demokratik hakların en özgür biçimde kullanıldığı ülkelerde, parlamenter kadın oranının düşük olmasının nedenlerinden birisinin, seçimlerin dar bölge esaslı çoğunluk sistemine göre yapılmasının önemli rol oynadığı söylenmektedir [Jaquette, 1997: 31]. Örneğin İngiltere’de 1992 seçimlerinde seçilen kadın adayların oranı yüzde 9.2’dir [Norris ve Lovenduski, 1993: 46]. Bu bilgilerden yola çıkarak şöyle bir sonuca varmak mümkündür. Kadınların parlamentoya girmelerinde etkili olan faktörlerden birisi de seçim sistemidir. Partiler tarafından tek adayın gösterildiği dar bölgesel çoğunluk sistemine kıyasla, birden çok adayın gösterildiği geniş bölgesel nispi temsil sistemi, kadınların parlamentoya girmesine daha uygun bir ortam sağlamaktadır.

1.5.2.3. Parti Sistemleri

Bir ülkenin parlamentosunda mevcut partilerin aralarındaki rekabet durumu da kadınların parlamentoda temsil edilmesini yakından etkilemektedir. Demokratik bir toplumda kimlerin parlamentoya gireceklerini etkileyen faktörlerden biri parti sistemidir. Parti sistemi, parlamentoda halkı temsi etmek üzere yarışan partilerin gücüne ve sayısına bağlı olarak tanımlanır. Yapılan araştırmalar, yeni partilerin ortaya çıkmasına yol açan parlamentodaki partiler arası rekabet arttıkça kadın adayların ortaya çıkması ve kazanmasına daha uygun bir zemin oluşturmaktadır. Bu çerçevede parti sistemlerini tek partili sistem, iki partili sistem ve çok partili sistem olmak üzere üç grupta toplamak mümkündür [Duverger, 1986].

Tek Partili Sistem: Tek partili sistem iki biçimde ortaya çıkabilir. Ülkede hukuken ve fiilen tek bir partinin kurulmasına izin verildiği için sadece tek parti bulunabilir. Ancak bu durum, tek parti sisteminin yegane biçimi değildir. Ülkede birden çok partinin kurulmasına imkan verilmesine ve birden fazla partinin kurulmuş olmasına rağmen, değişik nedenlerle bu partilerden sadece birinin iktidar olma şansının bulunduğu parti sistemi de tek partili sistem olarak nitelenmektedir. Tek partili sistemin en önemli özelliği, farklı siyasal partiler arasında siyasal rekabetin olmamasıdır. Bu durum hukuken ve fiilen tek bir partinin kurulmuş olmasından kaynaklanabileceği gibi, partilerden birinin diğerleriyle rekabeti gereksiz görece kadar güçlü olmasından da kaynaklanabilir.

Tek parti sistemi, ülkenin sahip olduğu özelliklere göre değişik biçimler alabilir: Totaliter tek parti, otoriter-pragmatik tek parti, hakim tek parti, hegemonyacı tek parti sistemi gibi. Ancak bütün farklı versiyonlarına karşın bu sistemin ortak ve en belirgin özelliği, tekelci ve kapalı bir yapıya sahip olmasıdır. Tek partili sistemlerdeki bu tekelci ve kapalı yapı, çoğu kez tek partinin sahip olduğu ideoloji doğrultusunda toplum hayatının tüm yönlerinin denetlenmesi ve yönlendirilmesi sonucunu doğurmaktadır [Kapani, 1988: 177-180]. Bu sistem, daha çok Doğu Avrupa ülkeleri ve Afrika ülkelerinde görülmektedir.

İki Partili Sistem: Birden fazla partinin olduğu sistemlerin en belirgin özelliği, iktidarı elde etmek için partiler arasında bir rekabetin olmasıdır. Bu rekabetin şiddeti, ve yol açacağı sonuçlar bir çok faktöre bağlı olarak değişebilir. Ancak her halükarda siyasal rekabet ortaya çıkmaktadır. İki partili sistem iktidar yarışını kazanma şansının sadece iki partide olduğu sistemdir [Çam, 1984: 268]. Tek partili sistemde olduğu gibi burada da sadece iki partinin olması gerekmez. Daha çok parti de olabilir. Ancak, iktidarı elde etme şansının sadece iki partide olması, sistemin iki partili sistem olarak isimlendirilmesi için yeterlidir. Sayısal bir ölçü vermek gerekirse, iki partili sistemlerin çoğunda kullanılan oyların yaklaşık yüzde 90'ının iki parti aralarında bölüşmekte, diğer oylar da az veya çok sayıdaki küçük partilere gitmektedir. Bu durumda küçük partilerin iktidar şanslarının olmaması bir yana mevcut iki ana partiye rakip olmaları, onlarla yarışmaları da mümkün değildir. Seçimlerde rekabet, büyük oranda bu iki büyük parti arasında gerçekleşir.

İki partili sistemin belirgin özelliği, oyların partiler arasındaki dağılımının, iki partiden birinin iktidar olmasına imkan tanımasıdır. Yani bu sistemde partiler arasında iktidarı elde etmek için uzlaşma veya anlaşma sözkonusu değildir. Partilerden biri iktidarda diğeri de muhalefette kalacaktır. Eğer bu iki ana partiden hiç birisi tek başına hükümet kuramıyor ve iktidarı kurabilmek için diğer küçük partilerden bir veya bir kaçının desteğine ihtiyaç duyuluyorsa bu sisteme iki buçuk partili sistem denmektedir [Kapani, 1988: 181-182]. İki partili veya iki buçuk partili sistemi Pippa Norris az partililer olarak isimlendirmekte ve bunları Toplayıcı-Merkeziyetçi Az Partiler veya İdeoloji Olarak Kutuplaşmış Az Partiler olarak ikiye ayırmaktadır [Norris, 1993: 317].

Tek kutuplu- toplayıcı merkeziyetçi az partiler sisteminde İrlanda, ABD ve Kanada örnek olarak verilmektedir. Bu ülkelerde parti sayısı azdır ve bu partiler ideolojik ve oy aldıkları kesim olarak toplumu kucaklayıcı nitelik gösterirler. Kanada'da ilerici Muhafazakarlar, Liberaller ve Yeni demokratlar meclisteki en büyük partilerdir. Savaş sonrasında ideolojik kutuplaşmalar olsa da, bu durum, yeni partiler ortaya çıkartmamış, partilerin içerisinde liderlik mücadelesini etkilemiştir. İrlanda'da Fianna Fail ve Fine Gael olmak üzere iki büyük parti vardır. Bu partilerin her ikisi de merkez sağ partilerdir. İktidar rekabeti bu iki parti arasında geçer. ABD'nin siyasal hayatında da *Demokratlar* ve *Cumhuriyetçiler*

olmak üzere iki parti önemli rol oynar. Bunlar kutuplaşmış değil, bölünmüş partilerdir. Bu partilerin dayandıkları toplumsal taban, sahip oldukları parti programları kutuplaşmadan ziyade farklılaşma gösterir [Norris, 1993: 318].

Kutuplaşmış Az Partili Sistem ise İngiltere ve Avusturalya'da mevcuttur. Bu iki ülkede iki baskın güce sahip parti vardır. Bu partiler sağ ve sol olarak ideolojik bir kutuplaşma gösterirler. Dayandıkları toplumsal taban ve sahip oldukları siyasal program birbirine zıt ve farklılık arzeder. İngiltere'de sağ kanatta Muhafazakarlar sol kanatta ise İşçi partisi yer alır. Avusturalya'da ise sağ kanatta Liberaller solda da İşçiler yer alır [Norris, 1993: 318].

Çok Partili Sistem: Bu parti sistemi, üç yada daha çok siyasi partinin iktidar yarışında az çok birbirine yakın oldukları parti sistemidir. Çok partili sistemde, siyasi partilerin bir kutuplaşma içinde bulunmaları sistemin varoluş mantığının bir gereğidir. Bu sistem de temelde iki kutuplu çok partili sistem ve çok kutuplu çok partili sistem olmak üzere ikiye ayrılabilir.

İki kutuplu çok partili sistemde genellikle kutuplar sağ ve sol olarak adlandırılır. Aşırı sağ ve aşırı sol partiler varolmakla birlikte marjinal kalırlar ve iktidara gelecek kadar destek toplayamazlar. İktidar şansı olan partiler, sağda da olsa solda da olsa merkeze yakın partilerdir. Bu merkeze yakın partiler arasında rejim konusunda uzlaşma vardır ve hiçbiri sistemin niteliğine ilişkin kökten değişim öngörmez. Bu sistemde partiler koalisyonlar yoluyla istikrarlı hükümetler kurarlar. İki kutuplu çok partili sisteme örnek olarak İsveç, İsviçre, Norveç, Belçika örnek olarak verilebilir [Kapani, 1988: 184-185; Çam 1984: 267-268].

Çok kutuplu çok partili sistemde hem parti sayısı fazla hem de kutuplaşma fazladır. Partiler arasında temel görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Siyasal rejim konusunda da uzlaşma zayıftır. Bu nedenle tek bir partinin iktidarı çok zayıf bir ihtimaldir. Hükümet kurmak için oluşturulan koalisyonlar istikrarsızdır. Bu yüzden, sık sık kabine değişiklikleri meydana gelir. Bu sisteme örnek olarak İtalya verilebilir [Kapani, 1988:

185]. Parti sistemleri ile kadınların siyasal hayatta aktif olarak yer alması arasında doğrudan ilişki vardır. Oy için yarışacak partilerin çokluğu veya azlığı, parlamentoya girmeye aday olan kişilerin şansını belirler.

1.5.2.4. Parti İdeolojisi

Siyasal partileri birbirinden farklılaştıran unsurlardan biri de parti ideolojisidir. İdeoloji farklılığı partiler arası rekabette önemli bir sınır oluşturur. Bu sınır, genel olarak, partilerin neler yapabileceği veya yapmayacağını belirler. Sol parti dendiğinde kafalarda canlanan imaj ile, sağ parti dendiğinde oluşan imaj birbirinden oldukça farklıdır. İdeolojik yelpazenin değişik yerlerinde bulunan partiler bu genel imajın içinde aynı grupta yer alan diğer partilerden ayrıntılarda farklılaşmaya çalışırlar. Kadınların siyasete katılımında partilerin benimsedikleri stratejilerde, bağlı buldukları ideolojiler önemli etkide bulunur. Bu bağlamda siyasal partilerin ulusal politikaları arasında *Cinslerarası Eşitlik Politikasının* olup olmamasının partilerin ideolojik eğilimleri arasında yakın bir ilişki sözkonusudur.

Siyasal partiler, ideolojik bakımdan merkeze yakınlıkları ne olursa olsun, ideolojik yelpazenin sağında veya solunda bulunurlar. Bu varsayımdan yola çıkarak partileri sağ - muhafazakar ve sol olmak üzere iki grupta topladığımızda, bu iki farklı parti türünün cinsler arası eşitlik politikalarındaki farklılığın kadının siyasal süreçte varolma biçiminde belirleyici etkisinin olduğu gözlenmektedir [Galligan, 1993: Üşür, 1997].

Sağ ve muhafazakar partiler siyasette cinslerarası eşitlik politikalarına çoğu zaman soğuk ve mesafelidirler. Cinsiyete dayalı dengesizliklerin giderilmesi için strateji oluşturmada parti içinde bir değişim talebi ya yoktur, yada çok zayıftır. Bu partiler, kadının varolagelen anne ve eş rolü üzerinde önemle dururlar. Bu rollerin daha çok değer kazanması, cinslerarası iş bölümü ve karşılıklı tamamlayıcılık anlayışının egemen olması doğrultusunda politikalar geliştirmeye eğilimlidirler. Bu partilerin kadınlara yönelik ideolojik tutumları çoğunlukla bu rolleri geliştirmeye yöneliktir [Galligan, 1993: 160; Üşür, 1997: 37]. Fransa'da Cumhuriyetçi Parti'de olduğu gibi genelde sloganları da

aynıdır: “Feminizme Hayır! Kadınlara ve Aileye Evet” [Appleton ve Mazur, 1993: 109; 1997]. Sağ partilerin kadınların siyasal alandaki katılımı ile ilgili destekleri söylem düzeyinde kalmaktadır. Bu partiler kadınların aday olmaları ve parti üyelerinin de kadın adayları seçmelerine olumlu bakmakta, ancak aday belirleme ve seçim esnasında kadınlar için kota koymaya, rekabeti, açıklığı ve adilliği koruma adına olumlu bakmamaktadırlar [Norris, 1993: 320].

Sol partiler (Sosyal Demokratlar ve Yeşiller) bir strateji olarak cinsler arası eşitlikçi politikalar üzerinde sağ partilerden daha çok dururlar. Bu partilerin bu sorun üzerinde daha çok durmaları, parti ideolojilerinin bir sonucu ve gereğidir. Sol partiler genel olarak tüm insanlar için özellikle de kadın ve erkekler arasında eşitlikçi politikaların savunuculuğunu yaparlar. Sağ partilerin “anneyi koruma” politikalarına karşın sol partiler “çalışan kadın” pozisyonunu güçlendirmeyi tercih ederler [Norris, 1993: 320].

Genel olarak sağ ve muhafazakar partilerin kadınların temsilini artırmaya ve yeni reformları adapte etmeye yönelik yaklaşımlara karşı daha gönülsüz olmalarına karşın sol partiler yeni hareketlere (çevreci, feminist) daha açık cinslerarası eşitlikçi politikalara daha yakın tavır almaktadırlar. Sol partiler bu alanlarda kendilerini daha çok sorumlu görme eğilimindedirler [Lovendovski, 1993: 7].

Bu sorumluluk gereği Avrupa’da bir çok sol kanat partiler aday gösterme sürecine farklı boyutlarda da olsa müdahale gereği duymuş, ve pozitif ayrımcılık uygulamıştır. Sosyal Demokrat ve Yeşiller’in kadınların siyasete katılmalarını sağlamak için pozitif ayrımcı düzenlemeler yapma eğiliminde oldukları görülmektedir. Bu çerçevede genellikle sol partilerde kadınlara yönelik olumlu ayrımcılık uygulaması olarak kota uygulamasının yaygın olduğu görülmektedir. Kadınlara kota uygulayan sol partilerden bazıları ve uyguladıkları kota miktarı şöyledir: Fransa’da Sosyalistler (yüzde 20); Norveç’te Sosyalist ve İşçi partileri (yüzde 40); Hollanda’da İşçi Partisi (yüzde 25); Almanya’da Sosyal Demokratlar (yüzde 40) [Norris, 1993: 320].

Eğer sol partiler, etkili bir pozitif ayrımcılık uygulamazlarsa, uygulamada ciddi bir sonuç alınamayacağı, uygulama sonuçlarının sağ ve sol partilerde pek farklı olmayacağı söylenebilir. Nitekim Appelton ve Mazur'un tespitlerine göre Fransa'da bazı partiler kadın hakları dendiğinde kadını aile ve annelik çerçevesinde düşünür (Cumhuriyetçi Parti) bazıları da kadın hakları meselesini önemli bir seçim havucu olarak kullanır (Sosyalist Parti). Biçilen farklı rollere rağmen partiler arasında kadın adayların, liderlerin ve üyelerin sayıları arasında fazla bir farklılık olmamaktadır [Appleton ve Mazur, 1993: 110]. Kadınların sağ ve sol partiler arasında temsil açısından İngiltere'de de durumun çok farklı olmadığı, hatta bir kadın başkanlığında muhafazakar parti iktidarında bile kadınların yeterince temsil edilemediği söylenebilir [Gelb, 1989: 59].

Sonuç olarak, uygulamadaki benzeşmelere rağmen kadınların politikaya girişini engelleme ve teşvik etmede partinin siyasal görüşü, ideolojisi çok önemlidir. Kadınların politikaya giriş sürecinde baş aktör olan siyasal partilerin ideolojisi temel belirleyicilerdendir. Bu bağlamda sol eğilimli partiler eşitlikçi ideolojiye olan yakınlıklarından dolayı kadın aday göstermede merkez ve sağ partilere göre daha isteklidirler [Salisbury, 1993: 263].

1.5.2.5. Parti Örgütü ve Aday Belirleme Süreci

Partilerin kadınlara olan yaklaşımları, onların siyasette var oluşunu, ideolojileri kadar parti örgütleri ile de yakından ilgilidir. Partilerin kullandıkları stratejiler, onların ideoloji ve örgüt yapısına bağlı olarak değişmektedir. Burada parti örgüt yapısının daha çok kadınların aday gösterilmesi sürecinde etkili olan bölümü üzerinde durulmaktadır. Partilerin örgüt yapıları çok değişik tasnifler altında ele alınabilir. Ancak bu farklılaşma kadının siyasete katılımı açısından özel bir anlam ve farklılık göstermediği için, burada sadece aday belirleme sürecinin parti örgütlerinde nasıl oluşturulduğu, bu örgütlenme içinde kadınların avantajlı veya dezavantajlı olup olmadıkları ele alınmaktadır.

1.5.2.5.1. Partilerde Aday Belirleme Sürecinin Boyutları

Bu bağlamda parti örgütünün kadınların siyaset sahnesinde varlığını etkilemesinde, *kurumlaşma* ve *merkezileşme* derecesi önemlidir. Burada kurumlaşma derecesi ile siyasi partinin karar süreçlerinin görece kişilerden bağımsız belirli bir kurala göre işleme düzeyi, merkezileşme derecesi ile de, karar süreçlerinde rol oynayan aktörlerin merkez karar organları mı yoksa yerer karar organlarını olduğu kastedilmektedir. Parti örgütlenmesinde değişik tasnifler yapılabilir. Burada aday belirlemeye yönelik örgütlenme sürecini analiz etmek için dört değişik ideal tip ele alınacaktır. Bu tiplerde iki kriter kullanılmaktadır: merkeziyetçilik ve kurumsallaşma düzeyi. Aday belirlemede kurumsallaşma düzeyi, adayların formel veya informel biçimde belirlenmesiyle ortaya çıkmaktadır.

Aday Belirlemede Formellik/İnformellik: Formel aday belirleme sistemlerinde, başvuru ve seçilme süreci partinin ilgili belgelerinde açık, ayrıntılı biçimde açıklanmakta ve uygulamanın nasıl ve kimler tarafından yapılacağı da yine açıkça belirtilmektedir. Formel aday belirleme sisteminde, başvuru, kabul ve belirleme sürecinin her adımında nelerin yapılacağı, nihai kararın kimlerin oylarıyla nasıl verileceği, parti içindeki kurulların bu karar oluşturma sürecinde görece ağırlıklarının ne olduğu, sadece adaylar için değil, dışardan bakan bir gözlemci için de gayet net biçimde ortadadır [Norris, 1993: 321-322]. İnformel aday belirleme sistemlerinde ise adayların nasıl belirlendiği, hangi kriterlerin gözetildiği, görece dışa kapalı yapılmaktadır. Bu sistemde müracaat ve seçimin nasıl yapıldığı adaylar ve parti için yönetim açısından biliniyorsa da, dışarıdan bakan birisi için, kriterler ve nasıl karar verildiği pek bilinmemektedir. Ayrıca bu sistemde her bir aday için aynı yöntemin kullanılma mecburiyeti bulunmamaktadır. Bu da keyfiliği ve kişiye göre muameleyi getirmektedir.

Aday Belirlemede Merkeziyetçilik/Ademi Merkeziyetçilik: Aday belirleme sürecinin tasnifinde diğer bir boyut kararların nasıl verildiğidir. Burada da iki uç ideal tip vardır. Birinde adayların kimler olacağına nihai olarak partinin merkez karar organı veya doğrudan parti başkanı karar vermektedir. Buna merkeziyetçi karar sistemi denebilir.

Merkeziyetçi sistemlerde, kimin aday olacağına başta parti lideri olmak üzere partinin merkez organlarındaki yöneticiler karar verir. Ademi merkeziyetçi veya yerel sistemlerde ise bunun aksine, aday belirlemede seçim bölgesindeki seçmenler, yerel parti yöneticileri veya parti üyeleri etkin olmaktadır. Adaylar partinin yerel karar birimleri tarafından belirlenmektedir. Partilerde aday belirlemeye ilişkin kararlar hem parti merkezinden hem de yerel organ ve birimlerden değişik düzeylerde etkileniyor olabilir. Ancak partilerin, ağırlıklı olarak kullandıkları sisteme göre bu iki tipten birine dahil edilebilirler.

1.5.2.5.2. Siyasal Partilerin Aday Belirleme Sistemleri

Pippa Norris, aday belirlemenin bu iki boyutunu göz önüne alarak, informal-merkeziyetçi, informal-yerel, formal-merkeziyetçi ve formal-yerel olmak üzere dört tip aday belirleme sistemi geliştirmiştir [Norris, 1993: 322]. Bu sistemler ve sistemleri kullanan örnek partiler Tablo 3'de yer almaktadır. Her bir sistemin kadınların aday gösterilmesindeki etkisi birbirinden farklıdır.

Tablo 3:
Aday belirleme kararlarının oluşturulma biçimi

	Merkezi	Yerel
Informel	İtalya Hristiyan Demokrat Parti (DC), Sosyalist Parti (PS), Fransa UDF	ABD Demokratlar Kanada Liberaller
Formel	Hollanda VVD Fransa PC İtalya PCI	İngiltere İşçi Partisi, Muhafazakarlar, Almanya SDU, CDU, CSU İsveç SDP, Muhafazakarlar

1.5.2.5.2.1. Informel-Merkeziyetçi Aday Belirleme Sistemi

Bu sistemde milletvekili adaylarının belirlenmesi, bir grup parti elitinin denetimindedir. Partinin hangi adayın hangi ölçütlere göre seçileceğine veya seçilemeyeceğine ilişkin bağlayıcı bir kurallar sistemi yoktur. Aday belirleme kurallarını yönetici elit kendisi belirler ve uygular. Bu tür siyasi partilere örnek olarak İtalya'daki Hristiyan Demokratlar

ve Sosyalist Partiler gösterilebilir. Yerel parti mensupları veya güç odaklarının tercihleri de dikkate alınabilir ama nihai güç, parti içi hizipler veya güç odaklarının oluşturduğu bu elitin elindedir.

Kadınların katılımı açısından bakıldığında bu sistem, iki farklı sonuç meydana getirebilir. Eğer parti lideri veya merkezi yönetim kadınların siyasete katılması lehinde görüş ve davranış gösterirse, aday belirlemede eşitlikçi tutumlar sergilerse, kadınları seçilebilecekleri yer veya sıralarda aday gösterebilir. Bu durumda sistem, kadınların katılımı için elverişli bir sistem olabilir. Ancak tersine lider veya partinin yönetici kadrosu statükonun devamından yanaysa, kadınların önündeki mevcut fırsatlar da ortadan kalkabilir.

Ayrıca, bu sistemde kadının siyasal katılımına yönelik pozitif ayrımcı kararların uygulanmasında da başarısızlık olabilir. Çünkü aday belirleme kararları, açık ve herkes tarafından bilinen kurallara bağlı olmadığı için, kurallarda yapılan değişiklikler, kararları hemen etkileyebilir [Norris, 1993: 323]. Bürokratik yapının gelişmesi bu tür partilerde kadınlar için kotalar konya bile bu zaman içinde eriyebilir, ortadan kaldırılabilir. Çünkü kararlar yazılı ve kurala bağlı değildir [Guadagnini, 1993: 199].

1.5.2.5.2.2. İnformel-Yerel Aday Belirleme Sistemi

Bu sistemde parti liderleri veya merkezi yöneticilerin aday belirlemede pek fazla etkileri yoktur. Hangi özellikleri taşıyanların parti listelerinden aday olabileceği bu sistemde de belirlenmemiştir. Ama kimin aday olacağına ilişkin nihai kararlar, partinin yerel birim, kişi veya yöneticiler tarafından verilmektedir. Bu durumda parti liderlerinin kadınların temsil edilmelerinin daha çok veya az olmasına bir katkıları yoktur. Ancak, bazı ülkelerde parti yöneticilerinin yerel birimler tarafından oluşturulan aday listelerini veto etme yetkisi bulunmaktadır. Bunun kadınların daha çok katılımının sağlanmasına yönelik olarak kullanılması mümkün olmakla birlikte pek yaygın değildir. Çünkü, parti liderleri, yerel birimlerin önermediği kadın adaylar için parti listelerini riske etmek istemezler.

Bu sitemde kadınların aday gösterilmesinde partinin genel politikaları çok fazla etkili olmadığı için pozitif ayırıcı uygulamalar pek sonuç vermez. Sonuçları, partinin yerel düzeydeki kararlarını etkileyenler belirler [Norris, 1993: 324]. Bu uygulamanın örneklerinden bir Amerika Birleşik Devletlerindeki partilerdir. Amerika’da partilerin aday göstermelerinde partilere özgü içsel kuralları bulunmamakta, bu kuralları eyalet yasaları belirlemektedir. Bu durumda, seçim kampanyalarını yürütme ve finansal destek sağlama bakımından iş adamlarının etkisi artmaktadır.

ABD, adayları seçmenlerin belirlediği nadir ülkelerdendir. Amerikan parti örgütlerinde kadın adayların belirlenmesi için özel bir yöntem veya program yoktur. Ancak kadın adaylar için negatif etkide bulunacak kapı tutucular (gatekeepers) da yoktur [Burrell, 1993: 307-308]. Kısaca bu tür parti örgütlerinde, adayları belirleyen güçlü bir merkezi otorite yoktur. Yerel otoritelerin kadın adaylarla ilgili kararlarını etkileyen veya belirleyen parti içi kurallar da yoktur.

Bu sistemin kadınlar için avantajlı olup olmadığına bakıldığında kadın adaylar için parti merkezi tarafından bir kısıtlama yapılmamış olması bir fırsattır. Ancak aday belirleme yetkisinin tamamen yerel güçlerde olması da, kadınların siyasal katılımının sağlanabilmesi için sakıncalıdır. Çünkü yerel otorite için kaliteli aday, zamanı, parası ve enerjisi çok olan adaydır. Bu yönüyle bakıldığında çoğunlukla kadınlar erkeklerden daha az kaliteli olmaktadır [Leijenaar, 1993: 223]. Öte yandan, bu sistemde, parti içinde kadınların temsilini artırmaya yönelik standart ve belirleyici kuralların olmaması, kadınların temsilini artırmak için cesaretlendirme ve pozitif ayırıcılık programlarının uygulanmasını da güçleştirmektedir.

1.5.2.5.2.3 Formel-Merkeziyetçi Aday Belirleme Sistemi

Bu sistem, parti lideri ve onun çevresindeki merkezi yönetime kimlerin nasıl aday olacağı konusundaki genel kurallara uymak kaydıyla aday belirleme yetkisi vermektedir. Bu tür partiler günümüzde az sayıdadır. Bu partilerde ulusal parti liderleri partinin merkezi yürütme organları anayasal otoriteye sahiptirler. Aday belirlemede tüm güç bunlardadır.

Ayrıca parti üyeliği, partide belirli bir süre çalışmış olma şartı veya partinin çeşitli organlarında görev alma gibi adaylar için değişik zorunluluklar da bulunabilmektedir. Bu yönleriyle bu sistem, kadınların temsilinde onlar lehine bir uygulama gibi görünmemektedir. Demokratik sistemlerde parti içi demokrasinin mantığına çok uygun olmadığı için gelişmiş ülkelerde bu sistemi benimseyen siyasi partilere rastlamak biraz zordur. Daha çok komünist partilerde uygulanmaktadır [Norris, 1993: 326-7].

1.5.2.5.2.1. Formel-Yerel Aday Belirleme Sistemi

Bu sistem, Batı Avrupa ülkelerindeki en yaygın aday belirleme sistemidir. Bu sistemde adayların nasıl başvuracağı ve hangi süreçlerden geçerek aday olacakları açık biçimde partinin yazılı dokümanları arasında belirtilmiştir. Kimse bu kurallara uymadan tepeden aday gösterilemez. Aday belirlemede yerel birim veya kişilerin etkinliği olsa da, bu sistem aday belirlemeyi belirli açık kurallara göre yürüttüğü için kadınlara yönelik her türlü katılımı artırıcı pozitif ayrımcı uygulama olumlu sonuç verir. Çünkü yerel karar birimleri de bu kurallara uymak zorundadır [Norris, 1993: 325].

1.5.2.6. Aday Gösterme Sistemi ve Pozitif Ayrımcı Stratejilerin Etkinliği

Kadınların yerel veya ulusal parlamentolarda temsilini artırmak ve siyasal katılım düzeylerini yükseltmek için uygulanan retoriksel, özendirici ve pozitif ayrımcı strateji açısından bakıldığında, yukarıda belirtilen farklı örgütsel yapılara sahip olan partilerin tümü bunların hepsini kullanabilir. Ancak pozitif ayrımcılığın etkili bir biçimde kullanılabilmesi, aday belirlemede formel bir yapılanmanın olmasına bağlıdır. Çünkü pozitif ayrımcılık kotalarının uygulanabilmesi için partinin farklı düzeylerdeki karar organlarında standartlar gerekmektedir. Eğer bu standartlar açıkça kadınların daha çok temsilini öngörüyorsa, aday belirlemede nihai kararları veren yerel karar birimlerinin bu kurallara uymak durumunda oldukları için, daha çok kadın aday gösterilecek ve kadınların parlamentolarda temsil oranları yükselecektir. Aday seçiminin merkezi olmayışı kadınların seçilmeleri için dezavantajlıdır. Bunun iki nedeni olduğu söylenebilir. Birincisi, ademi merkezîyetçi aday olma süreci, sert ve zorlu rekabete yol açmaktadır. Bu rekabet

ortamı, kadınların aday listelerinde seçilebilir bir sıra elde etmelerini oldukça zorlaştırmaktadır.

İkincisi, yerel otoriteler kendi yerel adaylarına öncelik vermektedirler. Bu yerel güç sahibi adaylar da genellikle erkeklerden oluşmaktadır. Genel olarak partilerde merkezi otoriteler, kadın-erkek dengesinin sağlanmasına yerel otoritelerden daha çok önem vermektedirler. Aday belirleme sürecinin merkezileşmesi, bu anlamda kadınların aday gösterilmelerinde veya seçilmelerinde kısmen avantajlı durumlar ortaya çıkarabilmektedir [Leijenaar, 1993: 222-223].

1.5.2.7. Parti İçi Aday Olma ve Gösterme Süreci

Seçim için hazırlanan aday gösterme sürecinin son aşaması parti listesinin hazırlanmasıdır. Siyasal partiler genel olarak parti listelerinde hem partinin hem de seçmenin istekleri göz önüne alınarak bir denge kurulmaya çalışırlar [Sainsbury, 1993: 276]. Ancak siyasal partilerin aday gösterme işlemlerini düzenleyen kuralları da bireyler işletmektedir. Daha özele incek olursak, aday aday olma ve aday olarak seçilme işlemi kurallardan öte, bu işlemleri yürüten ve gözeten bireylerin nasıl davranacakları da etkileyici olmaktadır. Bu süreçte, aday olan ile adaylığı inceleyip uygun görüp onaylayan veya uygun görmeyip reddeden olmak üzere iki taraf bulunmaktadır. Buna Norris'in ifadesiyle [1993: 328] adaylığın "arz" ve "talep" yanı diyebiliriz. Adaylığın arz yanında sahip olduğu kaynaklar ve siyasette elde edeceği kariyer arasında fayda maliyet hesabını yaparak bir partiden aday olmaya karar veren aday adayı yer almaktadır. Kısaca adaylığın bu arz yönüne bakalım.

1.5.2.7.1. Parti İçi Adaylığın Arz Yönü

Adaylığının gerçekleşmesi büyük oranda, aday adayının siyasi deneyimi, sahip olduğu kişisel özellikler, çevresindeki siyasal destek, bu iş için harcayabileceği para ve zaman ile sahip olduğu motivasyona bağlıdır.

Siyaset genellikle eğitim ile değil, siyasi deneyim yoluyla öğrenilir. Partinin yerel birimlerinde, sendikalarda, profesyonel meslek kuruluşlarında başarı elde eden kişiler başarılarını parlamentoda sürdürmek için aday olurlar. Deneyimi olmayan kişinin başarılı olma iddiası temelsiz kalacağı için güven ve destek alması zordur. Parlamentoda temsilci olmak için kişilerin, seçimlerden çok daha önce hem aday olacağı partiye kendisini kabul ettirmek için, hem de aday olduktan sonra seçmenlerden milletvekili seçilebilecek düzeyde oy alabilmek için uzun soluklu ve para ve zaman gerektiren bir çalışmaya girmeleri zorunludur.

Bu amaçla kendisi için çalışacak gönüllü gruplar kurma, partinin ilgili toplantı ve faaliyetlerine katılarak oralarda göz doldurma, konferans ve salon toplantılarına katılarak mümkünse oralarda söz alıp görüşlerini ifade etme, seçim kampanyalarında meydanlarda konuşmalar yapma, tartışmalara katılma, yerel ve ulusal basından destek alabilmek için gerekli bağlantıları kurma vb gibi etkinlikler uzun zaman ve emek gerektirmektedir. Bu nedenle seçim kampanyaları, adayların adaylık sürecinin başından itibaren harcadıkları zaman ve paranın tümünü değil, çoğu durumlarda sınırlı bir kısmını kapsar. Özellikle dar bölgesel seçimlerde başarı doğrudan adayın performansına bağlı olduğu için, bu maliyetler daha da artar. Bir seçim bölgesinde birden çok adayın olduğu seçimlerde aynı partinin adayları bu maliyetleri kısmen bölüşebilirler.

Adayın başarılı olabilmek için kendisinin adaylık için yeterli olduğuna, siyasal olayları etkileyeceğine ve vaatlerini yerine getirebileceğine inanması ve kendisine güvenmesi gerekir. Aday olmaya motive olmak için çok faktör etkili olabilir. Bunlar, iktidar, kamusal görev, statü elde etme isteği olabileceği gibi grubunu temsil etme, maddi kazançlar sağlama, parti bağlılığını sürdürme, ideolojik amaçlarını gerçekleştirme de olabilir. Tüm bunlar, değişik oranlarda bireylere aday olmaları için motivasyonu sağlarlar. Bütün bunlara ek olarak başka adayların aday olup seçilme başarısı göstermeleri aynı durumda olan diğerleri için bir motivasyon kaynağı oluverir. Başkalarının başarısı, aday olma motivasyonunu ters yönde de etkileyebilir. Eğer başarılı adaylar, beyaz, erkek, orta sınıf ve zengin insanlardan çıkıyorsa, bu özellikleri taşımayanlar, başarılı olamayacaklarını düşündükleri için aday olma motivasyonunu baştan kaybedebilirler [Norris, 1993: 328-9].

Bu durum özellikle kadın aday adayları için sözkonusudur. Siyasetin hep erkek işi olarak görüldüğü ve başarılı siyasetçilerin erkeklerin oluşturduğu bir ortamda, kadınların aday olma motivasyonlarında ciddi bir azalma olabilecektir.

1.5.2.7.2. Parti İçi Adaylığın Talep Yönü

Adaylığın talep yönünde, adaylık başvurusundan itibaren aday listelerinin belirlenmesine kadar işlemleri yürüten ve gerekli kararları alanlar vardır. Burada karar verenlerin ölçütlerinin neler olduğu konusunda genelleme yapmak oldukça zordur. Çünkü, karar vericilerin kafalarında bir adayda hangi özellikleri aradıkları çok belirgin değildir. Örneğin inisiyatif sahibi olmanın, aday adayı için olumlu mu yoksa olumsuz bir özellik olarak mı değerlendirileceği bilinmemektedir.

Ayrıca, arkasında kamuoyu desteği olması, aday adayının parti içinde hizipçi olacağını akla getirir mi? Zengin olması partiye ileride dayatmalarda bulunma sonucu doğurur mu? Siyasal deneyiminin yeterli olması ne demektir? Tüm bu soruların cevapları partinin adaylık başvurularını değerlendiren birim veya kişilerin farklı cevaplanacağı için, hangi özelliklerin dikkate alındığı karmaşık bir konu haline gelmektedir.

Ancak, siyasi partilerin aday seçiminde, genellikle parti teşkilatlarında uzun süre çalışmış, hatta yerel birimlerde görev almış, kamuoyunda popülaritesi olan veya kamu ya da özel sektörde temayüz etmiş yahut siyasi kişilerle ailevi bağları olan kişilere öncelik tanımayı yeğledikleri görülmektedir. Sonuçta adaylık süreci, siyasal sistem, partinin aday belirleme sistemi ve bireysel değerlendirme düzeyi olmak üzere üç farklı düzeyde ele alınmalıdır. Çünkü bu üç düzey birbiriyle karşılıklı etkileşim halindedir. Bireysel olarak herhangi bir partiden aday olmaya karar vermek, o partinin adayları nasıl değerlendirdiği, kimleri aday kabul ettiğine ilişkin kurallardan bağımsız olarak ele alınamaz.

Adayların partiler tarafından değil de, doğrudan seçmen tarafından bir ön seçim ile belirlendiği sistemlerde de kadınların seçilme şansının düştüğü görülmektedir. Çünkü

adayın başarılı olabilmesi için tanıtım aşamasından seçimlere kadar desteklenmesi gerekmektedir. Bu destek büyük finans çevreleri, sendikalar veya baskı gruplarından gelir. Kadınların bu örgütlerde görece az bulunuyor olması, bu kuruluş veya örgütlerin kadın adaylara yönelik destek faaliyetlerini azaltmaktadır. Sonuç olarak denebilir ki, kadınların aday listeleri içerisinde başarı şansı, listenin parti merkezleri tarafından yukarıdan ve seçilebilir yerlerden aday gösterilmesi ile artmakta, tersine kadın adayın seçilebilme ve listenin ilk sıralarına çıkabilmek için diğer adaylar ile kişisel rekabet gereği ne kadar artarsa o kadar azalmaktadır [Üşür, 1997: 33-34].

1.6. Siyasal Partilerin Kadın Politikaları

1.6.1.Siyasal Partilerin Kadınlara Yönelik Nedenleri

Siyasal partilerin kadın sorunlarını konu alan politikalar üretmeleri, ağırlıklı olarak 1970'lerde başlamaktadır. 1980'ler ve 1990'lar bu alanda hızlı gelişmelerin olduğu yıllardır. Günümüzde aşağı yukarı tüm partilerin parti programlarında kadınlarla ilgili bir veya birkaç bölüm yer almaktadır. Partilerin ilgi düzeyi ve yönüne göre bu ağırlık değişmektedir.

Kadınların siyasal partilerin programlarına girmeleri, bir çok olayla birlikte ele alınmalıdır. Sözü edilen yıllar kadınların sadece siyasal partilerin programlarında değil, bilimsel araştırmalar dahil olmak üzere, her türlü sosyal faaliyetlerde daha bir görünür hale geldiği yıllardır. Kadınların kamusal alana çıkmaları, yaygın eğitimin sonucu yarışmacı ortamlarda geçmişe göre, görece önemli pozisyonlar elde etmeleri onları daha bir görünür kılmış, çok yönlü ilginin odağına yerleştirmiştir.

Ancak bu genel görünürlük yanında siyasal partilerin programlarında kadınlara yer vermelerinin bazı siyasete özgü nedenleri de bulunmaktadır. Bu nedenleri kadınların oy değerinin farkedilmesi, partiler arası rekabet, kadın hareketleri ve kadınların çalışma hayatında daha çok yer almaları olarak dört grupta toplamak mümkündür.

adayın başarılı olabilmesi için tanıtım aşamasından seçimlere kadar desteklenmesi gerekmektedir. Bu destek büyük finans çevreleri, sendikalar veya baskı gruplarından gelir. Kadınların bu örgütlerde görece az bulunuyor olması, bu kuruluş veya örgütlerin kadın adaylara yönelik destek faaliyetlerini azaltmaktadır. Sonuç olarak denebilir ki, kadınların aday listeleri içerisinde başarı şansı, listenin parti merkezleri tarafından yukarıdan ve seçilebilir yerlerden aday gösterilmesi ile artmakta, tersine kadın adayın seçilebilme ve listenin ilk sıralarına çıkabilmek için diğer adaylar ile kişisel rekabet gereği ne kadar artarsa o kadar azalmaktadır [Üşür, 1997: 33-34].

1.6. Siyasal Partilerin Kadın Politikaları

1.6.1.Siyasal Partilerin Kadınlara Yöneliş Nedenleri

Siyasal partilerin kadın sorunlarını konu alan politikalar üretmeleri, ağırlıklı olarak 1970'lerde başlamaktadır. 1980'ler ve 1990'lar bu alanda hızlı gelişmelerin olduğu yıllardır. Günümüzde aşağı yukarı tüm partilerin parti programlarında kadınlarla ilgili bir veya birkaç bölüm yer almaktadır. Partilerin ilgi düzeyi ve yönüne göre bu ağırlık değişmektedir.

Kadınların siyasal partilerin programlarına girmeleri, bir çok olayla birlikte ele alınmalıdır. Sözü edilen yıllar kadınların sadece siyasal partilerin programlarında değil, bilimsel araştırmalar dahil olmak üzere, her türlü sosyal faaliyetlerde daha bir görünür hale geldiği yıllardır. Kadınların kamusal alana çıkmaları, yaygın eğitimin sonucu yarışmacı ortamlarda geçmişe göre, görece önemli pozisyonlar elde etmeleri onları daha bir görünür kılmış, çok yönlü ilginin odağına yerleştirmiştir.

Ancak bu genel görünürlük yanında siyasal partilerin programlarında kadınlara yer vermelerinin bazı siyasete özgü nedenleri de bulunmaktadır. Bu nedenleri kadınların oy değerinin farkedilmesi, partiler arası rekabet, kadın hareketleri ve kadınların çalışma hayatında daha çok yer almaları olarak dört grupta toplamak mümkündür.

1.6.1.1. Kadınların Potansiyel Oy Değerinin Anlaşılması

“Bir kişi bir oy” ilkesinin benimsenip yaygınlaşması ve kadınlara da oy kullanma hakkının verilmesinden sonra, siyasal partilerin kadınlara olan ilgisinde görece büyük artış olmuştur. Demokratik toplumlarda, kadın seçmenler ile erkek seçmenler aşağı yukarı eşit oranda seçim sonuçlarına etkiye bulunmaktadır. Seçmenin yüzde 50’sini oluşturan kadınların özel ilgisini çekebilen partilerin seçimleri kazanma şansı yüksek hale gelmiştir. Bu durum, seçimlerde yüksek oy almaya yönelik stratejiler geliştiren politikacıların dikkatinden kaçmamış ve kadınlar birden partilerin ilgi odağı haline gelmeye başlamıştır [Elison, 1997: 202]. Önceleri kadınların oy kullanmalarına pek sıcak bakmayan, hatta karşı çıkan partilere bile (ağırlıklı olarak muhafazakar ve burjuva partileri) kadın oylarının büyüklüğü karşısında bu strateji ve söylemlerini terk etmek durumunda kalmışlardır.

Kadınların kitlesel olarak bir partiye oy vermesi veya vermemesi seçim sonucunu belirleyici bir etkiye sahiptir. Dahası, rakip partilerin kadın oylarının belirli bir oranını elde edebilmek seçim sonuçlarını değiştirebilir. Örneğin 1972 yılında Almanya’da yapılan seçimler kadın oylarının ne denli önemli olduğunu ortaya koymuştu. O yıla kadar kadın oyların yarısını alamayan Sosyalist Demokrat Parti (SDP) bu seçimlerde kadınlara önem vermiş ve kadın oyların yüzde 46’sını alarak rakibi Hıristiyan Demokrat Parti (HDP) ile kadın oylarını paylaşmıştı. 1969 yılında yapılan bir önceki seçimde Hıristiyan Demokrat Parti kadın oyların yüzde 51’ini, Sosyalist Demokrat Parti de yüzde 40’ını almıştı. Kadın oylarındaki bu artış Sosyalist Demokrat Parti’yi iktidara taşımıştı. Seçim sonrasında, bu durumun farkında ve bilincinde olduğunu belirtmek için SDP başkanı ve Federal Almanya Başbakanı Willy Brandt desteklerinden dolayı kadınlara bir teşekkür konuşması yapmıştı [Kolinsky, 1993: 115-118]. Özellikle 1970’lere kadar Almanya’da bu iki partinin oy oranları birbirine çok yakındı ve bu yüzden kadınların oyu çok önemli hale gelmişti.

Son yıllarda, kadın oyları çok kolay manipüle edilebilen oylar olmaktan uzaklaşmıştır. Arjantin, Kolombiya, İskandinav ülkeleri, Avusturya, Almanya, Polonya gibi ülkelerde kadın seçmenlerin açık açık erkeklerden farklı yönde oy kullanmaya başladıkları gözlemlenmektedir. Bu ülkelerde artık kadın seçmenler partilerin sorunlara

yaklaşımına, kadın aday göstermede samimiyetlerine özel bir dikkat göstermekte, özellikle doğum hakları, sosyal destek hizmetleri gibi konularda kararlı uygulamalar yapan ve kadınların menfaatlerini temsil edecek parti veya adaylara oy vermektedirler. Bu eğilim giderek tüm kadınlar arasında yayılmaktadır [Commission, 1995: 3-6].

1.6.1.2. Partiler Arası Rekabet

Aynı seçmen kitlesinden oy almayı amaçlayan siyasal partiler diğer partilerin politikalarına göre de tavır almak durumundadırlar. Genelde parti politikalarında kadınlar lehine olan değişimler büyük fedakarlık içeren nitelikte olmamaktadır. Hükümet ve parti politikaları açısından cinsiyetin önemi, partiler arası seçim yarışının durumuna göre şekillenmektedir. Partiler, çoğunlukla kadın seçmenlerden talep geldiğini fark edince, onların oylarını alabilmek için harekete geçmekte ve buna uygun tavır belirlemektedirler. Bu nedenle siyasi partilerin cinsiyet üzerine odakladıkları seçim stratejilerinde seçmen talebine göre pragmatist bir yaklaşımın egemen olduğu yaygın olarak gözlenmektedir [Galligan, 1993: 157].

Yeni partiler kuruldukça ve bu partiler kendi farklılıklarını ortaya koyma gereği hissettikçe kadın sorunlarını öne çıkarmakta ve bu yolla hem kendileri bu sorunlarla ilgilenmekte hem de diğer partilerin de kadın sorunlarına ilgi göstermelerine ve duyarlı olmalarına yol açmaktadırlar. Kadınların oylarının öneminin yadsınmaz olduğu günümüzde partiler kadınların oylarını alabilmek için iki temel strateji kullanmaktadırlar. Bunlardan birincisi, kadın seçmenlere cazip gelebilecek politikalar formüle etmek, ikincisi ise kadınların gücü kadınlardan gelir sloganı ile partili kadınları daha çok kullanmak ve kadın adayların sayısını artırmaktır. Birbirini tamamlayan bu iki strateji günümüz partilerinin kadınlara yaklaşımında oldukça belirleyici olmaktadır [Guadagnini, 1993: 178; Galligan, 1993: 158].

1.6.1.3. Kadın Hareketleri ve Feminizm

Siyasal partilerin kadınlara ilgi göstermelerinde feminizmin önemli payı bulunmaktadır. Feminizm, toplumdaki erkek üstünlüğünü kırmak ve kadınlar aleyhine olan cinsiyet ayrımcılığını kaldırmak amacı taşıyan bütün politikalar, eylemler ve ideolojilerin genel adıdır [Dahlerup, 1986: 6]. Feminizm, tek tip bir ideoloji değil, bir çok ekolü olan fikirlerin genel adıdır. Liberalinden Marksistene, psikoanalistinden yapısalcısına kadar bir çok feminist ekol bulunmaktadır. Bu ekoller kadın sorunlarının kökeni ve çözüm önerileri konusunda farklılaşmakla birlikte, kadınların bir cins olarak ezildikleri ortak paydasında birleşmektedirler. Her bir ekolün bakış açısı ve önerileri birbirinden farklıdır [Demir, 1997].

1960 ve 1970'lerdeki feminist dalgalardan sonra kadınlar, siyasi partilerin aktif üyeleri olmaya başladılar. 1980'lerde siyaset içinde daha çok kadın görülmeye başladı. Hatta bu kadınlar bir çok ülkede kendi partilerini kurdular. Kadınlar tarafından siyasal kararlar alınırken kadın sesini yansıtmadıkları için mevcut partilere açık bir meydan okuyuş vardı. Bu durum hem siyasi partilerin, hem de partilerdeki kadınların kadın sorunlarına olan ilgilerinin artmasına yol açmıştır. Kadınların baskısı nedeniyle bazı ülkelerde parti programlarına yeni konular eklenmiş, aday seçiminde yeni sistemler oluşturmaya, siyaset yapmaya yeni bir anlam verilmeye, kadınlar için yeni bakanlıklar, fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik olarak halkın şikayetlerini dinleyen yeni memurlar ve kadın konularını inceleyen yeni kamusal kuruluşlar oluşturulmaya başlanmıştır [Lovenduski, 1993: 1].

Hem üye hem de oy veren olarak kadınlar tarafından gelen sürekli baskılar sonucunda kadın sorunları bir çok siyasi partinin gündemine girmiştir. İngiltere'de İşçi Partisi ve diğer küçük partiler bir yana, Muhafazakar Parti bile feminist isteklere cevap verme zorunluluğu hissetmiş ve 1992 genel seçimlerinde bütün partiler parti programlarında kadın isteklerine değişik oranlarda yer vermişlerdir. Bu programlarda yer alan konular kabaca şunlardır: Çocukların korunması, annelik hakları, çalışma hayatında kadın hakları, kadınlara yönelik artan şiddetin önlenmesi, eğitimin genişletilmesi, kadınları korumayı

amaçlayan sağlık politikaları, şiddetten korunma ve eşit işe eşit ücret [Lovenduski ve Randall, 1993: 355].

Benzer durum diğer bir çok ülkede de sözkonsudur. Kanada'da 1960'lardaki feminist kadın hareketleri sonucu oluşan atmosferde üç büyük parti de farklı yönde de olsa feminist taleplere cevap verme gereği hissetmişti. Farklılıkları, parti ideolojileri ve partiye katılan kadınlar belirlemişlerdi [Erickson, 1993: 62]. Kanada'da 1989'da üç büyük ana partinin adaylarına yönelik bir anket düzenlenmiştir. Anketteki sorular likert ölçeğine göre kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, hiçbiri, katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum ve cevap vermeyen seçeneklerinden oluşmaktaydı. Anketin amacı feminist talepler hakkında adayların görüşlerini öğrenmekti.

Ankette kadın erkek arasındaki sosyo-politik ilişkileri değiştirmek, hiyerarşik ilişkiler yerine daha eşitlikçi ilişkiler ikame etmek amacıyla olan feministlerin talepleri 4 başlık altında toplanmaktaydı.

- Kürtaj olmayı kadının seçimine bırakmak ve ebeveyn sorumluluklarının paylaşılması gibi *aile ve üreyime ilişkin* istekler.
- Eşit işe eşit ücret ve çocuk bakımı gibi *çalışma hayatı* ile ilgili istekler.
- İktidar pozisyonlarında eşit temsil, kadın politikacıların aile, sağlık ve sosyal güvenlik konularında uzmanlaşması gibi *politik* istekler.
- Eğitim başta olmak üzere *kültürel* istekler.

Anket sonuçlarına göre kadın siyasetçilerin hemen hepsi feministlerin taleplerini desteklemektedir. Ancak bütün talepler, bütün kadın adaylar tarafından aynı oranda destek görmemektedir. Bu araştırma, parlamentoda ne kadar çok kadın aday olursa feminist taleplerin o kadar çok talep göreceğini ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinde iyi bir dönüşümün gerçekleşebileceğini göstermiştir [Tremblay, 1993: 35-47]. 1984 ve 1993 yıllarında Ulusal Feminist Gruplar'ın deklere ettikleri isteklerine bakıldığında 10 yıllık süre içerisinde isteklerde önemli değişiklikler olduğu görülecektir.

Ancak, uzun bir feminist geleneğe sahip olan ülkelerde kadınların temsil düzeyinin çok yüksek olacağı söylenemez. Buna İngiltere ve Amerika örnek olarak verilebilir. Tıpkı ekonomik gelişmişlik ile siyasal temsil arasında da doğrusal bir ilişki olmaması gibi (ABD ve Japonya) [Çiftçi, 1986: 75-76].

1984'de Ulusal Feminist Grupların İstekleri: Eşit haklar konusundaki istekler: Kadınlar için emekli maaşı, çocuklar için vergi muafiyetinin artırılması, iyi düzeyde çocuk bakımının sağlanması, ayrılma durumunda eşlere mülkiyet eşitliği, bütün spor imkanlarından kadın ve erkeklerin eşit yararlanmasının temini.

Sosyal düzen konusundaki istekler: Tarımın ve tarımsal ürünlerin değerli kılınması konusunda teşviklerin yapılması, silahsızlanma ve sıkı silah kontrolünün yapılması.

Kadın sağlığı konusundaki istekler: Pornografik filmlere sansür konması, kürtaja serbestlik getirilmesi ve kadınlara sağlıklı iş ortamının temin edilmesi.

1993'de Ulusal Feminist Grupların İstekleri: Eşit haklar konusundaki istekler: Kadınların ekonomik durumlarının düzeltilmesi, silahlı kuvvetler ile kadınların bütün yönleri ile bütünleşmesi, kadınların sendikalaşması, yasalardaki ayrımcı unsurların ortadan kaldırılması, profesyonel kadınların yetiştirilmesi ve geliştirilmesi.

Araştırmalar konusundaki istekler: Kadınların eğitim ve öğretimine yönelik araştırmaların artırılması, kadınlar arasında bir iletişim ağının kurulması.

Kadın sağlığı ve güvenliği konusundaki istekler: Kürtaj koşullarını geliştirme, kadınlara karşı şiddete son, kadın sağlığı hizmetlerinin daha çok geliştirilmesi [Burt, 1995: 91].

Özellikle son 30 yılda feministler toplumun her alanında kadınların durumunun iyileştirilmesi konusunda faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Feministlerin bu faaliyetleri iki alanda olmuştur. Bir grup feminist, siyasi faaliyetlerden ziyade kadınlar için alternatifler üretmeye zaman ayırmış ve bu konularda yoğunlaşmıştır. Bunlar belirli bir ideolojik çatı

altında toplanmaktan ziyade otonom faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Bu feministlere göre kadınlar, otonom hareket kabiliyetlerini geliştiren faaliyetlere girişmedikçe, önemli bir toplumsal değişime yol açamayacaklardır. Gruplar ve partiler içerisinde hareket ederlerse, içinde buldukları gruplar onları eritir ve belirli bir süre sonra egemen siyasetin nesnesi haline gelirler [Siim, 1995]. Diğer bir grup feminist de, karar süreçlerinin içinde kalarak veya lobi faaliyetleri ile onları etkileyerek kadınlar lehine gerekli düzenlemeleri yapmaya uğraşmaktadırlar [Gelb, 1989: 52].

Amerika'daki feminist hareket özellikle feminist çıkar grubu biçiminde bir seyir izlemiştir. Çünkü Amerika'da parti sistemi gevşektir ve siyasal hayatta az etkilidir. İktidarın bölünmüş yapısı, baskı gruplarının büyük oranda çeşitlenmesiyle sisteme katılmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, baskı ve çıkar grupları etkilidir ve herhangi bir politikaya karşı olumlu/olumsuz tepkilerini yansıtırlar. Bu yansıma da çoğu zaman pek karşılıksız kalmaz. Amerika'da özellikle 1980'de Reagen'ın uygulamaları ile "toplumsal cinsiyet boşluğu" ortaya çıkmıştır. Bu uygulamalarda savunma ve yurt içi harcamalarda yüzde 8 oranında azaltılmıştı. Yurt içi harcamaların azaltılması kadınların yararlandığı fonların kısılması anlamına gelmekteydi. Bu da bir çok kadının Reagen'dan desteğini çekmesine yol açmıştı [Gelb, 1989: 20, 68].

Parlamentar demokrasilerde siyasal kararların alınmasında gerçek anlamda bir katkı yapmak, siyaset üzerinde ağırlığını koymak, siyasi partiler ve hükümetler üzerinde kendi talepleri doğrultusunda baskı yapmak için baskı gruplarının faal olması gerekir. Feminizm de kadın talepleri için bir baskı oluşturmuş ve partilerin kadınlara yönelik politikalar üretmelerine önemli katkıda bulunmuştur [Tekeli, 1983: 154].

1.6.1.4. Kadınların Çalışma Hayatında Daha Çok Yer Almaları

Geçtiğimiz yüzyılın özellikle son çeyreğinde kadınların kamusal alana katılımlarında bir canlanma, bir yükseliş yaşanmıştır. Oransal olarak daha çok kadın ücretli iş gücüne katılmıştır. Kadınların özel sektör ve kamu sektöründeki iş yerlerinde nicel ve nitel yükselişleri, siyasi parti programlarını ve kamu politikalarını etkilemeye başlamıştır.

Siyasal partiler, biraz da zorunlu olarak, cinsiyet farklılığına dayalı uygulamaların üzerinde daha bir dikkatlice durmaya başladılar.

Önceleri kamu alanında olmayan kadınların hayatlarını düzenlemeye yönelik politikalar üretme gereği duymayan partiler, kadınların kamu yaşamında ortaya çıkmasıyla gündeme gelen sorunlara çözüm üretmek durumunda kalmışlardır. Çalışma hayatında kadınların yeri ve rolü, annelik yardımı, çocuk yardımı, çocukların bakımı ve küçük yaşta çalıştırılıp çalıştırılmaması, iş yerlerine kreş açılması, emeklilik yaşı ve günlük veya haftalık çalışma süresi, evlilik, doğum ve süt izni gibi konular her siyasi partinin bir şekilde yüzleşmek zorunda olduğu olağan sorunlar haline gelmiştir [Eliason, 1997: 198; Whiteborn ve Archer, 1995: 15-16].

Sonuç olarak denebilir ki, oy kullanmanın yaygınlaşması ve partilerin oy rekabeti kadın seçmenleri siyasetin öznesine taşımış, dünya çapındaki kadın hareketlerinde yükselme, kadınların siyasete olan ilgilerini artırmış, siyasi partiler ve sistemlerin de kadınların siyasete girişlerini kolaylaştıracak yeni düzenlemeler yapmalarına neden olmuştur. Ayrıca özellikle, soğuk savaş sonrası oluşan yeni siyasi atmosferde yeni siyasal lider tipleri gündeme gelmiş ve kadınların siyasette daha fazla yer almalarına uygun bir ortam sağlanmıştır [Jacquette, 1997: 27]. Siyasal partilerin kadınlara ilgi göstermeleri, siyasetin amaç ve öznelerindeki değişimin doğal bir sonucu olarak oluşmuştur.

1.6.2: Siyasal Partilerin Kadın Politikalarındaki Temel Stratejiler

Siyasal partilerin kadınların ilk önce oylarına ve ardından da sorunlarına olan ilgilerinde aynı tutumu takınmaları mümkün değildir. Her bir parti kendi konumuna ve durumuna göre bir yaklaşım geliştirmektedir. Bu nedenle siyasi partilerin ideolojilerine ve parti yapılarına göre kadınların siyasal alanda daha çok yer almalarının sağlanmasına yönelik geliştirdikleri stratejiler de farklılık göstermektedir. Bu stratejileri retoriksel, özendirici ve

pozitif ayrımcı strateji olmak üzere üç başlık altında toplamak mümkündür [Lovenduski, 1993].

1.6.2.1. Retoriksel Strateji

Bu strateji, siyasi partilerin kampanyalarda, seçim meydanlarında veya propagandaya dönük yazılı dokümanlarında kadınlara yönelik olumlu mesajlar verme, daha çok kadının partiye destek vermesini sağlamaya yönelik açıklama, beyan ve yaklaşımlardan oluşmaktadır. Bu yöntemde parti liderleri ve sözcüleri, günlük konuşmalarında ve resmi demeçlerinde kadınların önemine ve kadın sorunlarına karşı olan duyarlılıklarına özel yer vermekte, bu konudaki duyarlılıklarını ifade etmektedirler.

Ancak bu konuşma, açıklama, beyan veya demeçler, çoğu zaman, parti için bağlayıcı herhangi bir taahhüt içermemektedir. Dolayısıyla kadınların önemine ilişkin ve onlara sürekli destek olunacağına dair sözlü destekler, çoğu zaman bir icraat ile desteklenmemekte, sadece sözde kalmaktadır. Kadınlardan gelen yoğun talep ve kadın sorunlarının popülerleşmesi sonucunda siyasi partilerin seçtiği en kolay ve yaygın strateji budur. Kadının bireysel olarak siyasal katılımı olan oy verme, genel olarak hiçbir toplum kesiminde olumsuz görülmemektedir. Siyasal partiler de, kadınların oy verme biçiminde siyasal katılımında bulunmalarını büyük bir istekle savunmaktadırlar. Hatta daha çok kadın oyu alabilmek için propaganda malzemelerinde sık sık kadın simgeleri kullanmaktadırlar [Ayata, 1991; Tokgöz, 1991].

1.6.2.2. Özendirici Eylem Stratejisi

Bu stratejide, söylemin ötesinde eylemler de bulunmaktadır. Partiler hem kadınların desteğini almak, hem de cinsiyet eşitliğine inandıkları için bu stratejiyi kullanırlar. Burada, partiler cinsiyet temelinde eşitlikçi politika hedefleri koyarlar. Örneğin kadınların temsil oranının yüzde yirmi beşten daha az olmaması gibi. Bu hedeflerin gerçekleşmesi için yapılması gerekenleri sıralarlar. Bu amaca yönelik olarak kadınları siyasete teşvik etmek, onları cesaretlendirmek için eğitici oturumlar, özel toplantı ve konferanslar düzenler, kadın adaylar için maddi destek fonları oluştururlar. Bu uygulamalarda kota

uygulamasında olduğu gibi bir zorunluluk yoktur. Sadece konan hedeflere ulaşılması için ortam hazırlanmaya çalışılır. Bu stratejiyi söylemin ötesine geçme zorunluluğu hisseden sol partilerin yanısıra bazı sağ ve muhafazakar partiler de uygular. Stratejinin özü, eğitim ve mali destek başta olmak üzere siyaset yapmaya istekli kadınlara imkan, ortam ve kolaylıklar oluşturmaktır [Lovenduski, 1993: 7].

Retoriksel stratejinin kadınların desteğini almada yetersiz olması durumunda özendirici tedbirler devreye sokulmaktadır. Kadınlar açısından bakıldığında bu tedbirler oldukça işlevsel olmaktadır. Bu uygulamalar, bir çok kadının siyasal faaliyetlerle tanışması ve aktif siyasete katılmasına uygun ortam hazırlamakta, kadınlara siyasal deneyim kazandırmaktadır. Kadın oylarını ve kadınların desteğini isteyen tüm partilerin giderek artan oranda bu stratejiyi uyguladıkları görülmektedir.

1.6.2.3. Pozitif Ayırıcı Strateji

Bu stratejide, siyasal partiler kurullarında, kendi karar organlarında ve aday listelerinde kadınlara yer ve etkin rol vermektedirler. Bu stratejinin en belirgin uygulaması kotada görülmektedir. Kadınların siyasete katılımına yönelik somut kriterler koyma, parti kurul ve organlarında bu zorunlu kotalara uyma, aday listelerini oluştururken kadınlara belirli oranlarda yer verme esasına dayalı bu strateji daha çok sol partilerce kullanılmaktadır [Lovenduski, 1993: 8; Üşür, 1997: 50-51].

Sağ ve merkez partilerin ise retoriksel ve özendirici stratejilerle yetindikleri, kadınların seçilmesi konusunda özendirilmeleri gerektiği, seçmenlerin de bunların seçilmesini sağlamaları gerektiği ifade edilmekte ancak partilerinin bunu sağlayacak özel düzenlemeler yapmadıkları görülmektedir. Sağ partilerin devletin ekonomiye olduğu gibi seçim sürecine de en az düzeyde müdahale edilmesi gerektiği görüşünü benimsedikleri anlaşılmaktadır [Norris, 1993: 320].

1.6.3. Partilerin Kadın Organlarının İşlevleri

Bütün demokratik ülkelerde, siyasi partilerin çoğu, kadın kolları veya kadınlara yönelik başka birimler açma eğilimindedirler. Bu kollar veya birimler kadınların siyasal yaşama katılmasını güçlendirici bir fonksiyon görmektedirler. Kadın kollarının amaçları çok yönlü ve çeşitlidir. Kadın kollarının amaçlarını şöyle sıralanabilir:

- Partili kadınları bir araya getirmek, parti içerisinde kadın erkek eşitliğine yönelik politikaları formüle etmek.
- Kadınların siyasal olarak eğitilmelerine ortam sağlamak.
- Parti ile ülkedeki kadın grupları arasında bağlantı kurmak.
- Kadınları siyasal hayattan ve parti eylemlerinden haberdar etmek.
- En genel anlamda partinin hedeflerini biçimlendirmede destek ve yardım etmek.
- Partiyi kadınların sorunlara ve çözüm önerilerine bakışları ile ilgili bilgilendirmek.
- Kadının gücünün farkına varmasını ve politikada etkili ve güçlü olmasını sağlamak.
- Partinin uluslararası kadın örgütleriyle iletişim ve işbirliği yapmasını sağlamak.
- Her düzeydeki karar mekanizmalarında kadınları söz sahibi yapmak.
- Seçilmiş kadınların sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı olmak.
- Partili kadınları daha faal hale getirmek, partiye yeni üyeler kazanmak amacıyla faaliyetler düzenlemek.
- Genel olarak kadınları sosyo-politik ve ekonomik alanlarda daha faal hale getirmek.
- Kadınları baskı altında tutan, sömüren ve ayrımcılık uygulayan bir toplumdan kurtulmalarını sağlamak [IU, 1992: 83-90].

Siyasal kültür, parti yapısı ve ideolojisine göre farklılıklar gösterse de bu amaçlar aşağı yukarı tüm parti kadın örgütlerinin amaçlarını kapsayıcı niteliktedir. Bu amaçların beş ana grupta toplanması mümkündür: Partiye kadınların desteğini sağlamak, partiye kadın üyeler kazandırmak, kadınları partinin üst makamları için eğitmek ve aktif hale getirmek, parti politikalarını etkilemek ve kadınlarla diğer gruplar arasında bağlantılar kurmak [Gelb, 1989: 62].

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SİYASAL PARTİLERİN KADIN POLİTİKALARI

2.1. Dünyada Kadının Siyasal Temsil Durumu

2.1.1. Batıda Kadınların Siyasal Katılımı

Batıda kadınların yoğun olarak siyasal sahnede yer almalarında, Sanayi Devrimi ve 1789 Fransız Devrimi'nden sonra artış görülmektedir. Kadınların Fransız Devriminden önce de, feodal kurumlar içerisinde karar birimlerine katılacak biçimde yer aldıkları bugüne gelen bilgiler arasındadır. Ancak bugünkü kadın haklarının gelişmişlik düzeyinin en ileri aşamasını temsil eden batı ülkelerinde kadın hakları mücadelesinin en yoğun olduğu yüzyıl 19. yüzyıldır. İngiltere, Almanya, İsviçre, İskandinav ülkeleri, Hollanda, Belçika, Fransa, İtalya, Yunanistan ABD gibi ülkelerde, her bir ülkedeki tarih birbirinden farklı olmakla birlikte, siyasal mücadelenin özünü oluşturan seçme ve seçilme hakkının kadın gündemine alınması en erken bu yüzyıldadır [Göksel, 1993: 18-32].

Sadece batıda değil, doğu toplumlarında da kadınların saray içerisinde aktif olarak siyasi işlere katıldıkları ve önemli kararların alınmasında etkili oldukları bilinmektedir [Mernissi, 1992]. Ancak bu gibi katılımların, kadınların çok sınırlı bir kesimi için ve çok sınırlı şartlarda geçerli olduğu gözardı edilmemelidir. Bu yüzden, kadınların saraylarda veya diğer meclislerde alınan kararlar üzerindeki etkilerinin, bugünkü anlamda demokratik sistemde siyasal katılımın tarihi olarak görülmesi çok doğru olmayabilir. Çünkü bu tür etkilerin oldukça şahsa ve duruma özgü nitelik taşıdığı için, bir kesim olarak o devrin kadınlarının düşünce, görüş veya isteklerini yansıtmaktan oldukça uzak olduğu söylenebilir.

Her ne kadar Fransız Devrimi'nin getirdiği İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi kadınları içine almıyor ise de, bu devrim, hak ve özgürlükler mücadele tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Kuşkusuz o dönemin düşünürleri, kadınların kendi adlarına düşünce ve söz sahibi olmalarını pek mümkün ve gerekli görmemekteydi.

Bu yaklaşım, kadınların erkeklerle birlikte eşit eğitim görmelerine de imkan vermemekteydi. Kadınları kapasite olarak erkeklerden daha geri ve zayıf gören bu anlayış, resmi olarak savunulmasa da bugünün kurum ve yaklaşımlarında da izleri hala devam etmektedir. Sanayileşme ücretli emeğin ortaya çıkmasıyla kadının da ucuz işçi olarak evinden dışarı çıkmasına ve kamusal alanda varolmasına yol açmaktadır. Kadınların işçi olarak erkeklerle birlikte fabrikalarda çalışmaya başlamaları, onlarla eşit haklara sahip olmaları sonucunu getirmemiştir. Uzun süre aynı işte çalışan ve aynı işi yapan kadınlara erkeklerden daha düşük ücret ödenmiştir. Eşit işe eşit ücret kadınlar için hala sorun olmaktan çıkmış değildir.

Ancak sanayileşme, kadının kamusal üretim sürecine katılmasını sağlamış fakat aile içindeki eş ve anne rollerinde pek fazla bir değişiklik yapmamıştır [Ecevit, 1997: 95-104]. Bu da kadının sosyal konumunun oluşumunda belirleyici bir etki yapmıştır. Bu nedenle kapitalizmin yükseliş aşamasındaki ekonomik büyüme ile cinsiyet ayrımcılığı arasından çok yakın bir ilişkinin olduğu bile söylenebilir [Illich, 1996: 13]. Giderek artan sayıda kadının ücretli işçi olarak sanayi ve hizmet sektörüne akın etmesi, 20. yüzyıl kadınlarının yaşamına 19. yüzyılda bir çok kadında olmayan iktisadi bağımlılığı getirmiştir. İnsanların kollektif tarımsal üretimle hayatlarını kazandığı geleneksel toplumlarda, işbölümü ücretlendirmeye dayanmadığı için üretimden alınan paya göre kişilere yönelik bir ekonomik bağımlılık durumu çok belirgin değildi. Aile içinde bu durum daha açık biçimde gözlenebilirdi. Ortak üretilip ortak tüketiliyordu. Tarımsal üretim dışında kalan ve çoğunlukla erkekler tarafından yapılan zanaat ve ticaret işleri ise ekonomik faaliyetin sınırlı bir kısmını oluşturuyordu. Özgür emeğin ortaya çıkması ve piyasa değeri olan ve piyasa değeri olmayan işlerin ayrıştırılması, kadın erkek arasındaki ekonomik bağımlılık ilişkisinde bir dönüm noktasıdır. Piyasa değeri yüksek olan işlerin erkeklere, piyasa değeri düşük olan veya hiç piyasa değeri olmayan ev içi üretim işlerinin de kadınlara terkedilmesi biçimindeki cinsiyete dayalı işbölümü, ekonomik yönden kadınları erkeklere bağımlı hale getirmiştir. Ancak bu bağımlılık, aynı zamanda, kadın özgürlüklerinin elde edilmesinde de hareket noktasını oluşturmuştur [Reed, 1985:71].

19. yüzyıl boyunca kadınlara oy hakkı verilip verilmemesi, önemli bir tartışma konusu olmuştur. Kadınların erkeklerden bağımsız varlıklarının olup olmadığı tartışmasında böyle bir bağımsızlığın olmadığını, kadınların erkeklere bağımlı varlıklar olduklarını düşünenler eşit oy hakkına şiddetle itiraz etmişlerdir. Bu yaklaşım tarzı, vatandaşlığın özünde erkekleri esas alan bir kategori olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Vatandaş olma hakkı, kadınlar için ancak dolaylı olarak, baba, kardeş veya eş olarak bir erkek dolayısıyla elde edilebilirdi.

Kadının toplumsal siyasal açıdan erkekle eşit hale gelmesi, gerek Avrupa'da gerekse Amerika'da büyük çabalar gerektirmiştir. John Stuart Mill, 1867 yılında İngiliz parlamentosunda kadınlara oy hakkı tanınması için bir önerge vermiş ancak 73 kabule karşı 194 ret oyuyla bu istek geri çevrilmiştir. Bunu üzerine Mill, büyük yankı uyandıran "Kadınların Boyun Eğmişliği Üzerine" adlı denemesini yazmıştır [Arat, 1991: 27-28]. Bu yüzden kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması, son yüzyılın en önemli olaylarından biridir.

2.1.2. Kadınlara Oy Hakkını İlk Veren Ülkeler

Günümüzde kadınlara seçme ve seçilme hakkı genel olarak tanınmıştır. Kadınlara oy hakkı ilk kez, ABD'nin Wyoming eyaletinde 1890 yılında verilmiştir. Bu hakkın ülke genelinde yaygınlaşması bu tarihten ancak 30 yıl sonra 1920'de gerçekleşebilmiştir. Bu tarihte Amerikan Anayasasında yapılan *19. Düzeltme* ile kadınların oy verme hakkı güvence altına alınmıştır. ABD eyaletindeki oy kullanma hakkının kadınlara ülke genelinde yaygın ve ayrımsız oy kullanma hakkı verme anlamına gelmediği göz önüne alınırsa, kadınlara oy hakkının ilk kez 1893 yılında Yeni Zelanda da tanındığı söylenebilir [Ercins, 1998: 75, Arat, 1991: 33].

Seçme ve seçilme hakkı, bazı ülkelerde eşzamanlı bazılarında ise 42 yıla kadar varan (örneğin Avusturalya) bir zaman boşluğu sözkonusudur (Tablo 4). Lübnan, Togo ve Kuveyt gibi bazı ülkelerde ise parlamentoda henüz kadın temsilci yoktur.

Tablo 4:
Bazı ülkelerde kadınların seçme, seçilme ve parlamentoya ilk giriş tarihleri

Ülke	Seçme hakkının ilk verildiği yıl	Kadının kurullarda görüldüğü yıl	Parlametoya girilen yıl
Yeni Zelanda	1893	1919	1933
Avustralya	1902	1802	1944
Finlandiya	1906	1906	1906
ABD	1920	1788	1924
Almanya	1918	1918	1919
Lüksembourg	1919	1919	1919
Türkiye	1930 (yerel seçimler için) 1934 (genel Seçimler için)	1930 1934	1935
Kanada	1917	1920	1921
İsveç	1971	1971	1971
Irak	1980	1980	1980

Kaynak: Interparliamentary Union [IU, 1992: 10-12].

Kadınların oy kullanma haklarını elde etmeleri daha çok 20. yüzyılda gerçekleşmiştir. Birleşmiş Milletler Teşkilatı tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, (1948) ulus, ırk, sosyal sınıf, dini ve siyasi inançların yanısıra cinsiyetin de insanlar arasında eşitsizliğe neden olmaması gerektiği konusunu bütün açıklığı ile vurgulamaktadır.

II. Dünya Savaşı sonrası bağımsızlık elde eden ülkelerin bir çoğunda kadın ve erkeğe birlikte oy hakkı verilmiştir. 21 Avrupa ülkesi, Kanada ve ABD’de kadınlara siyasi haklar II. Dünya Savaşı öncesinde verilirken, 14 Avrupa ülkesi bu hakları savaştan sonra vermiştir. Ulusal düzeyde temsil kurumunun oluşumunda II. Dünya savaşı önemli bir dönüm noktası olarak görülebilir. Zira, II. Dünya Savaşı, bir çok ülke halkına seçme ve seçilme hakkı getirmiştir. II. Dünya Savaşı, sonrasında bir çok ülke için kolonilikten kurtulup bağımsız devlet olma fırsatı doğmuştur. Böylece kadını ve erkeği ile bağımsız devlet vatandaşları, seçme ve seçilme hakkına kavuşmuşlardır. Kadınlara oy hakkının verilme sırasına göre ülkelerin sıralaması Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5:

Kadınların ülkelere göre oy hakkını elde etme yılları

Ülke	Yıl	Ülke	Yıl	Ülke	Yıl
Yeni Zelanda	1893	Filipinler	1947	Pakistan	1956
Avustralya	1902	Vietnam	1947	Haiti	1957
Finlandiya	1906	Bulgaristan	1947	Honduras	1957
Danimarka	1915	Malta	1947	Lübnan	1957
Norveç	1915	İsrail	1948	Malezya	1957
Hollanda	1917	Güney Kore	1948	Cezayir	1958
SSCB	1917	Kuzey Kore	1948	Somali	1958
Avusturya	1919	Belçika	1948	Irak	1958
Çekoslovakya	1919	Kosta Rica	1949	Arnavutluk	1958
Lüksembourg	1919	Şili	1949	Maritius	1959
Polonya	1919	Hindistan	1949	Fas	1959
Almanya	1919	Suriye	1949	Tunus	1959
Kanada	1920	El Salvador	1950	Kıbrıs	1959
ABD	1920	Balbados	1950	Zaire	1960
İsveç	1920	Nepal	1957	Nijerya	1960
İzlanda	1920	Bolivya	1952	Brundi	1961
İrlanda	1922	Yunanistan	1952	Gambiya	1961
Moğolistan	1924	Tayvan	1953	Ruanda	1961
İngiltere	1928	Jamaika	1953	Sri Lanka	1961
Ekvator	1929	Meksika	1953	Zimbabve	1961
Güney Afrika*	1930	Kolombiya	1954	Tanzanya	1961
İspanya	1931	Habeşistan	1955	Paraguay	1961
Brezilya	1932	Gana	1955	Uganda	1962
Uruguay	1932	Nikaragua	1955	Kenya	1963
Tayland	1932	Peru	1955	Libya	1963
Türkiye	1934	Kamerun	1956	İran	1963
Biramanya	1935	Orta Afrika Cum.	1956	Malavi	1964
Küba	1942	Çad	1956	Zambiya	1964
Dominik Cumhuriyeti	1942	Kongo	1956	Afganistan	1964
Fransa	1944	Benin	1956	Botsvana	1965
Guatemala	1945	Gabon	1956	Singapur	1965
Endonezya	1945	Gine	1956	Lesotho	1966
Japonya	1945	Fildişi Sahili	1956	Guyana	1966
Macaristan	1945	Madagaskar	1956	Yemen	1967
İtalya	1945	Mali	1956	İsviçre	1968
Liberya	1946	Moritanya	1956	Fiji	1970
Panama	1946	Nijer	1956	İsviçre	1971
Trinidad/Tobago	1946	Senegal	1956	Bangladeş	1972
Romanya	1946	Sudan	1956	Ürdün	1974
Yugoslavya	1946	Togo	1956	Portekiz	1976
Arjantin	1947	Mısır	1956	Umman	Yok
Venezuela	1947	Burkina Faso	1956	Katar	Yok
Çin	1947	Kamboçya	1956	S. Arabistan	Yok
		Lao	1956	Birleşik Arap Emirlikleri.	Yok

*Güney Afrika'da Beyaz kadınlar 1933'de, siyah kadınlar ise 1993'te oy hakkını elde etmişlerdir.
Kaynak: Ercins 1998: 78.

Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi, tek aşamada gerçekleşmemiştir. Bir çok ülkede genel anlamda seçme ve seçilme hakkı verilmesine rağmen bazı kısıtlamalar

getirilmiştir. İsveç, Türkiye, Yunanistan, Arjantin gibi ülkelerde kadınlara ilk önce yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı tanınmış, genel seçimlere katılma hakkı ise daha sonra verilmiştir. Bazı ülkelerde ise başlangıçta sadece belirli özellikler taşıyan kadınlara siyasi haklar verilmiştir. Mesela, asil kadınlar, dullar, ordu mensuplarının anneleri, okuma yazma bilen kadınlar, belirli bir eğitim veya gelir düzeyine sahip olan kadınlar diğerlerinden önce oy hakkı elde etmişlerdir. Bu tür kısıtlamalar, Belçika, Kanada, Norveç, Portekiz, Bahama, Kenya, Suriye, Zimbabwe gibi ülkelerde uygulanmış ancak günümüzde bu tür kısıtlar kaldırılmıştır. Günümüzde yaş ve vatandaşlık veya yerleşiklik dışında diğer kısıtlamalar kaldırılmıştır [IU, 1992: 7].

2.1.3. Dünya Parlamentolarında Kadınların Temsil Düzeyi

Parlamentolar, demokratik ülkelerin siyasal kararlarının alındığı, en üst ulusal kurullardır. Demokrasinin ve halk iradesi temsiline gelişmesiyle dünya ülkelerinde 1945 ile 1995 yılları arasında geçen 50 yıl zarfında parlamento sayısı 7 kat artarak 26'dan 176'ya çıkmıştır. Bu ulusal parlamentolarda, ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, ortalama olarak kadın üyelerin oranında da bir artış görülmektedir. 1945 yılında 26 ulusal parlamentoda kadınların üye oranı ortalama yüzde 3 iken bu oran 1995 yılında yüzde 11,6'ya yükselmiştir. Bu, kadın üye oranının yaklaşık 4 kat arttığı anlamına gelmektedir. Kadınların senato üyeliklerinde de aynı oranda bir artış gözlenmektedir (Tablo 6).

Tablo 6:

1945-1995 yılları arasında dünyadaki parlamento sayıları
ve bu parlamentolardaki kadın üye oranları

	Yıllar					
	1945	1955	1965	1975	1985	1995
Parlamento sayısı	26	61	94	115	136	176
Parlamento üyesi kadınların oranı (%)	3,0	7,5	8,1	10,9	12,0	11,6
Senatör kadınların oranı	2,2	7,7	9,3	10,5	12,7	9,4

Kaynak: <http://www.ipu.org/wmn-e/history.htm>

2000 yılı itibariyle dünya parlamento ve senatolarında kadın üyelerin oranı yaklaşık yüzde 14'tür.*

Parlamento veya senatolar arasında kadınların temsili bakımından çok önemli bir farklılık gözlenmemektedir (Tablo 7).

Tablo 7:
Dünyadaki parlamento ve senatolarda üye sayıları
(Kasım, 2001)

	Parlamento	Senato	Parlamento ve Senato
Toplam Üye Sayısı	35,053	5,874	40,927
Cinsiyete Göre Tasnif Edilen Üye Sayısı	32,646	5,137	37,783
Erkek Üye Sayısı	28,062	4,459	32,521
Kadın Üye Sayısı	4,584	678	5,262
Kadın Üyelerin Oranı (%)	14	13,2	13,9

Kaynak: <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>

Ancak bölgeler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Parlamentolarında kadın üyelerin en yüksek oranda temsil edildiği ülkeler İskandinav ülkeleridir (yaklaşık yüzde 40). Kadınların temsiline en düşük olduğu ülkeler ise Arap ülkeleridir (yaklaşık yüzde 4). Arap ülkelerinin diğer ülke gruplarına göre büyük farkla geride kalmaları dikkat çekicidir (Tablo 8).

Tablo 8:
Bölgeler itibariyle parlamento ve senatolarda kadın üye oranları
(Kasım 2001)

Bölgeler	Parlamento %	Senato %	Parlamento ve Senato %
İskandinav Ülkeleri	38,7	-	38,7
Avrupa-AGİK Üyesi Ülkeler (İskandinav Ülkeleri Dahil)	16,7	14,0	16,2
Amerika Kıtası	15,4	15,3	15,4
Asya	15,1	14,2	15,1
Avrupa-AGİK Üyesi Ülkeler (İskandinav Ülkeleri Dahil)	14,5	14,0	14,4
Afrika	11,8	12,8	11,9
Pasifik	11,7	25,9	13,2
Arap Devletleri	4,6	2,7	4,3

Kaynak: <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>

*Kasım 2001 itibariyle kadınların dünyanın çeşitli ülkelerindeki parlamentolarda temsil edilme oranlarına göre ülke sıralaması çalışmanın sonundaki ek 2'de verilmiştir.

Az veya çok, göstermelik veya gerçek olsa da kadınlar dünyadaki parlamentoların çoğuna girmişlerdir. Interparliamentary Union kayıtlarına göre, 1992 itibarıyla 150 ülkeden sadece 7'sinde parlamentoda kadına rastlanmamıştır. Bunlar: Kamerun, Lübnan, Fas, Togo, Birleşik Arap Emirlikleri, Cibuti ve Kiribati'dir [IU, 1992: 123]. Kadınların dünya parlamentolarındaki konumları bakımından bir başka gösterge meclis başkanlıklarının kadınlara mı yoksa erkeklere mi verildiğidir. 1945 yılından önce sadece Avusturya'da parlamento başkanlığına kadın seçilmiştir.

Tablo 9:

Parlamento veya senatolarına kadın başkan seçen ülkeler ve her iki meclisten herhangi birine ilk kez kadın başkan seçilen yıl

Ülke	Yıl
1. Avusturya	1927
2. Danimarka	1950
3. Uruguay	1963
4. Almanya	1972
5. Kanada	1972
6. Arjantin	1973
7. İzlanda	1974
8. İsviçre	1977
9. Bolivya	1979
10. İtalya	1979
11. Dominika	1980
12. Sao Tome and Principe	1980
13. San Marino	1981
14. İrlanda	1982
15. Belize	1984
16. Costa Rica	1986
17. Avusturalya	1987
18. Luxemburg	1989
19. Grenada	1990
20. Nicaragua	1990
21. Finlandiya	1991
22. Guetamala	1991
23. İsviçre	1991
24. Trinidad and Tobago	1991
25. İngiltere	1992
26. Croatia	1993
27. Japonya	1993
28. Norveç	1993
29. Güney Afrika	1994
30. Antigua ve Barbuda	1994
31. El Salvador	1994
32. Meksiko	1994
33. Panama	1994
34. Venezuela	1994
35. Etiyopya	1995
36. Letonya	1995
37. Peru	1995
38. Jamaika	1996
39. Malta	1996
40. Polonya	1997
41. Bahamas	1997
42. Suriname	1997

43. Hollanda	1998
44. Çek Cumhuriyeti	1998
45. İspanya	1999
46. Dominic Cumhuriyeti	1999
47. Lesotho	2000

Ağustos 2000 tarihi itibariyle dünyadaki toplam 186 yasama organından sadece 47'si şimdiye kadarki tarihlerinde bir kadın başkan seçmişlerdir. Bu parlamentoların hepsinden toplam 77 kez kadın başkan seçilmiştir. Parlamentolarına kadın başkan seçen ülkelerin 17'si Avrupa ülkesi, 19'u Amerika, 3'ü Asya ve Afrika 1'i de Pasifik ülkesidir. Kadın başkan oranı senatolarda daha da düşüktür. 2000 yılı itibariyle halen 176 parlamentonun 64 tanesi çift meclislidir. Toplam, 240 meclis başkanından sadece 29'u kadındır. Böylece parlamento ve senatolarda toplam kadın başkan oranı yüzde 12.1'dir.

2.1.4. Kadınların Temsil Düzeyini Artırmaya Yönelik Uluslararası Kadın Konferansları

Kadınların temsil oranının yükseltilmesi ve kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi için kadın dernekleri ve sivil toplum kuruluşlarının yanısıra, ülkeler ve hükümetlerin temsil edildiği, kadın konferansları düzenlenmektedir. Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın 1952'den sonra çalışmaya başlayan Kadının Statüsü Komisyonu'nun yoğun çalışmaları sonucu, bu konuyla ilgili kamuoyu oluşturulduktan sonra, en ilgisiz devlet ve toplumların da ilgisini çekebilmek için 1975 yılını Dünya Kadın Yılı ilan edilmiştir. Aynı yıl bütün milletlere açık bir uluslararası kadın konferansı düzenlemeye karar verilmiştir. Bu konudaki öneri BM Genel Kurulunda oy birliği ile kabul edilmiştir [Göksel, 1993: 40]. Daha sonra belirli aralarla Dünya Kadın Konferansları toplanmaya devam etmiştir.

İlki 1975 yılında Meksiko City'de toplanan Dünya Kadın Konferansları, dünya ölçeğinde ortak bir eylem planı uygulanması bakımından önemli bir girişimdir. İkincisi, 1980'de Kopenhag'da, üçüncüsü 1985 yılında Nairobi'de, dördüncüsü de 1995'te Pekin'de düzenlenen bu konferansların, sadece kadın hakları konusuyla sınırlı kalmayıp eşitlik,

kalkınma ve barış konularını da içerecek biçimde genişletilmesi dikkat çekicidir. 4. Dünya kadın konferansı, diğerlerinden farklı olarak, bir taahhütler konferansıdır.

Konferans sonunda 189 ülkenin devlet ve hükümet başkanlarının da yer aldığı üst düzey temsilcileri Pekin Deklarasyonu olarak bilinen bir belgeye imza atmışlardır. Deklarasyona ek olarak bir de Eylem Platformu oluşturulmuştur. 189 ülkeden sadece 30'u bu eylem platformuna çekince koyacağını belirtmiştir. Burada hükümetler, kadınlara karşı her türlü ayrımcı yaklaşım ve uygulamaların ortadan kaldırılması için çaba sarf edeceklerini açık bir dille taahhüt ettiklerini belirtmektedirler*.

2.2. Türkiye’de Kadının Siyasal Yaşamdaki Yeri

2.2.1. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kadınların Siyasal Mücadelesi

Osmanlı devletinde temel kurum ve kurallara yön veren değer sistemi İslam’dı. Ancak kadınlara yönelik gerçekleştirilen bir çok düzenlemenin teorik temellerini doğrudan İslam dininin prensiplerinde bulmak bir hayli zordur [Çaha, 1996: 78]. Geleneksel yaşam biçiminin getirdiği ilişkiler ve düzenlemeler dini bir üslup içinde yeniden üretilmekteydi. Bu çerçevede kadının yeri ev ve aile içindeki rolleriyle sınırlıydı. Özellikle İstanbul’un fethinden sonra Bizans etkisiyle kurulan Harem kurumunda bu sınırlama oldukça belirgindi [Tekeli, 1982: 377; İnan, 1982: 59]. Harem hayatı, kadınların sadece kendi hemcinsleriyle ve ailesine mensup erkek bireylerle görüşmelerini mümkün kılmaktaydı.

Ancak Osmanlı’nın kırsal kesiminde harem hayatı hiçbir zaman görülmemiş, tarıma dayalı ekonomi içerisindeki konumuyla kadın- erkek arasında görece eşitlikçi ilişki sürdürülmüştür [Çaha, 1996: 80]. İstanbul’da yaşayan kadınlara yönelik başta giyim kuşam, şehirde yalnız başına dolaşma ve yalnız başına seyahat edebilme olmak üzere, bir dizi düzenlemeler yapılmıştır. Fakat bu düzenlemeler taşrada uygulama imkanı bulmamıştır. Tarımsal alanda çalışan kadınların çalışmalarına herhangi bir kısıtlama getirilmediği gibi, Ziraat Mükellefiyeti kanununda ondört yaşındaki kızların da ekim ve

*Pekin deklarasyonu ve eylem planı Eylem Platformu ve Pekin Deklarasyonu, adı altında Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü tarafından tercüme edilerek yayınlanmıştır.

nadas yapmak üzere, hükümet tarafından mükellef tutulabileceği belirtilmesi ilginçtir [Tunaya, 1988: 478].

Osmanlıda tebaanın oyuna dayalı ve seçimi esas alan bir yönetim tarzı sözkonusu olmadığı için kadınların siyasal katılımı bir sorun olarak uzun süre gündeme gelmemiştir. Tanzimat'la birlikte aydınlardaki yeni fikri oluşumun bir göstergesi olarak, kadın hakları meselesinin çeşitli boyutlarıyla edebi eserlerde ele alınmaya başlandığı görülmektedir. Bu eserlerde ağırlıklı olarak kadının eğitimi ve çok evliliğin sakıncaları ele alınmaktadır [Kurnaz, 1990: 10, 51].

Ancak Osmanlının son dönemlerinde ve Cumhuriyet döneminde kadınların siyasal alanda varolmak için hiç mücadele etmediklerini söylemek de yanlış olur. Bir bölümü doğrudan doğruya kadın haklarının savunulması, bir bölümü de olayların zorlaması nedeniyle sosyal yardım amaçlı bir çok kadın derneği kurulmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır: Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti, İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi, Teali-i Nisvan Cemiyeti, Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi, Osmanlı Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye, Mamulat-ı Dahiliye Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi, Esirgeme Derneği, Teali-i Vatani Osmani Hanımlar Cemiyeti [Tunaya, 1988: 476].

Osmanlı döneminde siyasal bilinci yüksek olan kadınlar Cumhuriyet sonrası, henüz Cumhuriyet Halk Fırkası kurulmadan 16 Haziran 1923'te Zekiye Hanım'ın Başkanlığında Kadınlar Halk Fırkası adında bir parti kurmuşlardır. Fırkanın amacı "kadının sosyal, iktisadi ve bilahare siyasi sahalarda haklarını, gelişmelerini sağlamak"tı [Çakır, 1994: 75]. Tüzüğündeki ifadeleri sert bulunan partinin resmen kurulmasına izin verilmeyince firka, 7 Şubat 1924'de Türk Kadınlar Birliği adında bir derneğe dönüştürüldü. Amaç yine aynıydı. Bu amaçtan hiçbir şekilde vazgeçilmeyeceği ısrarla dile getirilmekteydi [Çakır, 1994: 78].

Bu çerçevede dernek tarafından 1927 yılında İstanbul'da bir kongre düzenlenmişti. Kongre sonunda düzenlenen ve Meclise gönderilen bildiride kadınların erkekler gibi oy kullanma isteğinde oldukları ifade edilmiştir. Ancak bu istek Meclis tarafından uygun

görülmemiştir. Kadınlar Birliği'nin bu talebi, dönemin hükümeti tarafından çok aşırı görülmüş ve birliğin yöneticileri görevlerinden uzaklaştırılmıştır. Mart 1930'da Belediyeler kanununda yapılan bir değişiklikle, belediye seçimlerinde oy kullanmanın şartı Türk olmak biçiminde değiştirilmiş, kadınlara oy kullanma yolu böylelikle açılmıştır. Kadınlar ilk kez 1933 yılında yapılan belediye seçimlerinde oy vermiş, belediye meclisine ve muhtarlıklara seçilmişlerdir.

1934 yılında TBMM'deki 317 milletvekilinden 255'inin oyuyla 22 yaşını bitiren kadın erkek her Türk'e milletvekili seçme, 30 yaşını bitiren kadın erkek her Türk'e de milletvekili seçilme hakkı tanıyan Anayasa değişikliği kabul edilerek kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Böylece, seçme seçilme hakkı bir çok batılı ve İslam ülkesinden önce Türk kadınlarına verilmiştir (Tablo 5).

2.2.2. Kadına Siyasal Hakların Verilmesinin Nedenleri

Türkiye kadına seçme ve seçilme hakkını tanıyan ilk ülkelerden biridir. 1930 yılında yerel seçimlere 1934 yılında da genel seçimlere katılma hakkı verilmiştir. Dünya ülkelerinde kadına seçme hakkının verildiği yıllar göz önüne alındığında bu görece erken sayılabilecek bir tarihtir. Cumhuriyet Döneminde kadınlara siyasal hakların verilmesi, Batı ülkelerinde olduğu gibi kadın hareketlerinin bir sonucu olmaktan ziyade, Cumhuriyetçi elitlerin modernleşme projesinin bir gereği olarak ve yukardan aşağıya doğru gerçekleştirilmiştir. Medeni kanunun kabulü ile kadının konumundaki değişikliklerin bir devamı olarak kadınlara oy hakkının da verilmesi gündeme gelmiştir.

Kadınlara siyasal hakların verilmesi sürecinde Atatürk'e yöneltilen diktatörlük suçlamalarının önemli olduğu, eski düzenin yıkılmasını ve yerine yeni bir düzen kurulmasını isteyen bir grubun iradesiyle gerçekleştiği genel olarak kabul edilmektedir [Tekeli, 1982: 218; Tekeli, 1982a: 381; Abadan-Unat, 1982: 14; Arat, 1998: 253]. Yeni kurulan Cumhuriyetin temel hedeflerinden biri, siyasi ve kültürel açıdan batılılaşmayı gerçekleştirmektir. Kıyafet ve yazıdan başlayan ve diğer tüm siyasal kültürel kurumlara

yansıyan ve toptan değişim öngören bu projede kadınların konumu büyük önem taşımaktaydı.

Kadınlara verilen bu önemin batılılaşma-çağdaşlaşma sürecinde açık bir sembolik değeri vardı. Parlamenteoya ilk seçilen kadınların kompozisyonuna bakıldığında bunu açıkça görmek mümkündür [Altında, 1991: 190-196; Arat, 1998; Avcı, 1994: 100].

2.2.3. TBMM'ye Seçilen Kadınların Sayısal Gelişimi

Seçme ve seçilme hakkının verilmesinden sonra 1935 seçimlerinde 18 kadın milletvekili TBMM'ye seçilmiştir. Bu sayı, TBMM'ne seçilen kadın sayısının en yüksek olduğu sayıdır. Zamanla, özellikle çok partili hayattan sonra Meclis'teki kadın sayısı giderek azalmıştır (Tablo 10).

Tablo 10'da görüldüğü üzere, tek parti döneminde kadınların temsiline daha bir özen gösterilmiş, görece yüksek oranda temsil edilmeleri sağlanmıştır. Ancak, çok partili hayata geçince Meclis'e girmek için yoğun bir mücadele ortamı oluşmuştur. Adaylar parlamenteoya girebilmek, bunun için de öncelikle aday listelerine girebilmek için dış dış mücadele eder duruma gelmişlerdir. Bu süreç, adaylığı zor ve pahalı hale getirmiştir. Ayrıca, tek partili dönemden sonra kadınların mecliste temsilinin sembolik değerinde de bir düşme gözlenmektedir [Koray, 1992: 215].

Tablo 10:

TBMM'de kadın temsilcilerin yıllara itibariyle dağılımı

Yıllar	Toplam milletvekili sayısı	Kadın temsilci sayısı	Kadınların oranı(%)
1935	395	18	4,5
1939	400	15	3,7
1943	435	16	3,7
1946	455	9	1,9
1950	487	3	0,6
1954	535	4	0,7
1957	610	7	1,1
1961	450	3	0,7
1965	450	8	1,7
1969	450	5	1,1
1973	450	6	1,3
1977	450	4	0,9
1983	400	12	2,9
1987	450	6	1,4
1991	450	8	1,8
1995	550	13	2,4
1999-	550	23	4,2

Çok partili sisteme geçince, ülkenin muasır medeniyetler seviyesine çıkma arzusunu ifade eden başka araçlar bulunduğu için, kadınların mecliste görece çok sayıyla temsili önemini kaybetmiştir. Bu dönemde batılılaşmanın simgesi, piyasa ekonomisi, demokratik rejim, çok partili hayat, sanayileşme gibi göstergelere kaymıştır [Güneş-Ayata, 1998: 237]. Bu gelişme kadınların aktif olarak siyasete katılmalarında olumsuz bir etkide bulunmamışsa da milletvekili seçilme oranında düşüslere yol açmıştır.

Tek parti döneminin kadınların temsilindeki duyarlılığın, kadınların siyasal yaşamdaki etkinliklerinde bir artışa yol açtığı pek söylenemez. Çünkü aday belirleme ve seçim, çağdaş demokrasilerdeki temsili artırıcı kriterler bakımından oldukça yetersidir. Bu dönemdeki kadınların milletvekili seçilmesi, bir nevi atama gibidir. Buna rağmen kadınların siyasal alanda etkinliklerinin artırılmasında bu dönemdeki uygulamaların kadınlar için sembolik bir değerinin olduğu söylenebilir.

2.2.4. Parlamento Üyesi Kadınların Özellikleri

TBMM'deki kadınların ortalama Türk kadını temsil ettiğini söylemek pek mümkün değildir. Yapılan araştırmalar, TBMM'ne değişik partilerden seçilen milletvekili kadınların, toplum kompozisyonu ile paralel olamayan elit kadınlar olduğunu göstermektedir [Arat, 1989: 54; Tekeli 1982, 290]. Bu yüzden, temsilci olarak seçilen bu kadınların, Türk kadınının sorunlarını parlamentoya taşımaları pek mümkün olamamıştır. 1935 yılında Meclise giren 18 kadından 17'si, dönemin şartlarında iyi eğitim görmüş, yabancı dil bilen üst sınıf mensubudur. Bu kadınların arasında köy çıkışlı biri vardır ve o da Atatürk'ün talimatıyla milletvekili seçtirilmiştir [Altındal, 1991: 129].

Aşağı yukarı tüm dönemlerde kadın milletvekillerinin erkeklere oranla daha eğitilmiş oldukları, bu anlamda Tekeli'nin ifadesiyle "seçkinin de seçkini" niteliğine büründükleri görülmektedir [Tekeli, 1982: 290]. Nitekim 1920'li yıllarda, seçme seçilme hakkı henüz verilmemişken, kadına seçme hakkı verilmemesini kınayan Türk Kadınlar Birliği başkanı Nezihe Muhittin aşağıdaki ifadeleri bu konuda fikir verir niteliktedir. Bu ifadeler, oy hakkının verilmesi mücadelesinde önde yürüyen kadınların kafalarında da kadın denince Anadolu'daki kadından ziyade, İstanbul'da yaşayan yüksek eğitilmiş seçkin kadınların geldiğini göstermektedir.

"Kahvehane köşelerinde miskinane esrar çeken birine verilen bu hak, kendini müdrik tahsili mükemmel bir kadından esirgenebilir mi?" [Çakır, 1994: 77]. Bu durum, meclise giden kadınların seçmenin yarısını oluşturan kadınları temsil ettiğini, bu amaç ve bilinçle orada bulunduğunu söylemeyi pek mümkün kılmamaktadır. 1943-46 döneminde seçilen 16 kadının yüzde 60'ı üniversite mezunu, yüzde 30'u da lise mezunuydu. Yüksek öğretimli olanların da yüzde 60'ı öğretmendi.

1935-1957 dönemini kapsayan bir araştırmada, Türkiye Büyük Millet Meclisindeki kadınların yüzde 64'ünün izleyici, yüzde 24'ünün de faal üye, yüzde 3'ünün de önder konumunda olduğu ifade edilmektedir [Frey, 1965: 251-252]. Şirin Tekeli'nin bir araştırmasının bulgularına göre milletvekili kadınların yüzde 77.5'i kendilerini milletin

temsilcisi, yüzde 10'u yörenin temsilcisi, yüzde 7.5'i partilerinin ideolojisini, yüzde 5'i de kadınları temsil ettiklerini ifade etmektedirler [Tekeli, 1982: 306-307].

2.2.5. Parlamenter Kadınların Sosyal ve Siyasal Rollerindeki Değişimler

Mecliste bulunan kadınların rolleri de zamanla değişime uğramıştır. Burada şöyle bir sorunun sorulması yerinde olabilir: “Meclis’e seçilen kadınlar kimi temsil etmiş ve seçtikleri sürede neler yapmışlardır?” Bu sorunun cevabı için, ülkede kadınlara ilişkin kararlarda, seçilmiş kadınların rolüne bakmak önemli ipuçları verecektir. Yukarıda da ifade edildiği üzere kadınların Meclis’teki temsil oranının en yüksek olduğu dönem, tek parti dönemidir. Bu dönemde kimin milletvekili seçileceğine CHP’nin üst yönetimi karar veriyordu. Seçimi kazanma veya kaybetmede adayların pek fazla belirleyici rolü yoktu.

Bu dönemde partinin yapısı göz önüne alındığında aday belirleme aşamasında da kadınların çok fazla insiyatifinin olmadığı görülmektedir. Ülkenin dış ülkeler nezdindeki imajına olumlu katkıda bulunacak adaylar seçiliyordu. Yani temelde modernleşme projesinin gereklerine göre aday belirleniyordu [Tekeli, 1982a: 382]. Kadınların aday olmalarında, seçilmelerinde ve Meclise girmelerindeki yöntem, kuşkusuz kadınların meclisteki etkinliklerinin sınırlarının belirlenmesinde de etkili bir faktördü.

Yeşim Arat Mecliste yapılan konuşmalardan yola çıkarak, 1934-1980 yılları arasında TBMM’ye seçilen kadınların siyasal rolleri konusunda bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmada, iki tip kadın temsilcinin olduğunu belirtmektedir.

Bunlardan birinci grup, kadınları ilgilendiren konulara eğilip, kendilerini kadınların temsilcileri olarak görenlerdir. İkinci grup ise kendilerini parti temsilcisi olarak görüp her konuyla ilgilenmektedirler. Arat’a göre 1935 sonrası tek parti döneminde Atatürk ve arkadaşlarının isteği ile Meclis’e giren kadın milletvekillerinin konuşmaları incelendiğinde kendilerini “kadınların temsilcisi” olarak algıladıkları görülmektedir. İlgilendikleri konular genellikle çocuklarla ilgili eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik sorunlarıdır. Ancak, Arat’ın tespitlerine göre, bu milletvekillerinin konuşmalarında, bilinçli feminist tezlerin işlendiği

pek görülmemektedir Ancak, çok partili hayattan sonra milletvekili kadınların partizanca eğilim içinde kendilerini kadınların temsilcisi olmaktan ziyade partilerinin görüşlerinin taşıyıcıları olarak görmeleri ağır basmaya başlamaktadır [Arat, 1998: 266].

Öte yandan belediye meclislerine seçilen kadınların eğitim ve meslekleri açısından değerlendirildiğinde, ortalama Türk kadın için buraların daha kolay elde edilebilir olduğu görülmektedir. Nitekim buralara seçilen kadınlarda, lise ve enstitü mezunları ve ev hanımlarının ağırlığı görülmektedir [Tekeli, 1982: 290]. Nitekim büyükşehir belediye meclislerinde kadınların oranının parlamentoya oranla görece yüksek olmasında belediye hizmetlerinde sunulan hizmetlerin kadınların gündelik yaşamına yakınlığı nedeniyle, kadınların buralarda nispi bir avantaj sağlamaları ve belediye çalışmalarının diğer siyasi faaliyetlere nazaran daha düzenli bir hayatla yürütülebilir olmasının etkili olduğunu söylemektedir [Güneş-Ayata, 1993: 304].

2.2.6. Parlamenter Kadınlarda Cinsiyet Kimliği ve Siyasal Kimlik İlişkisi

Kadınların siyasal partilerdeki etkinlikleri bakımından bir nokta büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de kamu alanında kendini ifade de en güçlü, belki de tek araç siyasi kimliktir. Çoğu durumlarda siyasal kimlik, cinsiyet, toplumsal sınıf gibi unsurların önüne geçmektedir. Sivil toplum kurumlarının yeterince gelişmemesi, kişilerin kendilerini kamusal alanda ifade etmelerinde, en etkili ve kolay kullanılabilir araç olarak siyasal partiyi görmelerine yol açmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında siyasal partilerin batıdakine benzer bir sınıf tabanı pek yoktur. Ülke genelinde sağ ve sol oylar uzun zaman içinde çok fazla değişmemektedirler [Kardam ve Tüzün, 1998].

Böyle bir siyasal kültür, kadın-merkezli bir siyasetin gerçekleştirilmesini zorlaştırmaktadır. Kadın veya erkek olsun “seçmen oyunu, sorunlara bakışına göre değiştirmek yerine, bakışını parti kimliğine göre değiştirme ve belirleme eğilimindedir”[Güneş-Ayata, 1991: 36]. Bu durum, milletvekili adayları ve partinin çeşitli organlarında çalışanlar için de farklılık göstermemektedir. Dolayısıyla kadınların parlamentoya girmesi, kadın sorunlarına eğilen kişilerin değil, parti politikalarının

gereklerini yerine getiren milletvekillerinin sayısını artırmaktadır. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, zaten partinin politikalarına uygun görüşleri paylaşan kadınlar, seçilebilir yerlerden aday gösterilmekte ve milletvekili seçilebilmektedir. Bu yolla seçilen kadınlar, eğitim, kültür ve yaşam tarzı olarak toplumdaki kadınların çoğunluğunu temsil etmedikleri gibi, elit kadınları da temsil etmemektedirler.

Çünkü kadın milletvekilleri, kadınların haklarını korumak veya geliştirmek için projeler ürettikleri için parti listelerine girip seçim kazanmamaktadırlar. Başarıları, mensup olduğu partinin görüşlerini temsil eden iyi birer aktör olup olmamalarına bağlıdır. Çünkü adaylıktan başlayarak, propaganda ve seçilme aşamalarına kadar siyasetin tüm alanlarında erkeklerden farklılaşma değil, “erkek gibi” davranma siyasetin geçerli kuralı olmaktadır. Bu yüzden siyasette kadının başarısı, bir anlamda kadınlığını terketmesi, erkeklere benzemesiyle sağlanabilmektedir [Koray, 1992: 216].

Ayşe Güneş-Ayata, [1993: 310] politika içindeki kadınlar konusunda yaptığı bir araştırma sonuçlarına dayanarak, “kadının politikada başarısının büyük oranda erkekleşmesinden geçtiği” tezinin tümüyle doğru olmadığını, bir kısım kadınların toplumda kadın rolü olarak tanımlanan bazı rollerin uyarlanmasını tercih ettiklerini ileri sürmektedir. Ancak bütün bu roller, siyasete egemen olan erkeklerin çizdiği, kontrol ettiği ve belirlediği rollerdir.

Gülay Talash [1996: 204] 1991 seçim sonuçlarının ardından ANAP, DYP, MHP, SHP, CHP, DSP, DEP, RP, MP ve BBP'nin genel merkez ve Ankara il ve sekiz metropol ilçede (Çankaya, Altındağ, Yenimahalle, Etimesgut, Keçiören, Mamak, Sincan ve Gölbaşı) bu partilerde yönetici olan veya İl Genel Meclisi ve Belediye Meclislerindeki karar organlarında bulunan toplam 1625 yöneticinin bulunduğunu ve bunlardan sadece 127'sinin (yüzde 7.81'inin) kadın olduğunu tespit etmiştir. Bu kadınların her bir partinin kendi yönetici oranına göre dağılımı şöyledir: ANAP yüzde 2.11, DYP yüzde 4.59, MHP yüzde 5.39, SHP yüzde 24.61, CHP yüzde 11.5, DSP yüzde 24.6, DEP yüzde 4.71. RP, MP ve BBP'de kadın siyasetçi yönetici bulunmamaktadır.

Bu 127 yönetici siyasetçi kadınla yapılan anket araştırmasında şu sonuçları elde etmiştir: Siyasal yelpazenin sağında ve solunda bulunan partilerin kadına yaklaşımlarında genel bir farklılaşma görülmektedir. Bu farklılaşma hem parti programında kadına verilen yer, hem de parti yönetiminde kadınların görev alma düzeyi bakımından ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda siyasal yelpazenin solunda bulunan partilerin hem parti programlarında hem de parti yönetim kademelerinde kadına daha çok yer vermektedirler.

2.3. Siyasal Partilerin Yazılı Metinlerinde Kadın İmaj, Söylem ve Politikaları

Siyasal partilerin kadın politikalarının tespitinde sadece açıkladıkları politikalar değil, kullandıkları söylemler de önem taşımaktadır. Bilindiği üzere demokratik değerlerin yaygınlaşması ve eşitlikçi kültürün yükselen bir değer haline gelmesi, dünyada olduğu gibi ülkemizde de tüm siyasal partileri kadın konusunda duyarlı olmaya zorlamaktadır. Ancak bu duyarlılığın uygulamada ne tür bir karşılık bulduğu zamanla görülecektir. Ancak partilerin söylemlerinde ve yazılı dokümanlarında kadın sorununa önem verdiklerine ilişkin beyanları, belirli bir süre sonra onları somut uygulama yapmaya zorlamaktadır. Bu nedenle kadın politikaları tespit edilirken, partinin başta genel başkan olmak üzere üst yöneticilerinin söylemlerinde ve parti için bağlayıcı nitelik taşıyan belgelerde kadın sorunlarının nasıl yer aldığına bakılmıştır. İzleyen bölümde CHP, DYP, ANAP, FP, DSP ve MHP'nin kadın politikaları bu çerçevede incelenmiştir.

2.3.1. Cumhuriyet Halk Partisi

Cumhuriyet Halk Partisi, Türkiye'deki siyasal partiler içerisinde kadın konusunda en kapsamlı politikalar geliştiren ve olumlu ayrımcılık olarak kadınlara parti içinde yüzde 25 oranında zorunlu kota getiren ilk partidir. Bu nedenle CHP'nin kadın politikası daha yakından ve ayrıntılı incelenecektir. *Kadınlar Geliyor Türkiye* adıyla kamuoyuna sunulan 75 sayfalık metin CHP'nin kadına ilişkin projelerini kapsamlı bir şekilde sunmaktadır. Bu bölümde, başta *Kadınlar Geliyor Türkiye* başlıklı kitapçık olmak üzere CHP'nin yazılı belgelerinde ve yöneticilerin konuşma metinlerinden derlenen CHP'nin kadın projesi ele alınmaktadır.

2.3.1.1 CHP’de Kadın Söylemi

Siyasal partilerin kadın politikalarında en etkili olan unsurlardan biri parti ideolojisidir. CHP Kemalizm ile sosyal demokrasiyi uzlaştırmaya çalışan bir ideolojiye sahiptir. Kadının siyasal süreçteki konumu ve fonksiyonu büyük ölçüde partinin bu iki eksen üzerinde geliştirilen CHP ideolojisi tarafından belirlenmektedir. Kadınların siyasete katılmaları neyi değiştirecektir? CHP kadının siyasete katılımını niçin istemektedir? CHP’nin bu konuda dört ana argümanı bulunmaktadır.

Demokrasinin Gereği: CHP kadının siyasete katılımını, ilk olarak, demokrasinin gerçekleşmesinin ön şartı olarak gördüğünü belirtmektedir. “Kadınları siyasal yaşama çekmeden demokrasiyi gerçekleştirmek olanaklı değildir” [Baykal, tarihsiz, 1]. CHP’nin, kadının siyasal hayata katılımının gerçekleştirilmesinde, bireysel haktan ziyade demokratik toplum projesinin gereklerinin öne çıkarılması dikkat çekmektedir. Buna göre kadının siyasete katılımı, belli bir toplum idealine ulaşılmasının ön şartıdır. Bu toplum, çağdaş, laik toplumdur. Çağdaş laik bir toplum oluşturma hedefi, partililerin konuşmalarında ve partinin yazılı metinlerinde Kemalizmle desteklenerek, sorgulanamaz, eleştirilemez bir ideal olarak yer almaktadır.

Kadın, Cumhuriyet devrimlerinde özne olduğu gibi çağdaş demokrat politikaların da demokrasinin de öznesidir. Demokrasi idealleri ise toplumsal hayatın, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel bütün alanlarını kapsar. Demokrasiye kadınları dışlayarak girmek mümkün değildir. Eğitim, çalışma, seçme-seçilme, kamusal yaşamda yer alma birbirini tamamlayan haklar olarak, kadının katılımıyla kazanılır ve büyür. Dayanımacı, demokratik örgütlü bir toplum, kadının hakkını almasıyla gerçekleşir ancak. Demokrasinin çıkarları açısından kadın-erkek dengesinin de kurulması gerekmektedir [CHPa, 2].

Rejimin Korunması: CHP kadınların siyasal hayatta aktif olarak yer almalarının gerçekleştirilmesinde, ikinci olarak, rejimin korunması ve kazanılan hakların kaybedilmemesine büyük ağırlık vermektedir. Bu bağlamda CHP’nin bütün yazılı metinlerinde kadın sorununu doğrudan laikle ilişkilendirdiği görülmektedir.

Cumhuriyetle birlikte, radikal uygulamaları gerekli gören Mustafa Kemal, hilafet ve saltanatı kaldırırken; laikliği kabul ederken; dili, alfabeyi ve hukuku yenileştirirken; kadın erkek eşitliğini, seçme seçilme hakkını yasalaştırırken; yeni bir felsefe, yeni bir ideoloji ile top yekûn bir değişimi hedeflemiştir. Özel alandan kamusal alana çıkışıyla, artık kadın, cumhuriyetin temel projesidir. Cumhuriyetin bütün radikal önlemlerinin bir parçası olan kadın, görünürlük kazanmasıyla, toplumsallaşmasıyla oluşturulmak istenen felsefenin, ideolojinin, temel harcı olmuştur [CHPa, 4].

Aynı şekilde CHP’li kadınları aktif siyasete daha çok katılmaya çağıran dönemin genel başkanı Deniz Baykal “Türkiye’yi kurtarmak için iktidara; laik, demokratik rejimi güvenceye almak için siyasete ağırlığınızı koymanızı istiyoruz” demektedir [Baykal, Tarihsiz: 1]. Baykal’a göre CHP için kadın sorunu öncelikle bir demokrasi, ardından da sırasıyla barış, laiklik ve sosyal adalet sorunudur [age. 1]. Bu sıralama partinin muhtelif propaganda metinlerinde aynen tekrarlanmaktadır.

Yine Baykal’ın 22 Aralık 1996 tarihinde CHP Kadın Kurultayında yaptığı konuşmada kadın sorununa bakışında önemli yer tutan “laikliğe olan inancından” [Baykal 1996: 3] bahsetmekte ve “Kadınlarımızı, kızlarımızı gelecekteki kız çocuklarımızı bir erkeğin dört eşinden birisi halinde görmek istemiyorsak, laik ve demokratik rejim mücadelesinde kadınlarımızı ön safta tutmak zorundayız” demektedir [s. 11]. Kadın kurultayında yapılan konuşma metninde diğer partiler arasında en çok laikliğe aykırı davranışta bulunduğu gerekçesiyle RP ve yöneticilerinin eleştirilmesi, bu bağlamda, İran ve Libya yöneticilerinin tutumlarının kınanması [Baykal, 1996: ss. 11-15] aynı yaklaşımın bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

CHP’nin kadın projesi laiklik eksenli geliştiği için dindar kadınların bu projedeki yeri çok fazla belli değildir. Başka bir ifadeyle CHP perspektifi, dindarlık ile kadın hakları arasında ters yönlü bir ilişki kurmaktadır. Bu nedenle CHP, örtülü kadınları, doğrudan kadın haklarının önündeki engeller olarak görmektedir. Ülkemizde önemli bir kadın kitlesi; kadının ikincilliğini, görünmezliğini, kadın yaşamını özel alanla sınırlamayı temel alan

siyasal İslamı görünür kılmakta rol oynamış, sürecin baş aktörleri olmuş ve İslamcı hareketin en sert, en radikal çekirdeğini oluşturmuştur. "Kadınları bastıran bir anlayışın en görünen bayrağı kadınların kara çarşafı olmuştur." Türkiye ve kadınlar, kendi geleceklerini tehdit eden bir örgütlenmenin Türkiye'yi yönetmesi tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Yakın ve uzak geçmişimizde görev yapan hükümetlerin ve merkez sağ partilerin konuya ilişkin faydacı yaklaşımları belleklerimizdedir. Laik Cumhuriyetin hedefleriyle, demokrasinin eşitlik anlayışıyla, kadınların genel ve gündelik çıkarlarıyla örtüşmeyen bu durumu, sosyal demokratlar tahlil etmekte ve değiştirmeyi amaçlamaktadır [CHPa, 6].

Eşit Temsilin Sağlanması: CHP'nin kadın sorunlarına yakın ilgi göstermesinde, üçüncü olarak, üyesi olduğu Sosyalist Enternasyonal'in, kadınların ulusal ve uluslararası tüm düzeylerde, eşit temsilin sağlanması için çalışmasını öngörmesinin de rolü bulunmaktadır. Buna göre CHP, kadının, kadın olduğu için yaşadığı sorunları aşmasında, cinsiyet ayrımcılığının neden olduğu eşitsizliklerin giderilmesinde sosyal demokrasinin kadınların yanında olduğunu savunmaktadır.

"Sosyal demokrasinin ilkelerine yakından baktığımızda birebir kadın özlemlerini görürüz. Sosyal demokrasiye göre, anne karnında başlayan eşit şans; doğumla, doğum sonrası sağlık hizmetleri ve eğitimden eşit yararlanmayla anlam kazanır. Eşdeğer eğitim ve fırsat eşitliğinin sağlanması, eşit işe eşit ücret politikası, toplumsal cins ayrımcılığına da HAYIR diyen bir anlayış olarak şekillenir. Bu ve benzer yaklaşımlar nedeniyle sosyal demokrasi; kadınlara yakın, kadınları anlayan ideolojidir. Kadınların çıkarlarını savunan bu ideolojidir [CHPa, 5].

Siyasette Yeni Açılım Umudu: CHP, kadınların siyasete katılmalarında, dördüncü olarak, siyasete yeni açılımlar kazandırılmasını öne sürmektedir. CHP'ye göre "siyasal yaşamın yeni bir yapılanmaya, yeni açılımlara olan ihtiyacını karşılayacak yeni güç, kadınlardır. Laiklik, eşitlik ve demokrasi ortak paydasında buluşan bu yeni güç odağının, siyasal yaşama katılımının önünde kendilerinden kaynaklanmayan engeller vardır. Kadınların ihtiyacı, bu engellerin ortadan kaldırılmasıdır [CHPa, 2]. Kadınların siyasete

katılımında meydana gelecek yeniliklerin başında kadınların kirlenen siyasetin temizlenmesine katkıda bulunacakları inancıdır. Temiz siyasetin gerçekleştirilmesinde kadınların katkı sağlayacağı dile getirilmektedir. Baykal bunu şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Kadınlarımız, dürüstlüğe, temiz siyasete, erdemli siyasete en büyük katkıyı yapacak toplum kesimidir. Kadınlarımızdan Türkiye siyasetinin arınmasına, temizlenmesine katkı getirmelerini bekliyoruz. Türkiye'nin kadın duyarlılığına ihtiyacı var. Kadın elinin yumuşaklığına ihtiyacı var. Türkiye'nin Kadın sevecenliğine, sıcaklığına, sevgisine ihtiyacı var. Türkiye'nin kadına ihtiyacı var ama, sadece cinsiyeti kadın olana değil, yüreği kadın gibi çarpana, kafası kadın gibi çalışana, kadın duygularını paylaşana, yaşayana, o anlamda gerçek bir kadına ihtiyacı var. Biz, cinsiyetle meşgul değiliz. Kadının güzelliğini, duyarlılığını, yaratıcılığını, onurunu, şerefini, namusunu iktidarda görmek istiyoruz. Saçını, başını eşarbını değil, kadının temizliğini, kadının şefkatini, şeffaflığını, erdemini görmek istiyoruz, onurunu görmek istiyoruz. Bunu sağlayacaksınız, bunu sağlamanız gerekiyor. Mücadele, o nedenle bir cinsiyet mücadelesi değildir” [Baykal 1996: 24-25].

2.3.1.2. CHP Program ve Tüzüğünde Kadın

CHP kadın sorunlarının parlamentoda temsil edilen diğer partilerden daha farklı bir bakış açısıyla, program ve tüzüğünde ele almaktadır. CHP programına göre kadın ve erkek; eşit hak, yükümlülük ve fırsatlara sahip olmalıdır. CHP programında, “kadın ve erkeği eşit bir toplum” oluşturmak özlemi dile getirilmekte, bu amaçla ayrıntılı vaatlerde bulunmaktadır.

CHP, hem programında kadın sorunlarını ayrı bir bölümde çok yönlü (ekonomik, sosyal, siyasal, hukuksal) olarak ele alıp bu sorunların çözümünü işaret etmekte, hem de ülkenin temel sorunlarına yaklaşımında ve bunlara önerdiği çözümlerin içinde de kadına ayrıca yer vermektedir. Aynı yaklaşım, parti tüzüğünde de kendini göstermektedir. Tüzük cinsler arası eşitsizliği gidermeye yönelik bir altyapı oluşturmaktadır.

Parti Programı'nda Kadın: CHP'nin *Yeni Hedefler Yeni Türkiye* isimli 241 sayfalık parti programında kadın ve erkeği eşit toplum başlığı altında üç sayfa ayrılmıştır. Buna ek olarak, değişik başlıklar altında da kadına ilişkin görüşler yansıtılmaktadır. Programın "Eşitlik" alt başlığı altında, kadınların ekonomiye, yönetime, siyasete katılmalarının önündeki tüm engeller kaldırılacağı [CHPb, 40-41]; "Kadınla Erkeğin Eşitliği" başlığı altında, yasalarda, siyasi yaşama katılımında, çalışma koşullarında, kamu görevlerine gelebilmede kadın erkek eşitliğinin kesinlikle sağlanacağı, kadınla erkeğin hayatın nimetini de, külfetini de toplum ve aile içinde ortak paylaşmasının temin edileceği [CHPb, 55]; "Özgürlük ve Eşitlik" başlığı altında, vatandaşların temel haklardan, cinsiyet, din, dil, ırk, mezhep ve sınıf ayırımı yapılmaksızın, tam bir eşitlikle yararlanmasını sağlanacağı [CHPb, 67-68]; "Siyasal Partiler" başlığı altında, kadın ve gençlik kollarının kurulmasını [CHPb, 93]; "Öğretim Hakkı ve Fırsat Eşitliği" başlığı altında, kız çocuklarının okullaşma oranlarındaki düşüklüğün giderilmesi için gerekli tedbirlerin alınacağı [CHPb, 161]; "Ana ve Çocuk Sağlığı" başlığı altında ana ve çocuk sağlığı hizmetlerinin öncelikle, bu hizmetlerin en yetersiz olduğu kırsal kesimde etkinleştirileceğini [CHPb, 179-180]; "Herkesin Çalışma Hakkı" başlığı altında, kadınların çalışma hayatına katılmalarını teşvik edileceği [CHPb, 191]; "Tüm Çalışanlara Çağdaş Sendikal Haklar" başlığı altında, kadın çalışanların çalışma yaşamında gittikçe artan etkinliklerine koşut, sendikal faaliyetlere katılma ve yer almalarını sağlayacak önlemlerin alınacağı [CHPb, 195] dile getirilmektedir. Bütün bunları tamamlayıcı biçimde "Kadını ve Erkeği Eşit Toplum" başlığı altında bir kadın programı sunulmaktadır [CHPb, 88-91]:

- Kadın-erkek eşitliği, evrensel insan hakları ilkelerinin ayrılmaz bir parçası, demokrasinin vazgeçilmez koşuludur.
- Türkiye'de kadın-erkek eşitliği fikrinin öncüsü Atatürk ve onun önderliğinde kurulan CHP'dir. CHP, Medeni Kanun'la ve seçme-seçilme hakkı ile kadını ve erkeği eşit toplum oluşturma sürecini başlatmıştır.
- Bugün bu haklara kadın erkek-eşitliğini sağlayacak yeni boyutlar kazandırılması, bu hakların kararlılıkla uygulamaya konulması zorunludur.

- Kadınların sosyal ve siyasal haklarının bilincine varmaları, her alanda kararlara ve yönetimlere katılmalarının özendirilmesi, kalkınma süreci ve çağdaş toplum anlayışı ile bütünleştirilebilmeleri için etkin politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.
- Medeni Kanun ile Türk Ceza, Ticaret, Vergi, iş, Umumi Hıfzısıhha Kanunlarında kadınlara karşı ayrımcılık anlayışı içeren ve aileyi korumada yetersiz kalan yasa hükümleri değiştirilecektir.
- Ev kadınları, tarlada veya evde çalışan tüm kadınlar, sosyal güvenlik sistemi koruması altına alınacaktır.
- "Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi"ne ilişkin Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası sözleşme, tüm boyutları ile uygulamaya geçirilecektir.
- Kadınların aile içindeki durumu da eşit birey anlayışı içinde değerlendirilecek, tüm yasal düzenlemeler bu anlayış içinde yapılacaktır.
- CHP, ülkeyi erkek egemen toplum olmaktan çıkarıp, özgür bireyler topluluğuna dönüştürecek.
- CHP, aile içi mal rejiminde, eşlerin evlilik birliği süresince veraset dışında edindikleri "malların ortaklığı" anlayışını genel ilke, mal ayrılığını ise isteğe bağlı uygulama haline getirecektir.
- CHP, kadınlara siyasal alanda en geniş olanakları sağlayarak; temiz, üretken, hoşgörülü siyaset anlayışına yeni boyutlar kazandıracaktır.
- Kadınların, özellikle yargı, idare, ekonominin yönetimi ile iç ve dış siyaset alanlarında daha etkin olabilmelerine özel önem verecektir.
- Çalışma yaşamında kadınlara karşı mevcut her türlü ayrımcılık kaldırılacak, iş için değerlendirilme ile işe girişte kadın ve erkekler arasında eşit ölçülerin kullanılması sağlanacak, işyerlerinde kreş olanaklarının yaygınlaştırılması gerçekleştirilecektir.
- Kadınların meslek alanlarını çeşitlendirebilmek ve genişletebilmek için, özel amaçlı Meslek Eğitim Geliştirme Merkezleri kuracaktır.
- Kadınlara karşı, aile içi ve aile dışı her türlü şiddet, cinsel taciz ve onur kırıcı eylem, caydırıcı, eğitici ve hukuki politikalarla önlenerek, yerel yönetimlerin yeterli nicelik ve nitelikte sığınma evleri açmaları desteklenecektir.
- Yerel yönetimler ile ilgili kuruluş ve kademelerinde Kadın Bakanlığı ile eşgüdümlü işlev görecektir "Kadın Konuları Birimleri" kurulacaktır.

- CHP'nin kadını ve erkeği eşit toplum amacına yönelik politikaları, yasal ve gerçek eşitlik tam anlamıyla sağlanıncaya kadar geliştirilerek kararlı bir şekilde sürdürülecektir.

Parti Tüzüğü'nde Kadın: Kadınlara ilişkin düzenlemeler CHP'nin tüzüğünde ağırlıklı olarak yer almaktadır. Partinin amaçları sayılırken toplumsal yaşamın her alanında kadının hakkı olan işlevleri üstlenmesinin önündeki engellerin kaldırılması da amaçlar arasında zikredilmektedir (Madde 3). Sandık Çevresi Sorumlusunun biri kadın diğeri genç olmak üzere iki yardımcıyla çalışmasını öngören (Madde 25), il ve ilçe meclislerinde ve Kurultaylarda her iki cinsiyetten en az dörtte bir (yüzde 25) oranında üye bulunmasını zorunlu kılan (Madde 48-J, 55) maddeler kota düzenlemesi getirmektedir. Ayrıca Tüzüğün 56. maddesi gereği partinin danışma kurultaylarından olan Kadın Kurultayının, her yıl en az bir defa Merkez Yönetim Kurulu'nun çağrısı üzerine toplanmasını öngörmektedir.

Parti tüzüğündeki bu düzenlemeler, CHP'nin kadına yönelik politikalarda ve kadınların siyasal katılımının sağlanmasında söylem düzeyinden daha ileri giderek, hukuki bağlayıcı nitelikte kararlar aldığını, bu anlamda diğer partilerden bir adım önde olduğunu göstermektedir.

2.3.1.3. CHP'nin Kadın Projesi

Kadınların Siyasete Katılımının Önündeki Engeller: CHP'nin kadın projesi, kadınların siyasete katılımındaki sorunlarının temelinde yatan faktörlerin tespiti ile başlamaktadır. Buna göre kadınların siyasete katılımı kendiliğinden gerçekleşmemektedir. Bunun önünde bir çok engeller bulunmaktadır. Bu engeller şunlardır [CHPa, 7]:

- Kadınların örgütsüz ve siyasallaşmamış olması
- Kadınlara uygulanan maddi, manevi şiddet
- Ekonomik koşullar, eğitim eksikliği
- Aile içi rol dağılımı, aldıkları eğitim ve bu eğitimin yönlendirilmesi

- Gelenekler, kurumlaşmış değer yargıları
- Kadını erkeğe bağımlı hale getiren toplumsal ilişkiler ağı ve işbölümü
- Siyasetin erkekler tarafından yapılmış kurallarının kadını dışlaması

İşte, CHP'nin kadın projesi, bu engellerin kaldırılmasını amaçlamaktadır.

Kadının Siyasal Katılımını Artırmaya Yönelik Vaatler :

- Kadınlar için yerel eğitim merkezleri açmak. CHP, kadınların ev yaşamından çıkıp yerel yönetimler yoluyla kamusal yaşama girmeleri, yerel yönetimlerin halktan kopukluğunu giderecek ve kadınların kendi yaşamları üzerinde daha yoğun bir denetim kurmalarını sağlayacak bir yolu olarak görmektedir. Bu aynı zamanda kadının siyasette daha geniş ve etkin bir katılımı yer alabilmesinin altyapısını oluşturacaktır.
- Kadınların siyasal alanlarda eğitimini amaçlayan politika okulları açmak.
- Parti içinde uygulanan kota uygulamasının parlamento ve yerel meclisler için de geçerli kılınması için Siyasal Partiler Kanununda gerekli düzenlemeleri yapmak.
- Çocuk bakımı ve doğum izni, yaşlı ve hasta bakımı gibi kadın üzerinde özel yük ve sorumlulukları paylaşıcı, azaltıcı politikalar geliştirmek.
- Parti merkez organlarına bağlı olarak çalışacak, kadın ve erkeklerden oluşan aşağıdaki komisyonları kurmak.
 - Medya Gözlem Komisyonu,
 - Kadın-erkek Eşitliği Komisyonu
 - Kadın Araştırmaları Komisyonu
- Kadınları siyasal kariyer için gerekli alanlarda eğitim almalarını sağlamak için burs vermek.
- Siyasal partilerde kadın adayların göreve gelebilmelerini için mali olanak sağlayıcı düzenlemeler yapmak.
- Kadın adaylara, seçim kampanyaları sırasında araştırma, halkla ilişkiler danışmanlığı ve propaganda desteği sağlamak.
- Her belediyede bir Kadın Danışma Merkezi kurmak. Bu merkezlerde kadınların gündelik sorunları, yerel hizmetler ve yasal hakları gibi konularda bilgilennmeleri ve yönlendirilmelerini sağlamak.

- Eğlence, şenlik, imza günü, konferans, panel vb. etkinliklerle, kadın sorunları ve bu sorunların çözümleri konusunda da (kadın katılımı da sağlanarak) çalışmalar yapmak [CHPa, 9].

Eğitim Alanındaki Vaatler: CHP eğitim alanındaki politikalarında da laiklik vurgusu ağırlıklı bir tablo çizmektedir. Eğitimde beceri ve meslek edinmeden daha öncelikli amaç, laik düzenin korunmasını sağlayacak bireyler yetiştirmektedir. “Kuşku yok ki laik düzenin güçlendirilmesi için dinci akımlar ile mücadele siyasal, sosyolojik, ekonomik yönleri de olan çok geniş kapsamlı bir yaklaşım gerektirir. Bir aydınlanma devrimi olan, bütünsel bir kalkınma modeli oluşturan, ideolojik bir program olan ‘Atatürk Devrimleri’nin eğitim programlarıyla doğru kavranması kadınlarımız açısından büyük önem taşımaktadır [CHPa, 10]. Dini eğitim, CHP için bir toplumsal ihtiyaç olarak algılanmamaktadır. Bu bağlamda 1991-1995 yılları arasında din eğitimi veren okullara kayıt yaptırma oranının yüzde 32’den yüzde 42’ye yükselmesi “kayı verici bir gelişme” olarak nitelenmektedir [CHPa,10]. Kadınlara eğitim alanındaki vaatler şöyle özetlenebilir:

- Ekonomik yönden geri kalmış, geleneksel değerlerin hâkim olduğu kırsal bölgelerde kadın öğretmenlerin -gerekli ekonomik destekler sağlanarak- görev yapmalarını özendirme,
- "8 Yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitim"e rağmen eğitimden kaçırılan kız çocuklarının eğitim sistemi içerisine alınmasını sağlayıcı düzenlemeler yapmak,
- Kız çocukların okula gitmelerini teşvik etmek ve bunun için fırsat önceliği yaratmak, (Fırsat önceliğini, özellikle yurt sağlama, parasız yatılı olanakları ve burs konularında hayata geçirmek, yatılı bölge okullarının, kız liselerinin açılması ve kız çocuklarının burslardan yararlanmalarını sağlamak),
- Kentlerde yaşayan ve ilkokuldan sonra eğitime ara veren kızların, örgün meslek eğitimine katılmalarına fırsat veren önlemler almak,
- Kız çocukları için, bilgisayar programcılığı ve turizm gibi alanlar dahil, meslek eğitimine önem verilmek,
- Eğitim programlarını; eşitlik kavramını benimseyici, katılımcı demokrasi anlayışını artırıcı ve aile içi rol dağılımını kadın lehine dönüştürücü bir toplumsal eğitimi

kapsayacak şekilde yeniden düzenlemek, kadın tarihi ve sorunlarının eğitim programlarında yer almasını sağlamak,

- Okullarda uygulanan eğitim programları, ders kitapları ve bütün eğitim malzemeleri gözden geçirilerek sistemdeki ayırıcı ve cinsiyetçi öğeleri, kalıplaşmış rollere ilişkin kavramları ortadan kaldırmak. Özellikle ders kitaplarını kadınlara ilişkin olumlu, dinamik, katılımcı imaj yansıtacak, erkeklerin aile sorumluluklarını etkin bir biçimde paylaştıklarını gösterecek şekilde düzeltmek,
- Mevcut okulların yaz boyunca kapalı durmaları yerine mahalleye açılması ve buralarda kadınların meslek öğrenmeleri, kültürel bakımdan gelişmelerini sağlayıcı programların uygulanmasını sağlamak,
- Kadının statüsünü, geleneksel yapı içerisinde sürdürmesi anlayışına dayanan eğitim anlayışı (iyi yemek yapmak, ev temizliği, çocuk bakımı, ev ekonomisi, vb.) yerine, kadının toplumsal statüsünü değiştirmeye yönelik eğitim anlayışıyla özel amaçlı "Meslek Eğitimi Geliştirme Merkezleri" kurmak,
- Kadınların eğitim, beceri geliştirme, istihdam potansiyellerini desteklemek amacıyla, yoksulluk, cehalet, kötü sağlık koşullarının ortadan kaldırılması için Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı'nın ortak projeler geliştirmesini sağlamak,
- Üniversiteler bünyesindeki kadın çalışmaları ve Kadın Sorunları Araştırma Merkezlerini güçlendirmek,
- Kırsal kesim kadınlarına, ülke içinde yeri değiştirilmiş kadınlara, göçmen, mülteci ve özürlü kadınlara özel önem verilecek, bu kadınlar özel eğitime tabi tutulacak ve yeteneklerini geliştirici bir eğitim programı uygulamak.

Ekonomik Alandaki Politikalar: Kadınların çalışma hayatını etkileyecek, kreş açma zorunluluğundan vergi muafiyetine kadar bir çok konuda yeni düzenlemeler öngörülmektedir. Bu bağlamdaki vaatler de şunlardır:

- Kadınların yetişme ve gelişmedeki, yükselme imkânlarındaki ve kalifiye işlerdeki paylarını garanti altına alan kanunlar çıkarmak.
- İşe alınırken evli-bekâr, çocuklu-çocuksuz ayırımı yapıp hamile ya da küçük çocuklu kadınların işe alınmamasına ya da kadın halen çalışıyorsa işten atılmasına engel olacak düzenlemeler yapmak.

- Tarım kesiminde çalışan tüm kadınlar ve ev kadınları sosyal güvenceye kavuşturmak.
- Kadının gebelik ve doğum izni sırasında işten çıkartılmanın önlenmesi sosyal güvenlik ve örgütlenme ile ilgili haklarını kullanması doğrultusunda kadın çalışanları güçlendirmek amacıyla iş güvencesiyle ilgili ILO sözleşmesinin uygulanması için yasal düzenlemeler yapmak.
- İşverenlerin ayrımcı uygulamalarını ortadan kaldırarak; gebeliğe, emzirmeye bağlı işten çıkarmaları ve doğumdan sonra çalışmaya dönen kadınların ayrımcılığa uğramasını önleyerek, kadınları koruyucu eşitlikçi tedbirler almak.
- Kadın ve erkeklerin eşit değerdeki işe eşit ücret almalarını sağlamak, ücret eşitliğinin denetleneceği mekanizmalar kurmak.
- Kadınların mesleki eğitime ve geleneksel istihdam alanlarıyla sınırlı olmayan istihdam alanlarına erkeklerle eşit şekilde ulaşmalarını sağlamak.
- İsteğe bağlı yarım gün çalışma durumunda, bütün çalışanlar için tatil, sosyal güvenlik, saat başı ücret, örgütlenme açısından tüm hakların korunmasını sağlamak.
- Düzenli çalışma saatlerinin en fazla haftada 30 saate indirilmesi ve daha çok sayıda insanın daha kısa süre çalışması, erkeklerin ve kadınların tam zamanlı olarak çalışabilmesi için gereken düzenlemeleri yapmak.
- Esnek çalışma olarak adlandırılan, çoğu kez de kadına özgü çalışma biçimleri olarak sunulan yarım gün çalışmada; kadının kazanılmış haklarını koruyucu tedbirleri gözetmek, isteğe bağlılık ve geriye dönüşün olanaklı olduğu yasal bir çerçeve oluşturmak.
- Gebe ve emziren kadınların gece ve fazla mesaiye kalmalarını düzenlemek.
- Anaokulu giderlerini gelir vergisinden düşmek,
- Çalışan kadının evde de çalıştığı göz önünde tutularak, evde yaptığı işleri tanımlayarak, çalışan kadınlara yönelik vergi indirimini sağlamak.
- Yalnız yaşayan (babanın olmadığı) çocuk sahibi kadınlara yönelik olarak vergi indirimini sağlamak.
- Çalışan kadınlara yönelik olarak kreş, gündüz bakımevi, yaşlı bakımevi gibi sosyal destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması doğrultusunda başta Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı olmak üzere ilgili tüm kuruluşlarla işbirliği sağlanarak çocuk

bakımı sorumluluğunu anne-baba-devlet arasında paylaşmak, doğum sonrası babaya da izin verilmesini sağlamak.

- Kamu ve özel sektör işyerlerinde işçi veya memur olmasına bakılmaksızın, 100 kişi çalıştıran her işyerinde kreş; kadın çalıştıran her işyerinde kadın sayısına bakılmaksızın emzirme odası açılmasını sağlamak.
- Doğum öncesi ve sonrasında anne ve bebeğin sağlığı ve diğer gereksinimleri için anneye 3 ay doğum öncesi, 6 ay doğum sonrası; babaya 3 ay ücretsiz izin vermek.
- Kadın Misafirhaneleri'nde kalan annelerin çocukları, cezaevlerinde kalan annelerin çocukları, işkence görmüş, bu nedenle tedavi görmekte olan annelerin çocukları, tek ebeveynli çocuklar, özürlü çocuklar ve koruyucu aile projesinden yararlanan ailelerin çocuklarının kreş ve gündüz bakımevi hizmetlerinden yararlanmasını sağlamak.
- Her mahallede devlet eliyle kreşler, okul öncesi ve sonrası çocukları eğitim ve bakım merkezleri açmak.
- İşsizlik sigortası ve aile yükleri sigortasının kurulması, birçok ülkede olduğu gibi çalışan kadınların çocuklarının eğitimi döneminde sosyal yardım almalarını sağlamak.
- Ev kadınlarının ev işleri dolayısıyla aileye ve ülke ekonomisine büyük katkılarda buldukları göz önüne alınarak ev kadınları sosyal güvenlik sisteminin kapsamına almak.
- Kadınların sosyal hizmetlerden ve sosyal güvenlik sisteminden kocalarından, babalarından, ailelerinden bağımsız birer yurttaş olarak yararlanabilmesini sağlamak.
- Tarımda çalışan kadınların sosyal güvenlik sistemlerinden yararlanmalarını sağlamak.
- Kadınlara iş arama süresince kolaylık sağlayacak, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri vermek.
- Hizmet içi eğitimden kadınlar eşit biçimde yararlandırmak ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak.
- Kendi hesabına çalışacak, iş kuracak kadınlara, kredi, kolaylığı sağlamak

2.3.1.4. CHP'nin Hazırladığı Kadınlara Yönelik Yasal Düzenlemeler

1989'dan başlayarak CHP, Mevcut kanunlarda kadının erkek ile eşit statüye kavuşmasını önleyen maddelerin değiştirilmesini amaçlayan, yasa teklifleri hazırlamıştır. Bu bölümde CHP'nin değiştirilmesini istediği yasalar ve değişiklik talepleri özetlenmektedir [CHPb, 49-52].

Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) Yapılması Öngörülen Değişiklikler:

CHP'nin Türk Ceza Kanununda yapılmasını öngördüğü değişiklikler şunlardır:

- TCK'nın 414 ve 415. maddelerinde ırza tecavüz ve ırza tasaddi fiillerinin belirlenmemesi, uygulamada çelişkili mahkeme kararlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu duruma son vermek için TCK'nın 414 ve 415. maddelerinde ırza tecavüz ve ırza tasaddi fiillerinin neler olduğunu gösteren değişikliklerin yapılması.
- TCK'nın 429. maddesiyle düzenlenen kaçırma suçlarında, kaçırılan kadının evli ya da bekâr olmasına göre farklı cezalar verilmesi öngörülmüştür. Halbuki önemli olan, kişi özgürlüğünün bireyin statü ve niteliklerine bakılmaksızın korunmasıdır. Söz konusu maddede evli-bekâr ayırımını ortadan kaldıracak bir ceza düzenlemesi sağlanması doğrultusunda değiştirilmesi.
- TCK'nın 453. maddesinde düzenlenen ve halk arasında namus cinayeti olarak adlandırılan cinayetlerde ceza indirimi getirilmiştir. Bu indirim özellikle geleneklerin etkisiyle namus cinayeti işlenmesini kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır. Bu nedenle 453. maddedeki indirimleri ortadan kaldıracak bir değişiklik yapılması.
- TCK'da evlilik içi tecavüzü suç olarak tanımlayacak bir düzenlemenin yapılması.
- TCK'nın 237. maddesinde resmi nikâh akdi olmaksızın dini nikâh yaptıran ve bu tür nikâhı kıyanlarla ilgili cezaların artırılması.
- TCK'nın 456, 457 ve 478. maddelerinde düzenlenen aile bireylerine kötü muameleye ilişkin suçların cezaları artırıcı ve takibi şikâyete bağlı olmaktan çıkaran değişikliklerin yapılması.

Zührevi Hastalıklar ve Fuhuşla Mücadele Tüzüğü ve 2559 Sayılı Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu'nda Yapılması Öngörülen Değişiklikler:

Medeni Kanun'un nişan bozma ile ilgili 84 ve 85. maddeleri ve TCK'da yer alan kızlık bozma, kız kaçırma ile ilgili maddeler uyarınca yargıç kararıyla yapılan muayeneler dışında bekâret kontrolü, Zührevi Hastalıklar ve Fuhuşla Mücadele Tüzüğü ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu'nda yer alan hükümler uyarınca yapılmaktadır. Söz konusu tüzükte ve 2559 sayılı kanunda yer alan hükümler çok üzücü sonuçlar doğuran birtakım keyfi uygulamalara neden olabilmektedir. Bu uygulamalara kesinkes son verecek düzenlemelerin söz konusu tüzük ve 2559 sayılı yasada yapılması ve gerekli idari önlemlerin alınması yoluna gidilmesi.

İş Kanunlarında ve ilgili Tüzüklerde Yapılması Öngörülen Değişiklikler:

İş Kanunu'nun 81. maddesi uyarınca çıkarılan tüzükte, 100-150 kadın işçi çalıştırılan işyerlerinde çocuk bakım yurdu açılması hükme bağlanmıştır. Bunun kadın işçi sayısına göre değil, işyerindeki kadın-erkek tüm işçilerin sayısına göre getirilmesi.

Medeni Kanun'da Yapılması Öngörülen Değişiklikler:

- Medeni Kanun'un 152. maddesinde yer alan kocanın ailenin reisi olduğu ve aileye bakmakla yükümlü bulunduğu ilişkin hükümlerin, cinslerarası eşitliğe aykırı olduğu için kaldırılması.
- Medeni Kanun'un 154. maddesi değiştirilerek ve evlilik birliğini her iki eşin de temsil etmesinin sağlanması.
- Medeni Kanun'un 155. maddesi değiştirilerek eşlerin sorumlulukları açısından eşitlenmelerinin sağlanması.
- Medeni Kanun'un 156. maddesinde, temsil yetkisinin kaldırılması ve sınırlandırılması konusunda her iki eş için eşit koşullar getirmek üzere değiştirilmesi.
- Medeni Kanun'un 157. maddesi, kaldırılan temsil yetkisinin geri verilmesi konusunda da kadın-erkek eşitliğini sağlayacak biçimde değiştirilmesi.
- Medeni Kanun'un 158. maddesi eşlerin hukuki işlemlerini eşit koşullara bağlamak ve birbirlerine karşı cebri icra yollarına başvurabilmelerine imkân sağlamak amacıyla değiştirilmesi.

- Eşlerin meslek icralarını birbirinin iznine bağlı olmaktan çıkaran bir hüküm, iptal edilen 159. maddenin yerine, yeni bir düzenleme olarak getirilmesi.
- Medeni Kanun'un 160. maddesinde evlilik birliğine ilişkin önemli konularda eşlerin uyuşmazlığa düşmeleri halinde hâkimin müdahalesine imkân verecek bir değişiklik yapılması.
- Medeni Kanun'un 161. maddesinde yargıca evin geçimi için eşlerden her birinin parasal katkısını belirleme yetkisini tanıyacak ve ev işleri, çocuk bakımı, diğer eşin işinde parasız çalışma hususlarını katkı olarak değerlendirme imkânını getirecek değişikliklerin yapılması.
- Medeni Kanun'un 263. maddesinde velayet hakkının kullanımında babaya tanınan üstünlüğü kaldırıp, eşlerin iradelerini eşdeğer hale getirecek değişikliklerin yapılması.
- Medeni Kanun'un 598. maddesinin, mirasta, tarım işletmelerinin tahsisinde kadın ve erkek mirasçılar arasında eşitlik sağlayacak biçimde değiştirilmesi.

2.3.1.5. CHP'nin Kadın Kolları Örgütlenmesi

Kadın kolları, partili kadınların ve partilerin kadın faaliyetlerinin örgütlendiği birimlerdir. Yasal olduğu sürece partiler kadın kolları veya aynı işlevi görecek kadın komisyonları adı altında alt birimler kurarak politikalarını bu birimler yardımıyla oluşturmakta ve yürütmektedirler. CHP bu yönden kadın kollarını en aktif çalıştıran siyasi partilerden biridir. CHP, Kadın Kolları örgütlenmesini gerçekleştiren ilk partidir. 1954 yıllarında başlatılan ilk Kadın Kolları örgütlenme çalışmaları, 1960'lı yıllarda yasal niteliğe kavuşmuştur. İlk zamanlar parti lideri İsmet İnönü'nün kesin talimatına rağmen il ve ilçe başkanlarının kadın kolları kurulmasına karşı çıktığı, buna gerekçe olarak da mahalli kültürün gösterildiği belirtilmektedir [Güneş-Ayata, 1993: 302]. 1980 öncesi Kadın Kolları'nda göreve seçimle geliniyordu. Zamanla bugünkü kotayı andıran uygulamalar, kadın kollarının etkin çalışmaları sonucunda tüzük değişikliğine gidilerek gerçekleştirildi: il-ilçe kadın kolları başkanları il-ilçe yönetim kurullarının doğal üyeleri olurlarken, Genel Merkez Kadın Kolları Başkanı da Genel Merkez Yönetim Kurulu'nun doğal üyesi oluyordu. Önceleri oy hakkına sahip değillerdi, ancak sonra bu hakkı da elde ettiler.

Ayrıca tüm kadın kolları başkanları kurultayın doğal delegeleriydiler. Kadın kolları kadınlar için bir politika okulu olarak düşünülmüştü ve 1981 yılında kapatılıncaya kadar da kadınların siyasal ve toplumsal etkinliklerini artırmak yönünde önemli adımlar atılmıştı. 12 Eylül 1980'de siyasal faaliyetlerin yasaklanmasıyla birlikte kadın kollarının çalışmaları da durmuştur. Bu yasaklar, bireyi-toplumu pasifize ettiği gibi onu her türlü örgütsel katılımdan uzaklaştırmış, yoğun bir depolitizasyona tabi tutmuştur. Siyasal katılımı, seçimlerde oy kullanma çerçevesine indirgemıştır. Siyasal partilerin yeniden açılışından sonra CHP Kadın Kolları "komisyonlar ve kurullar" şeklinde örgütlemeye çalışmıştır. 1995 yılında Anayasa'nın ilgili maddesi değişip kadın ve gençlik kolları yasağının kaldırılmasından sonra CHP, kadın örgütlenmesi modelini yeniden hayata geçirmeye çalışmıştır.

CHP'ye üye olanlar, oy kullandıkları sandıkların üyesidirler. Sandık üyeleri, kendi aralarından sandık sorumlusunu ve biri kadın diğeri genç olmak üzere iki yardımcısını seçer. Kadın sandık sorumlu yardımcısı, aralarında muhtarlık çevresi kadın sorumlularını seçerler. Kadın sandık sorumlu yardımcısı ayrıca, ilçe kadın kolları kongresinde ilçe kadın kolu başkanını, ilçe kadın kurulunu ve il kadın kolları kongre delegelerini seçerler. Bu delegelerin oluşturduğu il kadın kongresi kadın kolları kurultay delegelerini, il kadın kolu başkanını ve il kadın kurulunu seçer.

Seçilen Kurultay delegeleri Kadın Kolları Genel Başkanı'nı ve Genel Merkez Kadın Kurulu'nu seçerler. Bütün bu kurullar, başkanları aracılığı ile kendi bölgelerindeki parti yönetiminde temsil edilirler. Böylece kadınların kendi aralarındaki demokratik bir yarış ile oluşturdukları kadın kolları partinin her kademesinde kadın örgütlenmesini gerçekleştirdikleri gibi, Türkiye'nin kadın sorunları ve katıldıkları organlarda partinin temel siyasal çalışmaları ile de doğrudan ilgilenirler. Kadın Kolları yaptıkları görev dağılımıyla çalışma grupları oluştururlar. CHP Kadın Kolları "Kadınlar Konuşuyor, CHP Dinliyor" projesi çerçevesinde az ya da çok katılımlı toplantılar yapmaktadır. Gazeteci, yazar, sinemacı, tiyatrocü, akademisyen, iş kadını, sendikacı, yerel yönetici, işçi, memur, sivil toplum örgütü temsilcisi, gecekondu kadını, ev kadını gibi çeşitli toplum kesimlerinden kadınlarla buluştu.

Kadınların kendi deneyimlerini anlayıp değerlendirmeleri, bu değerlendirmelerin katkısıyla oluşturdukları kişisel yaşam politikaları, kaçınılmaz biçimde onları katılım sorununun aşılması tartışmalarına, eşitlik politikalarına götürmektedir. "Etkin Çözüm için Kadınlar Konuşuyor" projesi kapsamında gerçekleştirilen Bölge Kadın Kurultayları, bu farklılıkları ortaya çıkarmak ve doğru adımlar atabilmek için verimli bir alan çalışması olmuştur. CHP Kadın Kollarının kurumsallaştırmaya çalıştığı "Açık Mikrofonlar" ve "Kadın Danış Merkezleri" yürütülen diğer projelerdir.

Açık mikrofonlar, kadın gruplarının tartışma alanları niteliğini taşımaktadır. Mekân: ev, kahve, park, boş bir arsa veya düğün salonudur. Konuşanlar ve tartışanlar şimdi veya yakın geçmişte köyünden kente, bilmediği hazır olmadığı koşullara gelen, bu farklı dünyada, kendine güveni azalan, korkuları, gelecek kaygıları artan varoşların kadınlarıdır. Kadın-Danış Merkezleri: Varoşlardaki kadınlarımızın, bilgi ve ilişki eksikliği nedeniyle büyüyen sorunlarına sahip çıkan, çözmeye çalışan bir buluşma merkezi işlevini görmektedir. Kadın-Danışlar, gündelik yaşamın getirdiği eğitim, sağlık, istihdam sorunlarına cevap vermeye çalışırken, bünyesinde oluşturduğu Hukuksal Yardım Birimi (HYB) kadınların ihtiyacı olan her tür hukuksal danışma hizmeti vermektedir.

2.3.1.6. CHP'nin Kota Uygulaması

Genel olarak kadınlar siyasal partilere üye olsalar da, pek yönetici olamamaktadırlar. Örneğin Batı Avrupa genelinde siyasi partilerde kadın üye oranı yüzde 20-40 arasında değişmektedir. Ancak parti yönetiminde, aday listelerinde, parlamento ve belediye meclislerinde çok az kadın bulunmaktadır. Kadınların siyasal yaşama katılmalarının görece zor olması yanında, siyasal partiler içinde çeşitli kademelerde görev yapmış kadınların da önderlik rollerinden uzaklaştırıldıkları görülmektedir. Bu nedenle siyasal partilerde kadınlar daha çok destek hizmetlerinde istihdam edilmekte, bu nedenle de deneyim kazanma ve yükselme imkanı bulamamaktadır. Kota, bir cinsin -uygulamada kadınların- yönetimlerde var olmalarını sağlamak amacını taşır. Bu uygulama dünyada birçok sol partide görülmektedir. Kota, siyasal yaşamda temsil edilmeyen bir cinse en

azından belirli oranda temsil güvencesi getiren eşitlikçi ve demokrat bir uygulamadır [Koray, 1992: 208-209].

Pek çok ülkede önemli siyasi partiler yasa değişikliğini beklemeksizin kotayı kabul ederek kadınların ulusal yasalara girmesine ön ayak olmuşlardır. Batı Avrupa ve İskandinav ülkelerindeki kota uygulaması İsveç'te yüzde 40 iken, ekonomik gelişme düzeyleri bakımından Türkiye'ye benzeyen Latin Amerika ülkelerinde, örneğin Meksika'da yüzde 30, Şili'de yüzde 40, Venezüella'da yüzde 20 gibi oranlarda uygulanmaktadır.

CHP'nin eşitsizliği gidermeye yönelik özel kadın politikalarından biri olan kota uygulamasının 1989'dan beri bütün yönetim organlarında yüzde 25 olarak uygulanmaktadır. Bunun sonucunda, 1980'li yıllardan itibaren, 60 kişilik Parti Meclisinin yüzde 25'i, yani 15'i kadındır. Kurultayda seçilen ilk 60 kişi arasında 15 kadın yoksa, eksik kalan sayı, ilk 60 kişiden sonra gelen oy sıralamasında en yüksek oyu alan kadından başlamak üzere tamamlanmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak, ilk 60 kişi arasında en az oy alarak Parti Meclisi listesine girmiş olan erkeklerin yerlerine daha az oy alan kadınlar geçmektedir. İlçe ve il yönetimlerinde de yüzde 25 kadın kotası aynı yöntemle uygulanmaktadır.

2.3.2. Doğru Yol Partisi (DYP)

DYP diğer partilerden farklı olarak kadın lidere sahiptir. Süleyman Demirel'in, Turgut Özal'ın vefatı üzerine 16 Mayıs 1993 tarihinde Cumhurbaşkanı seçilmesinden dolayı 13 Haziran 1993 de yapılan olağanüstü kongrede, genel başkan yardımcısı Prof. Dr. Tansu ÇİLLER, diğer adaylar İsmet Sezgin ve Köksal Toptan'ı geride bırakarak DYP Genel Başkanı olmuştur. DYP genel başkanı Tansu Çiler parti içinde liderlik sorununu çözmüş ve tek başına partinin yönetimini eline almış görünmektedir. Liderinin kadın olması, partinin kadınlarla ilgili özel program ve politikaları olma ihtimalini artırmaktadır.

2.3.2.1. DYP'nin Kadın Sorunlarına Bakışı

DYP başlangıçta, kadın sorunlarına en uzak duran partilerden biri konumundaydı. Doğru Yol Gönüllüleri adıyla eski kadın kollarına benzer bir örgüt kurulmuştu. Tansu Çiller'in genel başkan seçilmesi, DYP'yi taşramın sağ partisi konumundan kurtulmada önemli bir işlev görmüştür [Güneş-Ayata, 1998: 245]. 1995'de 13 kadın milletvekilinden 7'sinin DYP listelerinden meclise girmesinde genel başkanın etkisinin olduğu yadsınamaz. Ancak Tansu Çiller'in DYP'ye kadın sorunlarına eğilme bağlamında önemli bir bakış açısı değişikliği taşıdığını söylemek hayli zordur.

DYP liderinin konuşmalarında özellikle kadınlardan, annelerden oy istediği, buna kendisinin kadın sorunlarını en iyi anlayan kişi olmasını gerekçe gösterdiği bilinmektedir. DYP, kadın sorununu, bir demokrasi sorunu olarak ele almaktadır. Yani kadın sorunları tam demokrasi olunca kendiliğinden çözülecektir. Bu konuda Tansu Çiller şunları söylemektedir:

“Yeni bir bin yıla adım atmak üzereyiz.

Ne var ki çağdaş dünya elli yıl sonrasının planlarını yaparken, elli yıl sonrasının problemlerine çözüm üretirken; biz hala yüzyıl öncesinin sorunlarını tartışıyoruz! Bu gerçek, kadınlarımızın sorunları için de geçerli. Bunca yıldır kadın haklarından söz ediliyor, kadın-erkek eşitliği gündeme getiriliyor, kadının ezilmesinden, sömürülmesinden yakınıyor, kadının siyasi hayatta, kamu yönetiminde temsil edilmediği vurgulanıyor. Ama uzayıp giden bu sorunlara bir türlü sağlıklı çözümler üretilmiyor. Oysa bütün bu sorunların tek bir çözüm yolu var: Demokrasi! Tam demokrasi!

ÇÜNKÜ, GERÇEK DEMOKRASİ EŞİTLİĞİ KABUL ETMEK DEĞİL, EŞİT KALMAKTIR!” [Çiller, tarihsiz, s. 1].

Ancak DYP Türkiye'de yaşayan kadın-erkek herkesin eşit yurttaşlar olarak niteleneceği koşulların yaratılması gerektiğini, bu koşulların yaratılması için öncelikle devletin kendisini kadınlara karşı sorumlu hissetmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Buna göre

“toplumun bütün kesimlerinin sorunlarına karşı düzenleyici ve bazen de müdahaleci durumda olan devlet, toplumun özünü oluşturan ve Türk aile yapısında önemli yere sahip olan kadın hakları ve onların sorunlarına da çözüm getirmek durumundadır”[DYP1, s. 3]. Kadınların sorunların çözümünde yönlendirmeye de ihtiyaçları olduğu düşünülmektedir. “Kadınlarımızın toplumda kendilerini ön plana çıkaracak, atılım yapabilecek motive eksikliğinin giderilmesi amacıyla, toplumun da kadınlarımıza destek vermesi anlamında yönlendirilmesi gerekmektedir” [DYP1, s. 4].

Doğruyol Partisinin 18 Nisan 1999 seçimlerinden önce hazırladığı “1946’dan 21. Yüzyıla II. Demokrasi Programı”nın 25. sayfasında “IV. Kadınlar:” başlığı altında partinin kadın projeleri üç grupta toplanmaktadır.

- Kadınların mali, ekonomik ve eğitim yönünden desteklenmesi için somut ve çözüm üreten projelerin hayat geçirilmesi.
- Kadınlara dönük hizmet üreten sivil toplum örgütlerine tam destek verilmesi.
- Mal Birliği Kanunu değiştirilerek, kadının ekonomik güvencesinin artırılması.

Partinin “Kadınlarla İttifakımdır, Yeter hak kadınların!” başlıklı propaganda belgelerinde ise kadınlara ilişkin bu genel politikalar biraz daha ayrıntılı biçimde açıklanmaktadır.

DYP’nin kadınlara ilişkin başlıca projeleri şunlardır:

- Kadınların ekonomik bağımsızlığa kavuşmaları, aile bütçesine katkıda bulunmaları için somut projeler hayata geçirilerek, kendi işlerini kurmak isteyen kadınlara kredi sağlanması.
- Kadınların aile ve iş yaşamı arasında sağlıklı bir denge oluşturmak amacıyla ve çocuk bakım destekleri için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması.
- Okur-yazar olmayan kadınlara okuma yazma imkanı sağlanması
- Kadınlara yaygın kurslarla beceri kazandırmak amacıyla yerel yönetimlerde gerekli kadın birimlerinin kurulması.
- Kız çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadar yatılı okullar, özellikle de öğretmen okullarının açılması.
- Bir “eşitlik komisyonu” kurularak yasaların tümü kadın-erkek eşitliği açısından incelenmesi ve eşitsizliklerin giderilmesi.

- Kadının, ailede mal varlığına ortak olması.
- Aile içi şiddet ve işyerlerinde tacizle ilgili ceza ve yaptırımların yeniden düzenlenmesi.
- Tüm kadınların sosyal güvenlik kapsamına alınması.
- 68 yaşını aşan kadınlara sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanmaları için “sağlık kartı” verilmesi.
- Kadın kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve üniversitelerdeki kadın çalışma merkezlerinin güçlendirilmesi.
- Kadınların siyasal yaşamda, kamu yönetiminde ve yerel yönetimlerde temsil edilebilmeleri sağlamak için “özel önlemler” ve “fırsat önceliği” politikaları geliştirilmesi [DYP1].

2.3.2.2. DYP Tüzüğünde ve Yönetmeliklerinde Kadın

Parti tüzüğü'nün 17. maddesinde pozitif ayrımcılık olarak nitelenebilecek düzenlemeler getirilmiştir. Parti organlarında istemeleri halinde en az yüzde 10 düzeyinde temsil edilmelerine imkan sağlanmaktadır. Madde şöyledir:

“Partinin zorunlu veya ihtiyari organlarında her iki cinsiyetten en az yüzde 10 oranında üye bulunur. Bu sayının genel sıralamayla gerçekleşmemesi halinde, aynı cinsiyetten aday olanlar arasında aldıkları oya göre ayrı ayrı sıralama yapılır. Alınan oya bakmaksızın, her iki cinsiyetten yeterli üye alınarak organlar seçilmiş sayılır. Geri kalanlar o cinsten üyelerin yedeği olur. Karşı cinsiyetten bu oranın altında seçilme talebinin varlığı halinde talep miktarı esas alınır. Talebin yokluğu durumunda ise, genel hükümler uygulanır. Partinin katıldığı seçimlerde gösterilecek adaylarda da aynı oran gözetilir.”

Tüzüğü'nün 17. maddesine dayanılarak “DYP Kadın kolları Yönetmeliği” çıkarılmıştır. Yönetmelik kadın kollarının çalışma esaslarını ayrıntılı biçimde düzenlemektedir. Kadın kollarının amaçları 17 maddelik bir liste ile açıklanmaktadır. Maddelerin çoğu, ülke bütünlüğüne, cumhuriyete, laikliğe, özgürlüklere sahip çıkmak ve milletin huzur ve refahı için çalışılacağı ayrıntılı biçimde ve biraz formel bir dille anlatılmaktadır. Yönetmeliğin 2.

maddesinin j ile p arası bentleri doğrudan kadınlarla ilgilidir. Bu maddelerde şu amaçlar dile getirilmektedir.

“Ana hedef olarak demokrasiyi eksen alacak, fikri yapılanmada bazı partilerin baz aldıkları ideolojik saplantılardan uzak, milli ve manevi değerlerine bağlı, bu değerler çerçevesinde hizmet eden, bu değerlerini siyasi amaçlarına alet etmeyen, ve her zeminde DYP misyonunu anlatabilen hatip ve konuşmacı kadınlar yetiştirmek.” “Ne istediğini bilen, ev hayatı ve iş hayatı arasındaki ayrımı yapabilen, kendisini dünyadaki gelişmelere göre hazırlamış, bunu yaparken de kendi değerlerinden uzaklaşmamış, özgüveni tam, dünya ile rekabet edebilecek güçlü bir donanıma sahip, 21. yüzyıla hazır, yarının mimarı kadınları siyasete hazırlamak”.

Yönetmeliğin üçüncü maddesinde de Kadın Kollarının görevleri ayrıntısıyla anlatılmaktadır. Görevler arasında, DYP’li kadınlar arasında yardımlaşma ve dayanışmadan başlayarak, toplantılar, konferanslar, paneller, açık oturumlar, seminerler, kermesler, piknikler, geziler planlamak, dergi, gazete ve broşürler çıkarmak, araştırmalar yapmak, diğer sivil toplum kuruluşlarıyla görüşüp işbirliği yapma gibi oldukça geniş bir görev alanı tanımlanmaktadır.

DYP kadın kolları Ağustos 2000 itibariyle birkaç il hariç tüm illerde teşkilatlanmış durumdadır [<http://www.dyp.org.tr/DypKadinKollari/Teskilat/KKilbask.htm>]. Kadın kollarının faaliyetleri incelendiğinde, faaliyetlerin daha çok teşkilat ziyaretleri ve resmi günlerin kutlanması biçiminde, partinin genel uygulamalarının bir devamı niteliğinde olduğu görülmektedir. DYP başkan yardımcısı ve DYP Kadın Kollarından Sorumlu Başkan Umran Akkan bu sıfatıyla yaptığı basın toplantılarında, kadın kollarında görev yapan hanımları selamladıktan sonra güncel siyasal konulara değindiği, kadın sorunları biçiminde özel gündem konusu dile getirmediği görülmektedir (Örneğin, 14.01.2000; 22.02.2000; 29.02.2000; 28.03.200; 15.04.2000 tarihli basın toplantıları [<http://www.dyp.org.tr/DypKadinKollari/Basin.htm>]).

2.3.2.3. DYP'nin Kadınlara Yönelik Eğitim Programları

Doğru Yol Partisi, kadınların siyasete katılımında işlevsel olabilecek iki proje sunmaktadır. Projelerden birincisinin adı “Kadın Sivil İnsiyatif Platformu”, (KASİP) diğeri de “Aktif Kadın Siyasetçi Eğitim Programı”dır (AKSEP).

2.3.2.3.1. Kadın Sivil İnsiyatif Platformu

Kadın Sivil İnsiyatif Platformu'nun amacı, ülke genelinde hizmet veren Kadın Sivil Toplum Örgütleri ile kadınlarla ilgili birimleri bulunan Sivil Toplum Örgütleriyle ortak hareket etmek, karşılıklı yardımlaşmak, kadınlarla ilgili sorunların teşhis edilmesinde ve çözüm önerileri geliştirilmesinde ortak refleksler göstermek, DYP'nin kadın sorunlarına bakışını bu platformlarda tartışmak ve destek toplamaktır. Bu amaçla 15 aşamalı bir hareket planı tasarlanmıştır. İstanbul'dan başlayarak, Kocaeli, Bursa, Eskişehir, İzmir, Antalya, Konya, İçel, Adana, Kayseri, Samsun, Gaziantep, Erzurum, Diyarbakır ve son olarak Ankara'da toplantılar tertip etmek ve bu illerde ve bu illerin ilçelerinde faaliyette bulunan kadın sivil toplum örgütleriyle bir araya gelinerek kadın sorunların tartışılması, çözüm önerilerinin konuşulup raporlandırılması amaçlanmaktadır.

[<http://www.dyp.org.tr/DypKadinKollari/Projelerimiz/Kasip.Htm>].

2.3.2.3.2. Aktif Kadın Siyasetçi Eğitim Programı

Aktif Kadın Siyasetçi Eğitim Programı ise üç aşamalı, kadınları siyasete hazırlayan ve katılımcılara katılım belgesi verilen bir eğitim programıdır. Programa, DYP kadın kolları başkanları, danışma kurulu ve diğer kurullardaki kadın üyeler, kadın kollarının il ve ilçe yöneticilerinin katılımı öngörülmektedir. Kadınlara yönelik parti içi eğitim programında yer alan konuların ayrıntılı bir dökümü çıkarılmamış, ancak II. Demokrasi Programının içinde yer alan projelerin geliştirilip anlatılması planlanmıştır.

[<http://www.dyp.org.tr/DypKadinKollari/Projelerimiz/Aksep.Htm>].

Parti örgütünün yayınladığı belgelerden elde edilen sonuç, genel olarak Doğru Yol Partisi'nin kadının toplumsal yaşamda hak ettiği yeri aldığı ve geçmişteki sorunları aşarak şimdi iyi bir noktaya geldiğini ima eden iyimser bir görüşün egemen olduğu yorumu yapılmaktadır [Talışlı, 1996: 90].

2.3.2.4. 18. Nisan 1999 Milletvekili Seçimlerinde DYP'nin Basın İlanlarında Kadın

DYP'nin seçim propaganda malzemeleri arasında kadınlara mesajlar veren ayrıntılar yer almaktadır. Seçim propagandaları için hazırlanan ve ülkenin 10 temel sorununu fotoğraflarla dile getiren bu siyasi reklam afişlerini ele alalım. Fotoğrafların üçünde kadın var. İlk kare, başörtülü bir kadının ağzı konuşmaması için tutulmuş. Fotoğrafta sadece ünlemler var. Başörtüsünden sıkıntı çekenlere göndermede bulunuyor. Yanındaki kare içinde bir eli havada Tansu Çiller ve

“Çare Bizde: Tam özgürlük!

Tam demokrasi!”

Beşinci karede kucığında çocuğu ile bir kadın. Fotoğrafın içerisinde “Çocuğuma ilaç alamıyorum”. Yanındaki karede “Çare bizde: Dar gelirli halka “Sağlık kartı” Sağlık sigortası!”. Yedinci karede bir bayan olmak üzere gençler var ve “Gençlerin geleceği yok!” Çare bizde: Seçme hakkı, meslek eğitimi, burs imkanı, iş kredisi!”

Tansu Çiller'in elleri yukarda fotoğrafları. Başlık: “Millet Hazır Çiller Hazır”

2.3.3. Anavatan Partisi (ANAP)

ANAP, kadınların siyasal sisteme katılımı konusunda ciddi hedefler saptamayan bir parti görünümündedir. Ancak partinin yazılı metinlerinde, kadınların siyasetteki yeri ve rolü konusunda önemli tespitler yer almaktadır.

2.3.3.1. Parti Tüzük, Program ve Seçim Beyannamelerinde Kadın

Anavatan Partisi tüzüğünde kadını siyasal yaşama katılımını konu alan herhangi bir madde bulunmamaktadır. Parti Programında da kadınlara yönelik, siyasal, kültürel ve toplumsal amaç veya hedefler yer almamaktadır. 22. Madde olarak bir paragrafta ailenin milletin temeli olduğu söylenmekte ancak kadınlara her hangi bir atıf yapılmamaktadır.

20 Ekim 1991 tarihli Anavatan Partisi Seçim Beyannamesinde Kadın başlığı altında bazı hedeflerden bahsedilmektedir. “Türk Kadınının eğitim seviyesini, tarım, sanayi ve hizmetler kesiminde ekonomik katılımlarını artırmak, sağlık, siyasal ve hukuk güvenliğini sağlamak ve kadınlarımıza sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi alanlarda hak ettiği statüyü kazandırmak hedefimizdir” [ANAP, 1991: 71],

ANAP 1993 yılında *Kadın ve Gençlik Komisyonları Yönetmeliği* hazırlamıştır. Bu yönetmeliğe göre kadın komisyonlarının görevleri şunlardır. “Siyasal, sosyal ve ekonomik hakları öngören refah devleti ülküsünün gerçekleşmesine gayret etmek.”“Türk kadınının gerek cemiyet, gerekse siyasi hayatımızda rol ve söz sahibi olmasına gayret etmek.”“Türk kadınının sosyal ve politik hayatımızın ilerlemesinde, gelişmesinde ve demokrasinin kökleşmesinde görev almasını sağlamak.” [ANAP, 1993: 5]. ANAP’taki bu kadın komisyonları, ağırlıklı olarak üye kaydetmek, parti tabanı oluşturmak ve çeşitli toplumsal etkinlikleri gerçekleştirmeye çalışmakla yükümlü oluşumlar olarak görülmüştür [Ercins, 1998: 162].

2.3.3.2. Parti İçi Eğitim Amaçlı Materyallerinde Kadın

ANAP Araştırma ve Eğitim Başkanlığı *Yeni Yüzyılda Yeni Politikalar* adı altında oldukça kapsamlı bir eğitim program kitapçığı hazırlamıştır. Tümüyle profesyonel bir ekip tarafından hazırlandığı izlenimi veren kitap, parti içi eğitim programlarında kullanılacak şekilde düzenlenmiştir. “Kadının Siyasetteki Yeri” başlıklı bölüm, ANAP’ın kadın konusundaki yaklaşımını ayrıntılı bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu bölümde genel olarak kadın sorununun çerçevesi çizilerek ANAP’ın politikaları anlatılmaktadır. Burada şu tespitler özellikle dikkat çekicidir.

- Yirminci yüzyıla damgasını vuran demokrasi anlayışının temeli erkektir.
- Çeşitli metinlerde cinsiyetten arınmış gibi sunulan “insan” ve “birey” kavramları, demokrasi kuramında da uygulamada da erkeğe işaret eder.
- Günümüzde siyasal değerlerin en önemlilerinden biri olarak kabul edilen “katılımcı siyasal sistem”in işleyişinde kadının yokluğu, bir çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de henüz bir sorun olarak siyasal gündemin merkezine oturmamıştır.
- Kadınlar son iki yüz yıllık siyasal temsil mücadelelerine karşın bugün hala yaygın olarak eksik temsil edilen toplumsal grup olmayı sürdürmektedir.
- Siyasete katılan kadınlar “yardımcı, uyumlu ve bağımlı destekçiler” olarak algılanmaktadır.
- Bir toplumsal kesimin siyasal temsilinin toplumsal barış açısından zorunlu olabilmesi için üç koşulun birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir: Farklı çıkar ve görüş, bu farklılığın bilincinde olma ve farklılığını savunabilecek olanaklara sahip olma. Gerek koşulları gerekse o koşullardan kaynaklanan tutumları açısından kadınların erkeklerden farklı bir kesim oldukları açıktır. Ancak aile yapısından, hukuk kurallarına geleneklerden değer yargılarına kadar bir çok kısıt kadınların siyasal temsildeki konumlarını zayıflatmaktadır.
- Anavatan partisi, kurulduğu günden bu yana, kadınların kendilerine yakın gördükleri bir partidir. Bu nedenle de, seçimlerde kadın oyları doğrudan ve dolaylı olarak Anavatan Partisinin başarısına olumlu katkı yapmıştır. Bunun nedeni, Anavatan Partisinin kadın nüfusu için duyarlı politikalar geliştirme geleneğine sahip olmasıdır. Kadınların hak ve beklentileri Anavatan Partisi politikalarına doğrudan yansıma imkanı bulur.
- Genç kadın seçmenler için bir siyasi tercih nedeni olmayan partilerin Türkiye’de siyasi gelecekleri her zaman risk altındadır.
- Ekonomide, üretim sürecinde kadının emeğinin karşılığını daha doyurucu alması sağlanmalıdır. Kadının toplum içindeki asıl yerinin “ailesi/evi” yada “erkeğinin dizinin dibini” olduğu görüşü bugünün çağdaş Türkiye’inde geçerliliğini yitirmiştir. Bugünün çağdaş Türkiye’inde kadın, erkeğiyle birlikte ve en az onun kadar eğitim olanaklarından yararlanan, meslek alanı genişleyen üretme olanakları artan bir siyasal güç niteliğindedir.

- Eşitlikçi, özgürlükçü, insan haklarına saygılı, demokratik bir sistem için, siyasal, ekonomik ve toplumsal yaşamdaki cinsiyet ayrımcılığı yapan, kadınlara ilişkin olumsuz tutum ve davranışların ortadan kaldırılması, kadınların siyasette aktif rol oynayabilmesi için temel koşuldur.
- Ataerkil düzenin her yanına sinmiş olan egemenliği, kadının tabiliği sistemi, toplumsallaşma aracılığı ile kurulmuş, ideolojik araçlarla sürdürülmüş ve kurumsal yöntemlerle korunmuştur.
- Kadın erkek eşitsizliğinin temelinde, mevcut ekonomik ve toplumsal eşitsizliklerin yanısıra, tarihsel olarak ortaya çıkmış, cinsiyete dayalı eşitsizlikler de bulunmaktadır. Bu nedenle; günümüzde varolan koşullarda kadın hareketinin, toplumsal ekonomik sistem çerçevesinde ortaya çıkan farklılıklar bir yana bırakılarak, yani dil, din, ırk ve siyasi görüş farkı gözetmeksizin, cinsiyete bağlı eşitsizliklere karşı, bütün kadınların kadın sorunlarına beraberce sahip çıkması temelinde örgütlenmesi gerekmektedir.
- Ulusal yasalardaki kadına karşı ayrımcı maddelerin kaldırılması sorunun tamamen çözüm değilse de önemli bir adımdır. Kadının eğitimi temel noktalardan bir tanesidir. Kadının toplumsal yaşamın bütün alanlarına katılımını artıracak tarzda eğitim verilmelidir. Teknolojinin gelişimi sonucunda ortaya çıkabilecek işsizlik en fazla kadını tehdit etmektedir [ANAP, 11].
- Bu nedenle kadınların eşit iş hakkı talebini öne çıkarmaları gerekmektedir. Kadınların eşitsizlikten kurtulmalarında temel taleplerden ve adımlardan bir tanesi çalışma hakkıdır.
- Yasal alanda düzenlemeler tam olarak yapılsa bile kadınlara ancak erkek egemenliği altında siyaset yapabilmektedirler. Oysa siyaset kadının eşit haklar için mücadelesinde kullanabileceği en etkili araçtır.
- Tüm insanlık için hakça bir düzenden daha insanca ve kadınlara erkeklerle eşit olanaklar verilerek kadınların yönetime daha fazla ağırlık koymaları sağlanmalıdır. Böyle bir dünyanın daha adil, güvenli, barışçı ve herkes için daha güzel ve umut verici olacağı umulabilir.
- Siyasal yaşamda kadının daha çok oranda yer alabilmesi için öncelikle siyasal sisteme ilişkin bir takım önlemlerin alınması gerekmektedir.

- Kadınların parti yönetim organlarında görev almaları konusunda düzenlemeler yapılarak, siyasal sürecin dışındaki tüm kadınlar siyasal alana çekilmeye çalışılmalıdır. Bu konuda “olumlu ayrımcılık” veya “cinslerin eşit temsili” anlamına gelen kota uygulaması yararlı olabilir.
- Ekonomik açıdan kadınların desteklenmesi, partilere devletçe yapılan yardım miktarlarının artırılması, partiye adaylığın paralı olmaktan çıkarılması, seçim kampanyalarında kadınların yapacağı harcamaların finanse edilmesi, gereklidir.
- Kadınların her alanda özellikle partilerde örgütlenmeleri sağlanmalı; kadın kolları kendi üyelerini seçerek, kendi kongreleriyle kendi yönetimlerini belirleyebilmeli; kadın gençlik kolları oluşturulmalı, böylece kadınlar merkezi yönetimde görev alabilmeli; parti içi eğitimlerle kadınların siyasal bilinçlenme düzeyi artırılmalıdır.
- Sosyo-kültürel açıdan kadının yeri ve konumuna ilişkin, erkeği kadından üstün tutan olumsuz değer yargıları ve tutumlar değiştirilmelidir.
- Öncelikle eğitim ve çalışma yaşamındaki eşitsizlikler değiştirilmelidir. Eğitim alanında cinsiyet ayrımcılığı yapan ve pekiştiren uygulamalar kaldırılmalı, aile ve okuldan başlamak üzere yaşamın tüm evrelerinde ve her alanda demokrasi konusunda bireyler bilinçlendirilmelidir.
- Kadınların ekonomik ve siyasal yaşamda yönetici konumlara gelebilmesi için destek vermek ve lider rolü üstlenmelerini özendirmek gerekmektedir [ANAP, 12].
- Anavatan Partisi genel seçimlerde adaylardan alınan adaylık ücretlerinde kadın adaylar için 1995’de yüzde 50’lik, 1999’da da yüzde 90’lık bir indirim uygulamıştır [ANAP, 11].

2.3.3.3. Kadın Sorunlarının Çözümüne Yönelik Öneriler

ANAP’ın hizmet içi eğitim kitapçığında kadının siyasete katılımının artırılmasının önkoşulu olarak her şeyden önce ulusal mekanizmaların çeşitlendirilmesi ve çağdaş ülkelerde bulunan aşağıdaki tedbirlerin alınmasının gerekli olduğu belirtilmektedir.

- Kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesine ve cinslerarası eşitliğin sağlanmasına yönelik sivil toplum örgütlerinin kurulması ya da varolanların durumlarının iyileştirilmesi ve daha aktif hale getirilmesi,
- Ayrımcılığın önlenmesine ilişkin politikaların temel ilkelerini ve amaçlarını belirtmek üzere Genel Eşitlik Yasası'nın hazırlanması ve bundan hareketle de özel yasalar çıkartarak yasal sistemlerin ayrımcılık içeren yaklaşımlarından arındırılmasını amaçlayan reformların yapılması,
- Ayrımcılık uygulamalarında ortaya çıkan uzlaşmazlıkları gidermek şikayetleri dinlemek, çözüme ulaşmak ve gerektiğinde cezai yaptırımlara başvurmak üzere; doğrudan yargı mercilerine başvurma olanağı tanıyan denetim sistemlerinin ortaya çıkması
- Üniversitelerde kadın araştırma merkezlerinin artırılması ve mevcut merkezlerin desteklenmesi,
- Kadınların siyasal temsilini artırmak üzere uygulanan destekleme politikalarını değerlendirmeye almak gerekmektedir" [ANAP. 13-14].

"Anavatan partisi, kadının üretkenliğini hiçbir zaman sadece çocuk üretmek ya da ev işleri olarak görmemiş; bu ve benzeri çağdışı algılamalarla baştan beri mücadele etmeyi temel siyasal hedefleri arasında öncelikli bir politika seçeneği olarak benimsemiştir. Bu mücadelesinde en ciddiye aldığı güvencesi gelecek öngörüsü ve kadınların beyin gücüne olan sarsılmaz güvenidir. Atatürk'ten sonra, kadınların tüm toplumsal yaşam ve üretim alanları yanında siyaset sahnesindeki örgütlenmelerine de özel bir anlayış ile yaklaşmış; bu alandaki girişimlere örnek olmuş bir partiyiz. Buradaki önder girişimimizin temel dayanakları kadın ve erkek arasındaki akılcı temellere dayalı doğal bir dengenin zaten kurulmakta olduğunu görmemiz ve kadınların sivil toplum inisiyatifi olarak örgütlenme becerisine inanmamız olmuştur.

Kadın hakları mücadelesi tarihi, kadınlara gelecek yüzyıldaki mücadelelerini daha sağlıklı zeminlerde sürdürmeleri için gereken bilgi altyapısını sağlamaktadır. Çünkü Anavatan Partisine göre mücadelenin başarıya önderlik etmesi için yıpratıcı çatışmaya

* Bu bilgiler ANAP'lı kurmaylar tarafından Kasım 1998'de hazırlanan TBMM Kadın Statüsünü Araştırma Komisyonu Raporu'ndan alıntılanarak parti eğitim dokümanları arasına konmuştur. .

dayandırılması gerekmemektedir. Bu yaklaşım taraflarını hemen her zaman yıpratmış, zarar vermiştir. Bilgi ve akla dayalı uzlaşma ise gelişimi hızlandıran bir yaklaşımdır. Bilgi ve akıl yolunda Anavatan Partisi'nin politikalarına egemen olan fikir de budur ” [ANAP, 17]. Bu bilgiler, Anavatan Partisi'nin kadın sorunlarına yaklaşımı konusunda entelektüel bir seviyede kaldığını, somut politika önerilerinde ise ortalama taleplerle yetindiğini, partiye özgü kadınlar için özel bir misyon taşıyıcılığına soyunmadığını göstermektedir.

2.3.3.4. ANAP'lı Kadınların Medeni Kanun'da Değişiklik Önerileri

ANAP'lı kadın milletvekilleri ve kadın kolları temsilcileri bir araya gelerek Medeni Yasa Tasarısı ile ilgili vardıkları sonuçları Anavatan Partili Kadınlar imzasıyla bir bildiri ile kamuoyuna duyurmuşlardır. Bu bildiriye aşağıdaki tespit ve öneriler yapılmaktadır [ANAP, 15-16]:

- Hane reisliği yerine eşit ve ortak yönetim kavramının konması
- Evlilik beraberliği süresince, bireysel mallar dışında, edinilen mallara katılım rejiminin benimsenmesi, evlilik birliğini güçlendirecek, eşler arasında ortaklık duygusunu pekiştirecektir.
- Evlilik yaşının 18 olarak değiştirilmesi
- Çocuk mahkemelerini de bünyesine alan ihtisas mahkemesi niteliğinde Aile Mahkemelerinin kurulması
- Koruyucu aile kavramının geliştirilmesi
- Çağdaş tıp teknolojilerinin ortaya çıkardığı yapay dölleme, kiralık anne, insan yumurtası ve sperm saklama konularının şahsın hukukuna ait bölümleri düzenlenerek yasal boşluğun giderilmesi
- Yetim aylığı alan kadınların evlendikten sonra bu olanağı kaybetmemesi.

2.3.3.5. 18 Nisan 1999 Seçimlerinde ANAP'ın Basın İlanlarında Kadın

ANAP 18 Nisan 1999 seçimlerinde *İş Aş Huzur İçin Türkiye Sözleşmesi* adı altında vatandaşla sözleşme üslubunda 8 maddede taahhütlerini açıklamıştır. Bu sözleşmelerde İşsizliğin nasıl çözüleceği, hayat pahalılığı, eğitim, sağlık, konut, tarım, yerel yönetimler ve devletin yeniden yapılanması başlıklar altında ANAP'ın iktidara gelmesi halinde yapacağı somut projeler anlatılmaktadır. Bu projeler arasında özel olarak kadınları konu edinen herhangi bir öneri bulunmamaktadır.

- “Sessiz çoğunluğun sesi” sloganı yoğun olarak kullanılmıştır.
- İşte otoyollar, toplu konutlar, GAP'teki atılım, ekonomik reformlar, bilgisayar, renkli televizyon, cep telefonu... hepsi bizim eserimiz.
- Bizim yaptıklarımıza onların hayali bile yetişmez”
- Bir kır masasının çevresinde köylü kadınlar, çocuklar ve erkekler davul-zurna eşliğinde eğleniyorlar. Altında “Sana söz veriyorum
- Rüya gerçek olacak, Bu yurt, bu güzel ülke zengin, güçlü olacak”. Yazısı ve Mesut Yılmaz'ın gülümseyen fotoğrafı.

ANAP 1983'ten günümüze kadar süren iktidar boyunca kadın sorunları konusunda ciddi sayılabilecek bir değişim geçirmiştir. 1983'te ANAP seçim propagandalarında kadın sorununa hiç yer vermemektedir. Bu tutum ilk iktidar yıllarında da devam etmiştir. Semra Özal başkanlığında Türk Kadını Tanıtma ve Güçlendirme Vakfı kurulduktan sonra, sağlık, eğitim ve resmi nikahla kadının aile içi konumunun güçlendirilmesi gibi kadın sorunlarıyla ilgilenmeye başlamıştır. ANAP, diğer bir çok sağ parti gibi, kadının siyasal yaşama katılımını, sivil toplum kuruluşları yoluyla yapılmasını öngörmektedir. Ancak ANAP döneminde, Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi sözleşmesinin imzalanması ve Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün kurulması, kadın sorunlarını devlet mekanizması içine taşımıştır [Güneş-Ayata, 1998: 243].

2.3.4. Fazilet Partisi (FP)

17 Aralık 1997 tarihinde İsmail Alptekin başkanlığında kurulan Fazilet Partisi'nin ağırlıklı kadrosunun kapatılan Refah Partiler oluşturmuştur. FP 18 Nisan 1999 seçimlerinde RP'nin aldığı oyu (1995 yılında yüzde 21) alamamış, 3. parti olarak yüzde 15'ler seviyesinde kalmıştır. FP 22.06.2001 tarihinde Anayasa mahkemesi kararıyla kapatılmıştır.

2.3.4.1. Fazilet Partisi'nin Yazılı Belgelerinde Kadın

Fazilet Partisi, daha önce RP'de olduğu gibi, seçim çalışmalarında kadınlara önemli rol yüklemektedir. Ev ev, kapı kapı dolaşarak çiçek ve broşür dağıtan kadınların çalışmaları parti yöneticileri tarafından, toplantılarda yapılan konuşmalar sırasında teşekkürle anılmakla birlikte, partinin yazılı dokümanlarında kadınlara yönelik özel ifade veya düzenleme vaatleri pek yer almamaktadır. Parti program ve tüzüğünde kadınlara yönelik herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

FP'nin 17 Aralık 1998 tarihinde Bilkent Otel'de yapılan kuruluşunun birinci yıl dönümü kutlamaları sırasında, Genel Başkan Recai Kutan'ın "Türkiye'nin Öncelikleri ve Temel Görüşlerimiz" isimli 87 sayfalık bir kitap olarak yayınlanan konuşması; Parti'nin demokrasiden laikliğe, özelleştirmeden eğitime, sağlıktan ulaşma, gençlikten tarım politikalarına, enerji ve çevreden dış politikaya kadar hemen hemen her konuda partinin görüşlerini dile getirmektedir. Bu kitabın, 65. sayfasında "Aile ve Sosyal Hizmet" başlığı altında parti için ailenin önemi ilk 4 paragrafta değişik yönleri ile vurgulandıktan sonra, kadın konusu ile ilgili şu görüşler dile getirilmektedir:

"Bu kurum (aile, Z. D.) içerisinde ayrı bir önemi olan kadınların ve çocukların toplumun genelini derinden etkileyen pek çok sorunları vardır. Bu sorunların ciddiyetle ele alınması gerekmektedir. Kadının rol ve statüsünün, sorunlarının ve çözüm yollarının öncelikli tespiti, geleceğimiz açısından zaruret arz etmektedir" [Kutan, 1998: 65].Fazilet Partisi'nin görüşlerin oldukça kapsamlı ve sistematik biçimde sunan bu konuşma metninde

kadınlarla ilgili başka herhangi bir ifade yer almamaktadır. Fazilet Partisinin “Günüşığında Türkiye” başlıklı 18 Nisan 1999 seçimlerine yönelik 157 sayfalık Seçim Beyannamesinde kadın konusuna biraz daha fazla yer verilmektedir. Kitabın “Aile ve Aile Politikalar” başlık altında kadın konusuna ilişkin müstakil bir alt başlık bulunmaktadır. Burada şu tespitler yapılmaktadır:

- Günümüzde aile fertleri ile ilgili temel sorunlardan biri kadının toplumsal konumu ve haklarıdır. Kadın, aile bütünlüğünden ve toplumdan ayrı telakki edilemez. Kadınlarımızın en önemli sorunu iş hayatı ile aile hayatı arasında yaşadığı ikilemdir.
- Çalışma hayatının güçlükleri nedeniyle annelik rolünü ihmal eden kadınıma çocuğunu yetiştirme konusunda her türlü desteğin sağlanması temel yaklaşımlarımızdan biridir.
- Kadının çalışarak aile gelirine katkıda bulunmasının ve kendisini gerçekleştirmesinin bedeli çocukların ve ailenin ihmali olmamalı; bütün yük ve sorumluluk kadına yüklenmemelidir.
- Kadın eğitimde, siyasette ve ekonomik hayatta erkekle eşit haklara sahip olmalıdır.
- Fazilet Partisi'nin kadın konusundaki temel yaklaşımı; bir yandan kadının sahip olması gereken temel hakları korumak, bir yandan da aile birliği ve mutluluğunu sağlayıcı politikalar geliştirmektir.
- Modern toplumlarda kadınların çalışarak kendilerini geliştirmeleri ve aile bütçesine katkıda bulunmaları toplumsal kalkınma açısından kaçınılmaz bir durumdur.
- Fazilet Partisi'nin hedefi, aile birliği ve bütünlüğü içinde kadının temel hak ve özgürlüklerini korumaktır [FP, 137-138].

Partinin genel başkanının basın toplantılarında da kadın konusu, yine aile ve sosyal güvenlik bağlamında ve birkaç kelime ile ele alınmaktadır [Kutan 1999: 48].

2.3.4.2. 18 Nisan 1999 Seçimlerinde FP'nin Basın İlanlarında Kadın

18 Nisan 1999 Seçimlerinde FP'nin basın reklamlarında ve dağıttığı broşürlerde kadın teması, aile ve başörtüsü eksenli olarak işlenmektedir. “Fazilet Milletın Kendisidir! Oyunu

Kendine Ver” başlıklı 24 sayfalık seçim broşüründe kadın konusu doğrudan veya dolaylı olarak üç yerde, bir şekilde başörtüsü sorunu ile ilişkili olarak geçmektedir.

Bu broşürün 4. sayfasında, “Bilimsellikten uzak, ezberci, kendi tarihine düşman, üniversitelerinde her geçen gün çatışma çıkan bir eğitim sistemi iflas etmiş demektir! Okumaktan başka amacı olmayan başörtülü kızların kapısında gözü yaşlı beklediği okullar, ilim irfan yuvası olmaktan çok uzaktır.....” 8. sayfasında,Fazilet köylüsü kentlisiyle; zengini fakiriyle; işçisi memuru, askeriyle; **başı açık ya da kapalı**; dul yetim ya da özürlü, tüm kesimlerin temsilcisidir. Fazilet’in milletvekili adayları bunun en açık ispatı...” 13. sayfasında, “...Fazilet sizden üniversitelerde, liselerde yaşanan yürek parçalayıcı olaylara son vermek, eğitim üzerindeki baskıları kaldırmak için oy istiyor.....” denmektedir. Gazete reklamlarında da başörtüsü, asker analarının sorunları ve mutfak yangınından kadınların daha çok etkilendiği temaları öne çıkmaktadır.

- “Çocuklar vereceğin oya bakıyor.
- Gençler vereceğin oya bakıyor.
- Emekliler vereceğin oya bakıyor.
- İşsizler vereceğin oya bakıyor.
- Özürlüler vereceğin oya bakıyor.
- Memur vereceğin oya bakıyor.
- İşçi vereceğin oya bakıyor.
- Köylü vereceğin oya bakıyor.
- **Asker anası** vereceğin oya bakıyor.
- Her türlü ayrımcılığa yeter diyenler vereceğin oya bakıyor.
- Üniversite kapılarından kovulanlar vereceğin oya bakıyor.
- Mahkeme kapılarında bekleyenler, adalete güvenmeyenler vereceğin oya bakıyor.
- Şiir okuduğu için hapse girenler vereceğin oya bakıyor.
- Adam gibi özgürlük, adam gibi demokrasi isteyenler vereceğin oya bakıyor.
- Türkiye yarın sabah vereceğin oya bakıyor.” 17.04.1999 Milli Gazete

Parti propagandası için gazetelerde kullanılan görsel malzemelerde de aynı temalar baskın. Örneğin:

“Mutfaktaki yangını kim söndürecek?” Elinde bir boş tencere ile bir ev hanımı ve yanında FP belediyelerinin başarılarını anlatan ifadeler ve oy verme çağrısı.

Başörtüsü eylemlerinde ağzı polisler tarafından tutularak götürülen bir başörtülü kadın ve yanında “İnsan haklarına saygının gerçek güvencesi kimdir? Ancak Fazilet”

Güncelliğini koruması ve tabanın isteklerinin o noktada yoğunlaşması nedeniyle FP kadın söylemini başörtüsü özgürlüğü sağlama konusuna odaklanmıştır.

Fazilet Partisi'nin kapatılma gerekçelerinde Türkiye'de kadın ve siyaset konusu çerçevesinde gözardı edilmeyecek bazı ayrıntılar sözkonusudur.

2.3.4.3. FP'nin Kapatılmasında Kadınların Rolü

Eylemleriyle FP'nin kapatılmasına yol açtığı ileri sürülen ve 5 yıl siyaset yapması yasaklananlardan üç kişiden ikisi kadın milletvekilidir. Bu iki kadından biri başörtüsü ile TBMM'de yemin etmek isteyen ancak buna izin verilmeyen daha sonra da milletvekilliği düşürülen Merve Kavakçı, diğeri de seçim meydanlarından başlayarak her platformda Merve Kavakçı'ya destek çıkan Nazlı Ilıcak'tır. Nazlı Ilıcak aynı zamanda bir gazeteci ve yazar olduğu için gazete köşelerinde dile getirdiği görüşlerini TBMM kürsüsüne de taşıdığı için oldukça aktif ve etkili bir siyasetçiydi. Anayasa Mahkemesi'nin kapatma kararından, biri başörtülü diğeri başörtüsüz iki kadın milletvekilinin partinin kapatılmasında ağırlıklı olarak rol oynadığının belirtilmesi, Türkiye'de kadın ve siyaset ilişkisinin pek öne çıkmayan bir yönünü göstermesi bakımından ayrıca önemlidir.

FP'nin kapatma kararı gerekçelerinden de açıkça anlaşıldığı üzere, Türk siyasal yaşamında, diğer ülkelerdeki kadınların siyasete girmesini zorlaştıran ayrımcılıklardan oldukça farklı bir engel de başörtüsüdür. Kadınların önemli bölümünü oluşturan başörtülü kadınlar, laiklik karşıtı eylemlerin odağı olma gibi çok temel bir suçlamayla siyaset dışına itilmektedir. MHP Antalya Milletvekili Nesrin Ünal'ın da milletvekili

seçilinceye kadar başörtülü olması, başörtülü olarak seçim meydanlarında oy istemesi, seçildikten sonra partinin isteği üzerine TBMM’de başını açması başörtülü kadınlara yönelik sınırlayıcı uygulamaların diğer bir göstergesidir. Fazilet Partisi gibi ağırlık olarak dindar-muhafazakar seçmenlerden oy aldığı düşünülen bir parti içinde bile başörtülü kadınların siyaset yapmalarının partinin kapatılmasına sebep olma biçiminde çok ağır bir ceza ile karşılaşması, başörtülü kadınların aktif siyaset yapmalarının önünde çok önemli bir engel oluşturmaktadır. İşin ilginç yanı, başörtülü kadınlara yönelik bu ayrımcılık ve siyasetten dışlanma, kadın dernekleri ve feminist örgütler tarafından pek yadırganmamaktadır. Bu durum, Türkiye’de farklı sosyal ve siyasal eğilimli kadınların kadın sorunu algılarında ve kadın sorunlarının çözümünde, kadın olma ortak paydasında birleşmediklerini gösteren tipik bir örnektir.

2.3.5. Demokratik Sol Parti (DSP)

DSP kadın konusunda oldukça “renksiz” bir partidir [Güneş-Ayata, 1998: 244]. Partinin ilk genel başkanının ve uzun süreden beri başkan yardımcısının Rahşan Ecevit olması, partinin kadınlara ilişkin politikalarının bir sonucu değil, Bülent Ecevit’in eşi olmasıyla ilgilidir. Partinin kuruluşunda Rahşan Ecevit’in yer alması Bülent Ecevit’in siyasi yasaklı olmasıyla ilgilidir. Bu partinin kadın ve erkekleri temelde eşit kabul etmek dışında kadın sorunlarına hiç değinmiyor olması dikkat çekicidir.

DSP 14 Kasım 1985 tarihinde kurulmuştur. DSP tüzüğü ve parti programında kadının siyasal yaşamındaki rolüne ilişkin herhangi bir madde bulunmamaktadır. 18 Nisan 1999 seçimlerinde hazırlanan seçim bildirgesi özetinin 13. ve 14. sayfalarında “kadınlar” alt başlıklı bölümde partinin kadın politikaları özetlenmektedir. Burada şu görüşler dile getirilmektedir.

“Cumhuriyetle birlikte kadınlara bir çok gelişmiş ülkedekinin bile ötesinde haklar tanınmıştır. 55’inci Hükümet döneminde bu haklar daha da genişletilmiştir. Fakat uygulamada henüz kadın-erkek eşitliği yeterince sağlanabilmiş değildir. Bunun başta gelen nedeni eğitimden yararlanan kadın sayısının azlığıdır. Kadınlar arasında okur-

yazarlık oranı da düşüktür. Güneydoğu Anadolu'nun kırsal kesiminde bazı kadın yurttaşlarımız Türkçe bile bilmemektedir. Bu eksiklikleri gidermek amacıyla, DSP iktidarı, kadınların eğitimi için bir seferberlik başlatacaktır.

DSP, kadınların toplum yaşamında ve siyasette etkinliğine büyük önem vermemektedir. 1999 yerel yönetim seçimlerinde kadın katılımını artırmaya özen göstermiştir. Yerel yönetimler için, DSP çoğu ilk sıralarda olmak üzere, 1525 kadın aday göstermişti.” [DSP, 13-14]. 18 Nisan 1999 seçimlerinde kullanılan basın ilanlarında da DSP kadın temasını çok önem vermediği görülmektedir. Kadınları anne rolüyle oy kullanmaya çağıran DSP bunu aşağıdaki slogan cümlesiyle ifade etmektedir: “Anneler oylarınızı çocuklarınız için kullanın”

Demokratik sol anlayışın gereği olarak, parti yönetiminde ve parti politikalarının, stratejisinin ve kararlarının oluşumunda, geniş ve etkin demokratik katılımı temel kural olarak belirten DSP, kadına ve kadının siyasal katılımına pek fazla değinmeyen bir sol parti görünümünde olması ilginçtir [Ercins, 1998:166].

2.3.6. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)

MHP parti tüzüğünde kadın konusuna herhangi bir yer vermemektedir. 24 Ocak 1993 tarihinde yayımlanan Parti Programında Aile başlığı altında şu görüşlere yer verilmektedir. “Feminizm görüntüsü altında aileye ve onun sosyal fonksiyonlarına yönelik saldırıları şiddetle reddediyoruz. Bununla beraber kadını ve haklarını savunmak ve kadını erkeği ile beraber saygı gören bir varlık olarak korumak gerektiğine inanıyoruz” [MHP, 1993: 7].

MHP kadını aile içindeki işlevine göre konumlandırmakta, ailenin sosyal fonksiyonlarına yönelik bir saldırı olarak nitelediği feminizm gibi düşünce ve hareketlere şiddetle karşı çıkmaktadır. Kadının siyasette oynayacağı rol ve kadınların siyasette temsil edilmelerine bir hedef koyma konusunda herhangi bir görüş dile getirilmemektedir.

Ancak Gülay Talashı'nın Ankara ilinde siyasal partilerin organlarında yer alan kadın yöneticilerle ilgili araştırmasında sağ partiler içerisinde kadın yönetici oranı en yüksek partinin MHP olduğunu (yüzde 5.39) tespit etmiştir. [Talashı, 1996: 119]. Bu durum, söyleminde pek yer vermemesine rağmen kadınların siyasal yaşama katılımları konusunda sağ partiler içinde en duyarlı partinin MHP olduğu yorumun yapılmasını mümkün kılmaktadır [Talashı, 1996: 91]. MHP'nin 18 Nisan 1999 milletvekili seçimlerinde kullandığı propaganda malzemelerinde kadınlara yönelik mesajlara rastlanmamıştır.

2.4. 18 Nisan 1999 Milletvekili Seçimlerinde Kadınların Adaylık ve Seçilme Durumu

2.4.1. Kadınların Milletvekilliğinde Adaylık Durumu

18 Nisan 1999 tarihinde yapılan parlamento seçimlerine 80 ilde 20 siyasi parti katılmıştır. Seçimde kullanılan oy pusulasında yer alma sırasına göre bu partiler şunlardır: Demokratik Sol Parti (DSP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Fazilet Partisi (FP), Anavatan Partisi (ANAP), Doğru Yol Partisi (DYP), Barış Partisi (BP), Büyük Birlik Partisi (BBP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Demokrat Parti (DP), Demokratik Barış Partisi (DBP), Değişen Türkiye Partisi (DEPAR), Demokratik Türkiye Partisi (DTP), Emek Partisi (EMEP), Halkın Demokrasi Partisi (HADEP), İşçi Partisi (İP), Liberal Demokrat Parti (LDP), Millet Partisi (MP), Özgürlükçü Demokrasi Partisi (ÖDP), Sosyalist İşçi Partisi (SİP) ve Yeniden Doğuş Partisi (YDP).

Tablo 11:
18 Nisan 1999 milletvekili seçimlerinde partilerin gösterdiği kadın milletvekili adaylarının illere göre dağılımı

İller	Toplam Aday Sayısı	Kadın Aday Sayısı	Kadın Adayların Oranı (%)
Ankara2	280	70	25,0
İzmir2	228	56	24,6
Ankara1	280	65	23,2
Hatay	190	44	23,2
İstanbul1	480	110	22,9
İzmir1	228	52	22,8
Bartın	40	9	22,5
Aydın	160	35	21,9
Edirne	80	17	21,3
Sakarya	114	24	21,1
İstanbul2	420	87	20,7
Antalya	228	46	20,2
Eskişehir	114	23	20,2
Bolu	90	18	20,0
Kırklareli	60	12	20,0
Malatya	120	24	20,0
Niğde	60	12	20,0
İğdır	40	8	20,0
Denizli	126	24	19,0
Trabzon	126	24	19,0
İstanbul 3	480	89	18,5
Gümüşhane	38	7	18,4
Muğla	120	22	18,3
Isparta	72	13	18,1
Kütahya	108	19	17,6
Sivas	108	19	17,6
Adana	280	49	17,5
Karaman	57	10	17,5
Diyarbakır	209	36	17,2
Bursa	304	52	17,1
Balıkesir	171	29	17,0
Kocaeli	190	32	16,8
Konya	304	51	16,8
Nevşehir	60	10	16,7
Tekirdağ	90	15	16,7
Uşak	57	9	15,8
Giresun	90	14	15,6
İçel	240	37	15,4
Kayseri	152	23	15,1
Bilecik	20	3	15,0
Kars	60	9	15,0
Ordu	133	20	15,0
Karabük	54	8	14,8
Çanakkale	76	11	14,5
Manisa	200	28	14,0
Rize	57	8	14,0
Sinop	57	8	14,0
Samsun	190	26	13,7
Çankırı	60	8	13,3
Aksaray	76	10	13,2
K.Maraş	162	21	13,0
Afyon	126	16	12,7
Elazığ	95	12	12,6
Batman	72	9	12,5
Yalova	40	5	12,5

Tablo 11 (Devam):
18 Nisan 1999 Milletvekili Seçimlerinde Partilerin Gösterdiği Kadın Milletvekili Adaylarının İllere Göre Dağılımı

Gaziantep	171	21	12,3
Kastamonu	68	8	11,8
Van	133	15	11,3
Tunceli	36	4	11,1
Şırnak	54	6	11,1
Erzincan	57	6	10,5
Kırşehir	57	6	10,5
Tokat	108	11	10,2
Artvin	20	2	10,0
Burdur	60	6	10,0
Ş. Urfa	209	20	9,6
Çorum	95	9	9,5
Yozgat	96	9	9,4
Kırıkkale	76	7	9,2
Bingöl	57	5	8,8
Bitlis	68	6	8,8
Mardin	114	10	8,8
Bayburt	36	3	8,3
Amasya	76	6	7,9
Kilis	38	3	7,9
Osmaniye	76	6	7,9
Ağrı	72	5	6,9
Erzurum	144	10	6,9
Adıyaman	114	7	6,1
Muş	72	4	5,6
Ardahan	40	2	5,0
Siirt	57	1	1,8
Toplam	10.276	1.696	16,5

Seçimde yer alan tüm partilerin gösterdikleri adayların toplam sayısı 10.276'dır. Bu adaylardan 8.580'i erkek 1.696'si de kadındır*. Kadın milletvekili adaylarının dağılımı iller bazında farklılaşma göstermektedir. Batıdaki illerde ve metropollerde kadınların aday gösterilme oranı görece yüksektir (Tablo 11). Aynı seçimde 143 de bağımsız aday yer almıştır. Bu adaylardan da 133'ü erkek, 10'u kadındır.

Sonuç itibarıyla seçime 10.419 aday katılmış, bu adaylardan 8.713'ü erkek iken 1.706'sı kadındır. Bu da toplam adaylar içinde kadınların yüzde 16,4'lük bir orana sahip olması anlamına gelmektedir (Tablo 12).

* 1999 milletvekili seçimine katılan partilerin gösterdiği ve seçime bağımsız olarak katılan adayların cinsiyete göre dağılımının resmi kaydı elde edilememiştir. Yüksek Seçim Kurulu'ndan ve siyasi partilerden bu konuda bir resmi belge temin edilememiştir. Seçime katılan milletvekili adaylarının cinsiyet dağılımına ilişkin veriler, DİE yayınladığı milletvekili sonuçlarının ve aday isimlerinin yer aldığı listelerden derlenmiştir. Bu listelerdeki isimlerin kadın ve erkek ismi olmasına göre ayrıştırma yapılmıştır. Bu ayrıştırmada kadın ve erkekler için birlikte kullanılan isimlerde, adaylar o ismin görece yaygın olarak kullanıldığı cinsiyete dahil edilmiştir. Bu yüzden buradaki sonuçlar, milletvekili adaylarının cinsiyete göre dağılımı konusunda genel eğilimleri vermekle birlikte kesin rakamları ifade etmeyebilir.

Tablo 12:
18. Nisan 1999 milletvekili seçimlerinde adayların cinsiyete göre dağılımı

Cinsiyet	Partilerin Gösterdiği Adaylar		Bağımsız Adaylar		Toplam Aday		Genel Toplam Aday
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Sayı	8.580	1.696	133	10	8.713	1.706	10.419
Yüzde	83,5	16,5	93,0	7,0	83,6	16,4	100,00

5.4.2. Partilere Göre Kadın Adaylar

18 Nisan 1999 seçiminde yer alan partilerin gösterdikleri toplam kadın adayların sayısı 1.696'dır. Siyasal partiler içinde SİP 249 ile en fazla kadın aday gösteren partidir. En az kadın aday gösteren parti ise 15 aday ile FP'dir. Seçim sonuçlarına baktığımızda parlamentoya üye gönderme şansı en yüksek olan partiler en az, şansı en az olan partiler ise-BBP hariç- en çok kadın aday gösteren partiler durumundadır (Tablo 13)

Tablo 13:
18 Nisan 1999 seçimlerinde aday gösterilen kadınların partilere göre dağılımı

Siyasal Parti	Sayı	Yüzde
SİP	249	14,7
DEPAR	171	10,1
İP	140	8,2
ÖDP	134	7,9
EMEP	130	7,7
DTP	106	6,2
LDP	96	5,7
DBP	92	5,4
BP	84	4,9
MP	75	4,4
HADEP	68	4,0
CHP	63	3,7
YDP	57	3,4
DYP	51	3,0
ANAP	49	2,9
DP	46	2,7
DSP	36	2,1
MHP	18	1,1
BBP	16	0,9
FP	15	0,9
Toplam	1696	100,0

Aynı seçimde ilk üç sırada en çok kadın aday gösteren partiler yine, toplam kadın adaylarda olduğu gibi, seçilme şansı en düşük, hatta hiç seçilme şansı olmayan partilerdir.

En az aday gösteren partiler ise -BBP hariç- şu an parlamentoda olan başka bir deyişle seçilme şansı en yüksek olan partilerdir (Tablo 14).

Tablo 14:
18 Nisan 1999 seçimlerinde ilk üç sıradan aday gösterilen kadınların partilere göre dağılımı

Siyasal Parti	1. sıra	2. sıra	3.sıra	Toplam	Yüzde
SİP	28	29	37	94	17
DEPAR	18	21	22	61	11
ÖDP	17	23	19	59	10
İP	12	16	19	47	8
EMEP	12	10	24	46	8
LDP	5	15	12	32	6
MP	3	16	9	28	5
DBP	11	9	8	28	5
HADEP	4	13	9	26	5
DTP	7	11	8	26	5
BP	13	4	5	22	4
YDP	4	5	9	18	3
DP	3	8	7	18	3
CHP	4	4	5	13	2
DYP	6	4	2	12	2
DSP	6	2	4	12	2
BBP	2	2	4	8	1
ANAP	1	1	5	7	1
MHP		2	2	4	1
FP	1		2	3	1
Toplam	157	195	212	564	100

Bu durum, partilerin kadın adayları daha çok imaj oluşturmada kullandıkları, seçilme şansı yükselip seçim rekabeti arttıkça aday gösterme oranının düştüğünü göstermektedir.

5.4.3. Milletvekili Seçim Sonuçlarında Kadınların Durumu

Toplam 10.419 kişinin aday olduğu 18 Nisan 1999 milletvekili seçimlerinde, 550 kişi amacına ulaşarak milletvekili seçilmiştir. Bunlardan 527' si erkek, 23'ü ise kadındır. Kadın milletvekilleri toplam milletvekilleri içinde yüzde 4'lük bir oranla yer almaktadır (Tablo 15).

Tablo 15:
18 Nisan 1999 milletvekili seçim sonucu kazanan milletvekillerinin
cinsiyete göre dağılımı

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Erkek	527	95,8
Kadın	23	4,2
Toplam	550	100,0

18 Nisan seçimlerinde toplam adaylar içindeki oranı yüzde 16 olan kadınlar, Parlamentoda yer alan milletvekilleri içinde ancak yüzde 4'ünü oluşturmaktadır. Toplam adaylar içinde yüzde 16'lık gibi düşük bir oranla yer alan kadınlar milletvekilliği sıralarında adaylık oranlarında dahi yer alamayıp bu oranın dörtte biri oranında yer alabilmişlerdir. Sonuçta bir başka açıdan baktığımızda da seçilen kadınlar, aday gösterilen kadınların dörtte biri oranında kalmaktadır. Kadınların adaylık oranlarının seçilmişlik oranına yansımaması, bunun parlamentoya girme şansı kuvvetle muhtemel olan partilerin kadınları seçilme şansı olmayan sıralarda seçim listelerine koymaları ve/veya kadınların ağırlıklı olarak ülke barajını aşamayan veya seçilme şansı olmayan partilerin listelerinde yer almalarından kaynaklandığını göstermektedir (Tablo 13 ve 14).

18 Nisan Parlamento Seçimleri sonucuna baktığımızda parlamentoya 5 parti girmiştir. Bu partiler 550 kişilik parlamentoya ancak toplam 23 kadın üye yerleştirebilmişlerdir. Bunlardan en fazla kadın milletvekiline sol bir parti olan DSP sahip iken en az milletvekili olan milliyetçi-muhafazakar partiler olarak bilinen MHP ve ANAP'dır (Tablo 16).

Tablo 16:
18 Nisan 1999 milletvekili seçimi sonucu parlamentoya giren kadınların
partilere göre dağılımı

	Sayı	Yüzde
DSP	12	52,0
DYP	4	17,0
FP	3	13,0
MHP	2	9,0
ANAP	2	9,0
Toplam	23	100,00

Bu sonuçlar, sol partilerin kadın aday gösterme ve mecliste kadın üye bulundurma açısından en istekli, muhafazakar partiler en isteksiz partiler olduğu tezini doğrular niteliktedir.

2.4.4. 18 Nisan 1999 Seçimlerinin Handikap Faktörü Açısından Değerlendirilmesi

Kadın ve erkek adayların başarı şanslarını karşılaştırmak amacıyla J.J.S. Ross tarafından handikap faktörü geliştirilmiştir. Bu faktöre göre, kadın adayların sayıları ile seçimi kazanan erkeklerin sayıları çarpılıp çıkan sonuç, yine aynı seçimde kazanan kadınlar ile aday gösterilen erkeklerin sayısına çarpımı ile bölünüyor. Sonuç bire ne kadar yakınsa erkek ve kadın adaylar arasındaki şans birbirine o kadar yakındır. Başka bir deyişle sonuç 1'e eşit olduğunda başarı şansı cinsler arasında eşit demektir. Sonucun birden küçük olması ise kadın adayın, büyük olması da erkek adayın yapılan seçimde daha şanslı olduğunu göstermektedir [Tekeli, 1977: 98]. 18 Nisan 1999 tarihinde yapılan milletvekili seçimlerini bu faktöre göre değerlendirdiğimizde, işlem aşağıdaki gibidir:

$$\text{Handikap Faktörü} = \frac{\text{Parlamentoya Aday Gösterilen Kadınlar} \times \text{Seçilen Erkek Üyeler}}{\text{Parlamentoya Seçilen Kadın Üyeler} \times \text{Aday Gösterilen Erkekler}}$$
$$\text{Handikap faktörü} = \frac{1.706 \times 527 = 899.062}{23 \times 8.713 = 200.399} = 4,49$$

Çıkan sonuç, handikap faktörü açısından değerlendirildiğinde, 18 Nisan 1999 tarihinde yapılan seçimde, erkek adayların kadın adaylardan seçilme şanslarının 4.5 kat daha fazla olduğu görülmektedir.

2.4.5. 18 Nisan 1999 Seçimlerinde Partilerin Kadın İmaj ve Söylemleri

Türkiye'de yüzyılın son seçimi olan 18 Nisan 1999 Milletvekili genel seçiminde siyasal partilerin seçim programlarında ve propaganda araçlarında kadınlara yönelik nasıl bir söylem geliştirdiklerine bakıldığında, kadın unsurunun çok öne çıkmadığı, öne çıkarılan

yerlerde de pahalılık, geçim sıkıntısı, şehit annelerinin sorunları gibi noktalarda yoğunlaştığı görülmektedir. Bunun bir istisnası, yukarıda da bahsedildiği gibi, FP ve DYP'nin reklam afişleridir. FP seçimlerde başörtüsü sorununu öne çıkarmış, değişik vesilelerle bunu dile getirmiştir. DYP'de ağzı kapatılmış başörtülü kız fotoğraflarını kullanarak "tam özgürlük" sloganını kullanmıştır.

Oya Tokgöz, 1987 ve 1991 yıllarında yapılan Genel Seçimlerde siyasi partilerin gazetelerde yaptıkları siyasi reklamlarının kadın söylemi içerenlerini incelemiştir [Tokgoz, 1996]. Bu incelemesinden Tokgöz'un çıkardığı sonuçların, yukarıda gösterildiği üzere, 1999 seçimleri için de geçerli olduğu söylenebilir. Tokgöz, siyasi partilerin söylemlerindeki kadın imajı konusundaki bulguları şunlardı [ss. 68-70]:

1. Siyasal reklam veren siyasi partilerin kullandığı kadın söyleminin kurumsal siyasetteki egemen erkek yapısını sorgulamamakta, aksine pekiştirici bir işlev görmektedir.
2. Bu reklamlardaki tespit edilen sorun ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri çok genel ve yüzeyseldir. Bu genel ve yüzeysel yaklaşımlarla kadınların ne derece kendilerini özdeşleştirilebildikleri ayrıca araştırılmalıdır.
3. Muhalefet partileri iktidarı eleştirirken, iktidar partileri de muhalefet partilerini eleştirirken kadın söylemini araç olarak kullanmaktadırlar. İktidar partileri kadınlar için iyi şeyler yaptıklarını, muhalefet partileri de kadınlar için iyi şeyler yapılmadığını söyleyerek karşı tarafı yıpratmaya ve kendilerine destek toplamaya çalışmaktadırlar.
4. Partilerin kadın söylemi, genel olarak parti genel başkanlarının şahısları veya ileri sürdükleri görüşler çerçevesinde oluşturulmaktadır.
5. Partilerin kadın söylemlerinde daha çok sorunlar üzerinde durulmakta, kadın-aday sorununa pek fazla değinilmemektedir.

2.5. Türkiye'de Siyasal Partilerin Kadın Politikalarında Temel Çizgiler

1980'li yıllardan sonra kadın konusu, değişik yönleriyle birlikte Türkiye gündeminde önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Kadının toplum hayatında daha fazla yer alması, giderek kamusal alana çıkması, siyasal katılımın da önemini gündeme getirmiştir. Bütün

siyasal partiler bir şekilde kadınlara siyasette daha fazla yer verilmesi gerektiğini gündeme getiren söylemler geliştirmeye başlamışlardır.

Türkiye’de kadınların kendilerine oy vermelerini, desteklemelerini isteme konusunda bütün siyasi partilerin aynı seviyede hevesli oldukları görülmektedir. Parti söylem ve programlarında kadınlara ilişkin övücü ifadeler yer almakta, onların desteğinin önemi sürekli vurgulanmakta, zaman zaman aday listelerinde kadınlara da yer verilmektedir. Ancak, kadınlara yönelik, onları siyasal yaşama sadece oy kullanan bir taraftar değil, görüş bildiren, aday olan, adayları denetleyen *bir siyasal aktör* olarak katılmaları, bunun önündeki kurumsal, hukuki veya kültürel engellerin kaldırılması, daha da ileri giderek *olumlu ayırıcılık* öngören düzenlemelerin yapılması konusunda pek hevesli görünmedikleri anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, siyasal partiler kadınları geliştirmeden, onlara bir hizmet vermeden, oylarını kazanma yolunu tercih etmektedirler [Say, 1998: 105].

Siyasal partilerin kadın politikalarını temelde kadın oylarından pay alma isteği yönlendirmekte, bütün siyasal partiler, iktidara gelmek için sadece erkek seçmenlerden oy almanın yeterli olmadığını kadın seçmenden de oy almak gerektiği bilinciyle siyaset yapmaya, söylem geliştirmeye çalışmaktadırlar [Toköz, 1996: 57]. Çok genel bir yargıda bulunmak gerekirse, Türk siyasal yaşamında sağ veya sol ayırımına çok bakmadan siyasal partilerin kadın politikalarını belirleyen en önemli unsurun kadın oylarını kapmayı mümkün kılacak yöntemlere göre değiştiği söylenebilir [Say, 1998: 105].

Mevcut siyasi partiler kadınları siyasal yaşamda daha çok söz sahibi ve etkin kılmak yerine, potansiyel oy deposu olarak görmektedirler. Kadınların oy verme davranışlarında erkeklerden bağımsızlaşmaya başlaması, yani kadın oylarının bir tür “uyarılmış oy” [Say, 1998: 103] olmaktan çıkması, partilerin kadın politikalarını daha da anlamlı hale getirmeye başlamıştır. Kadınların oylarını almak için, hem onların ilgisini çekmek hem de kadınların örgütlenmesini sağlamak gerekmektedir. Bu amaçla ideolojik yelpazenin her yönünde bulunan siyasi partiler kadınları partilerine çekebilmek, onlara yönelebilmek için aktif bir çaba içine girmektedirler.

Türkiye’de seçmenin muhafazakar yapısı nedeniyle genel olarak sağ partilerde kadın faaliyetlerinin daha sınırlı olduğu söylenebilir. Çünkü kadınların kamusal ortamda erkeklerle birlikte, yan yana görünmeleri, faaliyette bulunmaları pek olumlu bir muhafazakarlık simgesi değildir [Güneş-Ayata, 1993: 303]. Bunun sonucu olarak sağ partilerin il ve ilçe yönetim kurulları, belediye meclislerinde daha az kadın temsilci bulunmaktadır. Siyasal yelpazenin solunda bulunan partiler politikalarını oluştururken kadının siyasal yaşama katılımına, sağ partilere oranla daha çok yer vermekte kadının siyasete etkin katılımına karşı görece daha duyarlı davranmaktadırlar [Talış, 1996: 117]. Ancak bu durum, sağ partilerin kadın propaganda ve oy desteğinin daha az olduğu biçiminde yorumlanmamalıdır. Sağ partilerde kadınların çoğu, kendileri için değil, eşleri veya aile büyükleri için siyaset yapmaktadırlar. Siyaseti kendisi veya hemcinsleri için değil, ailesi için yapmak Türk siyasal yaşamına aktif olarak katılan kadınların ortak özellikleri arasında sayılmaktadır [Koray, 1992: 215, Arat, 1989: 84, Güneş-Ayata, 1993: 307; Çiftçi, 1986: 81; Talış, 1996: 117].

Durum diğer ülkelerde de çok farklı değildir. Nitekim, Hawks ve Staton’a göre [1993] Amerika’da yasama organına kadınların girişi, başarılı bir parlamenterin ölümünden sonra dul eşi ve kızının onun sandalyesine oturmasıyla başlar [s. 98]. Genel olarak sol siyasal çizgi, feminist söylemlere yaslanarak kadın ve siyaset ilişkisini irdelemekte, erkek egemen siyasal yapının kısıtları ve sorunları üzerinde yoğunlaşma eğilimdedir. Buna karşılık sağ siyasal çizgi, sistem sorgulamasına girişmeden kadınların mevcut sistem içinde dayanışma ve yardımlaşmasını öne çıkaran bir çizgi izlemektedir.

Ancak mevcut partilerin hiç birisinin siyasi yaşamındaki erkek egemen yapıları sorgulayarak siyaset yaptıklarını söylenemez [Tokoz, 1996: 58]. Bu durumda şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır: Kadınların toplumdaki talepleri ve beklentileri sürekli artmakta, bu artan talep toplumsal yapının kadınların faaliyet alanlarını daraltan unsurlarının ortadan kaldırılmasını öngörmektedir. Yani kadınların talep ve beklentilerinin karşılanması, toplumsal yapının kurum, kural ve değerleriyle birlikte dönüştürülmesini gerektirmektedir. Buna karşılık kadınların oylarını almak isteyen siyasal partilerin erkek egemen siyasal yapı ve süreçleri dönüştürmeye çok niyetli ve gönüllü olmadıkları

görülmektedir. Kadın politikaları konusunda en belirgin söylemler getiren ve bu söylemler doğrultusunda somut adımlar atan CHP’de bile kadınların parti içinde etkin pozisyonlara getirilmediği gözlenmektedir. Bu tür gönüllü etkinlikleri arasında ANAP’ın Türk Kadını Destekleme ve Tanıtma Vakfı ile DYP’nin Doğru Yol Gönüllüleri göze çarpmaktadır.

Ancak zamanla partilerin çoğunun, bu tür kolların kurulmasını destekledikleri ve faaliyetlerinin teşvik ettikleri görülmektedir. Bu değişimin birkaç nedeni olduğu söylenebilir. Birincisi, kadın kollarının faaliyetleri partiye hem oy hem de düzenlenen çeşitli balo, çay toplantılarıyla partiye gelir getirmeleridir. Kadın kollarının yaygınlaşmasının diğer bir nedeni, çoğunlukla il yöneticilerinin eşlerinin başkanlığını yürüttüğü bu kollar, il yöneticileri için erkeklerden daha kolay mobilize edilebilir, destek alınabilir bir güç haline gelmeleridir [Güneş-Ayata, 1993: 302]. Ayşe Güneş Ayata, bu sürecin zamanla ailesinin erkek bireyleri adına siyaset yapan kadınların ortaya çıkmasına yol açtığına işaret ederek, kadınların oy toplama ve partiye katkı sağlama yönünden önleri açılırken karar alma mekanizmasının dışında bırakıldıklarını ileri sürmektedir. Ona göre, doğrudan kadınların siyasete katılmalarına engel olmak yerine, dolaylı yoldan kadınların önüne engeller konulmaktadır.

Kadınların katılmalarının zor olduğu saatlerde ve yerlerde toplantılar yapılması, buna rağmen katılmayı isteyen kadınlar “zahmet etmeyin”, “yorulmayın” gibi “koruyucu” davranışlarla engellenmesi, bütün engelleyici tutumlara rağmen toplantılara katılıp konuşma yapan, fikir bildiren kadınlar da “hırslı”, “kendini kontrol edemeyen”, “ne yaptığını bilmeyen” gibi olumsuz nitelendirmelerle devre dışı bırakılması yahut da “kadınlar söyleyeceklerini söyler ama biz bildiğimizi okuruz” denerek küçük düşürülmeleri buna örnek verilmektedir [Güneş-Ayata, 1993: 302].

Milletvekilliğine seçilen kadınların tamamına yakını üst sınıflardan geldikleri ve partinin bir ajanı konumunda buldukları için, partilerin kadın politikalarını dönüştürme gücünden yoksun oldukları görülmektedir. Ayrıca sosyal kökenleri ve ideolojileri bakımından Türkiyeli kadınları temsil ettikleri de pek söylenemez [Özbudun, 1994: 31]

Sonuçta Türk siyasetinde tüm siyasi partiler değişik oranlarda ama retoriksel düzeyde kadın sorunlarına ilgi duymakta ve onlara sahip çıkmaktadırlar. Kadınlar, partiye üye kaydetme, sempati oluşturma, seçimlerde oy toplama gibi partiyi büyütme ve ideolojisini yayma amaçlarının gerçekleşmesinde bütün partilerde istedikleri oranda yer alabilmektedirler. Ancak parti politikalarında söz sahibi olma, yerel teşkilatlardan merkez teşkilatına kadar aktif pozisyonlarda görev alma, mahalli veya milletvekili seçimlerinde aday olup partiyi yönetmeye gelindiğinde, çok sayıda ve değişik kültürel, kurumsal, ve fiili engellerle karşılaşmakta, engellenmekte ve dışlanmaktadır. Bu yaklaşımda kadınlar için kota uygulaması getiren SHP ve CHP içinde söylenebilir. Çünkü Türk siyasi yaşamında gösterişçilik azami ölçüdedir. Bu sayede hem erkek egemen yapı sürdürülmekte, hem de kadınlar siyasetten dışlanmıyormuş görüntüsü verilmektedir [Tokgöz, 1994: 58-59]. Ülkedeki demokratik sistemin işleyişindeki zaafın tümünün, kadınların siyasete katılımında da engel olarak öne çıktığı görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADINLARIN SİYASAL TUTUMLARI VE PARTİLERE YAKLAŞIMI

Ülkemizde kadınların siyasal katılımına ilişkin resmi seçim sonuçları ayrı olarak hesaplanmadığı için, kadınların hangi siyasal partileri ne düzeyde tercih ettiği tam olarak bilinmemektedir. Bilimsel araştırmalarda bu konuda ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır.

Bilimsel araştırmalarda kullanılmak üzere Şirin Tekeli'nin kadınların oy verme davranışlarının belirlenmesini sağlayacak biçimde Yüksek Seçim Kurulu'na seçimlerde en azından belirli bölgelerde kadınlar için ayrı sandıklar kurulması talebi, mevcut seçmen kütüklerinin oluşturulma yöntemine göre imkansız olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir [Tekeli, 1982: 373-76].

Bu nedenle kadınların siyasal tutumları ile davranışları arasında bir ilişki kurmak zorlaşmaktadır. Anket çalışmalarında davranıştan ziyade tutum belirlenmekte, davranışa ilişkin soruların cevaplarında da tutumlar ağırlıklı etkide bulunmaktadır. Ayrıca oy verme davranışını belirlemek için sorulan soruların büyük kısmına kadınlar cevap vermek istememektedirler. Türkiye'deki siyasi partilerin kadınlar tarafından nasıl algılandığını ve nasıl değerlendirildiğini belirlemeye yönelik bir anket uygulaması yapılmış ve bu anket yoluyla toplanan verilerden elde edilen sonuçlar bu bölümde ortaya konmuştur.

Araştırma bölümünde ilk olarak araştırmanın amaç, yöntem ve örneklemini tanıttıktan sonra, kadın sorunları, bu sorunların kaynağı ve bunların nasıl çözülebileceğine ilişkin kadınların neler düşündüğü, kadın ve siyaset ilişkisinin değişik boyutlarına ilişkin kadın tutumları, partilerin kadın politikalarının kadınlar tarafından nasıl algılandığı ve kadınların partileri nasıl değerlendirdiği ele alınacaktır.

3.1.Araştırmanın Amaç, Yöntem ve Örneklemi

3.1.1. Alan Araştırmasının Amacı

Anket uygulaması ile kadınların Türkiye'deki siyasal partilere karşı nasıl bir tutum içinde olduklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Ancak bunun yapılması için kadınların genel olarak siyasete, siyasi kimliklere, siyasal parti ve değerlere karşı nasıl bir tutum içinde olduklarını ölçmeye yönelik sorular da sorulmuştur. Kadınların kadın sorunları, bu sorunların kökenleri ve nasıl çözülebileceği konusundaki düşüncelerini; siyasal kimlikleri benimseme oranlarını; siyasete ilgi ve katılım düzeylerini; siyasetten beklentilerini, siyasi konularda bilgilenme biçim ve araçlarını; temel siyasi tutum ve değerlerini ve ülkemizdeki siyasal partilerin kadınlara yönelik politikalarını nasıl algıladıklarını tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.1.2. Örneklem ve Yöntem

Bu alan araştırmasında Ankara'nın farklı semtlerinde oturan veya çalışan, farklı mesleklerden 600 kadınla görüşülmüş, eksik doldurulan anketler çıkarılarak 567 anket analize tabi tutulmuştur. Anketler kadınlarla yüzyüze görüşme yoluyla yapılmıştır. Görüşmelerin bir kısmı tarafımızdan bir kısmı da üniversite öğrencisi deneyimli bayan anketörler yardımıyla hane ve iş yerlerinde gerçekleştirilmiştir.

Görüşülecek kadınların belirlenmesinde rassal yöntem kullanılmış, yaş, meslek veya parti tercihi kotası yapılmamıştır. Ancak heterojen bir kadın grubuna anket uygulayabilmek için aynı aileden birden fazla kadına anket uygulanmamıştır. Yüzyüze görüşmelerin, her bir kadınla başka birilerinin etkisinin bulunmadığı yalnız bir ortamda yapılmasına ve herhangi bir baskı altında kalmadan düşüncelerinin ifade edilmesi için uygun ortamın hazırlanmasına özel önem verilmiştir. Bu amaçla anketin niçin yapılmak istendiği anlatılmış, gönüllü olarak katılmak isteyen kadınların görüşleri alınmıştır. Anketlerde isim ve adres tespiti yapılmamıştır.

Farklı toplum kesimlerden kadınlara ulaşabilmek için Ankara'nın büyük ilçelerinin yoğun nüfusu olan mahallelerinde anket uygulaması yapılmıştır. Görüşülen kadınların ikamet yerleri Tablo 18'de verilmektedir. Değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek için değişik anlamlılık testleri yapılmıştır. Test sonuçları ilgili bölümlerde köşeli parantez içinde verilmiştir. Bazı tabloların yorumları ise sadece ortalama değerlere bakılarak yapılmıştır

3.1.3. Örneklemin Özellikleri

Yöntem bölümünde de belirtildiği üzere araştırmada yaş ve meslek veya parti kotası uygulanmamış, rassal olarak farklı kesimlerden kadınlarla görüşülmüştür. Görüşülen kadınların demografik ve siyasal özellikleri Tablo 17, 18 ve 19'da verilmektedir.

Tablo 17:
Örneklemin Demografik Özellikleri

		Sayı	Yüzde
<i>Öğrenim Durumu</i>	Ortaokul ve altı	122	21,5
	Lise	237	41,8
	Üniversite	208	36,7
<i>Yaş Grupları</i>	25 yaş ve altı	155	27,3
	26-35 arası	201	35,4
	36-45 yaş arası	153	27,0
	46-55 yaş arası	41	7,2
	56 yaş ve üstü	17	3,1
<i>Medeni Durum</i>	Evli	361	63,7
	Bekar	177	31,2
	Boşanmış/dul	29	5,1
<i>Çocuk Sayısı</i>	1 Çocuk	90	15,9
	2 Çocuk	146	25,7
	3 Çocuk	63	11,1
	4 Çocuk	19	3,4
	5 Çocuk	9	1,6
	6 Çocuk	3	0,5
	7 Çocuk	2	0,4
	8 Çocuk	3	0,5
	Çocuksuz	232	40,9
<i>Meslek</i>	İşçi	15	2,6
	Bilgisayarcı	8	1,4
	Mimar-mühendis	17	3,0

Tablo 17: (Devam)
Örneklemin demografik Özellikleri

Öğrenci	75	13,2
Ev hanımı/ev kızı	187	33,0
Memur	52	9,2
Doktor/eczacı/diş doktoru	17	3,0
Öğretmen	51	9,0
Sekreter	14	2,5
Yönetici	7	1,2
Muhasebeci/mali müşavir	16	2,8
Teknisyen	9	1,6
Emekli	6	1,1
Bankacı/sigortacı	7	1,2
Hukukçu, sosyolog, psikolog, iktisatçı, i vb.	26	4,6
Öğretim Üyesi	6	1,1
Ebe /hemşire	19	3,4
İşsiz	35	6,2

Tablo 18:
Örneklemin Siyasal Özellikleri

<i>Siyasete katılım düzeyi</i>	Sadece oy kullanan	453	79,9
	Siyasete aktif olarak katılan	114	20,1
<i>En yakın bulunan parti</i>	ANAP	48	8,5
	DSP	65	11,5
	FP	80	14,1
	CHP	32	5,6
	MHP	67	11,8
	DYP	40	7,1
	ÖDP	8	1,4
	HADEP	14	2,5
	BBP	12	2,1
	Hiçbiri	86	15,2
	Diğer	7	1,2
	Cevap vermeyen	108	19,0
<i>En uzak bulunan parti</i>	ANAP	19	3,4
	DSP	33	5,8
	FP	175	30,9
	CHP	70	12,3
	MHP	40	7,1
	DYP	5	0,9
	ÖDP	9	1,6
	HADEP	95	16,8
	BBP	2	0,4

Tablo 18: (Devam)
Örneklemin Siyasal Özellikleri

Hiçbiri	1	0,2
Diğer	12	2,1
Sol partiler	29	5,1
Hepsi	31	5,5
Cevap vermeyen	46	8,1

Tablo 19:
Örneklemin kendisine en yakın bulduğu ilk kimlik

<i>En yakın bulunan ilk kimlik</i>	Laik	237	41,8
	Dindar	85	15,0
	Muhafazakar	77	13,6
	Milliyetçi	52	9,2
	İslamcı	42	7,4
	Feminist	29	5,1
	Ülkücü	14	2,5
	Diğer	31	5,5

3.2. Kadın Sorunlarının Kaynağı ve Çözüm Yöntemleri

3.2.1. Kadınlara Göre Kadınların Temel Sorunları

Kadın sorunları çok yönlü ve çok boyutludur. Araştırmada kadınların bu konuda ne düşündüğünü ortaya koymayı amaçlayan, kapalı uçlu ve altı cevap seçeneği bulunan bir soru sorulmuştur. Kadınlardan kendilerine göre Türkiye’de kadınların en önemli iki sorununun ne olduğunu önem sırasına göre belirtmeleri istenmiş ve sadece iki cevap alınmıştır. Bu soruya verilen cevapların dağılımı Tablo 20’de görülmektedir. Buna göre, Türkiye’de kadınlar için en temel sorun eğitimsizliktir. Ortalama her 10 kadından 6’sı en önemli kadın sorununun eğitimsizlik olduğunu söylemektedir. Bunu sırasıyla, ekonomik bağımlılık, toplumsal baskı, aile içi şiddet, iş hayatında ayrımcılık ve cinsel taciz-cinsel baskı izlemektedir (Tablo 21). Kadınların eğitimsizliği en önemli kadın sorunu olarak algılaması, eğitime yüklenen önemin de bir göstergesi olarak alınabilir. Toplumsal hareketlilikte, özellikle dikey hareketlilikte eğitim en önemli taşıyıcı araç konumundadır. Modernleşmenin de en önemli basamağıdır.

Tablo 20:
Türkiye’de kadınların en temel iki sorunu

	İlk sorun		İkinci sorun	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Eğitimsizlik	347	61,30	75	13,20
Ekonomik bağımlılık	108	19,10	190	33,50
Toplumsal baskı	43	7,60	146	25,70
Aile içi şiddet	37	6,50	69	12,20
İş hayatında ayrımcılık	20	3,50	30	5,30
Cinsel taciz ve baskı	11	1,90	44	7,80
Cevapsız	-	-	13	2,30
Toplam	567	100,00	567	100,00

Kadınların karşılaştığı sorunların birbiriyle ilişkisine bakıldığında, temel sorunu eğitimsizlik olarak görenlerin yaklaşık yarısı ikinci sorun olarak, ekonomik bağımlılığa işaret etmektedir. Bunu toplumsal baskı, aile içi şiddet ve cinsel taciz izlemektedir.

En temel sorunun ekonomik bağımlılık olduğunu düşünenler ise, ikinci sorun olarak toplumsal baskı ve eğitimsizliği öne çıkarmaktadırlar. En temel sorunu aile içi şiddet veya toplumsal baskı olarak görenler de ikinci sorun olarak eğitimsizlik ve ekonomik bağımlılığı önemli gördüklerini belirtmektedirler. Bu, kadınlardan, kadın sorunlarını sıralamaları istendiğinde, akla gelen ilk üç sorunun eğitimsizlik, ekonomik bağımlılık ve toplumsal baskı olduğu görülmektedir (Tablo 21).

Tablo 21:
Türkiye’de kadınların karşılaştığı ilk iki sorun arasındaki ilişkiler (%)

En temel ikinci sorun	Kadınların karşılaştığı en temel birinci sorun			
	Eğitimsizlik	Ekonomik bağımlılık	Aile içi şiddet	Toplumsal baskı
Eğitimsizlik	-	31,40	38,90	45,20
İş hayatında ayrımcılık	6,80	2,90	2,80	7,10
Ekonomik bağımlılık	47,60	-	19,40	28,60
Aile içi şiddet	14,70	11,40	-	11,90
Cinsel taciz ve baskı	7,40	10,50	8,30	7,10
Toplumsal baskı	23,50	43,80	30,60	-
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00

Kadınların en temel sorununun eğitimsizlik olduğu noktasında bütün yaş grupları arasında bir uzlaşma oluşmuş durumdadır. Bütün yaş gruplarında yüzde 50 ile 70 arasında en temel sorunun eğitimsizlik olduğu ifade edilmektedir Kadınlarla ilgili temel sorun algısı yaşa göre değişiklik göstermemektedir [$F(5,560) < 1.00, p > 0.10$].

Tablo 22:
Türkiye’de kadınların en temel sorunu
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)

	25 yaş ve altı	26-35 Yaş arası	36-45 yaş arası	46-55 yaş arası	56 yaş ve üstü	Ortalama
Eğitimsizlik	54,19	64,00	62,09	68,29	70,59	61,31
İş hayatında ayrımcılık	3,87	2,00	4,58	2,44	11,76	3,53
Ekonomik bağımlılık	21,29	18,00	20,26	17,07	5,88	19,08
Aile içi şiddet	7,74	6,00	6,54	2,44	11,76	6,54
Cinsel taciz ve baskı	3,87	1,00	0,65	4,88	0,00	1,94
Toplumsal baskı	9,03	9,00	5,88	4,88	0,00	7,60
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Bütün eğitim düzeylerindeki kadınların yüzde 58-64 arasında değişen oranı, kadınların en temel sorununun eğitimsizlik olduğunu belirtmektedir. Ekonomik bağımlılık, bütün yaş gruplarında yaklaşık aynı oranda (yüzde 18-19) temel sorun olarak algılanmaktadır. Aile içi şiddetin yüksek öğrenim gören kadınlar arasında diğerlerine oranla daha düşük bir oranda temel sorun olarak algılanması dikkat çekicidir. Ayrıca, eğitim düzeyi arttıkça, toplumsal baskı önemli sorun algılamasında öne çıkmaktadır (Tablo 23). [$\chi^2(10)=16.50$, <0.10]

Tablo 23:
Türkiye’de kadınların en temel sorunu
(Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)

	ortaokul ve altı	lise	üniversite	Ortalama
Eğitimsizlik	58,20	60,34	64,25	61,31
İş hayatında ayrımcılık	7,38	2,53	2,42	3,53
Ekonomik bağımlılık	18,85	18,99	19,32	19,08
Aile içi şiddet	9,84	7,17	3,86	6,54
Cinsel taciz ve baskı	1,64	2,95	0,97	1,94
Toplumsal baskı	4,10	8,02	9,18	7,60
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00

Kadınların, öğrenci olma veya kamusal bir işte çalışıp çalışmama bakımından, en önemli sorunun ne olduğu sorusuna verdikleri cevaplar pek farklılaşmamaktadır [$\chi^2(10) = 5.18$, $p>0.10$]. En önemli sorun üç kategoride de eğitimsizliktir. Bunu, ekonomik bağımlılık, toplumsal baskı ve aile içi şiddet izlemektedir. Öğrenci ve çalışanlarda cinsel tacizin önemli sorun olarak algılanma oranı çalışmayanlara oranla görece daha yüksektir. Aile içi şiddeti de çalışmayan kadınlar, çalışanlara oranla daha çok önemli sorun olarak görmektedirler (Tablo 24).

Tablo 24:
Türkiye’de kadınların en temel sorunu
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Çalışmayan	Öğrenci	Çalışan	Ortalama
Eğitimsizlik	60,81	58,67	62,45	61,31
İş hayatında ayrımcılık	4,05	2,67	3,35	3,53
Ekonomik bağımlılık	18,92	20,0	18,96	19,08
Aile içi şiddet	8,11	6,67	5,20	6,54
Cinsel taciz ve baskı	0,90	4,0	2,23	1,94
Toplumsal baskı	7,21	8,0	7,81	7,60
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00

Kadınların en temel sorununun ne olduğu konusunda parti tercihine göre farklılaşma görülmektedir [$\chi^2(25) = 39.66$, $p < 0.10$]. Ancak bütün parti tercihlerinde en önemli sorun yüzde 40 ile 70 arasında değişen oranlarda eğitimsizliktir. Bunu ekonomik bağımlılık izlemektedir. CHP’li kadınlar da eğitimsizliği en önemli sorun olarak görmekte birlikte, ortalamanın 20 puan altında yaklaşık yüzde 41 oranında eğitimsizliği en önemli sorun olarak görmesi ve iş hayatında ayrımcılık ve ekonomik bağımlılığı diğer partilere göre daha fazla önemli görmeleri dikkat çekicidir (Tablo 25).

Tablo 25:
Türkiye’de kadınların en temel sorunu
(Parti tercihine göre yüzde dağılım)

	ANAP	DSP	FP	CHP	MHP	DYP	Ortalama
Eğitimsizlik	54,17	56,45	66,67	40,63	61,19	70,59	61,34
İş hayatında ayrımcılık	0,00	4,84	2,38	12,50	8,96	5,88	3,99
Ekonomik bağımlılık	18,75	22,58	14,29	28,13	17,91	17,65	18,49
Aile içi şiddet	16,67	8,06	5,95	0,00	5,97	0,00	6,51
Cinsel taciz ve baskı	0,00	1,61	1,19	6,25	2,99	5,88	2,10
Toplumsal baskı	10,42	6,45	9,52	12,50	2,99	0,00	7,56
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Kimlik tercihi ve temel sorun algısı arasındaki ilişkiye bakıldığında, en temel sorun sıralamasının tüm kimlik kategorilerinde sırasıyla eğitimsizlik, ekonomik bağımlılık ve toplumsal baskı olduğu görülmektedir. Eğitimsizliği, diğerleriyle karşılaştırıldığında ortalamanın yaklaşık 10 puan altında olarak en düşük oranda temel sorun olarak görenler ülkücü (yüzde 50) en yüksek oranda temel sorun olarak görenler de dindar kadınlardır (yüzde 72). Feminist kimlik mensupları diğer kadınlara göre ekonomik bağımlılığı ortalamanın 7 puan üstünde, dindarlar ise 8 puan altında en önemli sorun olarak görmektedirler. Diğer sorunların öncelikliliği konusunda kimlikler arasında belirgin bir farklılaşma göze çarpmamaktadır (Tablo 26).

Tablo 26:
Türkiye’de kadınların en temel sorunu
(Yakın bulunan kimliklere göre yüzde dağılım)

Temel sorun	Feminist	Muhafazakar	Dindar	Laik	Ülkücü	Milliyetçi	İslamcı	ortalama
Eğitimsizlik	56,72	62,39	71,93	58,94	50,00	62,11	59,57	61,31
İş hayatında ayrımcılık	2,99	4,27	2,63	3,97	6,67	1,56	6,38	3,53
Ekonomik bağımlılık	26,87	19,66	11,40	20,86	16,67	18,75	15,96	19,08
Aile içi şiddet	5,97	5,98	4,39	6,95	13,33	7,03	7,45	6,54
Cinsel taciz ve baskı	1,49	0,85	0,88	1,99	3,33	2,34	2,13	1,94
Toplumsal baskı	5,97	6,84	8,77	7,28	10,00	8,20	8,51	7,60
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Siyasete katılımı bireysel özellikler yanında ülke sorunlarına duyarlılık da önemli yer tutar. Acaba kadınların siyasetle ilgi düzeyi, onların kadın sorunlarına bakışında bir değişiklik meydana getirmekte midir? Bunu ortaya koymayı amaçlayan analizin sonuçları Tablo 27’de görülmektedir. Tablodaki verilere göre siyasete katılma düzeyi, kadınların temel sorunlarının neler olduğu konusundaki sıralamayı ve bu sıralamadaki ağırlıkları nerdeyse hiç etkilememektedir [$\chi^2(5)=1.77$, $p>0.10$]. Bu, kadınların kadın sorunlarını algılamalarında siyasal katılım düzeyinin pek etkisinin olmadığını göstermektedir (Tablo 27).

Tablo 27:
Siyasete katılım düzeyine göre kadınların temel sorunları

Kadınların en temel sorunu	Siyasete katılım düzeyi		ortalama
	Sadece oy kullanan	Siyasete aktif katılan	
Eğitimsizlik	61,30	61,40	61,30
İş hayatında ayrımcılık	4,00	1,80	3,50
Ekonomik bağımlılık	18,80	20,20	19,10
Aile içi şiddet	6,60	6,10	6,50
Cinsel taciz ve baskı	1,80	2,60	1,90
Toplumsal baskı	7,50	7,90	7,60
Toplam	100,00	100,00	100,00

3.2.2. Kadınlara Göre Kadın Sorunlarının Kaynakları

Kadın sorunlarının neler olduğu kadar, bunların nerelerden kaynaklandığının da bilinmesi önemlidir. Araştırmada kadınlara bu konudaki kanaatlerini ifade etmelerini sağlamak üzere kapalı uçlu bir soru yöneltilmiş ve cevaplar bu seçenekler arasından birinin seçilmesi biçiminde alınmıştır (Tablo 28). Burada seçeneklerde ifade edilemeyen düşünceler için diğer şıkka konmuş, ancak bu şıkka çok az cevap gelmiştir.

Yaklaşık her üç kadından biri, kadın sorunlarının ülkenin az gelişmişliğinden kaynaklandığını düşünmektedir. Her dört kadından biri, bu sorunların kökeninde ya erkek egemen kültür ya da gelenek ve göreneklerin yattığını düşünmektedir. Bu sorunların oluşumunda en önemli faktörün yetersiz hukuki düzenlemeler yada yanlış dini inançlar olduğunu düşünenlerin oranı yüzde 10'un altındadır. Bu sonuçlar, kadın sorunlarının az gelişmişlik, erkek egemen kültür ve gelenek-görenek üçlüsünden kaynaklandığını, kadın sorunlarının modernleşme (modernleşememe) sorunu olarak algılandığını göstermektedir.

Tablo 28:
Kadınlara göre Türkiye'de kadın sorunlarının kaynağı

	Sayı	Yüzde
Az gelişmişlik	187	33,00
Erkek egemen kültür	144	25,40
Gelenek ve görenekler	140	24,70
Yetersiz hukuki düzenleme	47	8,30
Yanlış dini inançlar	41	7,20
Diğer	8	1,50
Toplam	567	100

Kadın sorunlarının kaynağı ve en önemli sorunun ne olduğuna verilen cevaplar arasındaki ilişkiye bakıldığında, en temel iki sorun olan eğitimsizlik ve ekonomik bağımlılığı görenlerin aralarında çok büyük fark olmaksızın sorunun kaynağında da az gelişmişlik, erkek egemen kültür ile gelenek ve göreneklerin bulunduğunu düşündükleri anlaşılmaktadır (Tablo 29).

Tablo 29:
Kadınların en temel kadın sorunları ve sorunların kaynağı arasındaki ilişki

Sorunun Kaynağı	Temel Sorun						
	Eğitimsizlik	İş Hayatında Ayrımcılık	Ekonomik Bağımlılık	Alle içi Şiddet	Cinsel taciz ve baskı	Toplumsal Baskı	Toplam
Gelenek ve görenekler	64,29	2,86	20,00	6,43	0,71	5,71	100
Yetersiz hukuki düzenleme	53,19	12,77	23,40	6,38	0,00	4,26	100
Yanlış dini inançlar	70,73	0,00	7,32	7,32	2,44	12,20	100
Az gelişmişlik	63,64	3,74	20,86	4,28	2,67	4,81	100
Erkek egemen kültür	54,17	2,08	18,75	9,03	2,78	13,19	100
Diğer	80,00	0,00	0,00	20,00	0,00	0,00	100

Tablo 30:
Eğitimsizlik ve ekonomik bağımlılığı kadınların temel sorunu olarak görenlere göre bu sorunların kaynakları

Sorunun Kaynağı	Kadınların En Temel İki Sorunu	
	Eğitimsizlik	Ekonomik bağımlılık
Az gelişmişlik	34,50	36,10
Gelenek ve görenekler	26,10	25,90
Erkek egemen kültür	22,60	25,00
Yanlış dini inançlar	8,40	2,80
Yetersiz hukuki düzenleme	7,20	10,20
Diğer	1,20	0,00
Toplam	100,00	100,00

Siyasete katılımın çok farklı aşamaları vardır. Burada siyasete aktif katılanlar ve oy kullanma dışında aktif siyasal faaliyetlere ilgi duymayanların kadın sorunlarını algılama biçimlerine bakılmıştır. Kadınların temel sorunların nereden kaynaklandığına ilişkin kanaatlerinin siyasete katılım düzeyi ile ilişkili olmadığı [$\chi^2(5)= 5.83, p >0.10$], ancak siyasete aktif katılanların katılmayanlara göre yanlış inançları ve yetersiz hukuki düzenlemeleri biraz daha yüksek oranda temel kadın sorunu olarak algıladıkları görülmektedir (Tablo 31).

Tablo 31:
Siyasete katılım düzeyine göre temel kadın sorunlarının kaynağı

Kadın sorunlarının kaynağı	Siyasete Katılım Düzeyi		Ortalama
	Sadece oy kullanan	siyasete aktif katılan	
Gelenek ve görenekler	26,10	19,50	24,80
Yetersiz hukuki düzenleme	7,50	11,50	8,30
Yanlış dini inançlar	6,40	10,60	7,30
Az gelişmişlik	33,60	31,00	33,10
Erkek egemen kültür	25,20	26,50	25,50
Diğer	1,10	0,90	1,10
Toplam	100,00	100,00	100,00

Kadınların siyasal kimlik tercihi ile kadın sorunlarının kaynağı arasındaki ilişkiye bakıldığında, bütün kimliklerde ilk üç sıranın az gelişmişlik, erkek egemen kültür ve gelenek-görenekler olduğu konusunda bir uzlaşma görülmektedir. Ancak, feministler sorunların kaynağı olarak az gelişmişlik ve erkek egemen kültüre görece en çok önem atfeden grubu oluşturmaktadır. Laik ve milliyetçi kimlikleri benimseyen kadınlar da, gelenek ve görenekleri, diğerlerine kıyasla daha büyük oranda temel sorunların kaynağı olarak görmektedirler. Burada, İslamcı kimliği benimseyen kadınların kadın sorunlarının kökeninde yanlış dini inançları belirtme oranının ortalamanın beş puan üstünde bulunması dikkat çekicidir (Tablo 32).

Tablo 32:
Yakın bulunan siyasal kimliklere göre kadın sorunlarının temel kaynağı

Sorunların kaynağı	Feminist	Muhafazakar	Dindar	Laik	Übücü	Milliyetçi	İslamcı	Ortalama
Gelenek ve görenekler	16,67	18,10	18,43	29,14	16,67	28,52	25,53	24,78
Yetersiz hukuki düzenleme	6,06	11,21	9,65	7,95	16,67	8,59	5,32	8,31
Yanlış dini inançlar	3,03	8,62	7,89	5,30	13,33	7,81	12,77	7,26
Az gelişmişlik	39,39	32,76	35,96	32,78	30,00	30,08	34,04	33,10
Erkek egemen kültür	34,85	28,45	26,32	24,17	23,33	24,61	21,28	25,49
Diğer	0,00	0,86	1,75	0,66	0,00	0,39	1,06	1,06
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

3.2.3. Kadınlara Göre Kadın Sorunlarının Çözümü

Sorunlarını kimin çözebileceği konusunda kadınların ne düşündüğünü anlayabilmek için sorulan kapalı uçlu soruda, kadınlar, erkekler, siyasi partiler ve devlet olmak üzere dört şık verilmiş ve bunlardan birinin seçilmesi istenmiştir. Diğer şıkta ise başka belirtilmek istenen alternatifler alınmıştır. Bu sorunun amaçlarından biri kadınların sorunlarının siyasal partiler yoluyla çözülebileceği konusunda ne kadar ümitli olduklarını öğrenmektir.

Sonuçlara bakıldığında kadın sorunlarının çözümünde siyasal partilere olan güvenin yüzde 7'ler civarında verilen şıklar arasında en düşük düzeylerde kaldığı görülmektedir. Kadınların üçte birinden fazlası, sorunlarını devletin çözebileceğini düşünmektedir. Yaklaşık üçte biri de kadın sorunlarının ancak kadınlar tarafından çözülebileceğini düşünmektedir.

Kapalı uçlu sorunun diğer şıkta, sorunların kadın-erkek birlikte, toplumun tüm kesimlerinin çabası ile ve özellikle de eğitim yoluyla çözülebileceğini ifade eden cevaplar yazılmıştır. Bu cevaplar da *eğitim yoluyla toplum* başlığı altında toplanmıştır. Sorunları erkeklerin çözebileceğini düşünenler yüzde 4 gibi çok düşük bir orandadır. Yüzde 2'lik bir kesim de sorunların çözülebileceğinden ümitsizdir ve kimsenin çözemeyeceğini düşünmektedir (Tablo 33).

Tablo 33:
Türkiye’de kadın sorunlarını kim çözebilir?

Kadın sorunlarını kim çözebilir?	Sayı	Yüzde
Devlet	208	36,70
Kadınlar	178	31,40
Eğitim yoluyla toplum	101	17,80
Siyasal partiler	39	6,90
Erkekler	21	3,70
Kimse çözemez	12	2,10
Cevap vermeyen	8	1,40
Toplam	567	100,00

Kadın sorunlarını kimlerin çözebileceği ile yaş arasındaki ilişkiye bakıldığında farklılaşmalar görülmektedir [$\chi^2(20)=49,74$, $p < 0.0001$]. 25 yaş ve altı kadınlar ortalamasının üstünde bu konuda kadınların en çok rol sahibi olduğunu düşünmektedir. Devlet ikinci sırada sorun çözücü olarak görülmektedir. Orta ve üst yaş gruplarında sorun çözücü olarak devletten beklenti artmaktadır. Siyasal partileri sorunları çözücü olarak görenler daha çok 26-35 arası yaş gruptur (Tablo 34).

Tablo 34:
Türkiye’de kadın sorunlarını kim çözebilir?
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)

Kadın sorunlarını kim çözebilir?	25 yaş ve altı	26-35 yaş arası	36-45 yaş arası	46-55 yaş arası	56 yaş ortalamama ve üstü	
Kadınlar	39,22	29,29	26,49	38,00	23,53	31,84
Erkekler	3,92	2,53	3,97	2,50	17,65	3,76
Siyasal partiler	4,58	10,61	7,28	1,00	0,00	6,98
Devlet	32,68	30,81	45,70	47,50	52,94	37,21
Kimse çözemez	4,58	1,52	0,66	2,50	0,00	2,15
Eğitim yoluyla toplum	15,03	25,25	15,89	7,50	5,88	18,07
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Kadınların eğitim düzeyi ile sorunlarının kim tarafından çözülebileceği düşünceleri arasındaki ilişkiye bakıldığında, ortaokul ve altı eğitim almış kadınların daha üst eğitim almış kadınlara göre devleti ve erkekleri daha yüksek oranda sorun çözücü olarak gördükleri anlaşılmaktadır [$\chi^2(20)=57,43$, $p < 0.0001$]. Eğitim düzeyi yükseldikçe, kadın sorunlarının çözümünde eğitimin önemine olan vurgu ile siyasi partilerin sorun çözücü bir aktör olarak görülme oranının da arttığı gözlenmektedir (Tablo 35)..

Tablo 35:
Türkiye’de kadın sorunlarını kim çözebilir?
(Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)

Kadın sorunlarını kim çözebilir?	Ortaokul ve altı	Lise	Üniversite	Ortalama
Kadınlar	23,97	36,48	31,22	31,84
Erkekler	9,09	2,58	1,95	3,76
Siyasal partiler	4,13	7,3	8,29	6,98
Devlet	50,41	36,48	30,24	37,21
Kimse çözemez	0,83	4,72	0,00	2,15
Eğitim yoluyla toplum	11,57	12,45	28,29	18,07
Toplam	100	100	100	100

Kadın sorunlarının çözümünde öğrenci ve çalışan kadınlar, kadınları görece daha çok sorun çözücü olarak görmektedirler. Devlet ve erkekler, çalışmayan kadınlar tarafından, siyasi partiler öğrenciler tarafından, eğitim yoluyla toplum, çalışan kadınlar tarafından kadın sorunlarının çözümünde çözüm yolu olarak görece daha fazla önem taşımaktadır (Tablo 36). [$\chi^2(10)=22,68$, $p < 0.05$].

Tablo 36:
Türkiye’de kadın sorunlarını kim çözebilir?
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

Kadın Sorunlarını Kim Çözebilir?	Çalışmayan	Öğrenci	Çalışan	Ortalama
Kadınlar	29,55	34,25	33,08	31,84
Erkekler	5,91	2,74	2,26	3,76
Siyasal partiler	6,36	10,96	6,39	6,98
Devlet	41,36	32,88	34,96	37,21
Kimse çözemez	1,82	6,85	1,13	2,15
Eğitim yoluyla toplum	15,00	12,33	22,18	18,07
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00

Kadın sorunlarını kimin çözebileceği konusunda siyasete katılım düzeyinin çok önemli bir belirleyici değişken olmadığı görülmektedir. Siyasete aktif katılanların siyasi partileri kadın sorunları bağlamında sorun çözücü olarak görme oranının ortalamanın üstünde (yaklaşık üç puan) olması dikkat çekici olmasına rağmen, oranların genel olarak düşük olması nedeniyle aradaki fark üzerinde yorumda bulunmak çok sağlıklı olmayabilir (Tablo 37). [$\chi^2(5)=4,19$, $p > 0.01$]

Tablo 37:
Türkiye’de kadın sorunlarını kim çözebilir?
(Siyasete katılım düzeyine göre yüzde dağılım)

Kadın sorunlarını kim çözebilir?	Sadece oy kullanan	Siyasete aktif katılan	Ortalama
Kadınlar	31,69	32,46	31,84
Erkekler	4,04	2,63	3,76
Siyasal partiler	6,29	9,65	6,98
Devlet	38,43	32,46	37,21
Kimse çözemez	1,80	3,51	2,15
Eğitim yoluyla toplum	17,75	19,30	18,07
Toplam	100,00	100,00	100,00

Kadın sorunlarını kimin çözebileceği konusunda benimsenen kimliklere göre farklılaşmalar ortaya çıkmaktadır. Feministler, en yüksek oranda (yüzde 37.3) kadın sorunlarını kadınların çözebileceğini düşünmektedir.

Tablo 38:
Türkiye’de kadın sorunlarını kim çözebilir?
(Kimliklere göre yüzde dağılım)

Kadın sorunlarını kim çözebilir?	Feminist	Muhafazakar	Dindar	Laik	Ülkücü	Milliyetçi	İslamcı
Kadınlar	37,31	29,06	24,78	36,12	27,59	31,37	20,43
Erkekler	2,99	5,13	2,65	2,34	10,34	3,92	6,45
Siyasal partiler	8,96	7,69	9,73	7,36	3,45	6,27	7,53
Devlet	34,33	39,32	38,05	36,79	48,28	41,57	46,24
Kimse çözemez	2,99	1,71	0,00	1,67	0,00	1,57	2,15
Eğitim yoluyla toplum	13,43	17,09	24,78	15,72	10,34	15,29	17,20
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Feministleri laik ve milliyetçiler izlemektedir. Ülkücü ve muhafazakarlar erkeklere sorun çözücü olarak görece yüksek rol biçmektedirler. Ülkücü, milliyetçi ve dindarlar da kadın sorunlarının çözümünde devlete görece büyük önem atfetmektedirler (Tablo 38). Kadın sorunlarının çözümünde hangi aktörlerin önemli olduğuna ilişkin kanaatler ile parti tercihi arasındaki ilişkilere bakıldığında önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. Kendisini CHP’ye yakın bulanların yarısı, kadın sorunlarını kadınların çözebileceğini düşünmektedir. Bunu DYP, DSP ve ANAP’lılar izlemektedir.

Kadın sorunlarını devletin çözebileceğini düşünenler içerisinde en yüksek oran MHP’lidir. Kendisini MHP’ye yakın hissedenlerin yarıdan fazlası (yüzde 52) kadın sorunlarını devletin çözebileceğini düşünmektedir. Bunu, ANAP, FP ve DSP’liler izlemektedir. Kadın sorunlarını çözmeye siyasi partilere en yüksek oranda önem atfeden kadınlar ise FP’lidir (Tablo 39).

Tablo 39:
Türkiye’de kadın sorunlarını kim çözebilir?
(Parti tercihinine göre yüzde dağılım)

Kadın sorunlarını kim çözebilir?	ANAP	DSP	FP	CHP	MHP	DYP
Kadınlar	25,00	33,87	17,86	50,00	14,93	44,12
Erkekler	10,42	0,00	1,19	0,00	10,45	5,88
Siyasal partiler	6,25	4,84	15,48	9,38	7,46	5,88
Devlet	45,83	38,71	42,86	28,13	52,24	29,41
Kimse çözemez	0,00	6,45	2,38	3,13	1,49	0,00
Eğitim yoluyla toplum	12,50	16,13	20,24	9,38	13,43	14,71
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Kadınlara göre, Türkiye’de kadınların en temel iki sorunu eğitimsizlik ve ekonomik bağımlılıktır. Bu iki sorunun çözümünde de devlet ve kadınlar iki temel sorun çözücü aktör olarak görülmektedir. Ancak eğitimsizliği temel sorun olarak görenlerin, sorunların çözümünde devlete; ekonomik bağımlılığı temel sorun olarak görenlerin ise kadınlara görece fazla önem atfettiği söylenebilir (Tablo 40).

Tablo 40:
Türkiye’de kadın sorunlarını kim çözebilir?
(En temel iki sorun algısına göre yüzde dağılım)

Kadın sorunlarını kim çözebilir?	Kadınların en temel iki sorunu	
	Eğitimsizlik	Ekonomik bağımlılık
Devlet	38,80	34,00
Kadınlar	32,10	37,70
Eğitim yoluyla toplum	17,80	16,00
Siyasal partiler	8,20	2,80
Erkekler	1,70	5,70
Kimse çözemez	1,50	3,80
Toplam	100,00	100,00

3.2.4. Kadınlara Göre Kadınlar İçin En Uygun Meslek

Kadınların en temel sorunları arasında, eğitimsizlik birinci ekonomik bağımlılık da ikinci sırada yer almaktadır. Ekonomik bağımlılık büyük oranda kadınların kamusal alanda yeterince ve tatmin edici işlerde çalışmamlarından kaynaklanmaktadır. Cinsiyete dayalı işbölümünde parasal işlerin ağırlıklı olduğu kamusal alan erkeklere, parasal olmayan işlerin yapıldığı özel alan da kadınlara düşmektedir. Çok çalışıp emek sarf etmesine rağmen özel alandaki işlerin parasal karşılığı olmadığı için, kadınlar ekonomik ilişkilerde erkeklere bağımlı hale gelmektedirler. Cinsiyete dayalı işbölümünde bazı işlerin erkekler

için bazılarının da kadınlar için daha uygun olduğu ifade edilmektedir. Acaba kadınların kafasında kadınlar için uygun meslek ayırımı var mıdır, eğer varsa bu meslek sıralaması nedir? Bunu ortaya çıkarmak için araştırmada “Size göre kadınlar için en uygun meslek hangisidir?” biçiminde açık uçlu bir soru sorulmuştur. Cevaplar Tablo 41’de verilmiştir. Buna göre kadınların yaklaşık yüzde 57’sine göre kadınlar için en uygun meslek öğretmenlik ve eğitimciliktir. Bunu yaklaşık yüzde 25 oranında *kadınlar her işi yapar, her işte yeterlidir, yapmak istedikleri tüm işler onlar için uygundur* cevabı gelmektedir. Doktorluk, ev hanımlığı, hukukçuluk, yöneticilik, eczacılık, hemşirelik, memurluk ve bankacılık, yüzde 3 ile yüzde 1 arasında değişen oranlarda kadınlar için en uygun görülen mesleklerdir (Tablo 41).

Tablo 41:
Kadınlara göre kadınlar için en uygun meslek

	Sayı	Yüzde
Öğretmenlik/eğitimcilik	322	56,80
Doktorluk	19	3,40
Ev hanımlığı	18	3,20
Hukukçuluk/avukatlık	12	2,10
Yöneticilik	10	1,80
Eczacılık	9	1,60
Hemşirelik	8	1,40
Memurluk	6	1,10
Bankacılık	5	0,90
Mimarlık	4	0,70
Yapmak istedikleri tüm işler	141	24,90
Cevap vermeyen	13	2,30
Toplam	567	100,00

3.3. Kamusal-Özel Alan ve Siyasete Yönelik Tutumlar

Bu bölümde kadınların siyasi konulara ilişkin tutumlarını ölçmek amacıyla dört seçenekli bir ölçekle, verilen ifadelere katılıp katılmadıkları ölçülmüştür. Cevapların demografik ve diğer değişkenlerle ilişkilendirilmesinde, “kesinlikle katılıyorum” ve “çoğunlukla katılıyorum” seçenekleri “Katılan” başlığı; “pek katılmıyorum” ve “hiç katılmıyorum” seçenekleri de “Katılmayan” başlığı altında toplanmıştır. Böylece analizler iki seçeneğe indirilmiş, ilişkiler daha kolay okunur hale getirilmiştir. Burada kullanılan ifadelerden bir kısmı olumlu, bir kısmı da olumsuz yargı içermektedir. Aynı konuyu değişik yönden irdeleyen bazı sorular soru sıralamasının farklı yerlerine konarak, yönlendirici veya sistematik olarak aynı cevapların verilmesinin önlenmesi amaçlanmıştır.

3.3.1. Kadın-Erkek-Eşitlik İlişisine Yönelik Tutumlar

3.3.1.1. “Kadın Sorunu” ve “Erkek Sorunu” Ayırımı

Kadın sorunlarını kadınlara özgü sorunlar olarak almak ne derece uygundur? Başka bir ifadeyle, sorunların kadın ve erkek sorunu olarak ayrıştırılmasına kadınlar nasıl bakmaktadır? Bu sorunun cevabını almak için “İnsanlığın sorunları ortaktır; bu nedenle kadın ve erkek sorunları ayırımı doğru değildir” biçiminde bir ifadeye kadınların ne düzeyde katıldıkları sorulmuş ve alınan cevaplar analiz edilmiştir. Kadınların yüzde 63’ü kadın ve erkek sorunu ayırımının çok doğru olmadığını düşünürken, yüzde 31’i bunun doğru olduğunu düşünmektedir. Bu konuda fikir belirtmeyenler de yüzde 6 civarındadır (Tablo 42). Bu tutum ifadesi olumlu karşılanmaktadır [$t(532)= 12,37, p < 0,0001$]. Bu tutumun farklı siyasal parti ve kimlikleri kendine yakın bulan kadınlarda (yüzde 62 ile yüzde 77 arasında değişen) yüksek oranda benimsendiği görülmektedir (Tablo 112 ve 113).

Tablo 42:

“İnsanlığın sorunları ortaktır; bu nedenle kadın ve erkek sorunları ayırımı doğru değildir”

	Sayı	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	275	48,50
Çoğunlukla katılıyorum	83	14,60
Pek katılmıyorum	117	20,60
Hiç katılmıyorum	58	10,20
Cevap vermeyen	34	6,00
Toplam	567	100,00

Değişik yaş gruplarındaki kadınların, kadın ve erkek sorunu farklılaşmasının doğru olup olmadığı konusuna yaklaşımları sistematik bir farklılaşma göstermemektedir ($r=0.04, p>0.10$). Benzer bir sonuç medeni durum için de sözkonusudur [$F=0.75, df: 2,530, p>0.10$] (Tablo 43 ve 44).

Tablo 43:

“İnsanlığın sorunları ortaktır; bu nedenle kadın ve erkek sorunları ayırımı doğru değildir”

(Yaş gruplarına göre yüzde dağılımı)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
25 yaş ve altı	32,41	67,59	100,00
26-35 arası	35,60	64,40	100,00
36-45 yaş arası	30,99	69,01	100,00
46-55 yaş arası	26,32	73,68	100,00
56 yaş ve üstü	35,29	64,71	100,00
Ortalama	32,83	67,17	100,00

Tablo 44:
“İnsanlığın sorunları ortaktır; bu nedenle kadın ve erkek sorunları ayrımı doğru değildir”
(Medeni duruma göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Evli	32,16	67,84	100,00
Bekar	34,15	65,85	100,00
Boşanmış	33,33	66,67	100,00
Ortalama	32,83	67,17	100,00

Kadın ve erkek sorunu ayırımında eğitim düzeyine göre belirgin bir farklılaşma yoktur [F= 0,33, df: 2.530, p>0,10] (Tablo 45).

Tablo 45:
“İnsanlığın sorunları ortaktır; bu nedenle kadın ve erkek sorunları ayrımı doğru değildir”
(Eğitim durumuna göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Ortaokul ve altı	30,17	69,83	100,00
Lise	31,34	68,66	100,00
Üniversite	36,00	64,00	100,00
Ortalama	32,83	67,17	100,00

Çalışan ve öğrenci kadınlar çalışmayan kadınlara göre sorunların kadın sorunu-erkek sorunu olarak ayrıştırılmasının anlamlı olabileceğini düşünmektedirler. Çalışmayan kadınlarda böyle bir ayırımın yanlış olduğunu düşünenlerin oranı yüzde 70 iken, bu oran öğrencilerde yüzde 67, çalışan kadınlarda ise yüzde 65'tir (Tablo 46).

Gruplara arası farklılaşma çok belirgin değildir [F= 0,46, df: 2.530, p>0,10]. Ancak çalışan, öğrenci ve çalışmayan kadınlar bakımından, kadın sorunlarını algılama biçiminde kısmi bir farklılaşmanın gözlenmektedir.

Tablo 46:
“İnsanlığın sorunları ortaktır; bu nedenle kadın ve erkek sorunları ayrımı doğru değildir”
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Çalışmayan	30,52	69,48	100,00
Öğrenci	33,33	66,67	100,00
Çalışan	34,66	65,34	100,00
Ortalama	32,83	67,17	100,00

3.3.1.2. Kadın-Erkek Eşitliği

Kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması, bunun mümkün olup olmadığı konusundaki tutumlarla yakından ilgilidir. Kadın ve erkek eşitliğinin sağlanmasının mümkün olmadığı düşünülmesi, bunun sağlanmasının önündeki en önemli engellerden biri olarak düşünülebilir. Acaba kadınlar bu konuda ne düşünmektedir? Bunu ortaya koyma amacıyla “Kadın ve erkek eşitliğinin tam olarak sağlanması mümkün değildir” biçiminde bir yargı verilmiş ve kadınlardan buna ne düzeyde katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir. Cevaplar Tablo 47’de belirtilmektedir. Buna göre kadınların yarısı, kadın-erkek eşitliğinin tam olarak sağlanmasının mümkün olmadığını düşünmektedir. Ancak bu tutum ifadesine “hiç katılmıyorum” diyenlerin göreceli yüksek olması (yüzde 28) bu tutumun istatistiksel olarak “olumsuz” yönünün ağır bastığını göstermektedir [$t(544)=2.77, p<0.01$]. Kadınların siyasal parti ve kimlik tercihi bakımından kadın-erkek eşitliğinin tam olarak sağlanıp sağlanamayacağı konusundaki görüşlerinde çok ciddi bir farklılaşma gözlenmemektedir (Tablo 112 ve 113).

Tablo 47:
“Kadın ve erkek eşitliğinin tam olarak sağlanması mümkün değildir”

	Sayı	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	94	16,6
Çoğunlukla katılıyorum	172	30,3
Pek katılmıyorum	122	21,5
Hiç katılmıyorum	157	27,7
Cevap vermeyen	22	3,90
Toplam	567	100,00

Kadın-erkek eşitliğinin tam olarak sağlanmasının mümkün olup olmadığı konusunda 46 ve üstü yaş grubundaki kadınlar ortalamasının üstünde karamsar, 26-45 yaşları arasındaki kadınlar ise görece iyimser bir kanaate sahiptir. Ancak yaş ile bu eşitlik tutumu arasında sistematik bir ilişki sözkonusu değildir [$r=0,03, p>0,10$] (Tablo 48).

Tablo 48:
“Kadın ve erkek eşitliğinin tam olarak sağlanması mümkün değildir”
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
25 yaş ve altı	51,68	48,32	100,00
26-35 arası	50,52	49,48	100,00
36-45 yaş arası	46,58	53,42	100,00
46-55 yaş arası	56,41	43,59	100,00
56 yaş ve üstü	82,35	17,65	100,00
Ortalama	51,19	48,81	100,00

Kadın ve erkek arasında tam eşitlik sağlanıp sağlanmayacağı konusundaki tutum ile eğitimi düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur [$F=0.54$, df: 2,542, $p>0,10$]. Ancak üniversite ve lise mezunlarının, ortaokul ve altı eğitim düzeyindeki kadınlara göre kadın-erkek eşitliğinin tam olarak sağlanması konusunda daha iyimser oldukları görülmektedir (Tablo 49).

Tablo 49:
“Kadın ve erkek eşitliğinin tam olarak sağlanması mümkün değildir”
(Eğitim durumuna göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Ortaokul ve altı	46,55	53,45	100,00
Lise	52,00	48,00	100,00
Üniversite	52,94	47,06	100,00
Ortalama	51,19	48,81	100,00

Kadın ve erkek arasında tam eşitlik sağlanıp sağlanmayacağı konusundaki tutum ile çalışıp çalışmama durumu arasında da anlamlı bir ilişki yoktur [$F=0,89$, df: 2,542, $p>0,10$]. Ancak öğrenci ve çalışan kadınlar, çalışmayanlara göre kadın erkek eşitliğinin sağlanması konusunda görece daha karamsardır (Tablo 50).

Tablo 50:
“Kadın ve erkek eşitliğinin tam olarak sağlanması mümkün değildir”
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Çalışmayan	51,89	48,11	100,00
Öğrenci	44,59	55,41	100,00
Çalışan	47,49	52,51	100,00
Ortalama	48,81	51,19	100,00

Kadınların evli yada bekar olması, kadın erkek eşitliğinin tam olarak sağlanması konusundaki kanaatlerinde büyük farklılığa yol açmamaktadır [$F=1,02$, df: 2,542, $p>0,10$]. (Tablo 51).

Tablo 51:
“Kadın ve erkek eşitliğinin tam olarak sağlanması mümkün değildir”
(Medeni duruma göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Evli	51,15	48,85	100,00
Bekar	49,40	50,60	100,00
Boşanmış	62,07	37,93	100,00
Ortalama	51,19	48,81	100,00

3.3.2. Kadın-Siyaset İlişkisine Yönelik Tutumlar

3.3.2.1. Siyaset ve Cinsiyet İlişkisi

Siyasal faaliyetler daha çok erkekler tarafından yerine getirilir. Bu durum kadınların siyasete ilgisinin azlığı veya siyasetin erkeklere özgü bir iş olduğu biçimindeki argümanlarla açıklanmaktadır. Acaba kadınlar bu konuda ne düşünmektedir? Kadınların yaklaşık yüzde 16'sı siyasetin kadınlara uygun bir iş olmadığını düşünmektedir. Geri kalan yüzde 84'ü ise siyasetin kadınlara uygun bir iş olmadığı görüşüne katılmamaktadır. Bunların yüzde 61'inin bu konudaki görüşünde oldukça ısrarlı ve kendinden emin olması dikkat çekicidir (Tablo 52). Bu tutum ifadesi kadınlar tarafından "olumsuz" karşılanmaktadır [$t(563)= 22,36, p<0,0001$].

Tablo 52:
"Siyaset kadınlara uygun bir iş değildir"

	Sayı	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	46	8,10
Çoğunlukla katılıyorum	42	7,40
Pek katılmıyorum	127	22,40
Hiç katılmıyorum	349	61,60
Cevap vermeyen	3	0,50
Toplam	567	100,00

Siyasetin kadınlara uygun bir iş olmadığını düşünenlerin siyasi kimlik tercihlerine bakıldığında, bu yargıya en az katılanların (yüzde 12) laik kadınlar; görece en çok katılanların da (yüzde 25) İslamcı kadınlar olduğu görülmektedir (Tablo 112). Aynı tutum ifadesine katılma ile siyasi parti tercihi arasındaki ilişkiye bakıldığında, bu yargıya en yüksek oranda (yüzde 29) MHP'li kadınların olumlu, DYP'li kadınların da (yüzde 6) olumsuz baktığı görülmektedir (Tablo 113).

Siyasetin kadınlara uygun bir iş olup olmadığına ilişkin cevapların yaş dağılımına bakıldığında, anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir [$r=-0,03, p>0,10$]. Fakat genç orta yaş gruplarındaki kadınların yaşlılara oranla yüzde 84-87 arasında değişen oranlarda siyasetin kadınlara uygun bir iş olmadığı görüşüne katılmadıkları görülmektedir. 46 ve

üstü yaşlardaki kadınlarda da bu tutum oldukça yüksek olmakla birlikte, görece daha düşük (ortalama yüzde 75) seviyededir (Tablo 53).

Tablo 53:
“Siyaset kadınlara uygun bir iş değildir”
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)

Yaş Grupları	Katılmayan	Katılan	Toplam
25 yaş ve altı	83,87	16,13	100,00
26-35 arası	87,00	13,00	100,00
36-45 yaş arası	84,77	15,23	100,00
46-55 yaş arası	75,61	24,39	100,00
56 yaş ve üstü	76,47	23,53	100,00
Ortalama	84,40	15,60	100,00

“Siyaset kadınlara uygun bir iş değildir” ifadesine katılma oranına eğitim düzeyi açısından bakıldığında; açıkça eğitim düzeyi yükseldikçe, bu yargıya katılmayanların oranında belirgin bir artış olduğu görülmektedir ($r = -0,18$, $p < 0,0001$). Ortaokul ve altı eğitim düzeyindeki kadınların bu görüşe katılmama oranı yüzde 72 iken, bu oran üniversite mezunlarında yüzde 91’e çıkmaktadır (Tablo 54).

Tablo 54:
“Siyaset kadınlara uygun bir iş değildir”
(Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)

Eğitim düzeyi	Katılmayan	Katılan	Toplam
Ortaokul ve altı	72,13	27,87	100,00
Lise	85,11	14,89	100,00
Üniversite	90,82	9,18	100,00
Ortalama	84,40	15,60	100,00

Öğrenci ve çalışan kadınlar, çalışmayan kadınlara göre siyasetin kadınlara uygun bir iş olmadığı görüşünü daha az benimsemektedirler [$F = 3,81$, $df = 2,561$, $p < 0,05$]. Çalışmayan kadınların yüzde 79’u “siyaset kadınlara uygun bir iş değildir” görüşüne katılmazken çalışan kadınlarda bu oran yüzde 87’ye, öğrencilerde ise yüzde 91’e yükselmektedir (Tablo 55).

Tablo 55:
“Siyaset kadınlara uygun bir iş değildir”
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Çalışmayan	78,73	21,27	100,00
Öğrenci	90,67	9,33	100,00
Çalışan	87,31	12,69	100,00
Ortalama	84,40	15,60	100,00

Boşanmış kadınlarda oran biraz düşük olmakla birlikte, medeni durumun siyasetin kadınlara uygun bir iş olup olmadığına ilişkin tutum farklılaşmasında belirgin bir rolünün olmadığı görülmektedir [$F=2,12$, $df: 2,561$, $p>0,10$](Tablo 56).

Tablo 56:
“Siyaset kadınlara uygun bir iş değildir”
(Medeni duruma göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Evli	84,96	15,04	100,00
Bekar	85,23	14,77	100,00
Boşanmış	72,41	27,59	100,00
Ortalama	84,40	15,60	100,00

3.3.2.2. Farklı Siyasal Görüşü Olan Kadınlar Arasında Dayanışma

Kadınlar arasında da siyasal görüş farklılığı bulunmaktadır. Ancak kadın olma ortak paydasında birleşip bu farklılık gözardı edilebilir ve kadınlar arasında siyasal görüş farklılıklarına rağmen bir dayanışma ortaya çıkabilir mi? Bu konuda kadınların ne düşündüğünü öğrenebilmek için araştırmaya katılan kadınlara, “Kadın sorunları çoğunlukla ortak olduğu için siyasi görüş farklılığı kadınlar arasında dayanışmaya engel olmamalıdır” biçiminde bir yargıya ne düzeyde katıldıkları sorulmuştur. Cevaplar Tablo 57’de yer almaktadır. Bu tutum ifadesi “olumlu” karşılanmaktadır [$t(545)=21,31$, $p<0,0001$]. Bu olumlu bakış, gruplararası farkın anlamlı olmayacak düzeyde varyansın düşük olmasına yol açmaktadır.

Buna göre kadınların yüzde 80’i kadınların sorunlarının ortak olması nedeniyle bu sorunlarla mücadelede siyasal farklılıkların dayanışmaya engel oluşturmaması gerektiğini düşünmektedir. Bu sonuç, kadınların büyük çoğunluğunun, kadın sorunlarının siyasallaştırılmadan ele alınması gerektiğini düşündüğünü göstermektedir. Parti ve siyasal tercihe göre farklılıklar olmakla birlikte kadınların her bir kategoride dörtte üçünden fazlası bu konuda benzer bir tutuma sahiptir (Tablo 112 ve 113).

Tablo 57:
“Kadın sorunları çoğunlukla ortak olduğu için siyasi görüş farklılığı kadınlar arasında dayanışmaya engel olmamalıdır”

	Sayı	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	311	54,90
Çoğunlukla katılıyorum	141	24,90
Pek katılmıyorum	58	10,20
Hiç katılmıyorum	36	6,30
Cevap vermeyen	21	3,70
Toplam	567	100,00

Genç yaş gruplarında, orta ve üst yaş gruplarına göre, kadın sorunlarının siyasallaştırılmadan ele alınması gerektiğini düşünenlerin oranı görece daha yüksektir. 25 ve altı yaş grubunda kadın sorunlarının çoğunlukla ortak olduğu ve bu nedenle siyasi görüş farklılığının kadınlar arasındaki dayanışmaya engel olmaması gerektiğini düşünenlerin oranı yüzde 87 iken bu oran ilerleyen her yaş grubunda sistematik olarak azalmakta ve 56 ve üstü yaş grubunda yüzde 75'e düşmektedir. Ancak bu görüş istatistiksel olarak anlamlı değildir [$r = -0,05$, $p > 0,10$] (Tablo 58).

Tablo 58:
“Kadın sorunları çoğunlukla ortak olduğu için siyasi görüş farklılığı kadınlar arasında dayanışmaya engel olmamalıdır”
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılımı)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
25 yaş ve altı	13,01	86,99	100,00
26-35 arası	16,92	83,08	100,00
36-45 yaş arası	23,49	76,51	100,00
46-55 yaş arası	24,40	75,60	100,00
56 yaş ve üstü	25,00	75,00	100,00
Ortalama	17,22	82,78	100,00

Eğitim düzeyi yükseldikçe kadın sorunlarının siyasallaştırılarak algılanma oranının az da olsa arttığı görülmektedir. Ortaokul ve altı eğitim alan kadınların yüzde 84'ü kadın sorunlarının çoğunlukla ortak olduğu ve bu nedenle siyasi görüş farklılığının kadınlar arasındaki dayanışmaya engel olmaması gerektiğini düşünmesine karşın, bu oran üniversite mezunlarında yüzde 81'e düşmektedir ancak bu düşüş anlamlı bir ilişki olduğunu göstermemektedir [$r = 0,01$, $p > 0,10$] (Tablo 57).

Tablo 59:

**“Kadın sorunları çoğunlukla ortak olduğu için siyasi görüş farklılığı kadınlar arasında dayanışmaya engel olmamalıdır”
(Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)**

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Ortaokul ve altı	15,65	84,35	100,00
Lise	16,09	83,91	100,00
Üniversite	19,40	80,60	100,00
Ortalama	17,22	82,78	100,00

Öğrenciler çalışmayan kadınlara, çalışmayan kadınlar da çalışan kadınlara oranla kadın sorunlarını daha az siyasal nitelikli görmektedir. Ancak istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur [$F(2,543)=1,04$, $p>0,10$] (Tablo 60).

Tablo 60:

**“Kadın sorunları çoğunlukla ortak olduğu için siyasi görüş farklılığı kadınlar arasında dayanışmaya engel olmamalıdır”
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)**

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Çalışmayan	16,51	83,49	100,00
Öğrenci	10,81	89,19	100,00
Çalışan	19,62	80,38	100,00
Ortalama	17,22	82,78	100,00

Bekar kadınlar evli kadınlara, evli kadınlar da boşanmışlara oranla kadın sorunlarını daha az siyasal nitelikli görmektedir ancak anlamlı bir ilişki yoktur [$F(2,543)=0,63$, $p>0,10$] (Tablo 61).

Tablo 61:

**“Kadın sorunları çoğunlukla ortak olduğu için siyasi görüş farklılığı kadınlar arasında dayanışmaya engel olmamalıdır”
(Medeni duruma göre yüzde dağılım)**

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Evli	17,48	82,52	100,00
Bekar	15,98	84,02	100,00
Boşanmış	21,43	78,57	100,00
Ortalama	17,22	82,78	100,00

3.3.2.3. Kadınların Siyasette Daha Çok Yer Almalarının Sorunların Çözümüne Katkısı

Siyasetin erkek egemen bir yapı arz ettiği söylenir. Acaba siyasi alanda kadınların temsil oranının artması ve bu yolla kadınların yönetimde daha çok söz sahibi olmaları, ülke sorunlarının çözümüne olumlu bir katkı sağlar mı? Başka bir deyişle, kadınların yönetim

tarzının erkeklerinkinden farklı ve sorunların çözümünü kolaylaştırıcı nitelikte olup olmadığı konusunda kadınlar ne düşünmektedir? Bunu ortaya koyma amacıyla, “Kadınların daha çok söz sahibi olması halinde ülke sorunları daha kolay çözülecektir” biçimindeki yargıya görüşülen kadınların ne düzeyde katıldıkları sorulmuş ve cevaplar Tablo 62’de verilmiştir. Buna göre kadınların yüzde 60’ı, kadınların ülke yönetiminde daha çok söz sahibi olmalarının ülke sorunlarının çözümünü kolaylaştıracağını düşünmektedir. Bu, kadınların, erkeklerden farklı ve sorunları daha kolay çözücü nitelikte yönetebilecekleri algısının bulunduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu tutum önermesi “olumlu” karşılanmaktadır [$t(558)=7,02, p<0,0001$].

Tablo 62:

“Kadınların daha çok söz sahibi olması halinde ülke sorunları daha kolay çözülecektir”

	Sayı	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	142	25,00
Çoğunlukla katılıyorum	197	34,70
Pek katılmıyorum	172	30,30
Hiç katılmıyorum	48	8,50
Cevap vermeyen	8	1,40
Toplam	567	100,00

Kadınların yönetimde daha çok söz sahibi olmalarının ülke sorunlarını çözeceğine ilişkin kanaatlerde, yaş gruplarına göre sistematik bir farklılaşmanın olmadığı gözlenmektedir [$r=0,08, p>0,05$](Tablo 63).

Tablo 63:

**“Kadınların daha çok söz sahibi olması halinde ülke sorunları daha kolay çözülecektir”
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılımı)**

	Katılmayan	Katılan	Toplam
25 yaş ve altı	42,38	57,62	100,00
26-35 arası	38,00	62,00	100,00
36-45 yaş arası	41,33	58,67	100,00
46-55 yaş arası	24,39	75,61	100,00
56 yaş ve üstü	47,06	52,94	100,00
Ortalama	39,36	60,64	100,00

Kadınların yönetimde daha çok söz sahibi olmalarının ülke sorunlarını çözeceğine ilişkin kanaatlerde eğitim düzeyine göre sistematik bir farklılaşma olmadığı görülmektedir [$r=0,05, p >0,10$] (Tablo 64).

Tablo 64:
“Kadınların daha çok söz sahibi olması halinde ülke sorunları daha kolay çözülecektir”
(Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Ortaokul ve altı	40,83	59,17	100,00
Lise	37,18	62,82	100,00
Üniversite	40,98	59,02	100,00
Ortalama	39,36	60,64	100,00

Öğrenciler, kadınların yönetimde daha çok söz sahibi olmalarının ülke sorunlarını çözeceğine, diğer kadınlara göre daha az inanmaktadır [$F(2,956)=3,12, p<0,05$] (Tablo 65).

Tablo 65:
“Kadınların daha çok söz sahibi olması halinde ülke sorunları daha kolay çözülecektir”
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Çalışmayan	37,61	62,39	100,00
Öğrenci	45,95	54,05	100,00
Çalışan	38,95	61,05	100,00
Ortalama	39,36	60,64	100,00

Evli veya bekar olma, kadınların yönetimde daha çok söz sahibi olmalarının ülke sorunlarını çözeceğine ilişkin kanaatlerde bir farklılaşma meydana getirmemektedir [$F(2,956)=0,33, p>0,10$] (Tablo 66).

Tablo 66:
“Kadınların daha çok söz sahibi olması halinde ülke sorunları daha kolay çözülecektir”
(Medeni duruma göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Evli	39,22	60,78	100,00
Bekar	38,73	61,27	100,00
Boşanmış	44,83	55,17	100,00
Ortalama	39,36	60,64	100,00

3.3.3. Aile Sorumluluğu-Siyaset İlişkisine Yönelik Tutumlar

3.3.3.1. Ev Sorumluluğu ve Kadınların Kamusal Alanda Çalışması

Kadın sorunlarında önemli tartışma konularından birisi, kadınların kamusal alanda çalışmalarının aile düzeni bakımından nasıl bir konuma sahip olması gerektiğidir. Ev, özel alan olarak kadının sorumluluğunda düşünüldüğü için, kamusal alanda çalışması aile

düzenini ve kadınların ev içi sorumluluklarını etkilemeyecek biçimde ayarlanması biçiminde bir yargı bulunmaktadır. Bu yargının kadınlar arasında ne düzeyde kabul gördüğünü ölçmek amacıyla “Kadının dışarıda çalışması, evini ihmal etmeyecek biçimde olmalıdır” ifadesine ne düzeyde katıldıkları sorulmuş ve bu cevaplar analiz edilmiştir. Kadınların yarısı bu yargıya kesinlikle katılmadığını belirtirken, yüzde 26’sı da çoğunlukla katıldığını ifade etmiştir. Bu, kadınların özel alan sorumluluğunu büyük oranda benimsediklerini göstermektedir (Tablo 67). Dolayısıyla bu tutum önermesi “olumlu” karşılanmaktadır [$t(562)=16,60$, $p<0,0001$].

Parti tercihi açısından bakıldığında, DSP ve CHP’li kadınların; siyasi kimlik tercihinde de feminist ve laik kadınların diğerlerine göre daha düşük oranda bu tutumu benimsedikleri görülmektedir. Ancak bütün kategorilerde bu tutumun benimsenme oranı yüzde 64’ün altına düşmemektedir (Tablo 112 ve 113).

Tablo 67:
“Kadının dışarıda çalışması evini ihmal etmeyecek biçimde olmalıdır”

	Sayı	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	285	50,30
Çoğunlukla katılıyorum	146	25,70
Pek katılmıyorum	84	14,80
Hiç katılmıyorum	48	8,50
Cevap vermeyen	4	0,70
Toplam	567	100,00

Kadının ev dışında çalışmasının ev sorumluluklarını aksatmayacak biçimde ayarlanması gerektiği görüşüne her yaştaki kadınların büyük oranı katılmaktadır [$r=0,02$, $p>0,10$]. Genç ve orta yaş gruplarındaki kadınlar, kadının ev dışında çalışmasının ev sorumluluklarını aksatmasına yol açmayacak biçimde olması gerektiği düşüncesini yaşlılara oranla daha az benimsemektedirler. Genç kadınlarda bu oran yüzde 77 iken 56 ve üstü yaş grubunda yüzde 88’e çıkmaktadır (Tablo 68).

Tablo 68:
“Kadının dışarıda çalışması evini ihmal etmeyecek biçimde olmalıdır”
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)

Yaş grupları	Katılmayan	Katılan	Toplam
25 yaş ve altı	23,23	76,77	100,00
26-35 arası	23,88	76,12	100,00
36-45 yaş arası	26,00	74,00	100,00
46-55 yaş arası	17,50	82,50	100,00
56 yaş ve üstü	11,76	88,24	100,00
Ortalama	23,45	76,55	100,00

Eğitim düzeyi yükseldikçe, kadının kamusal alanda çalışmasının ev sorumluluğunu aksatmama şartına bağlanmasına katılma oranı düşmektedir [$r=-0,24$, $p<0,0001$]. Ortaokul ve daha alt eğitim düzeyinde olanların yüzde 84’ü kadının ev dışında çalışmasının evini ihmal etmeyecek biçimde olması gerektiği yargısına katılırken, bu oran lise mezunlarında yüzde 81’e, üniversite mezunlarında ise yüzde 67’ye düşmektedir (Tablo 69). Bu veriler kadınların eğitim düzeyinin yükselmesinin sadece kamusal alanda çalışma yeteneklerini ve imkanların artırmakla kalmayıp, bu konuda tutum değişikliğine yol açtığını göstermektedir.

Tablo 69:
“Kadının dışarıda çalışması evini ihmal etmeyecek biçimde olmalıdır”
(Eğitim durumuna göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Ortaokul ve altı	15,83	84,17	100,00
Lise	19,07	80,93	100,00
Üniversite	32,85	67,15	100,00
Ortalama	23,45	76,55	100,00

Herhangi bir kamusal işte çalışan kadınların, kadının çalışması ve ev sorumluluğu ilişkisine bakışı, kamusal bir işte çalışmayan kadınlara göre farklılaşma göstermektedir. [$F(2,560)=5,55$, $p<0,05$]. Çalışmayan kadınların yüzde 79’u “kadının çalışması evini ihmal etmeyecek biçimde olmalıdır” yargısına katılırken bu oran bir kamusal işte çalışan kadınlarda yüzde 72’ye düşmektedir. Öğrencilerde bu oranın çalışmayan kadınlardan daha yüksek olması dikkat çekicidir (Tablo 70).

Tablo 70:
“Kadının dışarıda çalışması evini ihmal etmeyecek biçimde olmalıdır”
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Çalışmayan	20,81	79,19	100,00
Öğrenci	16,00	84,00	100,00
Çalışan	27,72	72,28	100,00
Ortalama	23,45	76,55	100,00

Medeni durum açısından bakıldığında, kadının ev dışında çalışmasının evini ihmal etmeyecek biçimde olması gerektiğini düşünenler arasında, aile sorumluluğu taşıyanların (boşanmış yüzde 83 veya evli yüzde 79) henüz evlenmemiş olanlara göre (yüzde 71) daha yüksek oranda olduğu gözlenmektedir. Ancak bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir [$F(2,560)=2,07, p>0,10$] (Tablo 71).

Tablo 71:
“Kadının dışarıda çalışması evini ihmal etmeyecek biçimde olmalıdır”
(Medeni duruma göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Evli	21,23	78,77	100,00
Bekar	28,98	71,02	100,00
Boşanmış	17,24	82,76	100,00
Ortalama	23,45	76,55	100,00

3.3.3.2. Aile Sorumluluğunun Kadınların Kendilerini Geliştirmelerine Engel Oluşturması

Aile, kadın merkezli olarak kurulduğu için kadın ve aile birlikte düşünülmektedir. Aile içi sorumluluk dağılımında kadınlar daha fazla sorumluluk almaktadır. Aile sorumluluklarının kadınların sadece kamusal işlerinde değil, kendilerini geliştirmelerinde de engelleyici bir faktör olduğu söylenmektedir. Kadınların bu konudaki tutumlarını öğrenmek için “Aile sorumluluğu kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır” biçimindeki ifadeye ne düzeyde katıldıkları sorulmuştur. Görüşülen kadınların yüzde 54’ü bu görüşe katıldığını, yüzde 45’i de katılmadığını belirtmektedir (Tablo 72). Kadınların yarıdan fazlası, aile sorumluluğunun kadınların kendilerini geliştirmelerine engel oluşturduğunu düşünmektedir [$t(558)=0,97, p>0,10$]. Bu tutumun farklı siyasal kimliklerdeki kadınlara göre ciddi biçimde farklılaşmadığı gözlenmektedir (Tablo 112).

Tablo 72:
“Aile sorumluluğu kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır”

	Sayı	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	124	21,90
Çoğunlukla katılıyorum	181	31,90
Pek katılmıyorum	129	22,80
Hiç katılmıyorum	125	22,00
Cevap vermeyen	8	1,40
Ortalama	567	100,00

Kadınların aile sorumluluğunun, kadınların kendilerini geliştirmelerine engel oluşturduğunu düşünmelerinde yaş çok belirleyici bir farklılaşma göstermemektedir [$r=0,04$, $p>0,10$] (Tablo 73).

Tablo 73:
“Aile sorumluluğu kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır”
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılımı)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
25 yaş ve altı	45,39	54,61	100,00
26-35 arası	47,00	53,00	100,00
36-45 yaş arası	44,97	55,03	100,00
46-55 yaş arası	39,02	60,98	100,00
56 yaş ve üstü	47,06	52,94	100,00
Ortalama	45,44	54,56	100,00

Ortaokul ve altı eğitim düzeyindeki kadınların görece daha fazla orandaki kısmı, lise ve üniversite mezunlarına göre aile sorumluluğunun kadınların kendilerini geliştirmelerine engel oluşturduğunu düşünmektedir. Ancak farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir [$r=-0,06$, $p>0,10$] (Tablo 74).

Tablo 74:
“Aile sorumluluğu kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır”
(Eğitim durumuna göre yüzde dağılımı)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Ortaokul ve altı	40,34	59,66	100,00
Lise	47,86	52,14	100,00
Üniversite	45,63	54,37	100,00
Ortalama	45,44	54,56	100,00

Çok belirgin olmamakla birlikte, çalışmayan kadınların görece daha fazla bir kısmı, öğrenci ve çalışanlara göre aile sorumluluğunun kadınların kendilerini geliştirmelerine engel oluşturduğunu düşünmektedir. İstatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma yoktur [$F(2,556)=0,55$, $p>0,10$] (Tablo 75).

Tablo 75:
“Aile sorumluluğu kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır”
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

Çalışma Durumu	Katılmayan	Katılan	Toplam
Çalışmayan	43,58	56,42	100,00
Öğrenci	50,00	50,00	100,00
Çalışan	45,69	54,31	100,00
Ortalama	45,44	54,56	100,00

Kadının evli yahut bekar olması, aile sorumluluğunun kendini geliştirmesine engel oluşturup oluşturmadığı konusundaki kanaatinde farklılaşmaya yol açmamaktadır [$F(2,556)=0,20$ $p>010$] (Tablo 76).

Tablo 76:
“Aile sorumluluğu kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır”
(Medeni duruma göre yüzde dağılım)

Medeni Durum	Katılmayan	Katılan	Toplam
Evli	45,81	54,19	100,00
Bekar	44,19	55,81	100,00
Boşanmış	48,28	51,72	100,00
Ortalama	45,44	54,56	100,00

3.3.4. Siyasal Partilerin Kadın Politikalarına Yönelik Tutumlar

3.3.4.1. Kadın Sorunlarına Yaklaşımında Siyasal Partiler Arasındaki Farklılık

Değişik siyasi partilerin kadınlara yaklaşımında herhangi bir farklılığın olup olmadığı önemli bir tartışma konusudur. Bütün siyasal partilerin genel olarak kadınları oy deposu olarak gördükleri, onlara bu anlayışla yaklaştıkları yaygın bir kanaattir. Kadınların, siyasi partilerin kadın sorunlarına yaklaşımlarında bir farklılık görüp görmediklerini ölçmek amacıyla “Kadın sorunlarına yaklaşımında partiler arasında pek bir farklılık yoktur” yargısına ne düzeyde katıldıkları sorulmuştur. Kadınların yarıdan fazlası (yüzde 54) partilerin kadınlara yaklaşımında bir farklılık görmediğini belirtmektedir. Bu tutum ifadesi kadınlar tarafından “olumlu” karşılanmaktadır [$t(555)=3,14$, $p <0,01$] (Tablo 77).

Tablo 77:
“Kadın sorunlarına yaklaşımda partiler arasında pek bir farklılık yoktur”

	Sayı	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	138	24,30
Çoğunlukla katılıyorum	168	29,60
Pek katılmıyorum	161	28,40
Hiç katılmıyorum	88	15,50
Cevap vermeyen	12	2,10
Toplam	567	100,00

Siyasal partilerin kadın sorunlarına yaklaşımlarında bir farklılık olmadığı düşüncesi ile yaş grupları arasında, istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte kısmi bir farklılaşmanın olduğu gözlenmektedir [$r=0,08$, $p >0,05$]. Orta ve üst yaş gruplarının bu yargıya katılma oranlarının, gençlere oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. 25 ve altı yaş grubundaki kadınların bu yargıya katılma oranlarının ortalamasının 8 puan altında, buna karşılık 56 ve üstü yaş gruplarının ise 21 puan üstünde olması dikkat çekicidir (Tablo 78).

Tablo 78:
“Kadın sorunlarına yaklaşımda partiler arasında pek bir farklılık yoktur”
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
25 yaş ve altı	53,02	46,98	100,00
26-35 arası	41,62	58,38	100,00
36-45 yaş arası	43,71	56,29	100,00
46-55 yaş arası	43,90	56,10	100,00
56 yaş ve üstü	23,53	76,47	100,00
Ortalama	44,86	55,14	100,00

Eğitim düzeyinin kadınların, partilerin kadın sorunlarına yaklaşımda bir farklılık olup olmadığına ilişkin tutumlarında pek farklılaştırıcı bir etkisinin olmadığı görülmektedir [$r=0,03$, $p >0,10$] (Tablo 87).

Tablo 79:
“Kadın sorunlarına yaklaşımda partiler arasında pek bir farklılık yoktur”
(Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Ortaokul ve altı	42,15	57,85	100,00
Lise	48,92	51,08	100,00
Üniversite	41,87	58,13	100,00
Ortalama	44,86	55,14	100,00

Çalışan kadınların, çalışmayan ve öğrencilere oranla daha büyük bir kısmı, siyasi partilerin kadın sorunlarına yaklaşımlarında farklılık olmadığını düşünmektedir [$F(2,553)=3,37$,

$p<0,05$]. Öğrencilerin ortalamasının yaklaşık 13 puan üstünde, partilerin kadın sorunlarına yaklaşımlarında farklılık olmadığı görüşüne katılmamaları dikkat çekicidir (Tablo 80).

Tablo 80:
“Kadın sorunlarına yaklaşımda partiler arasında pek bir farklılık yoktur”
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Çalışmayan	45,45	54,55	100,00
Öğrenci	58,33	41,67	100,00
Çalışan	40,68	59,32	100,00
Ortalama	44,86	55,14	100,00

Evlilerin görece daha yüksek oranı (yüzde 60), bekarlara göre siyasi partilerin kadın sorunlarına yaklaşımında pek bir farklılık olmadığını düşünmektedir [$F(2,553)=3,65$, $p<0,05$] (Tablo 81).

Tablo 81:
“Kadın sorunlarına yaklaşımda partiler arasında pek bir farklılık yoktur”
(Medeni duruma göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Evli	40,45	59,55	100,00
Bekar	54,12	45,88	100,00
Boşanmış	44,83	55,17	100,00
Ortalama	44,86	55,14	100,00

3.3.4.2. Sağ Partilerin Kadın Haklarına Yaklaşımı

Kadınların, sağ ve sol partilerin kadın haklarına ilişkin tutumlarında bir farklılık olup olmadığı konusunda ne düşündüklerini öğrenmek için, birisi sağ diğeri de sol partilerin kadın haklarını daha iyi koruduklarını iddia eden iki ifade sunulmuş ve bu ifadelere ne düzeyde katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir. Bu tutum ifadesi genel olarak “olumsuz” karşılanmaktadır [$t(547)=-6,12$ $p<0,0001$]. Buna göre kadınların yaklaşık üçte biri sağ partilerin kadın haklarını daha çok koruduğunu düşünmektedir (Tablo 82).

Tablo 82:
“Sağ partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır”

	Sayı	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	89	15,70
Çoğunlukla katılıyorum	99	17,50
Pek katılmıyorum	210	37,00
Hiç katılmıyorum	150	26,50
Cevap vermeyen	19	3,40
Toplam	567	100,00

Sağ partilerin kadın haklarını daha çok korudukları görüşüne en az (yüzde 15) feminist ve DSP'li (yüzde 11.5), en çok da ülkücü (yüzde 60.7) ve MHP (yüzde 56) ve FP'li (Yüzde 66) kadınlar katılmaktadır (Tablo 112 ve 113). Sağ partilerin kadın haklarını daha çok koruyup korumadıklarına ilişkin tutumun yaşa göre kısmi bir farklılaşma olmakla birlikte, bu farklılaşmanın bir düzenlilik göstermediği anlaşılmaktadır [$r=0.01$, $p>0,10$]. 25 ve altı yaş grubunda sağ partilerin kadın haklarını daha çok koruduğuna inananların oranı yüzde 36 iken, bu oran 26-35 yaş grubunda yüzde 30, 36-45 yaş grubunda yüzde 37, 46-55 yaşa grubunda yüzde 33, 56 ve üstü yaş grubunda ise yüzde 47 olmaktadır (Tablo 83).

Tablo 83:
“Sağ partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır”
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)

Yaş grupları	Katılmayan	Katılan	Toplam
25 yaş ve altı	63,82	36,18	100,00
26-35 arası	70,47	29,53	100,00
36-45 yaş arası	62,59	37,41	100,00
46-55 yaş arası	66,67	33,33	100,00
56 yaş ve üstü	52,94	47,06	100,00
Ortalama	65,69	34,31	100,00

Eğitim düzeyi yükseldikçe, sağ partilerin kadın haklarını daha çok koruduğu yönündeki kanaat zayıflamaktadır [$r=-0.21$, $p<0,0001$]. İlkokul ve altı eğitim düzeyinde olan kadınların yüzde 48'i sağ partilerin kadın haklarını daha çok koruduğunu düşünürken, bu oran lise mezunlarında yüzde 37'ye, üniversite mezunlarında ise yüzde 23'e düşmektedir (Tablo 84).

Tablo 84:
“Sağ partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır”
(Eğitim durumuna göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Ortaokul ve altı	51,69	48,31	100,00
Lise	63,32	36,68	100,00
Üniversite	76,62	23,38	100,00
Ortalama	65,69	34,31	100,00

Kadınların, sağ partilerin kadın haklarını daha iyi koruyup korumadığı konusundaki tutumu, çalışma durumuna göre de farklılaşmaktadır [$F(2,545)=7,60$. $p<0,0001$]. Çalışmayan kadınların yüzde 42'si sağ partilerin kadın haklarını daha çok koruduğunu düşünürken, bu oran öğrencilerde yüzde 37'ye, çalışanlarda yüzde 28'e düşmektedir (Tablo 85).

Tablo 85:
“Sağ partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır”
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Çalışmayan	58,22	41,78	100,00
Öğrenci	63,01	36,99	100,00
Çalışan	72,52	27,48	100,00
Ortalama	65,69	34,31	100,00

Medeni durum açısından bakıldığında, sağ partilerin kadın haklarını daha çok koruduğu görüşünün evliler arasında, bekar ve boşanmışlara kıyasla, istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte, daha az kabul gördüğü anlaşılmaktadır [$F(2,545)=0,41$, $p>0,10$] (Tablo 86).

Tablo 86:
“Sağ partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır”
(Medeni duruma göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Evli	67,72	32,28	100,00
Bekar	62,21	37,79	100,00
Boşanmış	62,07	37,93	100,00
Ortalama	65,69	34,31	100,00

3.3.4.4. Sol Partilerin Kadın Haklarına Yaklaşımı

Kadınlar arasında, sol partilerin kadın haklarını daha çok korudukları görüşü ortalama olarak sağ partilere göre daha düşük orandadır (yüzde 28). Kadınların yüzde 68'i sol partilerin kadın haklarını daha çok koruduğu görüşüne katılmamaktadır (Tablo 87).

Yani bu tutum ifadesine kadınların yaklaşımı “olumsuz”dur [$t(539)=-10,52$, $p<0,0001$]. Ancak bu genel oranlar, görüşülen kadınların içerisinde kendilerini sol partilere yakın bulanların oranıyla yakından ilgili olduğu için, buradaki analizlerde genel orandan ziyade her bir demografik kategori içindeki orana bakmak daha anlamlıdır. Sol partilerin kadın haklarını daha çok korudukları görüşüne en az (yüzde 10) İslamcı ve FP’li (yüzde 9), en çok da feminist (yüzde 41) ve CHP’li (yüzde 65) kadınlar katılmaktadır (Tablo 112 ve 113).

Tablo 87:
“Sol partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır”

	Sayı	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	53	9,30
Çoğunlukla katılıyorum	104	18,30
Pek katılmıyorum	211	37,20
Hiç katılmıyorum	172	30,30
Cevap vermeyen	27	4,80
Toplam	567	100,00

Bu tutum ifadesine katılımında yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemektedir [$r=0,02$, $p>0,10$] (Tablo 88).

Tablo 88:
“Sol partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır”
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılımı)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
25 yaş ve altı	68,46	31,54	100,00
26-35 arası	71,96	28,04	100,00
36-45 yaş arası	73,10	26,90	100,00
46-55 yaş arası	62,50	37,50	100,00
56 yaş ve üstü	82,35	17,65	100,00
Ortalama	70,93	29,07	100,00

Eğitim düzeyi [$r=-0,05$, $p>0,10$], çalışma durumu [$F(2,537)=1,10$, $p>0,10$] ve medeni durumun, [$F(2,537)=1,00$, $p>0,10$] sol partilerin kadın haklarını ne düzeyde koruduğuna ilişkin kadınlar arasındaki tutumda pek farklılaştırıcı bir rol oynamadığı görülmektedir (Tablo 89, 90 ve 91).

Tablo 89:
“Sol partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır”
(Eğitim durumuna göre yüzde dağılımı)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Ortaokul ve altı	69,75	30,25	100,00
Lise	69,06	30,94	100,00
Üniversite	73,74	26,26	100,00
Ortalama	70,93	29,07	100,00

Tablo 90:
“Sol partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır”
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılımı)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Çalışmayan	71,90	28,10	100,00
Öğrenci	71,62	28,38	100,00
Çalışan	69,92	30,08	100,00
Ortalama	70,93	29,07	100,00

Tablo 91:
“Sol partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır”
(Medeni duruma göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Evli	72,46	27,54	100,00
Bekar	69,28	30,72	100,00
Boşanmış	62,07	37,93	100,00
Ortalama	70,93	29,07	100,00

3.3.4.5. Kadınlara Yönelik Olumlu Ayrımcı Politikalar

Kadınların siyasal alanda daha çok varolmaları, parti listelerinde seçilebilir yerlerden aday gösterilmelerine bağlıdır. Bunu sağlamak için bir çok ülkede partilerin kadın kotaları bulunmaktadır. Kadınların bu konudaki görüşleri “milletvekili seçimlerinde tüm partiler ilk sıralardan daha çok aday göstermelidir” biçiminde bir ifadeye kadınların ne düzeyde katıldığı sorulmuş ve cevaplar Tablo 92’de verilmiştir. Buna göre kadınların yaklaşık yüzde 60’ı bütün partilerin seçilebilir yerlerde ve ilk sıralarda daha çok milletvekili adayı göstermesi gerektiğini düşünmektedir. Bu tutum ifadesi kadınlar arasında “olumlu” karşılanmaktadır [$t(559)=8.64$, $p<0,0001$]. Yüzde 39’u ise bu görüşe pek sıcak bakmamaktadır.

Kimlik tercihi göre kadınların bu konuya ilişkin tutumlarındaki farklılaşmaya bakıldığında, muhafazakar ve dindar kadınların en düşük oranda (yüzde 50), feministlerin ise en yüksek oranda (yüzde 68) bu tutumu benimsedikleri görülmektedir. Benzer ve paralel bir farklılaşma parti tercihi de göze çarpmaktadır. FP’li kadınlar en düşük (yüzde 41) DSP’li kadınlar da en yüksek (yüzde 82) oranda bu görüşe katılmaktadırlar (Tablo 112 ve 113).

Tablo 92:
“Milletvekili seçimlerinde tüm partiler ilk sıralardan daha çok kadın aday göstermelidir”

	Sayı	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	183	32,30
Çoğunlukla katılıyorum	156	27,50
Pek katılmıyorum	177	31,20
Hiç katılmıyorum	44	7,80
Cevap vermeyen	7	1,20
Toplam	567	100,00

Kadınların bütün partilerin ilk sıralarından milletvekili adayı gösterilmesiyle ilgili olumlu kanaatlerin yaş grupları ile paralel bir şekilde arttığı görülmektedir [$r=0,13$, $p<0,01$]. Bu bağlamda, 25 ve altı yaş gruplarındaki kadınların yaklaşık yüzde 54'ü, 26-35 arası yaş grubundakilerin yüzde 60'ı, 36-45 arası yaş grubundakilerin yüzde 65'i, 46-55 yaş arası grubundakilerin yüzde 70'i ve 56 ve üstü yaşlardakilerin ise yüzde 69'u milletvekili seçimlerinde bütün partilerin ilk sıralardan daha çok kadın aday göstermeleri gerektiğini düşünmektedir (Tablo 93).

Tablo 93:
“Milletvekili seçimlerinde tüm partiler ilk sıralardan daha çok kadın aday göstermelidir”
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
25 yaş ve altı	46,36	53,64	100,00
26-35 arası	40,00	60,00	100,00
36-45 yaş arası	35,29	64,71	100,00
46-55 yaş arası	30,00	70,00	100,00
56 yaş ve üstü	31,25	68,75	100,00
Ortalama	39,46	60,54	100,00

Kadınlara milletvekili seçimlerinde ilk sıralardan daha çok yer verilmesi gerektiğine ilişkin kanaat, eğitim düzeyi [$r=0,00$ $p>0,10$]ve çalışıp çalışmama [$F(2,557)=2,10$, $p>0,10$] bakımından çok fazla bir farklılaşma göstermemektedir (yüzde 60-62). Ancak öğrencilerin yarıdan fazlasının (yüzde 53) bu görüşe katılmaması dikkat çekicidir (Tablo 94 ve 95).

Tablo 94:
“Milletvekili seçimlerinde tüm partiler ilk sıralardan daha çok kadın aday göstermelidir”
(Eğitim durumuna göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Ortaokul ve altı	39,83	60,17	100,00
Lise	37,87	62,13	100,00
Üniversite	41,06	58,94	100,00
Ortalama	39,46	60,54	100,00

Tablo 95:
“Milletvekili seçimlerinde tüm partiler ilk sıralardan daha çok kadın aday göstermelidir”
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Çalışmayan	35,62	64,38	100,00
Öğrenci	53,42	46,58	100,00
Çalışan	38,81	61,19	100,00
Ortalama	39,46	60,54	100,00

Medeni duruma göre partilerin milletvekili seçimlerinde, tüm partilerin kadınlara ilk sıralardan daha çok yer ayırmaları gerektiğine ilişkin yargı, evli kadınlar tarafından bekar ve boşanmışlara göre daha fazla kabul görmektedir [$F(2,557)=3,86, p<010$] (Tablo 96).

Tablo 96:
“Milletvekili seçimlerinde tüm partiler ilk sıralardan daha çok kadın aday göstermelidir”
(Medeni duruma göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Evli	34,36	65,64	100,00
Bekar	48,85	51,15	100,00
Boşanmış	46,43	53,57	100,00
Ortalama	39,46	60,54	100,00

3.3.5. Din ve Siyaset İlişisine Yönelik Tutumlar

3.3.5.1. Başörtülü Milletvekiline Bakış

Din ve siyaset ilişkisinde sembol kavramların başında başörtüsü gelmektedir. Bazıları başörtüsünün siyasal bir simge olarak kullanıldığını, bazıları ise bunun siyasal bir amaç taşımadan sadece dini pratiklerin bir sonucu olduğunu ifade etmektedir. Ancak tarafların ne tür bir anlam verdiğine bakmaksızın başörtüsünün tutum belirlemede belirleyici bir rolünün olduğu yadsınamaz. 18 Nisan 1999’da yapılan milletvekili seçimlerinde FP listelerinden Meclise giren ancak meclis kürsüsünden yemin etmesine izin verilmeyen, sonra da Amerikan vatandaşlığına geçtiği için milletvekilliği düşürülen Merve Kavakçı nedeniyle, başörtülü milletvekilliği toplum gündeminde önemli bir tartışma gündemi oluşturmuştur.

Kadınların, başörtülü milletvekilliğine bakış tarzının belirlenmesi amacıyla “Başörtülü kadın milletvekili adayları laiklik için büyük bir tehdit oluşturmaktadır” biçiminde tartışmalarda bir tarafın görüşlerini özetleyen bir ifade sunulmuş, ve kadınların bu yargıya katılıp katılmadıklarını belirtmeleri istenmiştir. Kadınların yüzde 32’si bu görüşe katıldığını, yüzde 67’si de katılmadığını ifade etmektedir (Tablo 97). Bu tutum ifadesine kadınların yaklaşımı “olumsuz”dur [$t(558)=7,73, p<0,0001$]. Bu sonuç, kadınların büyük çoğunluğunun başörtülü kadın milletvekillerini laiklik için bir tehdit olarak algılamadığını göstermektedir.

Siyasal parti ve kimlik tercihi açısından bakıldığında, kadınlar arasında önemli farklılaşmalar görülmektedir. Feministlerin yüzde 48'i başörtülü milletvekillerini laiklik için bir tehdit olarak görürken, dindar ve İslamcılarda bu oran yüzde 12'lere düşmektedir. Benzer şekilde CHP'li kadınların yüzde 68'i, FP ve MHP'li kadınların da yaklaşık yüzde 14'ü başörtülü kadınların laiklik için bir tehdit oluşturduğunu düşünmektedir (Tablo 112 ve 113).

Tablo 97:
“Başörtülü kadın milletvekili adayları laiklik için büyük bir tehdit oluşturmaktadır”

	Sayı	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	127	22,40
Çoğunlukla katılıyorum	55	9,70
Pek katılmıyorum	128	22,60
Hiç katılmıyorum	249	43,90
Cevap vermeyen	8	1,40
Toplam	567	100,00

Başörtülü milletvekili adaylarının laiklik için bir tehdit oluşturup oluşturmadığına ilişkin olarak kadınların kanaatlerinde yaş grupları itibariyle anlamlı farklılaşma görülmektedir [$r=0,16$, $p<0,0001$]. 25 ve altı yaş grubundakilerde bu görüşe katılmayanların oranı yüzde 73'tür. Bu oran yaş grubu ilerledikçe düşmektedir, yani başörtülü milletvekili adaylarının laikliği tehdit edici nitelik taşıdığını düşünen kadınların oranı artmaktadır. 56 ve üstü yaş grubunda bu oran yarıya yaklaşmaktadır (yüzde 50). Gençler daha özgürlükçü tutuma sahip olmakta ve başörtülü milletvekili adaylarının laiklik için büyük oranda bir tehdit oluşturmadığını düşünmektedirler (Tablo 98).

Tablo 98:
“Başörtülü kadın milletvekili adayları laiklik için büyük bir tehdit oluşturmaktadır”
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
25 yaş ve altı	72,55	27,45	100,00
26-35 arası	71,14	28,86	100,00
36-45 yaş arası	61,74	38,26	100,00
46-55 yaş arası	57,50	42,50	100,00
56 yaş ve üstü	50,00	50,00	100,00
Ortalama	67,44	32,56	100,00

Lise mezunu kadınlar, ortaokul ve altı eğitilmişler ile üniversite mezunlarına göre başörtülü milletvekili adaylarının laiklik için bir tehdit oluşturduğuna görece daha çok inanmakla birlikte, eğitim düzeyi ile bu tutum arasında sistematik bir ilişkiden bahsetmek pek mümkün görülmemektedir [$r=0,01$, $p>0,01$] (Tablo 99).

Tablo 99:

**“Başörtülü kadın milletvekili adayları laiklik için büyük bir tehdit oluşturmaktadır”
(Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)**

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Ortaokul ve altı	68,91	31,09	100,00
Lise	65,81	34,19	100,00
Üniversite	68,45	31,55	100,00
Ortalama	67,44	32,56	100,00

Arada çok büyük farklılıklar olmamakla birlikte [$F(2,556)=1,36$, $p>0,10$] çalışan kadınlar ile öğrenciler, çalışmayan kadınlara göre, başörtülü milletvekili adaylarının laikliği tehdit ettiği yargısına daha az katılmaktadırlar (Tablo 100).

Tablo 100:

**“Başörtülü kadın milletvekili adayları laiklik için büyük bir tehdit oluşturmaktadır”
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)**

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Çalışmayan	65,14	34,86	100,00
Öğrenci	69,33	30,67	100,00
Çalışan	68,80	31,20	100,00
Ortalama	67,44	32,56	100,00

Kadınların medeni durumlarına göre, başörtülü milletvekili ve laiklik ilişkisine nasıl baktıkları ele alındığında, evli veya boşanmış kadınlar, bekarlara oranla başörtüsünün laikliği tehdit edebileceğini düşünmektedirler (Tablo 101). Burada, evli ve boşanmışların daha ileri yaşlarda olduğu göz önüne alındığında, aslında kanaat farklılaşmasının medeni durumdan ziyade yaştan kaynaklanabileceği söylenebilir. Üstelik bu farklılaşma istatistiksel olarak anlamlı sayılabilecek bir farklılaşma da değildir [$F(2,556)=2,08$, $p>0,10$].

Tablo 101:

**“Başörtülü kadın milletvekili adayları laiklik için büyük bir tehdit oluşturmaktadır”
(Medeni duruma göre yüzde dağılım)**

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Evli	65,92	34,08	100,00
Bekar	71,43	28,57	100,00
Boşanmış	62,07	37,93	100,00
Ortalama	67,44	32,56	100,00

3.3.5.2. Dindar Siyasal Kadroların İşbaşına Gelmesi ve Kadın Özgürlükleri

Din ve siyaset ilişkisinde gündeme gelen bir diğer konu siyasi kadroların dindarlaşmasının mevcut kadın haklarını gerileteceği ve Cumhuriyet döneminde kadınların kamusal alandaki kazanımlarını kaybedecekleri korkusudur. Din ve laikliğin kadın eksenli yorumlarında bu konu özellikle işlenmektedir. Acaba kadınlar bu konuda ne düşünmektedir? Bu amaçla araştırmada kadınlardan, “Dindar siyasi kadroların işbaşına gelmesi, kadın özgürlüklerini kısıtlayacaktır” biçimindeki bir ifadeye ne düzeyde katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir. Buna göre kadınların yüzde 50’si böyle bir kaygı taşımadığını, yüzde 48’i ise böyle bir kaygı taşıdığını ifade etmektedir (Tablo 102). Bu tutum ifadesi hem olumlu hem de olumsuz yönüyle baskın olarak paylaşılmamaktadır [$t(554)=0,33$, $p>0,10$].

Tablo 102:
“Dindar siyasi kadroların işbaşına gelmesi, kadın özgürlüklerini kısıtlayacaktır”

	Sayı	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	176	31,00
Çoğunlukla katılıyorum	97	17,10
Pek katılmıyorum	120	21,20
Hiç katılmıyorum	162	28,60
Cevap vermeyen	12	2,10
Toplam	567	100,00

Siyasal ve kimlik tercihi açısından bakıldığında, farklı kadın gruplarına göre bu tutumun önemli düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Örneğin feministlerin yüzde 64’ü, DSP ve CHP’li kadınların da yüzde 67’si, dindar kadroların işbaşına gelmesinin kadın özgürlüklerini kısıtlayacağını düşünürken, bu oran dindar ve İslamcı kadınlar arasında yüzde 17, FP’liler arasında da yüzde 12 düzeyindedir (Tablo 112 ve 113).

Yaş grupları yükseldikçe dindar siyasi kadroların işbaşına gelmesi halinde kadın özgürlüklerinin kısıtlanacağına olan inanç da artmaktadır [$r=0,08$, $p<0,10$]. 25 ve altı yaş grubunda dindarların işbaşına gelmesinin kadın özgürlüklerini kısıtlayacağına inananların oranı yüzde 47 iken, yaş grupları ilerledikçe (25-35 yaş grubunu istisna tutarsak) bu oran sürekli artarak yüzde 63’e varmaktadır (Tablo 103).

Tablo 103:
“Dindar siyasi kadroların işbaşına gelmesi, kadın özgürlüklerini kısıtlayacaktır”
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
25 yaş ve altı	53,29	46,71	100,00
26-35 arası	55,05	44,95	100,00
36-45 yaş arası	46,26	53,74	100,00
46-55 yaş arası	39,02	60,98	100,00
56 yaş ve üstü	37,06	62,94	100,00
Ortalama	50,81	49,19	100,00

İstatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmamakla birlikte [$r=0,05$, $p<0,10$], eğitim düzeyi yükseldikçe, dindar kadroların iş başına gelmesinin kadın özgürlüklerini kısıtlayacağına olan inanç görece artmaktadır. Ortaokul ve altı eğitim düzeyinde bu oran yüzde 46 iken, lise ve üniversite mezunlarında yüzde 50'ye yükselmektedir (Tablo 104).

Tablo 104:
“Dindar siyasi kadroların işbaşına gelmesi, kadın özgürlüklerini kısıtlayacaktır”
(Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Ortaokul ve alt	54,17	45,83	100,00
Lise	50,21	49,79	100,00
Üniversite	49,50	50,50	100,00
Ortalama	50,81	49,19	100,00

Çalışan kadınların, öğrenci ve çalışmayanlara göre, dindar siyasi kadroların işbaşına gelmesinin kadın özgürlüklerini sınırlayacağına inanma oranı daha yüksektir [$F(2,552)=3,21$, $p<0,05$]. Öğrencilerin yüzde 41'i, çalışmayan kadınların yüzde 46'sı ve çalışanların yüzde 55'i dindar siyasi kadroların işbaşına gelmesi halinde kadın özgürlüklerinin kısıtlanacağını düşünmektedir (Tablo 105).

Tablo 105:
“Dindar siyasi kadroların işbaşına gelmesi, kadın özgürlüklerini kısıtlayacaktır”
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Çalışmayan	54,38	45,62	100,00
Öğrenci	59,46	40,54	100,00
Çalışan	45,45	54,55	100,00
Ortalama	50,81	49,19	100,00

Dindar siyasi kadroların işbaşına gelmesinin kadın özgürlüklerini kısıtlayıp kısıtlayacağı medeni duruma göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır [$F(2,552)=0,21$, $p>0,10$]. (Tablo 106).

Tablo 106:
“Dindar siyasi kadroların işbaşına gelmesi, kadın özgürlüklerini kısıtlayacaktır”
(Medeni duruma göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Evli	51,84	48,16	100,00
Bekar	49,71	50,29	100,00
Boşanmış	44,83	55,17	100,00
Ortalama	50,81	49,19	100,00

3.3.5.3. Dini İnançların Kadınların Kendilerini Geliştirmeleri Üzerindeki Etkisi

Genel olarak bir ülkenin geri kalmışlığının nedenlerine yönelik açıklamalar içerisinde dini inanç ve tutumların rolünün olduğu söylenir. Ülkemizde de bu tartışmalar yapılmaktadır. Özellikle kadınların davranışlarına ilişkin kısıtlamaların din ile ilişkisi çok sık gündeme gelmektedir. Kadınlar, dini inançların kendilerini geliştirmelerine engel olup olmadığı konusunda ne düşünmektedir? Bu konuyu aydınlatmak amacıyla “Dini inançlar kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır” biçimindeki yargıya ne düzeyde katıldıkları sorulmuş ve cevaplar Tablo 107’de verilmiştir. Buna göre kadınların yüzde 26’sı bu yargıya katılmakta, yüzde 70’i ise katılmamaktadır. Kadınların bu tutum ifadesine yaklaşımları “olumsuz”dur [$t(564)=10,78, p<0,0001$].

Bu yargıya katılma oranının parti ve kimlik tercihi göre farklılaştığı görülmektedir. Laiklerin yüzde 37’si, CHP’lilerin de yüzde 55’i dini inançların kadınların kendilerini geliştirmelerine engel oluşturduğunu düşünürken, bu oran dindarlar arasında yüzde 11, FP’liler arasında da yüzde 15 düzeyindedir (Tablo 112 ve 113).

Tablo 107:
“Dini inançlar kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır”

	Sayı	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	99	17,50
Çoğunlukla katılıyorum	49	8,60
Pek katılmıyorum	139	24,50
Hiç katılmıyorum	260	45,90
Cevap vermeyen	20	3,50
Toplam	567	100,00

Dini inançların kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olduğu görüşü ile yaş arasında sistematik bir ilişki gözlenmemektedir [$r=0,03, p>0,10$] (Tablo 108).

Tablo 108:
“Dini inançlar kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır”
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
25 yaş ve altı	71,81	28,19	100,00
26-35 arası	75,00	25,00	100,00
36-45 yaş arası	72,60	27,40	100,00
46-55 yaş arası	66,67	33,33	100,00
56 yaş ve üstü	76,47	23,53	100,00
Ortalama	72,94	27,06	100,00

Dini inançların kadınların kendilerini geliştirmelerine engel oluşturduğu görüşünü benimseme ile eğitim düzeyi arasında sistematik bir ilişki gözlenmemektedir [$r=-0,01$, $p>0,10$] (Tablo 109).

Tablo 109:
“Dini inançlar kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır”
(Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Ortaokul ve altı	74,14	25,86	100,00
Lise	71,18	28,82	100,00
Üniversite	74,26	25,74	100,00
Ortalama	72,94	27,06	100,00

Bir kamusal işte çalışıp çalışmama [$F(2,544)=2,16$ $p>0,10$] veya medeni duruma göre [$F(2,544)=0,62$ $p>0,10$] bu tutum ifadesine katılma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır (Tablo 110 ve 111).

Tablo 110:
“Dini inançlar kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır”
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Çalışmayan	74,18	25,82	100,00
Öğrenci	78,08	21,92	100,00
Çalışan	70,50	29,50	100,00
Ortalama	72,94	27,06	100,00

Tablo 111:
“Dini inançlar kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır”
(Medeni duruma göre yüzde dağılım)

	Katılmayan	Katılan	Toplam
Evli	75,71	24,29	100,00
Bekar	67,86	32,14	100,00
Boşanmış	68,97	31,03	100,00
Ortalama	72,94	27,06	100,00

Tablo 112:
Kadın ve siyaset ilişkisine ilişkin tutumlar ve kimlikler arasındaki ilişkiler
(Tutum ifadelerine katılanların yüzde dağılımı)

	Feminist	Muhafazakar	Dindar	Laik	Ülkücü	Milliyetçi	İslamcı	ortalama
Siyaset kadınlara uygun bir iş değildir	14,9	18,1	19,3	11,6	17,2	17,3	24,5	16,0
Kadının dışarıda çalışması, evini ihmal etmeyecek biçimde olmalıdır	63,6	87,2	86,1	70,2	93,3	79,4	83,2	78,1
Sağ partiler, kadınların haklarını daha çok korumaktadırlar	15,2	32,2	50,0	26,4	60,7	38,8	51,1	36,6
Sol partiler, kadınların haklarını daha çok korumaktadırlar	40,9	23,9	12,7	39,7	22,2	29,5	9,6	29,8
İnsanlığın sorunları ortaktır, bu nedenle kadın sorunları ve erkek sorunları ayırımı doğru değildir	73,8	65,8	67,0	68,9	62,1	64,3	68,1	67,7
Milletvekili seçimlerinde bütün partiler, ilk sıralardan daha çok kadın aday göstermelidir	68,2	59,8	49,6	64,9	60,0	62,8	53,8	60,9
Başörtülü kadın milletvekili adayları laiklik için büyük bir tehdit oluşturmaktadır	48,5	15,5	12,2	48,8	13,3	35,7	12,6	31,8
Kadınların sorunları çoğunlukla ortak olduğu için siyasi görüş farklılığı kadınlar arasında dayanışmaya engel olmamalıdır	78,5	85,8	85,7	82,3	93,3	82,5	83,9	81,8
Dindar kadroların işbaşına gelmesi, kadınların özgürlüklerini kısıtlayacaktır	63,6	32,2	16,7	69,7	33,3	52,2	17,0	47,9
Kadın ve erkek eşitliğinin tam olarak sağlanması mümkün değildir	44,8	62,1	57,5	46,9	55,2	50,4	55,4	49,5
Dini inançlar kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır	34,3	14,0	11,4	36,8	21,4	29,5	16,1	27,0
Aile sorumluluğu kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır	60,6	60,0	48,7	55,2	53,3	53,0	51,1	55,0
Kadın sorunlarına yaklaşımda partiler arasında pek bir farklılık yoktur	59,1	63,2	49,1	54,1	57,1	56,9	49,5	53,8
Kadınların daha çok söz sahibi olması halinde ülke sorunları daha kolay çözülecektir	66,7	57,8	56,1	65,4	75,0	59,8	53,2	60,9

Tablo 113:

**Kadın ve siyaset ilişkisine ilişkin tutumlar ve parti tercihi ilişkisi
(Tutum ifadelerine katılan partililerin yüzde dağılımı)**

	Partililerin tutum ifadesine katılma oranı (%)						
	ANAP	DSP	FP	CHP	MH	DYP	Ortalama P
Siyaset kadınlara uygun bir iş değildir	27,1	14,5	15,5	9,4	28,8	5,9	16,0
Kadının dışarıda çalışması, evini ihmal etmeyecek biçimde olmalıdır	89,6	71,0	83,0	65,0	90,9	85,3	78,1
Sağ partiler, kadınların haklarını daha çok korumaktadırlar	35,4	11,5	66,3	21,9	56,1	45,2	36,6
Sol partiler, kadınların haklarını daha çok korumaktadırlar	46,8	50,0	9,0	64,5	28,1	22,6	29,8
İnsanlığın sorunları ortaktır, bu nedenle kadın sorunları ve erkek sorunları ayırımı doğru değildir	63,0	78,9	66,7	76,7	66,2	64,5	67,7
Milletvekili seçimlerinde bütün partiler, ilk sıralardan daha çok kadın aday göstermelidir	62,5	82,0	40,7	71,0	53,0	70,6	60,9
Başörtülü kadın milletvekili adayları laiklik için büyük bir tehdit oluşturmaktadır	43,8	62,3	14,8	67,7	13,6	23,5	31,8
Kadınların sorunları çoğunlukla ortak olduğu için siyasi görüş farklılığı kadınlar arasında dayanışmaya engel olmamalıdır	73,9	75,4	86,1	84,4	87,7	81,8	81,8
Dindar kadroların işbaşına gelmesi, kadınların özgürlüklerini kısıtlayacaktır	57,4	86,9	12,2	87,5	32,3	55,9	47,9
Kadın ve erkek eşitliğinin tam olarak sağlanması mümkün değildir	40,4	49,2	43,6	37,9	43,1	40,6	49,5
Dini inançlar kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır	30,4	25,9	15,0	54,8	23,4	36,4	27,0
Aile sorumluluğu kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır	66,7	65,6	55,6	43,8	56,7	41,2	55,0
Kadın sorunlarına yaklaşımda partiler arasında pek bir farklılık yoktur	54,2	50,0	43,4	34,4	56,1	53,1	53,8
Kadınların daha çok söz sahibi olması halinde ülke sorunları daha kolay çözülecektir	54,2	71,0	55,4	75,0	60,6	73,5	60,9

3.4. Siyasal Katılım, Siyasal Kimlik ve Parti Tercihi

Bu kısımda, araştırmada kadınların ne sıklıkta siyasete katıldıkları, hangi partileri kendilerine yakın ve uzak buldukları ve bunların gerekçeleri, hangi kimlikleri ne düzeyde benimsediklerine ilişkin soruların analizleri yer almaktadır.

3.4.1. Siyasal Katılım

3.4.1.1. Kadınların Siyasete Katılım Düzeyi

Araştırmada kadınlara “Hangi sıklıkta siyasi faaliyette bulunuyorsunuz?” biçiminde kapalı uçlu bir soru sorulmuştur. Sorunun amacı, kadınların siyasete ilgi ve katılımları ile siyasal tutum, değer ve parti tercihleri arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemektir. Araştırmada görüşülen kadınların büyük çoğunluğu (yüzde 80) sadece seçim dönemlerinde oy kullandığını, bunun dışında siyasetle çok fazla ilgilenmediğini belirtmektedir. Sürekli siyasetin içinde bulunan, bir partiye üye olan ve seçim dönemlerinde siyasi faaliyetlere katılanların oranı toplam yüzde 16 civarındadır (Tablo 114).

Tablo 114:
Kadınların siyasal faaliyetlere katılma düzeyi

	Sayı	Yüzde
Sadece seçimlerde oy kullanan	453	79,9
Sürekli siyasetin içinde olduğunu söyleyen	45	7,9
Bir siyasi partiye üye olan	22	3,9
Seçim dönemlerinde seçim çalışmalarına katılan	21	3,7
Cevap vermeyen	26	4,6
Toplam	567	100,0

3.4.1.2. Kadınların Siyasal Katılım Amacı

Araştırmada kadınlara “Siyasal faaliyetlere katılma amacınız nedir?” biçiminde açık uçlu bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya kadınların yarısından fazlası cevap vermemiştir. Verilen cevaplar altı başlık altında toplanmıştır. Siyasal faaliyetlere katılmanın birinci gerekçesi vatandaşlık görevini yapmaktır. Bunu toplum için yararlı işler yapmak, parti için çalışmak, ülke yönetiminde söz sahibi olmak izlemektedir. Siyasal faaliyetlere katılanların sadece yüzde 3’ünde, faaliyetlere katılmanın kadınların durumunu iyileştirici bir amaç taşıdığı görülmektedir (Tablo 115).

Tablo 115:
Kadınların siyasal faaliyetlere katılma amacı

Siyasal faaliyetlere katılma amacı	Sayı	Yüzde
Vatandaşlık görevini yapmak	74	13,10
İyi bir toplum için katkıda bulunmak, toplum için yararlı olmak	48	8,50
Partisinin başarılı olmasını sağlamak	39	6,90
Ülke yönetiminde söz sahibi olmak	22	3,90
Kadınlar için bir şeyler yapmak	17	3,00
Merak ve eğlence	11	1,90
Cevap vermeyen	356	62,80
Toplam	567	100,00

Siyasete katılım düzeyi ile katılım amacı arasında bir ilişkinin olduğu gözlenmektedir. Sadece oy kullananların yaklaşık yarısı vatandaşlık görevini yapmak için siyasete katılmaktadır. Siyasete aktif katılanların yaklaşık üçte birinin amacı ülkeye yararlı işler yapmak, üçte biri de partisinin başarılı olmasına katkıda bulunmak için siyasi faaliyetlere katıldığını belirtmektedir.

Siyasete aktif katılanlar arasında merak ve eğlencenin de önemli bir yer tuttuğu gözlenmektedir. Siyasete aktif katılanların yaklaşık yüzde 10'u bu işi merak ve eğlence amaçlı olarak yaptığını ifade etmektedir. Siyasete aktif katılma veya sadece oy kullanma ile kadınların durumunu iyileştirmek amacıyla siyasi faaliyetlere katılım arasında görece bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Siyasete sadece oy kullanarak katılanların en önemli gerekçesi vatandaşlık görevini yerine getirmek iken, siyasete aktif katılanların toplum için yararlı bir şeyler yapmak ve partisinin başarılı olmasını sağlamak gibi hedefleri öne çıkmaktadır (Tablo 116).

Tablo 116:
Kadınların siyasal faaliyetlere katılma amacı
(Siyasal katılım düzeyine göre yüzde dağılımı)

Siyasal faaliyetlere katılma amacı	Siyasete katılım düzeyi		
	Sadece oy kullanan	Siyasete aktif katılan	Ortalama
Merak ve eğlence	2,90	9,50	5,20
<i>Toplum için yararlı olmak</i>	17,50	32,40	22,70
Vatandaşlık görevini yapmak	48,20	10,80	35,10
Ülke yönetiminde söz sahibi olmak	11,70	8,10	10,40
Kadınlar için bir şeyler yapmak	8,00	8,10	8,10
Partisinin başarılı olmasını sağlamak	11,70	31,10	18,50
Toplam	100,00	100,00	100,00

Bütün kimlik mensuplarına göre siyasi faaliyetlere katılımında en temel gerekçe vatandaşlık görevini yapmaktır. Bu gerekçe milliyetçi, laik ve muhafazakarlarda yüzde 40'ın üzerindedir. Partisinin başarısına katkıda bulunmak ve kadınlar için bir şeyler yapmak

amacıyla katılımda en yüksek oranın İslamcı ve dindar kimliklere mensup kadınlar ait olması dikkat çekicidir (Tablo 117).

Tablo 117:
Kadınların siyasal faaliyetlere katılma amacı
(Kimliklere göre yüzde dağılım)

Siyasal faaliyetlere katılma amacı	Feminist	Muhafazakar	Dindar	Laik	Ülkücü	Milliyetçi	İslamcı	Ortalama
Mcrak ve eğlence	17,5	6,4	0,0	4,0	15,4	1,0	9,3	5,2
Toplum için yararlı olmak	26,1	17,0	28,3	20,8	23,1	19,6	20,8	22,7
Vatandaşlık görevini yapmak	30,4	42,6	28,3	42,6	30,7	42,3	16,3	35,1
Ülke yönetiminde söz sahibi olmak	0,0	14,9	6,5	7,9	7,7	11,3	14,0	10,4
Kadınlar için bir şeyler yapmak	4,3	6,4	10,8	5,9	7,7	7,2	16,3	8,1
Partisinin başarılı olmasını sağlamak	21,7	12,7	26,1	18,8	15,4	18,6	23,3	18,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

3.4.2. Siyasal Kimlikler

3.4.2.1. Kadınların Kendilerine Yakın Bulduğu Kimlikler

Araştırmada kadınların kendilerini hangi kimliklerle tanımladıkları, hangi kimlikleri kendileri için uygun gördüklerini ortaya kaymak ve bağımsız kimlik değişkeni elde etmek amacıyla bir kimlik sorusu sorulmuştur. Feminist, muhafazakar, dindar, laik, ülkücü, milliyetçi ve İslamcı kimliklerden en yakın bulunan iki tanesini önem sırasına göre işaretlemeleri istenmiştir. En yakın bulunan kimlik sıralamasında sıralama laik, dindar, muhafazakar, milliyetçi, İslamcı, feminist ve ülkücü biçimindedir. Görüşülen kadınların yaklaşık yüzde 42'sinin en yakın kimlik olarak laikliği görmesi dikkate değer bir bulgudur.

Tablo 118:
Kadınlara kendilerine en yakın buldukları ilk kimlik

En yakın ilk kimlik	Sayı	Yüzde
Laik	237	41,8
Dindar	85	15,0
Muhafazakar	77	13,6
Milliyetçi	52	9,2
İslamcı	42	7,4
Feminist	29	5,1
Ülkücü	14	2,5
Cevapsız	31	5,5
Toplam	567	100,0

En yakın ikinci kimlik sıralamasında ilk sırayı ise milliyetçi (yüzde 36) almaktadır. Bunu, laik, İslamcı, muhafazakar, feminist, dindar ve ülkücü izlemektedir. İkinci kimlik olarak milliyetçiliğin benimsenme düzeyinin yüksekliği dikkat çekicidir (Tablo 119).

Tablo 119:
Kadınlara kendilerine en yakın buldukları ikinci kimlik

En yakın ikinci kimlik	Sayı	Yüzde
Milliyetçi	204	36,0
Laik	65	11,5
İslamcı	53	9,3
Muhafazakar	40	7,1
Feminist	38	6,7
Dindar	30	5,3
Ülkücü	16	2,8
Cevap vermeyen	121	21,4
Toplam	567	100,0

3.4.2.2. Benimsenen Kimlikler Arası İlişkiler

Hangi kimlikler birbirine yakın, hangileri birbirinden uzaktır? Bunu görmek için her bir kimliği benimseyenlerin benimsedikleri ikinci kimlik dağılımına bakmak gerekmektedir (Tablo 120). Feminist kimliği ilk kimlik olarak benimseyenlerin yarısından fazlası (yüzde 56) ikinci olarak laik kimliğini benimsemektedir. Bunu milliyetçi, muhafazakar ve dindar kimlikleri izlemektedir. Muhafazakarların ikinci kimlik dağılımında ilk sırayı milliyetçi almaktadır. Bunu dindar laik ve İslamcı izlemektedir. Dindarlar ise ikinci kimlik olarak sırasıyla İslamcı, milliyetçi, laik ve muhafazakar kimlikleri benimsemektedirler. Laiklerin ikinci kimlik dağılımında ilk sırayı yaklaşık yüzde 67 oranıyla milliyetçi almaktadır. Bu, laik ve milliyetçi kimliklerin kadınlar arasında yaygın kabul gördüğünü göstermektedir.

Ülkücülerin ikinci kimlik sıralamasında yaklaşık yüzde 40 oranıyla milliyetçi ilk sırada bulunmaktadır. Feminist, dindar ve muhafazakar kimlikler de birbirine yakın oranlarda ülkücüler tarafından ikinci kimlik olarak benimsenmektedir. Milliyetçilerin de ikinci kimliği laiktir. Diğer kimlikler yüzde 6 ile 13 arasında değişen oranlarda benimsenmektedir. İslamcılar arasında ikinci kimlik sıralamasında yüzde 31 ile ilk sırayı milliyetçi almaktadır. Bunu muhafazakar (yüzde 22), feminist, dindar ve laik izlemektedir. İlk kimliğini İslamcı olanların yaklaşık yüzde 20'sinin ikinci kimlik olarak feminist olması dikkat çekicidir [$\chi^2 = 324.16$, $df:49$, $p < 0.0001$] (Tablo 120).

Tablo 120:

Kadınların kendilerine yakın buldukları ilk ve ikinci kimlik arasındaki ilişkiler								
En Yakın İlk Kimlik	Kendisine en yakın bulunan ikinci kimlik							
	Feminist	Muhafazaka	Dindar	Laik	Ülkücü	Milliyetçi	İslamcı	Toplam
	r							
Feminist	-	16,00	8,00	56,00	0,00	20,00	0,00	100,00
Muhafazakar	5,88	-	20,59	20,59	1,47	35,29	11,76	100,00
Dindar	1,32	11,84	-	14,47	1,32	31,58	35,53	100,00
Laik	10,50	6,50	0,50	-	3,00	66,50	5,50	100,00
Ülkücü	15,38	15,38	15,38	7,69	-	38,46	7,69	100,00
Milliyetçi	6,25	8,33	10,42	45,83	16,67	-	12,50	100,00
İslamcı	19,44	22,22	16,67	5,56	0,00	30,56	-	100,00
Ortalama	8,12	8,55	6,41	13,68	3,42	43,59	11,32	100,00

3.4.3. Parti tercihi

3.4.3.1. Kadınların Kendilerine Yakın Bulduğu Partiler

Örneklemdaki kadınların kendilerine yakın buldukları partilerin dağılımı Tablo 129'da verilmektedir. Türkiye geneli kadınların parti tercihlerine ilişkin normlar bilinmediği için analizlerde parti tercihine göre ağırlıklandırma yapılmamıştır. Bu nedenle, yorumlarda her bir kategorinin kendi içindeki dağılımları üzerinde durulmaktadır.

Tablo 121:
Örneklemin kendisine yakın bulduğu partiler

	Sayı	Yüzde
ANAP	48	8,5
DSP	65	11,5
FP	80	14,1
CHP	32	5,6
MHP	67	11,8
DYP	40	7,1
ÖDP	8	1,4
HADEP	14	2,5
BBP	12	2,1
Hiçbiri	86	15,2
Diğer	7	1,2
Cevap vermeyen	108	19,0
Toplam	567	100

Siyasal parti tercihi ile kimlik benimseme arasında bir ilişki olduğu gözlenmektedir [$\chi^2 = 261.47$, df:70, $p < 0.0001$]. Benimsenen ilk kimliklere bu konuda bir fikir elde edilebilir. Feministler DSP ve CHP'yi; muhafazakarlar FP ve MHP'yi; dindarlar FP, BBP ve MHP'yi; laikler DSP, MHP, ANAP ve CHP'yi; ülkücüler yaklaşık yüzde 67 gibi yüksek bir oranla MHP'yi; milliyetçiler MHP, ANAP ve DSP'yi; İslamcılar da FP ve BBP'yi diğer partilere göre kendilerine daha yakın görmektedirler (Tablo 122).

Tablo 122:
Parti tercih ve kimlikler arasındaki ilişkiler

	Feminist	Muhafazakar	Dindar	Laik	Ülkücü	Milliyetçi	İslamcı	Ortalama
ANAP	3,0	9,4	4,3	11,3	3,3	12,1	5,3	8,5
DSP	20,9	6,0	3,5	17,5	0,0	10,5	2,1	10,9
FP	6,0	23,1	37,4	5,0	3,3	8,6	38,8	14,8
CHP	10,5	2,6	1,7	9,3	3,3	1,6	0,0	5,6
MHP	9,0	12,0	6,1	10,3	66,8	15,7	11,6	11,8
DYP	6,0	5,1	7,0	6,0	3,3	8,2	5,3	6,0
ÖDP	3,0	0,0	0,9	1,7	0,0	0,8	2,1	1,4
HADEP	7,5	0,0	0,0	4,0	3,3	2,7	0,0	2,5
BBP	1,5	6,8	16,5	1,5	6,7	6,6	13,7	6,2
Hiçbiri	17,9	17,9	13,9	13,9	6,7	12,9	12,6	15,2
Diğer	1,5	0,9	0,9	1,0	0,0	1,2	1,1	1,2
Cevap vermeyen	13,4	16,2	7,8	18,5	3,3	19,1	7,4	15,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

3.4.3.2. Kadınların Partileri Kendilerine Yakın Bulma Nedenleri

Bütün partilerde ideolojisini beğenme parti tercihinde ilk sırada yer almaktadır. İdeolojisinin beğenilmesi nedeniyle en yüksek oranda tercih edilen parti de CHP'dir. Lideri beğenildiği için kadınların kendine en yakın buldukları parti DYP'dir. FP ve MHP'nin liderin beğenilmesi nedeniyle tercih edilme oranı oldukça düşüktür. Ülke sorunlarını çözeceği için tercih edilme oranı en yüksek olan parti FP'dir. Arkadaş ve aile çevresi nedeniyle desteklenmede DSP, FP ve CHP düşük düzeylerde kalmaktadır. Kadınlara öncelik tanıdığı için desteklenmede ilk sırada DYP bulunmaktadır. Bunu ANAP ve CHP izlemektedir (Tablo 123).

Tablo 123:
Parti tercih nedeni
(Partilere göre yüzde dağılımı)

Tercih nedeni	ANAP	DSP	FP	CHP	MHP	DYP	Ortalama
İdeolojisini beğendiği için destekleyen	40,0	51,7	46,3	65,6	35,9	18,8	48,2
Liderini beğendiği için destekleyen	17,8	17,2	2,5	3,1	1,6	18,8	8,1
Sadece bu partinin ülke sorunlarını çözebileceğine inandığı için destekleyen	13,3	22,4	40,0	12,5	29,7	25,0	24,0
Arkadaş ve aile çevresi nedeniyle destekleyen	15,6	5,2	5,0	6,3	23,4	15,6	11,2
Kadınlara daha çok öncelik tanıdığı için destekleyen	13,3	3,5	6,3	12,5	9,4	21,9	8,6
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

3.4.3.3. Kadınların Kendilerine En Uzak Bulduğu Partiler

Belirli bir partiye kendini yakın bulanların kendilerini en uzak bulduğu partiler anlamlı biçimde farklılaşmaktadır [$\chi^2 = 424.31$, $df:130$, $p < 0.0001$]. Görüşülen kadınların kendilerine en uzak bulduğu parti sıralamasında yüzde 31 oranıyla FP ilk sırada yer almaktadır. Bunu HADEP, CHP, MHP ve DSP izlemektedir (Tablo 124).

Tablo 124:
Örneklemin kendine en uzak bulunduğu partiler

	Sayı	Yüzde
FP	175	30,9
HADEP	95	16,8
CHP	70	12,3
MHP	40	7,1
DSP	33	5,8
Hepsi	32	5,7
Sol partiler	29	5,1
ANAP	19	3,4
DiĞER	12	2,1
ÖDP	9	1,6
DYP	5	0,9
BBP	2	0,4
Cevap vermeyen	46	8,1
Toplam	567	100,0

ANAP, DSP, CHP ve HADEP'liler ile kendisini hiçbir partiye yakın görmeyenlerin kendilerine en uzak buldukları parti FP'dir. FP, DYP ve MHP'lilerin ise kendilerine en uzak buldukları parti HADEP'tir.

Tablo 125:
Partili kadınların kendilerine uzak bulunduğu partiler

	Uzak parti												
	ANAP	DSP	FP	CHP	MHP	DYP	ÖDP	HADEP	BBP	DiĞER	Sol partiler	Hepsi	Toplam
ANAP	-	-	44,4	13,3	2,2	4,4	-	26,7	-	6,7	2,2	0,0	100,0
DSP	3,3	-	67,2	1,6	8,2	-	-	16,4	1,6	1,6	-	0,0	100,0
FP	7,5	13,8	-	27,5	10,0	-	1,3	12,5	-	5,0	20,0	2,5	100,0
CHP	6,5	-	67,7	-	19,4	3,2	-	3,2	0,0	-	-	0,0	100,0
MHP	4,8	12,7	17,5	20,6	-	-	3,2	31,8	-	1,6	4,8	1,6	100,0
DYP	10,3	6,9	20,7	17,2	3,5	-	3,5	27,6	-	3,5	6,9	-	100,0
ÖDP	-	-	25,0	-	50,0	-	-	25,0	-	-	-	-	100,0
HADEP	-	-	71,4	-	21,4	-	-	7,1	-	-	-	-	100,0
BBP	-	17,7	2,9	32,4	-	8,8	23,5	-	2,9	11,8	-	-	100,0
Hiçbiri	1,3	6,4	34,6	10,3	7,7	-	-	9,0	-	1,3	1,3	28,2	100,0
Diğer	-	-	28,6	-	-	14,3	-	42,9	-	-	-	14,3	100,0
Ortalama:	3,8	7,1	31,3	14,7	7,6	0,9	1,6	18,2	0,2	2,7	6,0	5,8	100,0

ANAP en çok DYP'liler tarafından; CHP en çok FP, MHP, DYP ve ANAP'lılar tarafından; DSP de FP, MHP ve DYP'liler tarafından uzak parti olarak görülmektedir. Hiç bir partiyi kendisine yakın bulmayanlar da FP'yi kendilerine en uzak parti olarak görmektedirler.

Yakın parti gibi, yakın kimlik ile uzak parti arasındaki ilişkiler de dikkat çekicidir. [$\chi^2 = 312.72$, $df:91$, $p < 0.0001$]. Feminist, milliyetçi ve laikler kendilerine en uzak partiler olarak FP ve HADEP'i; muhafazakar ve dindarlar CHP ve HADEP'i; ülkücüler HADEP ve CHP'yi; İslamcılar ise CHP ve DSP'yi görmektedirler. FP laik, feminist ve milliyetçiler tarafından, DSP İslamcı, dindar ve ülkücüler tarafından; CHP İslamcı dindar ve muhafazakarlar tarafından en uzak parti olarak görülmektedir. DYP (yüzde 0,9) ve ANAP'ın (yüzde 3,4) uzak görülme oranı oldukça düşüktür (Tablo 126).

Tablo 126:
Yakın kimliklere göre kendine en uzak bulunan partiler (%)

Kadınların kendilerine uzak buldukları parti	Feminist	Muhafazakar	Dindar	Laik	Ülkücü	Milliyetçi	İslamcı	Ortalama
ANAP	3,0	2,6	5,2	2,7	3,4	3,1	4,2	3,4
DSP	4,5	3,4	12,2	2,0	10,0	3,5	20,0	5,8
FP	40,3	16,2	6,1	50,3	13,3	32,4	8,4	30,9
CHP	6,0	20,5	22,5	5,6	20,0	11,3	26,3	12,3
MHP	9,0	5,1	9,6	7,9	-	3,1	6,3	7,1
DYP	3,0	0,9	-	1,0	3,3	1,2	-	0,9
ÖDP	-	3,4	1,7	1,0	3,3	2,3	2,1	1,6
HADEP	14,7	17,1	18,3	14,2	36,7	21,1	15,8	16,8
BBP	-	-	0,9	0,3	-	0,8	-	0,4
HİÇBİRİ	1,5	-	0,9	-	-	-	-	0,2
DİĞER	1,5	3,4	1,7	2,3	-	3,1	1,1	2,1
Sol partiler	3,0	10,3	11,3	1,0	3,3	3,5	6,3	5,1
Hepsi	9,0	10,3	3,5	3,0	-	3,1	6,3	5,5
Cevap vermeyen	4,5	6,8	6,1	8,7	6,7	11,5	3,2	7,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

3.4.3.4. Kadınların Siyasal Partileri Kendilerine Uzak Bulma Nedenleri

Kadınların partileri niçin kendilerine uzak bulduklarını belirlemek amacıyla açık uçlu bir soru sorulmuştur. Verilen cevaplar 13 başlık altında toplanmıştır (Tablo 127). Partilerin uzak bulunma nedenleri arasında en önde, ilgili partinin görüşlerinin benimsenmemesi gelmektedir. Burada hangi tür görüşlerin benimsenmediği belirtilmediği için, bu gerekçe her parti için farklılık göstermekte ve genel bir kategori olarak biraz kapalı kalmaktadır. Ancak en uzak bulunan parti olan FP için din ve siyaset ilişkilerindeki tutumunun uzaklık nedeni olarak öne çıktığı görülmektedir. Burada dini istismar ettiği için, dini siyasete alet

ettiği için, gerici olduğu için, laikliğe aykırı tutumlar takındığı için... gibi gerekçeler ileri sürülmektedir. DSP CHP ve her ikisini içerecek biçimde sol partiler de inançlara karşı olumsuz tutumları nedeniyle kadınlar tarafından uzak bulunmaktadır. HADEP, bölücü olduğu gerekçesiyle uzak bulunmaktadır.

Bu bulgular, kadınların uzak parti imajlarında dinin ve bölücülüğün önemli ve belirleyici etkisinin olduğunu göstermektedir.

Tablo 127:
Kadınların siyasal partileri kendilerine uzak bulma nedenleri

Uzak bulunma nedeni	ANAP	DSP	FP	CHP	MHP	DYP	Ortalama
Görüşlerime, düşüncelerime aykırı olduğu için	27,8	56,7	33,5	68,3	41,0	25,0	41,7
Dini istismar ettiği için	5,6	0,0	21,3	1,7	2,6	-	5,5
Liderinden dolayı	16,7	3,3	2,4	-	0,0	50,0	2,1
Gerçekçi olmadığı, ülke sorunlarını çözemeyeceği için	5,6	3,3	1,8	6,7	0,0	25,0	3,6
İnsan haklarına ve özgürlüklere saygılı olmaması	0,0	6,7	0,6	5,0	2,6	0,0	2,3
İnançlara ve inançlı-kcsimc karşı olumsuz tutumu nedeniyle	11,1	16,7	1,2	8,3	7,7	0,0	4,7
Kadın hakları konusundaki olumsuz tutumu nedeniyle	11,1	3,3	0,6	-	0,0	0,0	0,8
Bölücü olduğu için	0,0	0,0	1,8	-	0,0	0,0	12,5
Fanatik, hoşgörüsüz, kavgacı olduğu için	5,6	10,0	0,6	8,3	33,3	0,0	6,1
Dini i siyasete alet etmesi	0,0	0,0	19,9	-	2,6	0,0	7,0
Gerici/yobaz olduğu için	0,0	0,0	10,0	-	0,0	0,0	3,4
Laikliğe aykırı tutumları nedeniyle	0,0	0,0	5,5	-	0,0	0,0	1,9
Güven vermediği, söz ve eylem farklılığı olduğu için	16,7	0,0	0,7	1,7	10,3	0,0	4,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

3.4.4. Kadınların Siyasal Bilgi Kaynakları

3.4.4.1. Kadınların Siyasal Konularda Görüşlerine En Çok İtibar Ettikleri Kişiler

Kadınlara, siyasal konularda kanaatlerinin oluşumunda en çok kimlerin görüşlerine itibar ettiklerini öğrenmek amacıyla kapalı uçlu bir soru sorulmuştur. Cevap şıklarında eş, arkadaş çevresi, anne-baba gibi aile büyükleri, beğenilen yazar ve düşünürler şıkları bulunmaktadır. Kadınların yaklaşık yüzde 28'i "diğer" şikkını işaretleyerek kendi görüşlerine itibar ettiğini belirtmiştir. Buna göre siyasi kanaatlerin oluşumunda kamuoyu

oluşturucu yazar ve düşünürlerin önemli katkısının olduğu görülmektedir. Bunu eş ve aile büyükleri izlemektedir [$\chi^2 = 80,29$, $df: 50$, $p < 0.0001$]. (Tablo 128).

Tablo 128:

Kadınlar siyasal kanaatlerini oluştururken en çok kimlerin görüşlerine itibar ediyor?

Görüşlerine en çok itibar edilenler	Sayı	Yüzde
Beğendiği yazar ve düşünürlerin	195	34,4
En çok kendi düşüncelerine itibar ettiğini belirten	158	27,9
Eşinin	84	14,8
Anne-baba-çocuk veya aile büyüklerinin	79	13,9
İş ve arkadaş çevresinin	29	5,1
Diğer	7	1,2
Cevap vermeyen	15	2,6
Toplam	567	100,0

ANAP ve MHP’li kadınların siyasal kanaatlerinin oluşumunda eş ve aile vurgusunun öne çıktığı görülmektedir. DSP, FP ve CHP’de ise beğenilen yazar ve düşünürlerin etkisi belirgin bir önceliğe sahip görünmektedir. DYP’liler ise en çok kendi görüşlerine itibar ettiklerini belirtmektedir (Tablo 129).

Tablo 129:

Kadınlar siyasal kanaatlerini oluştururken en çok kimlerin görüşlerine itibar ediyorlar?

(Yakın parti tercihlerine göre yüzde dağılımı)

Görüşlerine itibar edilenler	Yakın bulunan partiler						
	ANAP	DSP	FP	CHP	MHP	DYP	Ortalama
Eşinin	31,3	18,0	9,8	12,9	28,4	12,1	16,5
İş ve arkadaş çevresinin	4,2	6,6	6,1	0,0	6,0	15,2	5,6
Anne-baba-çocuk veya aile büyüklerinin	20,8	9,8	19,5	9,7	23,9	15,2	14,4
Beğendiği yazar ve düşünürlerin	18,8	37,7	32,9	48,4	23,9	21,2	34,3
Diğer	6,3	0,0	0,0	3,2	0,0	0,0	1,1
En çok kendi düşüncelerine itibar eden	18,8	27,9	31,7	25,8	17,9	36,4	28,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bütün siyasal kimlik mensupları, siyasal kanaatlerini oluştururken en çok beğendikleri düşünürlerin görüşlerine itibar etmektedirler. Yine bütün kimliklerde kendi görüşlerine itibar ettiğini belirtme oranı, ülkücüler hariç yüzde 25’in üzerindedir. Eş ve aile büyüklerinin görüşlerine itibar da bütün kimliklerde yüzde 12-33 arasında değişmektedir (Tablo 130). İstatistiksel olarak belirgin bir ilişki gözlenmemektedir.

Tablo 130:
Kadınlar siyasal kanaatlerini oluştururken en çok kimlerin görüşlerine itibar ediyor?
(Siyasal kimliklere göre yüzde dağılım)

Kimlerin görüşlerine itibar ediyor?	Yakın bulunan kimlikler							Ortalama
	Feminist	Muhafazakar	Dindar	Lâik	Ülkücü	Milliyetçi	İslamcı	
Eşinin	12,1	23,7	19,8	12,8	13,3	15,6	16,3	15,2
İş ve arkadaş çevresinin	6,1	4,4	5,5	5,7	10,0	5,2	4,3	5,3
Anne-baba-çocuk veya aile büyüklerinin	15,2	13,2	12,6	12,3	33,3	15,2	21,8	14,3
Beğendiğim yazar ve düşünürlerin	36,3	34,2	36,9	38,5	30,1	34,4	29,3	35,3
En çok kendi düşüncelerine itibar eden	30,3	24,5	25,2	30,7	13,3	29,6	28,3	29,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

3.4.4.2. Kadınların Siyasal Konulardaki Temel Bilgi kaynakları

Siyasal kanaatlerin oluşumunda bilgilenme önemli yer tutmaktadır. İletişim araçlarının, özellikle de görsel medyanın siyasal konulardaki bilgilenmede çok büyük rol oynadığı bilinmektedir. Nitekim kadınların yaklaşık yüzde 83'ü, siyasi konulardaki bilgilerini medyadan edindiklerini belirtmektedir (Tablo 131).

Tablo 131:
Kadınların siyasi konularda bilgi kaynakları

Siyasal bilgi kaynağı	Sayı	Yüzde
Aile çevresinden	35	6,2
İş ve arkadaş çevresinden	25	4,4
Görsel ve yazılı medyadan	469	82,7
<i>Siyasal toplantılardan</i>	34	6,0
Cevap vermeyen	4	0,7
Toplam	567	100,0

Siyasal katılım düzeyi ile bilgilenme ilişkisine bakıldığında, aktif siyasete katılan kadınların sadece oy kullananlara göre, daha fazla siyasi toplantılardan bilgi edindikleri görülmektedir. Ancak hem aktif siyasete katılan hem de sadece oy kullananlar için tartışmasız en önemli siyasi bilgi kaynağı yazılı veya görsel medyadır (Tablo 132).

Tablo 132:
Kadınların siyasi konularda bilgi kaynakları
(Siyasal katılım düzeyine göre yüzde dağılım)

Siyasal bilgi kaynağı	Siyasete katılım düzeyi		Ortalama
	sadece oy kullanan	siyasete aktif katın	
Aile çevresinden	6,6	4,5	6,2
İşve arkadaş çevresinden	4,0	6,3	4,4
Görsel ve yazılı medyadan	86,7	69,4	83,3
Siyasal toplantılardan	2,7	19,8	6,0
Toplam	100,0	100,0	100,0

3.5. Kadınların Bazı Toplumsal Değerlere Bakışı

Bu kısımda cinsellik, ekonomik özgürlük, aile ve evlilik hayatı gibi değerlerin kadınlar için ne düzeyde önemli olduğu ve bu değerlere atfedilen önemin siyasi tercihlerle ilişkili olup olmadığını ortaya koymayı amaçlayan çözümler yer almaktadır. Bu amaçla kadınlara altı değişik konunun kendileri için ne düzeyde değerli olduğu sorulmuş; cevaplar “çok önemli”, “önemli”, “pek önemli değil” ve “hiç önemli değil” olmak üzere dört seçenekli bir ölçek üzerinden alınmıştır. Demografik ve diğer bağımsız değişkenlerle ilişkilendirilirken cevaplar “önemli bulan” ve “önemli bulmayan” olmak üzere iki grupta toplanmıştır (Tablo 133).

Tablo 133:
Kadınların Kamusal Alana İlişkin Değerleri Önemsene Düzeyi

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Cevap vermeyen
Cinsel açıdan özgür olmak	52,6	42,7	4,8
Evlilik ve aile hayatı	2,5	95,8	1,8
Ekonomik yönden özgür olmak	3,5	95,6	0,9
Siyasal faaliyetlere katılmak	61,0	36,2	2,8
Yöneticilerin kadın olması	50,1	48,0	1,9
Örtünmek	50,1	48,0	1,9

3.5.1.Cinsel Özgürlük

Cinsel özgürlük, değişik bağlamlardaki çağrışımları farklılık gösteren bir kavramdır. Cinsel taciz ve baskılardan korunma anlamında kullanılabileceği gibi, cinsel ilişkilerin kayıt altına alınmaması anlamında da kullanılmaktadır. Kadınlara herhangi bir tanımlama yapılmadan, yalın olarak, cinsel özgürlüğün kendileri için ne kadar önemli olduğu sorulmuş ve cevaplar Tablo 134’de verilmiştir. Cinsel özgürlüğün “olumlu” bir değer olduğu görülmektedir [$t(539)=4,79$, $p<0,0001$]. Buna göre, kadınların yaklaşık yüzde

43'ü cinsel özgürlüğü önemli bulmakta, yaklaşık yüzde 52'si de önemli bulmamaktadır. Yaklaşık her üç kadından birinin cinsel özgürlüğün kendisi için hiç önemli olmadığını düşünmesi önemlidir. Ancak buradaki örneklerin toplumdaki kadınları temsil niteliği gözönüne alınarak, her bir demografik kategori içindeki ortalamalara bakmak daha uygun olacaktır.

Tablo 134:
“Sizin için cinsel özgürlük ne kadar önemli?”

	Sayı	Yüzde
Çok önemli	79	13,9
Önemli	163	28,7
Pek önemli değil	129	22,8
Hiç önemli değil	169	29,8
Cevap vermeyen	27	4,8
Toplam	567	100,0

Yaş grupları arasında cinsel özgürlüğün ne düzeyde önemli görüldüğüne bakıldığında, genç yaş gruplarında cinsel özgürlüğün daha çok önemsendiği açıkça görülmektedir ($r=0,13$, $p<0,01$). İleri yaş gruplarında giderek cinsel özgürlük önemini kaybetmektedir (Tablo 135).

Tablo 135:
“Sizin için cinsel özgürlük ne kadar önemli?”
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
25 yaş ve altı	52,4	47,6	100,0
26-35 arası	50,5	49,5	100,0
36-45 yaş arası	55,6	44,4	100,0
46-55 yaş arası	72,5	27,5	100,0
56 yaş ve üstü	88,2	11,8	100,0
Ortalama	55,2	44,8	100,0

Eğitim düzeyi ile cinsel özgürlük arasında da bir trend gözlenmektedir ($r=-0,08$, $p<0,10$). Ortaokul ve altı eğitim düzeyindeki kadınların yaklaşık üçte biri cinsel özgürlüğü önemli bulurken, bu oran lise mezunlarında yüzde 51, üniversite mezunlarında ise yüzde 46'lar seviyesindedir (Tablo 136).

Tablo 136:
“Sizin için cinsel özgürlük ne kadar önemli?”
(Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
Ortaokul ve altı	67,8	32,2	100,0
Lise	49,3	50,7	100,0
Üniversite	54,3	45,7	100,0
Ortalama	55,2	44,8	100,0

Öğrenciler ve kamusal bir işte çalışan kadınlar, çalışmayan kadınlara göre cinsel özgürlüğe görece daha çok önem vermektedirler [$F(2,537)=2.51, p<0,10$] (Tablo 137).

Tablo 137:
“Sizin için cinsel özgürlük ne kadar önemli?”
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
Çalışmayan	60,5	39,5	100,0
Öğrenci	46,5	53,5	100,0
Çalışan	53,3	46,7	100,0
Ortalama	55,2	44,8	100,0

Medeni durum ile cinsel özgürlüğe yaklaşım arasında anlamlı bir ilişki yoktur [$F(2,537)=1,70, p>0,10$] açısından bakıldığında cinsel özgürlüğü bekarların, evli ve boşanmışlara göre daha çok önemsedikleri görülmektedir (Tablo 138).

Tablo 138:
“Sizin için cinsel özgürlük ne kadar önemli?”
(Medeni duruma göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
Evli	55,8	44,2	100,0
Bekar	51,2	48,8	100,0
Boşanmış	71,4	28,6	100,0
Ortalama	55,2	44,8	100,0

3.5.2. Evlilik ve Aile Hayatı

Aile toplumun en önemli yapı taşlarından biridir. Türk toplumunda aile dendiğinde ağırlıklı olarak birlikte yaşayan anne, baba ve çocuklar akla gelmektedir. Bazı Batı ülkelerinde ebeveynlerinden herhangi birisiyle birlikte yaşayan çocuklu ailelerin yüksek oranlara varması (özellikle Benelux ülkelerinde yüzde 40'ların üzerinde), Türk toplumunda çok yaygın değildir. Aynı durum evlilik dışı çocuklar için de geçerlidir. Bu yüzden evlilik ve aile hayatı aynı kategori altında toplanmış ve kadınlara bunun ne düzeyde kendileri için önemli gördükleri sorulmuştur. Cevaplar Tablo 139'da verilmiştir. Evlilik ve aile hayatı “olumlu” bir değer olarak algılanmaktadır ($t(557)=47,64, p<0,0001$). Buna göre, kadınların yüzde 81'i evlilik ve aile hayatının kendileri için çok önemli olduğunu, yüzde 15'i de önemli olduğunu belirtmektedir. Konuya önemli-önemsiz açısından bakıldığında; kadınların yüzde 96'sı evlilik ve aile hayatını önemli bulurken, bunu önemsemeyenlerin oranı ise yüzde 3'ler seviyesindedir. Kadınların yüzde 2 gibi

küçük bir oranı bu konuda fikir belirtmemektedir. Bu oranlar, Türk toplumunda kadınlar için evlilik ve aile hayatının son derece önemli bir değer olduğunu göstermektedir. Örneklemin verdiği cevaplarda varyasyon çok az olduğu için, bağımsız değişkenlerle ilgili anlamlılık testi yapılmamıştır.

Tablo 139:
“Sizin için evlilik ve aile hayatı ne kadar önemli?”

	Sayı	Yüzde
Çok önemli	458	80,8
Önemli	85	15,0
Pek önemli değil	12	2,1
Hiç önemli değil	2	0,4
Cevap vermeyen	10	1,8
Toplam	567	100,0

Yaş grupları arasında küçük farklar olmakla birlikte, bütün yaş gruplarında yüzde 95’in üzerinde bir oranda kadınların evlilik ve aile hayatını önemli buldukları görülmektedir (Tablo 140).

Tablo 140:
“Sizin için evlilik ve aile hayatı ne kadar önemli?”
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
25 yaş ve altı	3,3	96,7	100,0
26-35 arası	1,5	98,5	100,0
36-45 yaş arası	3,0	97,0	100,0
46-55 yaş arası	5,0	95,0	100,0
56 yaş ve üstü	4,9	95,1	100,0
Ortalama	2,5	97,5	100,0

Kadınların eğitim düzeyi ile evlilik ve aile hayatını önemli bulmaları arasında herhangi bir ilişki görülmemektedir. Tablo 141’de görüldüğü üzere bütün eğitim düzeylerindeki kadınların yaklaşık yüzde 97’si evlilik ve aile hayatını önemli bulmaktadır. Bu, evlilik ve aile hayatının önemi üzerinde kadınlar arasında büyük bir uzlaşmanın olduğu ve eğitimin bu konuda farklılaştırıcı bir etkisinin bulunmadığı anlamına gelmektedir:

Tablo 141:
“Sizin için evlilik ve aile hayatı ne kadar önemli?”
(Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
Ortaokul ve altı	2,5	97,5	100,0
Lise	2,6	97,4	100,0
Üniversite	2,4	97,6	100,0
Ortalama	2,5	97,5	100,0

Yaş ve eğitim gibi çalışma durumunun da evlilik ve aile hayatının önemli görülmesinde herhangi bir etkisi sözkonusu değildir (Tablo 142).

Tablo 142:
“Sizin için evlilik ve aile hayatı ne kadar önemli?”
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Tablo
Çalışmayan	1,8	98,2	100,0
Öğrenci	4,0	96,0	100,0
Çalışan	2,6	97,4	100,0
Ortalama	2,5	97,5	100,0

Medeni durum açısından bakıldığında, büyük bir farklılaşma olmamakla birlikte evli ve boşanmışların bekarlara göre evlilik ve aile hayatını görece daha çok önemli buldukları gözlenmektedir (Tablo 143).

Tablo 143:
“Sizin için evlilik ve aile hayatı ne kadar önemli?”
(Medeni duruma göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
Evli	1,7	98,3	100,0
Bekar	4,1	95,9	100,0
Boşanmış	3,6	96,4	100,0
Ortalama	2,5	97,5	100,0

3.5.3. Ekonomik Özgürlük

Ekonomik bağımsızlık veya özgürlük, diğer özgürlüklere temel oluşturur niteliktedir. Ülkeler arasında bile siyasi ve kültürel alanlarda bağımsızlık ancak ekonomik bağımsızlık ile süreklilik kazanabilmektedir. Aynı durumun, bireyler ve toplumsal kesimler için de geçerli olduğu söylenebilir. Ekonomik yönden bağımsız olmayan bireyler diğer alanlarda elde ettikleri bağımsızlıkları kolayca kaybedebilirler.

Daha önce belirtildiği üzere kadınların en önemli sorunları arasında ekonomik yönden özgür olmama ilk sıralarda yer almaktaydı. Bunu doğrular biçimde kadınların yaklaşık yüzde 96'sı için ekonomik özgürlük önem taşımaktadır. Her on kadından yaklaşık sekizi, ekonomik özgürlüğün kendisi için *çok önemli* olduğunu düşünmektedir. Bu, ekonomik özgürlüğün kadınlar arasında yerleşik ve üstün bir değer olduğunu göstermektedir. Kadınlar arasında ekonomik özgürlük “olumlu” bir değerdir ($t(561)=53,37$, $p<0,0001$) (Tablo 144).

Tablo 144:
“Sizin için ekonomik özgürlük ne kadar önemli?”

	Sayı	Yüzde
Çok önemli	441	77,8
Önemli	101	17,8
Pek önemli değil	17	3,0
Hiç önemli değil	3	0,5
Cevap vermeyen	5	0,9
Toplam	567	100,0

İleri yaş gruplarında kısmi bir azalma göstermekle birlikte, ekonomik özgürlük tüm yaş gruplarındaki kadınlar için yüzde 94 ile 97 arasında değişen oranlarda önemli görülmektedir ($r=0,04$, $p>0,10$). Denebilir ki ekonomik özgürlüğün önemli görülmesinde, kadınların yaş durumları belirgin bir farklılaşmaya yol açmamaktadır (Tablo 145).

Tablo 145:
“Sizin için ekonomik özgürlük ne kadar önemli?”
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılımı)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
25 yaş ve altı	3,3	96,7	100,0
26-35 arası	3,0	97,0	100,0
36-45 yaş arası	3,9	96,1	100,0
46-55 yaş arası	5,0	95,0	100,0
56 yaş ve üstü	5,9	94,1	100,0
Ortalama	3,6	96,4	100,0

Öğrenim düzeyi ile ekonomik özgürlüğün önemli görülmesi arasında düşük oranda da olsa bir farklılaşma göze çarpmakta ve kadınların öğrenim düzeyi yükseldikçe ekonomik özgürlüğe daha çok önem verdikleri görülmektedir ($r=-0,09$, $p<0,05$). Ortaokul ve altı eğitim düzeyindeki kadınların yaklaşık yüzde 93’ü ekonomik özgürlüğü önemli bulurken, bu oran lise mezunlarında yüzde 97 ve üniversite mezunlarında yüzde 98’dir. Öğrenim düzeyi yükseldikçe, ekonomik özgürlük daha önemli görülmektedir (Tablo 146).

Tablo 146:
“Sizin için ekonomik özgürlük ne kadar önemli?”
(Eğitim düzeyine göre yüzde dağılımı)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
Ortaokul ve altı	6,7	93,3	100,0
Lise	3,0	97,0	100,0
Üniversite	2,4	97,6	100,0
Ortalama	3,6	96,4	100,0

Çalışan kadınlar öğrencilere göre, öğrenciler de çalışmayan kadınlara göre ekonomik özgürlüğe görece daha çok önem vermektedirler [$F(2,559)=3,59$, $p<0,05$](Tablo 147).

Tablo 147:
“Sizin için ekonomik özgürlük ne kadar önemli?”
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
Çalışmayan	6,4	93,6	100,0
Öğrenci	2,7	97,3	100,0
Çalışan	1,5	98,5	100,0
Ortalama	3,6	96,4	100,0

Kadınların evli veya bekar olmaları, ekonomik özgürlüğü önemli bulmalarında çok belirgin bir farklılaşma meydana getirmemektedir [$F(2,559)=2,01, p \geq 0,10$] (Tablo 148).

Tablo 148:
“Sizin için ekonomik özgürlük ne kadar önemli?”
(Medeni duruma göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
Evli	3,9	96,1	100,0
Bekar	1,7	98,3	100,0
Boşanmış	10,7	89,3	100,0
Ortalama	3,6	96,4	100,0

3.5.4. Siyasal Katılım

Demokratik toplumlarda siyasi karar sürecinin meşruiyeti, büyük oranda siyasal katılımla sağlanmaktadır. Yöneticilerin seçilmesindeki tüm aşamalarda siyasal katılımın yüksek olması, seçilenlerin meşruiyetini pekiştirmektedir. Ülkenin içinde bulunduğu koşullar ve siyasal kültür de katılım düzeyinde etkili olmaktadır. Siyasete kadınların erkeklere oranla ilgisinin daha az olduğu bilinmektedir. İlgili bölümlerde belirtildiği üzere bunun bir çok nedeni bulunmaktadır. Tablo 149’da görüldüğü üzere kadınların yüzde 36’sı için siyasi katılım önem taşımakta, yüzde 61’i içinse önem taşımamaktadır. Siyasal katılımı çok önemli bulanların oranının yüzde 10 gibi düşük bir oranda kalması ve hiç önemli bulmayanların yüzde 18 civarında olması dikkat çekicidir ($t(550)=5,71, p < 0,0001$).

Tablo 149:
“Sizin için siyasi faaliyetlere katılma ne kadar önemlidir?”

	Sayı	Yüzde
Çok önemli	54	9,5
Önemli	151	26,6
Pek önemli değil	245	43,2
Hiç önemli değil	101	17,8
Cevap vermeyen	16	2,8
Toplam	567	100,0

Yaş grupları ile siyasi katılımın önemli görülüp görülmemesi arasında doğrusal bir ilişki olmadığı görülmektedir ($r=-0,01$, $p>0,10$). Farklı yaş gruplarındaki kadınların yüzde 33-41 arasında değişen oranlardaki bölümü siyasi faaliyetlere katılmayı önemli bulmaktadır.

Tablo 150:
“Sizin için siyasi faaliyetlere katılma ne kadar önemlidir?”
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
25 yaş ve altı	59,1	40,9	100,0
26-35 arası	67,0	33,0	100,0
36-45 yaş arası	59,5	40,5	100,0
46-55 yaş arası	67,5	32,5	100,0
56 yaş ve üstü	64,7	35,3	100,0
Ortalama	62,8	37,2	100,0

Eğitim düzeyi ile siyasal katılımı önemseme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur ($r=0,02$, $p>0,10$) (Tablo 151).

Tablo 151:
“Sizin için siyasi faaliyetlere katılma ne kadar önemlidir?”
(Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
Ortaokul ve altı	69,8	30,2	100,0
Lise	60,9	39,1	100,0
Üniversite	61,0	39,0	100,0
Ortalama	62,8	37,2	100,0

Çalışma durumu [$F(2,548)=2,28$, $p>0,10$] medeni durum [$F(2,548)=0,53$, $p>0,10$] ile siyasal katılım önemseme arasında anlamlı bir ilişki yoktur (Tablo 152 ve Tablo 153).

Tablo 152:
“Sizin için siyasi faaliyetlere katılma ne kadar önemlidir?”
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
Çalışmayan	65,3	34,7	100,0
Öğrenci	57,3	42,7	100,0
Çalışan	62,4	37,6	100,0
Ortalama	62,8	37,2	100,0

Tablo 153:
“Sizin için siyasi faaliyetlere katılma ne kadar önemlidir?”
(Medeni duruma göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
Evli	64,4	35,6	100,0
Bekar	58,5	41,5	100,0
Boşanmış	69,0	31,0	100,0
Ortalama	62,8	37,2	100,0

3.5.5.Yöneticilerin Kadın Olması

Kadınların siyasete olan ilgilerinde, kadın yöneticilerin erkek yöneticilere göre bir farklılık taşıyıp taşımadığı konusundaki kanaatler etkilidir. Bu bağlamda kadınların, yöneticilerin kadın olmalarının kendileri için önemli olup olmadığını belirtmeleri istenmiş ve cevaplar Tablo 154'de verilmiştir. Buna göre kadınların yarıya yakını yöneticilerin kadın olmasının kendileri için önemli olduğunu düşünmektedir. Bu durum, kadınların yarıya yakınının erkek ve kadın yönetici arasında farklılık gördüğünü ve kadınların yönetimde bulunmalarını arzuladıklarını göstermektedir. Ancak bu durum, kadınların yöneticilerin kadın olmasına yönelik tutumlarının olumlu veya olumsuz olarak nitelenmesini zorlaştırmaktadır ($t(555)=1,15$, $p>0,10$).

Tablo 154:
"Sizin için yöneticilerin kadın olması önemli mi?"

	Sayı	Yüzde
Çok önemli	90	15,9
Önemli	182	32,1
Pek önemli değil	224	39,5
Hiç önemli değil	60	10,6
Cevap vermeyen	11	1,9
Toplam	567	100,0

Yöneticilerin kadın olmasının istenme durumunun yaş ile doğrudan bağlantılı olduğunu söylemek zor olmakla birlikte ($r=-0,05$, $p>0,10$), ileri yaş gruplarında bu ayırım görece daha az önem taşımaktadır (Tablo 155).

Tablo 155:
"Sizin için yöneticilerin kadın olması önemli mi?"
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılımı)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
25 yaş ve altı	51,3	48,7	100,0
26-35 arası	53,8	46,2	100,0
36-45 yaş arası	46,0	54,0	100,0
46-55 yaş arası	52,5	47,5	100,0
56 yaş ve üstü	58,8	41,2	100,0
Ortalama	51,1	48,9	100,0

Kadınların yönetici olmasının önemi, kadınlar arasında eğitim düzeyi yükseldikçe artma eğilimi gözlenmekle birlikte istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur ($r=-0,03$, $p>0,10$). Ortaokul ve altı eğitim düzeyindeki kadınların yüzde 45'i kadınların yönetici olmasını önemserken, bu oran lise mezunlarında yüzde 49'a, üniversite mezunlarında da yüzde 51'e yükselmektedir (Tablo 156).

Tablo 156:
“Sizin için yöneticilerin kadın olması önemli mi?
(Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
Ortaokul ve altı	54,7	45,3	100,0
Lise	50,6	49,4	100,0
Üniversite	49,5	50,5	100,0
Ortalama	51,1	48,9	100,0

Kadınların yönetici olması ile çalışma durumu [$F(2,553)=1,48, p>0,10$] ve medeni durum [$F(2,550)=0,06, p>0,10$] arasında anlamlı bir ilişki yoktur (Tablo 157 ve Tablo 158).

Tablo 157:
“Sizin için yöneticilerin kadın olması önemli mi?
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
Çalışmayan	52,3	47,7	100,0
Öğrenci	42,7	57,3	100,0
Çalışan	52,5	47,6	100,0
Ortalama	51,1	48,9	100,0

Tablo 158:
“Sizin için yöneticilerin kadın olması önemli mi?
(Medeni duruma göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
Evli	52,0	48,0	100,0
Bekar	48,3	51,7	100,0
Boşanmış	57,1	42,9	100,0
Ortalama	51,1	48,9	100,0

3.5.6. Örtünmek

Örtünme kadınların toplumsal ve siyasal konumlarının belirlenmesinde önemli tartışma konularından birisidir. Araştırmada kadınlara örtünmenin kendileri için ne kadar önemli olduğu sorulmuştur. Cevapların dağılımı Tablo 159’da verilmiştir. Buna göre görüşülen kadınların yüzde 46’sı örtünmenin kendisi için önemli olduğunu, yüzde 51’i ise önemli olmadığını belirtmektedir. Bu oranlar kadınların örtünme konusunda ayrıştırılabilir farklı anlayışlara sahip olduğunu göstermektedir ($t(550)=0,06, p>0,10$).

Tablo 159:
“Sizin için örtünmek ne kadar önemli?”

	Sayı	Yüzde
Çok önemli	155	27,3
Önemli	107	18,9
Pek önemli değil	146	25,7
Hiç önemli değil	143	25,2
Cevap vermeyen	16	2,8
Toplam	567	100,0

Örtünmenin kendisi için önemli olduğunu düşünenlerin oranının en yüksek olduğu yaş grubu, 25 yaş ve altındaki gruptur. Bu oran 36-45 yaş grubuna kadar düşmekte, bu yaş grubundan sonra tekrar yükselmektedir ($r=0,13$, $p<0,01$) (Tablo 160).

Tablo 160:
“Sizin için örtünmek ne kadar önemli?”
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
25 yaş ve altı	44,1	55,9	100,0
26-35 arası	49,5	50,5	100,0
36-45 yaş arası	62,6	37,4	100,0
46-55 yaş arası	61,5	38,5	100,0
56 yaş ve üstü	52,9	47,1	100,0
Ortalama	52,5	47,6	100,0

Ortaokul ve altı eğitim düzeyindeki kadınlar, belirgin bir biçimde lise ve üniversite mezunlarına göre örtünmeyi daha fazla önemsemektedirler ($r=0,12$, $p<0,01$) (Tablo 161).

Tablo 161:
“Sizin için örtünmek ne kadar önemli?”
(Eğitim düzeyine göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
Ortaokul ve altı	38,5	61,5	100,0
Lise	56,5	43,5	100,0
Üniversite	55,9	44,1	100,0
Ortalama	52,5	47,6	100,0

Öğrenciler çalışmayan kadınlara göre, çalışmayan kadınlar da çalışanlara göre örtünmeyi daha çok önemsemektedirler [$F(2,548)=6,12$, $p<0,01$](Tablo 162).

Tablo 162:
“Sizin için örtünmek ne kadar önemli?”
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
Çalışmayan	50,0	50,0	100,0
Öğrenci	40,5	59,5	100,0
Çalışan	57,8	42,2	100,0
Ortalama	52,5	47,6	100,0

Medeni duruma göre kadınların örtünmeye yaklaşımında çok belirgin bir farklılaşma görülmemektedir [$F(2,548)=6,12, p>0,01$] (Tablo 163).

Tablo 163:
“Sizin için örtünmek ne kadar önemli?”
(Medeni duruma göre yüzde dağılım)

	Önemli bulmayan	Önemli bulan	Toplam
Evli	52,4	47,6	100,0
Bekar	50,6	49,4	100,0
Boşanmış	64,3	35,7	100,0
Ortalama	52,5	47,6	100,0

3.5.7. Benimsenen Siyasal Kimlikler ile Değerler Arasındaki İlişkiler

Cinsel açıdan özgür olmak, siyasal kimliklere göre önemli farklılaşma göstermektedir. Cinsel özgürlük en yüksek oranda feminist kimliği benimseyen kadınlar arasında önemli görülmektedir (yüzde 66). Bunu sırasıyla, laik, milliyetçi, muhafazakar, ülkücü, İslamcı ve dindar (yüzde 22) kadınlar izlemektedir. Evlilik ve aile hayatı bütün siyasal kimlikleri benimseyen kadınlar için önemlidir. Ancak evlilik ve aile hayatını önemli bulanların oranının görece en düşük olduğu grup (yüzde 96) feministlerdir.

Ekonomik özgürlük, kadınların benimsedikleri siyasal kimliklere göre önemli bir farklılaşma göstermemektedir. Siyasal faaliyetlere katılmanın önemsenmesi ve siyasal kimlik ilişkisine bakıldığında, siyasal faaliyetlere katılmayı önemseyenlerin en yüksek olduğu grubu dindar kadınlar (yüzde 42) oluşturmaktadır. Bunu sırasıyla, ülkücü laik, İslamcı, milliyetçi, muhafazakar ve feministler (yüzde 30) izlemektedir.

Yöneticilerin kadın olması en yüksek oranda feminist ve ülkücü kadınlar (yüzde 63) tarafından önemli bulunmaktadır. Bunu sırasıyla laik, milliyetçi, muhafazakar, İslamcı ve dindar kadınlar (yüzde 35) izlemektedir. Örtünme, benimsenen siyasal kimliklere göre büyük farklılaşma göstermektedir. Örtünmeyi en yüksek oranda önemseyen grup dindar kadınlardır (yüzde 89). Bunu İslamcı, ülkücü, muhafazakar, milliyetçi, feminist ve laikler (yüzde 23) izlemektedir (Tablo 164).

Tablo 164:
Benimsenen kimliklere göre değerleri önemseme oranları
(Önemli bulanların yüzde dağılımı)

	Feminist	Muhafazakar	Dindar	Laik	Ülkücü	Milliyetçi	İslamcı
Cinsel açıdan özgür olmak	66,2	43,6	21,6	54,5	35,7	44,3	27,3
Evlilik ve aile hayatı	95,5	99,1	98,2	98,0	100,0	98,4	96,7
Ekonomik yönden özgür olmak	98,5	96,6	91,1	98,3	96,7	97,3	90,2
Siyasal faaliyetlere katılmak	29,9	33,0	42,3	37,6	37,9	34,9	35,6
Yöneticilerin kadın olması	63,3	42,7	34,8	56,4	63,3	50,8	37,0
Örtünmek	33,3	67,5	88,6	22,9	69,0	40,1	87,2

3.5.8. Siyasal Parti Tercihini ile Değerler Arasındaki İlişkiler

Cinsel özgürlüğü önemli bulma ile parti tercihi arasındaki ilişkiye bakıldığında, cinsel özgürlüğü ortalamanın üzerinde önemli bulan kadınların sırasıyla DSP, CHP ve ANAP'lı kadınlar olduğu görülmektedir. MHP, DYP ve FP'li kadınlar da sırasıyla cinselliği ortalamanın altında önemli bulan grupları oluşturmaktadır.

Tablo 165:
Parti tercihine göre değerleri önemli bulma oranları
(Önemli bulanların yüzde dağılımı)

	ANAP	DSP	FP	CHP	MHP	DYP	Ortalama
Cinsel açıdan özgür olmak	42,9	63,9	27,2	56,3	33,3	31,3	41,9
Evlilik ve aile hayatı	97,9	98,4	97,1	98,1	99,0	99,0	97,4
Ekonomik yönden özgür olmak	96,8	99,0	89,0	99,2	98,5	97,1	96,6
Siyasal faaliyetlere katılmak	17,4	32,8	66,7	53,1	27,7	34,4	37,8
Yöneticilerin kadın olması	44,7	60,7	42,7	53,1	49,3	72,7	49,3
Örtünmek	34,8	13,1	92,9	3,2	60,6	51,5	50,7

Evlilik ve aile hayatının önemli görülmesi parti tercihine göre çok önemli bir farklılaşma göstermemektedir. Ekonomik özgürlük bütün partili kadınlar tarafından önemli görülmeyle birlikte, FP'li kadınlarda bu oran ortalamanın altında seyretmektedir. Siyasal faaliyetlere katılma en fazla FP'li kadınlar (yüzde 67) tarafından önemli görülmektedir. Bunu, ortalamanın üstünde bir oranla CHP'liler izlemektedir. Siyasal katılımı en az ANAP'lı kadınlar önemli bulmaktadır. Yöneticilerin kadın olması ortalamanın oldukça üstünde bir oranda (yüzde 73) DYP'li kadınlar önemli bulmaktadır. Bunu DSP'li ve CHP'li kadınlar izlemektedir. Siyasal faaliyetlere katılmayı en yüksek oranda önemli bulan FP'li kadınların yöneticilerin kadın olmasını en az önemsiyor olmaları dikkat çekicidir (yüzde 43).

Kadınların yaklaşık yarısı örtünmeyi önemli görmektedir. Ortalamanın üstünde örtünmeyi kendisi için önemli bulanların en yüksek olduğu grup FP'lilerdir (yüzde93). Bunu MHP ve DYP'liler izlemektedir. Örtünmeyi kendisi için en az önemli bulan kadınlar da CHP (yüzde 3) ve DSP'li (yüzde 13) kadınlardır (Tablo 165).

3.6. Kadınların Türkiye'deki Siyasal Partilerin Kadın Sorunlarına Yaklaşım Algısı

Araştırmanın bu bölümünde genel olarak partilerin değil, seçimlerden en çok oy alan altı partinin kadın sorunlarına yaklaşımı ele alınmaktadır. "Sizce aşağıdaki siyasi partilerin kadın sorunlarına yaklaşımı nasıldır?" biçiminde bir soru sorulmuş ve ANAP, CHP, DSP, DYP, FP ve MHP'nin yaklaşımı olarak "kadın sorunlarına çok önem vermektedir", "kadın sorunlarına kayıtsızdır", "kadınları istismar etmektedir" ve "kadın haklarına tümüyle karşıdır" olmak üzere dört seçenekten birisinin işaretlenmesi istenmiştir. Böylece görüşülen kadınların, partilerin kadın politikalarına ilişkin olarak, nasıl bir algı içinde oldukları belirlenmeye çalışılmıştır. Verilen cevaplar demografik ve diğer bağımsız değişkenlerle ilişkilendirilerek analiz edilmiştir.

Her siyasal partinin kadın konusunda bir politikası bulunmaktadır. Bu politikaların niteliği kadar, bunların kadınlar tarafından nasıl algılandığı da önemlidir. Acaba siyasal partiler kadınlar tarafından nasıl algılanmaktadır. Bu algının gerçek olup olmaması da önemli değildir. Nereden kaynaklanır veya nasıl oluşursa oluşsun kadınların kafasındaki parti imajı, partilere karşı tutumlarını etkilemektedir. Buradaki analizlerle kadınların, seçimlerde en çok oy alan 6 siyasal partinin kadın sorunlarına yaklaşımını nasıl algıladığı Tablo 174'de gösterilmektedir. Buna göre, kadın sorunlarına en çok önem verdiği düşünülen partiler sırasıyla DSP, DYP, CHP, ANAP, MHP ve FP'dir. Kadın sorunlarına en çok kayıtsız görülen parti ise ANAP, kadın haklarını istismar ettiği veya kadın halklarına tümüyle karşı olduğu düşünülen parti sıralamasında ise FP ilk sırada yer almaktadır. Kadınların yüzde 38'i FP'nin kadınları istismar ettiği veya kadın haklarına tümüyle karşı olduğu kanaatindedir (Tablo 166).

Tablo 166:
Siyasal partilerin kadın sorunlarına yaklaşımı konusundaki kadınların kanaatleri
(Katılanların yüzde oranı)

	Değerlendirilen siyasi parti (%)					
	ANAP	MHP	CHP	DSP	DYP	FP
Kadın sorunlarına çok önem vermektedir	21,5	17,1	25,9	27,3	26,1	16,8
Kadın sorunlarına kayıtsızdır	50,8	46,6	35,6	36,3	38,8	31,4
Kadınları istismar etmektedir	10,2	11,8	17,6	14,8	16,2	22,0
Kadın haklarına tümüyle karşıdır	3,4	7,9	3,1	3,1	2,3	16,0
Cevap vermeyen	14,1	16,6	17,8	18,5	16,6	13,8
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kadın sorunlarına yaklaşımı konusunda en olumlu imaja sahip olan parti DSP ve DYP, en olumsuz imaj sahibi de FP'dir. Kadınların yarısından fazlası, tüm siyasi partilerin kadın sorunlarına yaklaşımlarında kayıtsız olduklarını düşünmektedir. Bu oranın en yüksek olduğu parti ise ANAP'tır (Tablo 167).

Tablo 167:
Partilerin kadın sorunlarına yaklaşım konusundaki imajları
(%)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
ANAP	21,5	64,9	13,6	100,0
CHP	25,9	53,4	20,6	100,0
DSP	27,3	54,9	17,8	100,0
DYP	26,1	55,2	18,7	100,0
FP	16,8	45,2	38,1	100,0
MHP	17,1	63,1	19,8	100,0
Ortalama	22,5	56,1	21,4	100,0

3.6.1. Kadınların ANAP İmajı

ANAP, özellikle kurucu genel başkanı Turgut Özal'ın eşi Semra Özal başkanlığında faaliyet yürüten Türk Kadını Tanıtma ve Güçlendirme Vakfı ile kadınlara yönelik bir dizi faaliyet düzenlemiştir. Bu kurum, partili kadınların faaliyetlerini rahatça yürütmelerine bir şemsiye işlevi görmüştür. Ancak bu faaliyetlerin ANAP'ın kadın sorunlarına yaklaşımı konusunda çok olumlu bir imaj oluşturmadığı anlaşılmaktadır. Yaş gruplarına göre kadın sorunlarına yaklaşımıyla ilgili Anavatan Partisi'nin imajına bakıldığında, yaş grupları ile imaj arasında sistematik bir ilişki gözlenmemektedir. 25 ve altı yaş grubunda olumsuz imaj, 35-45 arası yaş grubunda ise olumlu imaj en yüksek orandadır (Tablo 168).

Tablo 168:
Kadın sorunlarındaki yaklaşımıyla ANAP imajı
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
25 yaş ve altı	22,6	61,9	15,5	100,0
26-35 arası	18,4	70,7	11,0	100,0
36-45 yaş arası	24,8	60,1	15,0	100,0
46-55 yaş arası	22,0	63,4	14,6	100,0
56 yaş ve üstü	17,7	70,6	11,8	100,0
Ortalama	21,5	64,9	13,6	100,0

Kadınların öğrenim düzeyi ile ANAP'ın kadın sorunlarıyla ilgili imajı arasında iki yönlü bir ilişik gözlenmektedir. Hem ANAP'ın kadın haklarına çok önem verdiğini, hem de kadın haklarına tümüyle karşı olduğunu düşünenlerin en yüksek olduğu grup, ortaokul ve altı eğitim düzeyindeki kadınlardır. Öğrenim düzeyi yükseldikçe hem olumlu hem de olumsuz imajda bir gerileme gözlenmektedir. Bu çerçevede üniversite mezunu her 10 kadından yaklaşık 7'si ANAP'ın kadın sorunlarına kayıtsız olduğunu düşünmektedir (Tablo 169).

Tablo 169:
Kadın sorunlarındaki yaklaşımıyla ANAP imajı
(Öğrenim düzeyine göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
Ortaokul ve alt	26,2	55,7	18,0	100,0
Lise	21,9	66,2	11,8	100,0
Üniversite	18,3	68,8	13,0	100,0
Ortalama	21,5	64,9	13,6	100,0

ANAP'ın kadın sorunlarına yaklaşımında olumlu imajı en yüksek olan kadınlar çalışmayan kadınlardır. Olumsuz imajı en yüksek olanlar ise öğrencilerdir. (Tablo 170).

Tablo 170:
Kadın sorunlarındaki yaklaşımıyla ANAP imajı
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
Çalışmayan	26,1	61,3	12,6	100,0
Öğrenci	22,7	60,0	17,3	100,0
Çalışan	17,4	69,3	13,3	100,0
Ortalama	21,5	64,9	13,6	100,0

ANAP, kadın sorunlarıyla ilgili yaklaşımları konusunda en yüksek olumlu imaja ülkücü ve laik kadınlar sahip görünmektedir. İslamcı, muhafazakar ve dindar kadınlar arasında ANAP'ın olumsuz imajı görece yüksektir (Tablo 171).

Tablo 171:
Kadın sorunlarındaki yaklaşımıyla ANAP imajı
(Kimlik tercihine göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
Feminist	23,9	59,7	16,4	100,0
Muhafazakar	14,5	62,4	23,1	100,0
Dindar	14,8	63,5	21,7	100,0
Laik	27,8	65,6	6,6	100,0
Ülkücü	30,0	63,3	6,7	100,0
Milliyetçi	25,4	68,4	6,2	100,0
İslamcı	15,8	61,1	23,1	100,0

Parti tercihi açısından bakıldığında, ANAP ile ilgili olumlu imajı en yüksek kadınların, doğal olarak ANAP'lı kadınlar olduğu görülmektedir. En olumsuz imaj sahibi olanlar ise FP'li kadınlardır. ANAP'la ilgili en az olumsuz kanat sahibi kadınların ANAP'lular değil de, CHP'liler olması da ilginçtir (Tablo 172).

Tablo 172:
Kadın sorunlarındaki yaklaşımıyla ANAP imajı
(Parti tercihine göre yüzde dağılım)

Yakın Parti	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
ANAP	60,4	35,4	4,2	100,0
DSP	29,0	66,1	4,8	100,0
FP	8,3	57,1	34,5	100,0
CHP	28,1	68,8	3,1	100,0
MHP	19,4	67,2	13,4	100,0
DYP	14,7	67,7	17,7	100,0
ÖDP	37,5	50,0	12,5	100,0
HADEP	35,7	50,0	14,3	100,0
BBP	8,6	80,0	11,4	100,0
Hiçbiri	14,0	72,1	14,0	100,0
Diğer	28,6	71,4	0,0	100,0
Ortalama	22,2	63,3	14,5	100,0

3.6.2. Kadınların CHP İmajı

CHP program ve parti propaganda metinlerinde kadın konusuna en çok yer veren partidir. Kadın kolları oluşturmakta ve düzenli kadın kurultayları toplamaktadır. Kadınların siyasete katılmalarını kolaylaştırmak için yüzde 25 kota uygulayan Türkiye'deki tek partidir. Ancak bu uygulamaların, tüm kadınlar arasında olumlu imaj oluşturmada çok etkili olmadığı görülmektedir. Yaş grupları bakımından CHP'nin kadın sorunlarına karşı tutumunda sistematik bir farklılaşma gözlenmemektedir (Tablo 173).

Tablo 173:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla CHP imajı
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
25 yaş ve altı	29,0	51,6	19,4	100,0
26-35 arası	20,4	60,2	19,4	100,0
36-45 yaş arası	28,1	48,4	23,5	100,0
46-55 yaş arası	36,6	43,9	19,5	100,0
56 yaş ve üstü	17,7	58,8	23,5	100,0
Ortalama	25,9	53,4	20,6	100,0

CHP'nin kadın sorunlarına yönelik tutumuna ilişkin olumlu imaj, öğrenim düzeyine göre önemli bir farklılaşma göstermemekte, olumsuz imajda ise ortaokul ve üniversite mezunları ortalamamın üstündedir (Tablo 174).

Tablo 174:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla CHP imajı
(Öğrenim düzeyine göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
Ortaokul ve altı	25,4	51,6	23,0	100,0
Lise	27,0	54,4	18,6	100,0
Üniversite	25,0	53,4	21,6	100,0
Ortalama	25,9	53,4	20,6	100,0

CHP'nin kadın sorunlarına yaklaşımıyla ilgili hem olumlu hem de olumsuz imaj, çalışmayan kadınlarda ve öğrencilerde çalışan kadınlara göre daha yüksektir (Tablo 175).

Tablo 175:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla CHP imajı
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
Çalışmayan	28,4	49,1	22,5	100,0
Öğrenci	28,0	49,3	22,7	100,0
Çalışan	23,3	58,2	18,5	100,0
Ortalama	25,9	53,4	20,6	100,0

CHP'nin kadın sorunlarına yaklaşımı konusunda en olumlu imaj sahibi kadınlar sırasıyla laik, ülkücü, feminist ve milliyetçi kadınlardır. Bu konuda en olumsuz imajı olan kadınlar ise sırasıyla, İslamcı, dindar ve muhafazakar kadınlardır (Tablo 176).

Tablo 176:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla CHP imajı
(Kimlik tercihine göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
Feminist	29,9	53,7	16,4	100,0
Muhafazakar	13,7	56,4	29,9	100,0
Dindar	11,3	52,2	36,5	100,0
Laik	39,7	51,3	8,9	100,0
Ülkücü	30,0	53,3	16,7	100,0
Milliyetçi	28,1	57,4	14,5	100,0
İslamcı	6,3	48,4	45,3	100,0

CHP'nin kadın sorunlarına çok önem verdiği görüşünü en yüksek oranda paylaşan kadınlar HADEP ve CHP'li kadınlardır. CHP'nin kadın hakları konusundaki tutumuyla ilgili en olumsuz imajı olanlar FP, BBP ve MHP'li kadınlardır (Tablo 177).

Tablo 177:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla CHP imajı
(Parti tercihine göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
ANAP	35,4	52,1	12,5	100,0
DSP	46,8	40,3	12,9	100,0
FP	4,8	50,0	45,2	100,0
CHP	78,1	21,9	0,0	100,0
MHP	17,9	56,7	25,4	100,0
DYP	20,6	58,8	20,6	100,0
ÖDP	37,5	37,5	25,0	100,0
HADEP	78,6	21,4	0,0	100,0
BBP	11,4	51,4	37,1	100,0
HİÇBİRİ	15,1	67,4	17,4	100,0
DİĞER	42,9	42,9	14,3	100,0
Ortalama	26,8	50,7	22,4	100,0

3.6.3. Kadınların DSP İmajı

DSP, kadınlar arasında imajı en olumlu olan partidir. Bu imajı nasıl elde ettiği anlamamaktadır. Parti dokümanlarında ve icraatlarında kadınlara yönelik özel uygulamaları olmamasına rağmen bu olumlu imajı elde etmiştir. Demografik göstergelerden, yaş grupları bakımından DSP'nin kadın sorunlarına karşı tutumunda sistematik bir farklılaşma gözlenmemektedir. 46-55 yaş grubunda olumlu imaj ortalamasının 12 puan üzerindedir. (Tablo 178).

Tablo 178:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla DSP imajı
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılımı)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
25 yaş ve altı	29,0	52,3	18,7	100,0
26-35 arası	23,4	59,7	16,9	100,0
36-45 yaş arası	29,4	51,6	19,0	100,0
46-55 yaş arası	39,0	43,9	17,1	100,0
56 yaş ve üstü	11,8	76,5	11,8	100,0
Ortalama	27,3	54,9	17,8	100,0

Lise mezunu kadınlar arasında DSP'nin kadın sorunlarına yaklaşımıyla ilgili olumlu imaj yüksek, olumsuz imaj da düşüktür (Tablo 179).

Tablo 179:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla DSP imajı
(Öğrenim düzeyine göre yüzde dağılımı)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
Ortaokul ve altı	25,4	54,1	20,5	100,0
Lise	30,8	54,4	14,8	100,0
Üniversite	24,5	55,8	19,7	100,0
Ortalama	27,3	54,9	17,8	100,0

Öğrenciler arasında DSP'nin kadın sorunlarına yönelik hem olumlu hem de olumsuz imajı, diğer kadınlara göre daha yüksektir (Tablo 180).

Tablo 180:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla DSP imajı
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılımı)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
Çalışmayan	29,7	52,3	18,0	100,0
Öğrenci	32,0	46,7	21,3	100,0
Çalışan	24,1	59,3	16,7	100,0
Ortalama	27,3	54,9	17,8	100,0

DSP'nin kadın sorunlarına ve kadın haklarına yaklaşımı konusunda en olumlu kanaate sahip olanlar sırasıyla laik, feminist ve milliyetçi kadınlardır. En olumsuz imaj sahipleri ise İslamcı, dindar ve muhafazakar kadınlardır (Tablo 181).

Tablo 181:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla DSP imajı
(Kimliklere göre yüzde dağılımı)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
Feminist	38,8	50,7	10,4	100,0
Muhafazakar	15,4	58,1	26,5	100,0
Dindar	9,6	57,4	33,0	100,0
Laik	40,1	52,3	7,6	100,0
Ülkücü	23,3	66,7	10,0	100,0
Milliyetçi	29,3	59,0	11,7	100,0
İslamcı	9,5	48,4	45,3	100,0

DSP'nin kadın sorunlarına yaklaşımını, Meclis'te temsil edilen partiler arasında, en çok DSP'liler beğenmektedir. Bunu ANAP izlemektedir. DSP ile ilgili en olumsuz imaj sahibi kadınlar ise FP'lilerdir (Tablo 182).

Tablo 182:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla DSP imajı
(Parti tercihine göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
ANAP	27,1	62,5	10,4	100,0
DSP	67,7	29,0	3,2	100,0
FP	4,8	48,8	46,4	100,0
CHP	56,3	43,8	0,0	100,0
MHP	20,9	59,7	19,4	100,0
DYP	20,6	64,7	14,7	100,0
ÖDP	25,0	37,5	37,5	100,0
HADEP	78,6	21,4	0,0	100,0
BBP	14,3	57,1	28,6	100,0
HİÇBİRİ	15,1	68,6	16,3	100,0
DİĞER	57,1	14,3	28,6	100,0
Ortalama	27,9	52,6	19,5	100,0

3.6.4. Kadınların DYP İmajı

Doğru Yol partisi mevcut siyasi partiler içerisinde genel başkanı kadın olan tek partidir. Genel başkanı kadın olmakla birlikte, kadınlara yönelik faaliyetleri ile tanınan bir parti görünümü vermemektedir. Kadınların DYP'nin kadın sorunları ve kadın haklarına yönelik tutumuyla ilgili olumlu kanaat ortalaması DSP'nin gerisindedir (Tablo 167).

Kadınların DYP'nin kadın politikaları konusundaki imajı, yaş gruplarına göre sistematik bir farklılaşma göstermemektedir (Tablo 183).

Tablo 183:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla DYP imajı
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
25 yaş ve altı	24,5	54,8	20,7	100,0
26-35 arası	22,9	59,7	17,4	100,0
36-45 yaş arası	30,1	52,3	17,7	100,0
46-55 yaş arası	31,7	43,9	24,4	100,0
56 yaş ve üstü	29,4	58,8	11,8	100,0
Ortalama	26,1	55,2	18,7	100,0

Öğrenim düzeyi ile DYP'nin imajı arasında ters yönlü bir ilişki gözlenmektedir. Öğrenim düzeyi yükseldikçe olumlu imaj düşmekte, olumsuz imaj artmaktadır (Tablo 184).

Tablo 184:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla DYP imajı
(Öğrenim düzeyine göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
Ortaokul ve altı	36,1	51,6	12,3	100,0
Lise	30,0	54,0	16,0	100,0
Üniversite	15,9	58,7	25,5	100,0
Ortalama	26,1	55,2	18,7	100,0

DYP'nin kadın politikaları ile ilgili olumlu imajı, çalışmayan kadınlarda öğrencilere göre, öğrencilerde de çalışan kadınlara göre daha yüksek oranda seyretmektedir (Tablo 185).

Tablo 185:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla DYP imajı
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
Çalışmayan	33,3	53,2	13,5	100,0
Öğrenci	26,7	48,0	25,3	100,0
Çalışan	20,0	58,9	21,1	100,0
Ortalama	26,1	55,2	18,7	100,0

DYP'nin kadın politikaları konusunda en olumlu imaja sahip olan kadınlar sırasıyla ülkücü, milliyetçi ve laik kadınlardır. En olumsuz kanaate sahip olanlar ise feminist, dindar, muhafazakar ve İslamcı kadınlardır (Tablo 186).

Tablo 186:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla DYP imajı
(Kimliklere göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
Feminist	20,9	53,7	25,4	100,0
Muhafazakar	23,9	54,7	21,4	100,0
Dindar	20,0	56,5	23,5	100,0
Laik	28,8	53,6	17,5	100,0
Ülkücü	40,0	53,3	6,7	100,0
Milliyetçi	30,9	58,6	10,5	100,0
İslamcı	31,6	47,4	21,0	100,0

DYP'nin kadın politikaları konusunda en olumlu imaja sahip olan kadınlar DYP'lilerdir. DYP'li kadınların yüzde 71'i olumlu kanaat sahibidir. DYP'nin olumsuz imajının en yüksek olduğu partililer ise CHP'lilerdir (Tablo 187).

Tablo 187:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla DYP imajı
(Parti tercihine göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
ANAP	27,1	60,4	12,5	100,0
DSP	27,4	56,5	16,1	100,0
FP	17,9	51,2	31,0	100,0
CHP	25,0	43,8	31,3	100,0
MHP	35,8	50,8	13,4	100,0
DYP	70,6	26,5	2,9	100,0
ÖDP	25,0	50,0	25,0	100,0
HADEP	35,7	57,1	7,1	100,0
BBP	34,3	45,7	20,0	100,0
HİÇBİRİ	10,5	64,0	25,6	100,0
DİĞER	42,9	57,1	0,0	100,0
Ortalama	27,7	52,6	19,7	100,0

3.6.5. Kadınların FP İmajı

Fazilet Partisi, kadınları en çok mobilize eden partilerin başında gelmektedir. Özellikle seçim dönemlerinde kadınların aktif seçim çalışmalarına çok yoğun olarak katıldığı bir partidir. Ancak kadınlar arasında ortalama olumlu imajı en düşük olan parti FP'dir (Tablo 175). Kendisini FP'ye yakın bulan kadınların tutumlarında ve diğer partilere yaklaşımlarında önemli farklılaşmalar görülmektedir. Yaş faktörü, FP'nin kadın politikalarına yönelik olarak, kadınlarda oluşan imajı çok fazla etkilememektedir (Tablo 188).

Tablo 188:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla FP imajı
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
25 yaş ve altı	15,5	49,7	34,8	100,0
26-35 arası	19,9	46,8	33,3	100,0
36-45 yaş arası	14,4	43,1	42,5	100,0
46-55 yaş arası	12,2	31,7	56,1	100,0
56 yaş ve üstü	23,5	35,3	41,2	100,0
Ortalama	16,8	45,2	38,1	100,0

Kadınların öğrenim düzeyi yükseldikçe FP'nin kadın politikaları konusundaki olumlu imajı azalmakta, olumsuz imajı artmaktadır (Tablo 189).

Tablo 189:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla FP imajı
(Öğrenim düzeyine göre yüzde dağılımı)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
Ortaokul ve altı	26,2	41,8	32,0	100,0
Lise	15,2	49,0	35,9	100,0
Üniversite	13,0	42,8	44,2	100,0
Ortalama	16,8	45,2	38,1	100,0

FP'nin olumlu imajı, çalışan kadınlarda, öğrenci ve çalışmayan kadınlara göre oldukça düşüktür. Aynı ilişki tersinden olumsuz imaj için sözkonusudur (Tablo 190).

Tablo 190:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla FP imajı
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılımı)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
Çalışmayan	20,3	42,3	37,4	100,0
Öğrenci	20,0	50,7	29,3	100,0
Çalışan	13,0	45,9	41,1	100,0
Ortalama	16,8	45,2	38,1	100,0

FP'nin kadın politikaları ile ilgili en olumlu imaj sahibi kadınlar İslamcı ve dindarlardır. Laik kadınların yarısı ise FP konusunda olumsuz imaj sahibidir.

Tablo 191:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla FP imajı
(Kimliklere göre yüzde dağılımı)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
Feminist	10,4	43,3	46,3	100,0
Muhafazakar	16,2	54,7	29,1	100,0
Dindar	36,5	48,7	14,8	100,0
Laik	9,9	39,4	50,7	100,0
Ülkücü	16,7	36,7	46,7	100,0
Milliyetçi	11,3	48,0	40,6	100,0
İslamcı	40,0	41,1	18,9	100,0

FP'nin kadın politikalarını en çok FP'liler olumlu bulmaktadır. Bunu DYP'liler izlemektedir. En olumsuz imaj sahibi kadınlar da sırasıyla DSP ve CHP'lilerdir. Kadınların yaklaşık yüzde 40'ının olumsuz imaja sahip olması dikkat çekicidir (Tablo 192).

Tablo 192:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla FP imajı
(Parti tercihine göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
ANAP	8,3	39,6	52,1	100,0
DSP	0,0	33,9	66,1	100,0
FP	59,5	36,9	3,6	100,0
CHP	6,3	28,1	65,6	100,0
MHP	16,4	41,8	41,8	100,0
DYP	29,4	50,0	20,6	100,0
ÖDP	25,0	25,0	50,0	100,0
HADEP	7,1	28,6	64,3	100,0
BBP	20,0	42,9	37,1	100,0
HİÇBİRİ	3,5	61,6	34,9	100,0
DIĞER	14,3	42,9	42,9	100,0
Ortalama	19,1	42,4	38,6	100,0

3.6.6. Kadınların MHP İmajı

Milliyetçi hareket partisi, FP'den sonra, kadın politikaları konusunda, kadınların olumlu imajının en düşük olduğu siyasi partidir. (Tablo 167).

MHP'nin olumlu veya olumsuz imajında yaş önemli bir farklılaşma unsuru değildir (Tablo 193).

Tablo 193:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla MHP imajı
(Yaş gruplarına göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
25 yaş ve altı	17,4	61,3	21,3	100,0
26-35 arası	12,9	67,7	19,4	100,0
36-45 yaş arası	22,2	60,1	17,7	100,0
46-55 yaş arası	14,6	58,5	26,8	100,0
56 yaş ve üstü	23,5	64,7	11,8	100,0
Ortalama	17,1	63,1	19,8	100,0

Öğrenim düzeyi yükselen kadınlar arasında, MHP'nin kadın politikaları konusundaki olumlu imajı azalmakta, olumsuz imajı artmaktadır (Tablo 194).

Tablo 194:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla MHP imajı
(Öğrenim düzeyine göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
Ortaokul ve altı	27,9	56,6	15,6	100,0
Lise	16,0	63,7	20,3	100,0
Üniversite	12,0	66,4	21,6	100,0
Ortalama	17,1	63,1	19,8	100,0

MHP'nin izlediği kadın politikaları konusundaki olumlu imajı, çalışan kadınlarda öğrenci ve çalışmayanlara göre daha düşük düzeydedir. Olumsuz imaj ise, çalışma durumuna göre pek değişmemektedir (Tablo 195).

Tablo 195:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla MHP imajı
(Çalışma durumuna göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
Çalışmayan	19,8	61,3	18,9	100,0
Öğrenci	17,3	62,7	20,0	100,0
Çalışan	14,8	64,8	20,4	100,0
Ortalama	17,1	63,1	19,8	100,0

MHP'nin imajının en yüksek olduğu kadınlar ülkücülerdir. Bunu İslamcı ve milliyetçiler izlemektedir. Olumsuz imajın en yüksek olduğu kadınlar da feminist ve laiklerdir (Tablo 196).

Tablo 196:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla MHP imajı
(Kimliklere göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
Feminist	11,9	58,2	29,9	100,0
Muhafazakar	18,8	65,0	16,2	100,0
Dindar	18,3	60,0	21,7	100,0
Laik	15,6	62,6	21,9	100,0
Ülkücü	40,0	53,3	6,7	100,0
Milliyetçi	20,7	67,2	12,1	100,0
İslamcı	22,1	57,9	20,0	100,0

MHP'nin kadın politikaları konusunda en olumlu kanaat sahipleri doğal olarak MHP'liler, en olumsuz kanat sahipleri de ÖDP ve CHP'lilerdir (Tablo 205).

Tablo 197:
Kadın sorunlarına yaklaşımıyla MHP imajı
(Parti tercihine göre yüzde dağılım)

	Olumlu	Kayıtsız/cevapsız	Olumsuz	Toplam
ANAP	22,9	72,9	4,2	100,0
DSP	9,7	58,1	32,3	100,0
FP	19,1	57,1	23,8	100,0
CHP	9,4	56,3	34,4	100,0
MHP	55,2	38,8	6,0	100,0
DYP	11,8	85,3	2,9	100,0
ÖDP	12,5	37,5	50,0	100,0
HADEP	14,3	50,0	35,7	100,0
BBP	17,1	60,0	22,9	100,0
HİÇBİRİ	4,7	72,1	23,3	100,0
DİĞER	28,6	57,1	14,3	100,0
Toplam	19,3	60,6	20,1	100,0

SONUÇ ve ÖNERİLER

Kadın ve erkek, birbirine muhtaç, bir arada yaşayan ama birbirinden farklı iki ayrı varlık kategorisidir. Düşünce tarihi içinde, biyolojik, sosyal veya psikolojik yönlerden farklılık taşıyan bu iki varlık kategorisinin ilişkilerinin bugünü ve tarihinin ele alınmasında birbiriyle yarışan çok sayıda açıklama biçimi vardır. Benimsenen ontolojik ve epistemolojik önkabullere göre bu açıklamaların mantığı ve sonuçları değişmektedir. Günümüzde bu bağlamdaki sorun, kadın ve erkeğin farklılığının bir üstünlük- bağımlılık (erkek üstün kadın bağımlı) biçiminde formüle edilmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü kadın-erkek farklılığının bir astlaştırma ilişkisine dönüştürülmesine, öncelikle kadınlar ama daha genelde eşitlikçi yaklaşımları önemseyen ideolojilere mensup olanlar sempati ile bakmamaktadırlar. Bu nedenle ilgili eleştirel literatürde, kadınlara ve erkeklere özgü olarak tanımlanan özellikler belirleme ve bu özelliklere göre toplumsal işbölümüne gitme eğiliminin, özünde kadınlar aleyhine bir ideolojik hegemonya barındırdığı kaygısı egemendir. Kadınlara yönelik yaygın olumsuz ayrımcı uygulamaların, kadın erkek arasındaki biyolojik-psikolojik farklılıklara dayandırılarak meşrulaştırılmaya çalışılması, bu tür kaygıları haklı çıkarır niteliktedir. Sonuçta, açıklaması nasıl yapılsa yapılsın, meşruiyet temelleri nasıl kurulursa kurulsun, kadın-erkek ilişkisinde erkekler lehine düzenlemelerin yaygın olduğu bir dünyada yaşadığımız yadsınamaz.

Bu bağlamda genel olarak toplumsal hayatın bütün alanlarında, siyaseti de içine alacak biçimde, erkek egemen bir yapının olduğu görülmektedir. Siyasi alanın erkek egemen alanların içinde en belirginini olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle, siyasetteki kadın ikincil bir konumdadır. Siyaset daha çok bir “erkek iş”dir. Kadınların siyasi alanda ikincil konumda olmalarının nedenleri ülkeden ülkeye değişse de genel olarak şu sebepler sayılabilir: Zayıf maddi ve bilgisel donanım; zayıf siyasal bilgi ve ilgi; düşük siyasal bilinç; erkek egemen iktidar tasavvuru; kadınların siyasal katılımını olumsuzlayan entelektüel birikimin azlığı; hukuktaki cinsiyet ayrımcılığı; kadın bakış açısının medyada yeterince yer almaması; medyadaki cinsiyetçi dil kullanımı; siyasetin profesyonelleşmesi ve gündelik hayattan koparılması; kadınların ikili rolleri ve kamusal alanda cinsiyet temelli taciz.

Yukarıda sayılan ve bunlara eklenebilecek başka nedenlerden dolayı kadınlar siyasal alanda yeterince yer alamamaktadır. Ancak kadının siyasal alanda ne düzeyde yer alması gerektiği konusunda düşünürler arasında bir görüş birliği de yoktur. Bu konuda iki ana yaklaşımdan bahsedilebilir. Birinci yaklaşım, kadınların erkeklerin telkinlerinden etkilendiği, siyasetle uğraşan kadınların erkekleştiği veya kadınların siyasal alana katılmalarının niteliksel bir değişiklik meydana gelmeyeceği hatta siyasetin bundan olumsuz etkileneceği gibi gerekçelerle, kadınların siyasette olmasının çok fazla gerekli olmadığını ileri sürmektedir. İkinci yaklaşım ise kadınların siyasete katılmalarının gerekli olduğunu ileri sürmektedir. Buna iki temel gerekçe ileri sürülmektedir. Birincisi kadınların siyasete katılmaları temel bir insan hakkıdır ve erkeklerle eşit düzeyde katılım için ilave bir neden aramaya gerek yoktur. İkincisi, kadınların siyasete daha aktif katılmaları, kadın ve anne deneyimlerini siyasete taşıyarak, yerel ve global düzeyde siyasete bir çok ilave katkı sağlayacak, böylece siyaset kurumu daha barışçı, daha uzlaşmacı ve daha sorun çözücü hale gelecektir. Demokrasi ve eşitlikçi kültürün yaygınlaşması ile kadının siyasete daha aktif katılması gerektiği yönündeki görüşler giderek daha fazla ağırlık kazanmaktadır.

Kadının siyasal katılımını olumlayan yaklaşımların giderek artması, dikkatleri bunu sağlayacak yol ve yöntemlere çekmektedir. Modern demokrasilerde katılımın en önemli ölçüsü, seçme ve seçilme süreçlerindeki niteliksel ve niceliksel ağırlıktır. Demokratik seçime süreçlerinin en önemli aktörlerinin başında siyasi partiler gelmektedir. Dolayısıyla kadınların siyasal katılım düzeylerinin düşük veya yüksek olmasında, diğer faktörlerin yanı sıra, partilerin bu konudaki yaklaşım ve politikaları büyük önem taşımaktadır. Kadının siyasal katılımı üzerinde doğrudan veya dolaylı etkiye sahip diğer faktörler arasında, siyasal kültür, parti sistemi (tek partili veya çok partili sistem oluşu), partilerin örgüt yapısı (kurumsallaşma ve merkezileşme düzeyi), parti ideolojisi (sağ veya sol parti oluşu) önemli sayılabilir.

Gelişmiş demokratik ülkeler başta olmak üzere genel olarak tüm dünyada, siyasi partilerin kadınlara karşı 1970'lerde başlayıp 1980 ve 1990'larda hız kazanan bir ilgi artışından bahsedilebilir. Bu gelişme, sadece partilerin kadınları siyasete katılmalarının

yerel ve global açıdan ilave bir katkı sağlayacağı düşüncesini benimsemeleri veya cinsiyet eşitliği politikalarına olan inançlarıyla açıklanamaz. Daha pragmatist sayılabilecek nedenler sözkonusudur. Siyasal partilerin kadınlara olan ilgisinin artmasında özellikle dört faktörün önemli olduğu söylenebilir: İlki, kadınların oy kullanma haklarının elde etmeleri nedeniyle oy değerinin anlaşılmasıdır. 'Bir kişi bir oy' ilkesinin yaygınlaşması ve kadınlara da oy kullanma hakkının verilmesinden sonra iktidara gelmek için kadınların oylarının önemi artmıştır. İkincisi partiler arası rekabetin kadınlara olan ilgiyi artırmasıdır. Siyasi sisteme yeni partiler dahil oldukça partiler arası rekabet artmaktadır. Bu rekabette partiler diğer partilerden farklı ve dolayısıyla üstün olma gerekçelerinden biri olarak, kadın sorununu gündeme taşımayı ve bu sorunlara çözüm yolları önermeyi görmektedirler. Üçüncüsü, kadın hareketleri ve feminizmin etkisidir. Parlamenter demokrasilerde siyasi partilerin kararları üzerinde baskı gruplarının katkısı büyüktür. Bir düşünsel ve sosyal hareket olarak feminizm de siyasi partiler üzerinde kadın talepleri ile ilgili olarak baskı oluşturmuş ve partilerin kadınlara yönelik politikalar üretmelerinde önemli katkıda bulunmuştur. Dördüncüsü, kadınların çalışma hayatında daha çok yer almaları partilerin onlara yönelik politika geliştirmelerini daha gerekli hale getirmiştir. Kadınların çalışma hayatına başlaması kadınları için bazı problemleri ve talepleri de beraberinde getirmiş, çalışan kadın sayısı arttıkça da bu problemleri ve talepleri dillendiren kadınların daha çok sesleri duyulmaya başlamıştır. Siyasi partiler çalışan kadının sesini duymak, problemleri ve talepleri ile ilgili olarak politikalar geliştirmek zorunluluğu hissetmişlerdir.

Kadınların siyasal katılımlarını artırmak, sorunlarına çözümler bulmak ve oylarını almak için, siyasi partiler kendi ideoloji ve yapılarına göre farklı stratejiler uygularlar. Bu stratejilerden retoriksel stratejide, parti ileri gelenleri konuşmalarında ve demeçlerinde kadının öneminden ve kadın sorunları karşısındaki duyarlılıklarından söz ederler. Ancak bu konuşma, beyan, açıklama ve demeçlerin partiyi bağlayıcı bir niteliği yoktur. Kadınlara yönelik destek, genelde sözlü destek olarak kalır. Siyasi partilerin seçtikleri en kolay ve yaygın strateji budur. Özendirici eylem stratejisinde, söylemin ötesinde eylemde bulunmaktadır. Partiler hem kadınların desteğini almak istediklerinden, hem de cinsiyet eşitliği politikasına inandıklarından bu stratejiyi kullanırlar. Bu stratejide partiler hedefler koyarlar ve o hedeflere ulaşmak için çalışmalar yaparlar. Çalışmaları genelde kadınları

siyaset teşvik ve cesaretlendirme yolundadır ve bu amaçla çeşitli eğitici oturumlar, özel toplantılar, konferanslar düzenler veya kadın adaylar için maddi destek fonları oluştururlar. Pozitif ayrımcı stratejide ise, partiler kurullarında, kendi karar organlarında ve aday listelerinde kadınlara yer ve etkin rol verirler. Bunun için kendilerini bağlayıcı düzenlemeler yaparlar. Bunlar arasında en belirgin ve etkili pozitif ayrımcı strateji kota uygulamasıdır. Retoriksel strateji, tüm partilerin en yaygın ve ortak stratejisidir. Sağ ve merkez partilerin retoriksel ve özendirici stratejileri, sol partilerin ise özendirici ve pozitif ayrımcı stratejileri daha çok seçtikleri ve uyguladıkları görülmektedir.

Bu genel çerçevede Türkiye’de durum nedir? Kadının siyasetteki yeri ve konumu, partilerin stratejileri gibi konularda Türkiye’deki durum dünyadaki durumdan niteliksel olarak çok farklı değildir. Kadınlar, parlamentoda, siyasi parti organlarında göreceli olarak düşük düzeyde temsil edilmektedirler. Partilerin kadın politikalarında da farklılıklar vardır.

CHP kadın konusunda en kapsamlı çalışma yapan, konu ile ilgili en fazla dokümanı olan ve parti içinde yüzde 25 kota ile olumlu ayrımcılık uygulayan tek partidir. CHP kadınların siyasal katılımı üzerinde önemle durmaktadır. Bunun nedenini de dört başlık altında toplanabilir: 1) Kadınları siyasal yaşama çekmeden demokrasiyi gerçekleştirmek olanaklı değildir, kadının siyasete katılımı demokrasinin bir ön şartıdır. 2) Kadın sorunu laiklikle ilişkilendirilmiştir. Bundan dolayı rejimin korunması ve kazanılan hakların kaybedilmemesi için kadının siyasal katılımı önemlidir. 3)Üyesi olduğu Sosyalist Enternasyonel’in kadınların uluslar ve uluslararası tüm düzeyde, eşit temsiline sağlanması için çalışmasını öngörmesidir. 4) Kadınların siyasete yeni açılımlar kazandıracağı inancını paylaşmaktadır. Bu bağlamda CHP kadınları, kirlenen siyaset için bir ümit olarak gördüğünü ifade etmektedir. CHP’nin hem parti programında hem de tüzüğünde kadın konusuna kadın konusuna geniş yer vermiştir. Ayrıca CHP’ye göre kadınların siyasete katılımlarının önündeki engellerle ilgili çeşitli tespitlerde bulunmuş ve bu engelleri kaldırmaya yönelik de bir takım vaatlerde bulunmuştur. Yine CHP 1989’dan bu yana kanun veya tüzük olmak üzere kadınları ilgilendiren 21 madde üzerinde değişiklik çalışmaları yapmıştır.

Doğru Yol Partisi, mevcut partiler arasında lideri kadın olan tek partidir. Ancak bu durumun, partinin kadın sorununa bakışında, kadınlara özel program ve politikalar geliştirmede çok fazla bir etkide bulunmadığı görülmektedir. DYP klasik sağ yaklaşımı izleyerek, kadın sorununu, bir demokrasi sorunu olarak ele almakta ve tam demokrasinin sağlanması durumunda bu sorunun kendiliğinde çözüleceğini savunmaktadır. Fakat 1995 Parlamento Seçimlerinde milletvekili seçilen 13 kadından 7'sinin DYP'li oluşunda, kadın liderin etkili olmadığını söylemek de haksızlık olur. DYP Tüzüğünde de kadınlar için pozitif ayrımcılık olarak nitelendirilebilecek bir madde bulunmaktadır. Buna göre; parti organlarının istemeleri halinde en az yüzde 10 düzeyinde kadınları temsil imkanı sağlanmıştır. Ayrıca Partinin bir de Kadın Kolları Yönetmeliği bulunmaktadır.

Anavatan Partisi, kadınların siyasal sisteme katılımları konusunda ciddi hedefler saptamayan bir parti görünümünde olmasına rağmen, yazılı metinlerinde, kadınların siyasetteki yeri ve rolü konusunda önemli tespitleri bulunmaktadır. Ancak partinin ne tüzüğünde ne de programında kadının siyasal katılımını konu alan bir madde bulunmaktadır. ANAP, uygulamada kadın adayları destekleyecek bir girişimde bulunmuş ve genel seçimlerde adaylardan alınan adaylık ücretlerinde kadın adaylar için 1995'de yüzde 50, 1999'da yüzde 90 adaylık ücreti indirimi uygulamıştır.

Fazilet Partisi'nin yazılı metinlerinde kadına yönelik özel ifade veya vaatlere pek yer verilmemektedir. Dolayısıyla da partinin program ve tüzüğünde kadınla ilgili bir bölüm veya açıklama bulunmamaktadır. 1999 Seçim Beyannamesinin Aile ve Aile Politikaları başlığı altındaki yazıda kadının özellikle annelik rolüne vurgu yapılmıştır. FP'nin kadın söylemi aile ile güncelliği ve tabanın isteklerinin o noktada yoğunlaşması nedeniyle başörtüsü özgürlüğünü sağlama konusunda odaklanmıştır. Ayrıca FP'nin kapatılmasında da kadının rolü bulunmaktadır. Partinin kapılması ile 5 yıl siyaset yapması yasaklanan 3 kişiden ikisi kadındır. Bunlardan biri başörtüsü ile TBMM'de yemin etmek isteyen Merve Kavakçı, diğeri Kavakçı'ya destek veren Nazlı Ilıcak'tır. Partinin kapatılması gerekçeleri arasında bu iki kadın milletvekili de sayılmıştır. Bu durum, Türk siyasal yaşamında kadınların diğer ülkelerde kadınların siyasete girmelerini zorlaştıran ayrımcılıklardan oldukça farklı bir engelinin yani başörtüsü engelinin olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de kadınların önemli bir bölümünü oluşturan başörtülü kadınlar, laiklik karşıtı eylemlerin odağı olma gibi çok temel bir suçlamayla siyaset dışına itilmektedir ve başörtüleri aktif siyaset yapmaları önünde çok önemli bir engel oluşturmaktadır. İşin ilginç yanı, başörtülü kadınlara yönelik bu ayrımcılık ve siyasetten dışlama, kadın dernekleri ve feminist örgütler tarafından pek yadırganmamaktadır. Bu, Türkiye’de farklı siyasal ve ideolojik eğilimli kadınların, kadınların sorunlarının çözümünde *kadın olma* ortak paydasında birleşmediklerini göstermektedir.

Demokratik Sol Parti kadın ve erkek eşitliğini temelde kabul etmesinin yanında, kadın konusunda oldukça renksiz bir partidir ve kadın sorununa pek değinmiyor olması dikkat çekicidir. Yazılı metinlerde partinin kadın konusunda düşünceleri ile ilgili çok fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Nitekim, DSP’nin parti tüzüğünde ve programında kadının siyasal yaşamdaki rolüne ilişkin bir madde yer almamaktadır. 1999 seçimlerinde hazırlanan seçim bildirisi esas alınırca DSP’nin, her alanda ortaya çıkan kadın sorunlarının kaynağının kadının yetirince eğitilmemiş olmasını gördüğü anlaşılmaktadır.

Milliyetçi Hareket Partisi, tüzüğünde kadın konusuna hiç yer verilmemiştir. Parti programında ise Aile başlığı altında kadınla ilgili ‘feminizm görüntüsü altında aileye ve onun sosyal fonksiyonlarına yönelik saldırıları şiddetle reddediyoruz, bununla beraber kadını ve haklarını savunmak ve kadını erkeği ile beraber saygı gören bir varlık olarak korumak gerektiğine inanıyoruz’ denilmiştir. MHP ve DSP kadın konusunda en az çalışma ve dokümanı bulunan parti durumundadır.

18 Nisan 1999 yılında milletvekili seçimleri, 80 ilde, 20 siyasi partinin katılımı ile gerçekleşmiştir. Seçimdeki kadın adayların erkek adaylara oranı yüzde 16,4’dür. Siyasi partiler içinde 249 aday ile Sosyalist İşçi Partisi (SİP) en fazla kadın aday gösteren partidir. En az aday gösteren parti ise 15 ile FP’dir. Seçim sonuçlarına bakıldığında parlamentoya üye gönderme şansı en yüksek olan partiler en az, şansı en az olan partiler ise –BBP hariç- en çok kadın aday gösteren partiler durumundadır.

Aynı seçimde ilk üç sırada en fazla kadın aday gösteren partiler SİP (17), DEPAR (11) ve ÖDP (10) dir. En az kadın aday gösteren partiler ise 2 aday ile CHP, DYP, DSP ve 1 aday ile BBP, ANAP, MHP ve FP dir. Bu sonuç da bize parlamentoya girme şansı yüksek olan partilerin hem az sayıda hem de seçilme şansı düşük olan yerlerden kadın aday gösterildiklerini ortaya koymaktadır. Yani partilerin kadın adayların seçilmelerinin gerçekten arzulanmasından ziyade, kadın aday göstermemiş denilmemesi için kadın aday gösterdikleri izlenimi edinilmektedir.

1999 seçim sonuçlarına baktığımızda 527 erkek, 23 kadın aday seçimi kazanmıştır. Bu sonuç; kadın adayların erkek adaylar içindeki yüzde 16,4 oranının, seçilmiş adaylar içinde kadınların yüzde 4,2' ye düştüğünü göstermektedir. Kadın adayların oranlarının seçilmişlik oranına yansımaması, parlamentoya girme şansı kuvvetle muhtemel olan partilerin kadınları seçilme şansı olmayan sıralardan seçim listesine koydukları ve/veya kadınları ağırlıklı olarak ülke barajını aşamayan veya seçilme şansı olmayan partilerin listesinde yer aldıkları anlamına gelmektedir.

18 Nisan seçimlerinde 23 kadın milletvekilinden 12'si DSP, 4'ü DYP, 3'ü FP ve 2'si MHP ve 2'si de ANAP'dandır. Bu sonuç bize sol partilerin kadın mecliste kadın aday bulundurma bakımından sağ ve muhafazakar partilerden daha istekli olduğu tezini doğrular niteliktedir. Türkiye'de bütün siyasi partiler kadın politikaları ile ilgili temel çizgilerine bakıldığında; partiler kadınların oylarını almak istemede pek heveslidirler ancak, onları sadece oy veren olarak değil, görüş bildiren, aday olan, adayları denetleyen bir siyasal aktör olarak görmekte, onların bu konudaki engellerini kaldırmaya çalışmakta, daha da ilerisi onlar için olumlu ayrımcılık uygulamada pek hevesli değiller. Ayrıca hemen tüm siyasi partiler kadın sorununa retoriksel düzeyde sahip çıkmaktadır. Sadece CHP retoriksel stratejiye ilave olarak tüzüğüne kadınlar için olumlu ayrımcılık anlamına gelen kota uygulaması getirerek pozitif ayrımcı strateji izlemektedir.

Çalışmanın alan uygulamasında kadınların parti politikalarını nasıl algıladıkları ve partiler hakkında ne tür bir imaja sahip oldukları saptanmaya çalışılmıştır. Anket sonuçlarına göre kadınlar, için en önemli kadın sorunu olarak eğitimsizlik, ekonomik bağımsızlık ve

toplumsal baskıyı görülmektedir ve bu sorunun kaynağı da ülkenin az gelişmiş olması, erkek egemen kültür ile gelenek ve göreneklerin etkin olmasıdır. Kadınlara göre bu sorunları sırasıyla devlet, kadınlar ve eğitim yoluyla toplum çözebilir. Ankete katılan kadınların ancak yüzde 7'si siyasi partilere kadın sorununu çözmede ümit bağlamaktadır. Kadınların en önemli gördükleri sorunlardan biri olan ekonomik bağımlılığın büyük ölçüde kadınların para kazanabilecekleri kamusal bir işte çalışmaları ile aşılabileceği aşıkardır. Öyleyse kadınlar için en uygun meslek hangisidir? Kadınların yaklaşık yüzde 57'si kadın için en uygun meslek olarak eğitimciliği görmektedir. İkinci olarak da yaklaşık yüzde 25'lik bir oranla kadınlar her işi yapabilir, istediği her işi yapmalıdır görüşü yer almaktadır.

Ankette kadınların kadın ve siyasete yönelik tutumları ölçülmeye çalışmıştır. Bu amaçla 'Siyaset kadınlara uygun bir iş değildir' ifadesi kullanılmış bu ifadeye kadınlar yüzde 84 gibi büyük bir çoğunlukla karşı çıkmaktadırlar. Oysa ankete katılan kadınları yüzde 80'i sadece oy kullanmakta, yüzde 8'i sürekli siyasetin içinde bulunmakta, yüzde 4'ü bir siyasi partiye üye bulunmakta ve yine yüzde 4'ü de seçim dönemlerinde seçim çalışmalarında bulunmaktadır ve kadınlara en uygun meslek hangisi sorusunda siyasetle ilişkisi bulunabilecek meslekleri çok düşük düzeyde tercih eden kadınlardır. Bu durum kadınların siyasal alanla ilgili tutum ve davranış farklılığı sergilediklerini göstermektedir.

Ankette, 'Kadın sorunları çoğunlukla ortak olduğu için siyasi görüş farklılığı kadınlar arasında dayanışmaya engel olmamalıdır' ifadesine kadınların yaklaşık yüzde 80 gibi büyük çoğunluğu katılmaktadır. Yine bu sonuçla ilgili olarak kadınların tutum ve davranış farklılığı sergiledikleri söylenebilir. Zira, FP'nin mecliste başörtülü olduğu için yemin ettirilmeyen kadın milletvekilini desteklemeye yönelik hiçbir kadın grubu bir girişimde bulunmamıştır. Bu durum siyasi görüş farklılığının kadınlar arasında dayanışmaya engel olduğu biçiminde yorumlanabilir. 'Kadınların daha çok söz sahibi olması halinde ülke sorunları daha kolay çözülecektir' ifadesine kadınların yaklaşık yüzde 60'ının katılması, kadının siyasete katılmasının siyasete niteliksel katkı sağlayacağını düşünüldeği biçiminde yorumlanabilir.

Ankette kadınların gözünde, kadın sorununa yaklaşımda partiler arasında bir farkı olup olmadığını ölçülmeye çalışılmış bu amacıyla 'Kadın sorunlarına yaklaşımda partiler arasında pek bir farklılık yoktur' ifadesine kadınların katılım oranına bakılmıştır. Bu ifadeye kadınların yüzde 54'ü katılmaktadır. Ayrıca ideolojik yelpazenin sağında ve solunda olan partilerin kadın haklarını koruma konusunda imajlarının nasıl olduğu ölçülmeye çalışılmış ve bu amaçla 'Sağ partiler kadın haklarını daha çok korumaktadır' ifadesi ile 'Sol partiler kadın haklarını daha çok korumaktadırlar' ifadesine kadınların katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Kadınların yüzde 33'si sağ partilerin kadın haklarını daha çok koruduklarını katılırken, yüzde 28'i de sol partilerin daha çok koruduklarını düşünmektedirler. İşin doğası gereği; siyasi yelpazenin solunda olan kadınlar sağ partilerin kadın haklarını daha çok koruduğu ifadesine, siyasi yelpazenin sağında olan kadınlar ise sol partilerin kadın haklarını daha çok korudukları ifadesine daha az oranda katılmaktadırlar.

Din, siyaset ve kadın ilişkisine dair kadınların tutumlarını belirlemek amacıyla sorulan 'Başörtülü kadın milletvekili adayları laiklik için büyük bir tehdit oluşturmaktadır' ifadesine kadınların yaklaşık üçte ikisi katılmamaktadır. Bir başka ifade ile başörtülü milletvekilini kadınların üçte ikisi laiklik için bir tehdit olarak görmemektedir. 'Dindar kadroların işbaşına gelmesi, kadın özgürlüklerini kısıtlayacaktır' ifadesine ise kadınların yarısı katılmaz iken (yüzde 50), yarında biraz az kısmı katılmaktadır (yüzde 48).

Kadınların siyasi faaliyetlere katılma amaçlarını öğrenmek için kapalı uçlu bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya kadınları yüzde 63'ü cevap vermemiştir. Cevap verenlerin yüzde 13 vatandaşlık görevini yapmak; yüzde 9 iyi bir toplum için katkıda bulunmak ve toplum için yararlı olmak; yüzde 7 partisinin başarılı olmasına katkıda bulunmak; yüzde 4 ülke yönetiminde söz sahibi olmak; yüzde 3 kadınlar için bir şeyler yapabilmek; yüzde 2 ise eğlence ve meraktan dolayı siyasi faaliyetlere katıldıklarını belirtmişlerdir. Siyasete aktif olarak katılan kadınların birincil amaçları topluma yararlı olmak ve partilerinin başarılarına katkıda bulunmak iken, pasif olarak katılan kadınların ise vatandaşlık görevini yerine getirmektir. Başka bir deyişle siyasete aktif olarak da pasif olarak da katılan kadınlar için siyasete birincil katılım amacı kadınlar için bir şey yapmak değildir.

Kadınların genel olarak kendilerine en yakın buldukları kimlik sıralamasında laik ve milliyetçi gelmektedir. Diğer kimlikler bundan sonra sıralanmaktadır. Doğal olarak bu kimlikler parti tercihe göre değişmektedir. ANAP'lılar milliyetçi ve laik, CHP ve DSP'liler feminist ve laik, FP'liler islamcı ve dindar, MHP'liler ülkücü ve milliyetçi, DYP'liler milliyetçi ve dindar kimlikleri benimsemektedirler. Kadınlar tercihte buldukları partiyi neden seçtiklerine gelince ANAP, DSP, CHP ve FP'li kadınlar ideolojilerinden dolayı bu partileri tercih ederlerken DYP'li kadınlar sadece ülke sorunlarına bu partinin çözüm bulacağı düşüncesiyle DYP'yi tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Kadınların siyasi partileri kendilerine uzak bulma nedenleri ise; her şeyden önce bütün partiler birinci olarak görüş ve düşünce aykırılığından dolayı uzak bulunmaktadır. Bunun dışındaki uzak bulma sebeplerine gelince; ANAP liderinden, DSP inançlara ve inançlı kesime karşı olumsuz tutumu, FP din istismarı, CHP inançlara ve inançlı kesime karşı olumsuz tutumu ve fanatik, hoşgörüsüz oluşu, MHP fanatik ve kavgacı oluşu, DYP ise gerçekçi olmadığı ve ülke sorunlarını çözemeyeceği için kadınlara uzak gelmektedir.

Kadınların sahip oldukları imaja göre, kadın sorunlarına çok önem verme açısından partiler DSP (%27,3), DYP (%26,1), CHP (%25,9), ANAP (%21,5), MHP (%17,1) ve FP (%16,8) olarak sıralanmaktadır. Kadın sorunlarına en kayıtsız parti olarak ANAP (%50,8) görülmektedir. Partilerin kadın sorununa kayıtsızlığı konusunda kadınların genel bir yargısının bulunduğu görülmektedir. Kadınları en çok istismar eden parti imajıyla FP birinci sırada yer almaktadır (%22). Kadın haklarına tümüyle karşı olmak açısından yine FP ilk sırayı almaktadır (%16). Kadın sorununa duyarlılığı ile ilgili olarak partilerin olumlu, olumsuz ve kayıtsızlık imajına bakıldığında; olumlu imaj açısından en yüksek oran DSP'nin (%27,3) en düşük imaj ise FP'nindir (%16,8). Kadın sorununa en kayıtsız parti ise ANAP'tır (%50,8). Ayrıca kadın sorununa duyarlılığı hakkında imajı ölçülen partiler arasında kadın sorunu ile en az ilgilen partilerden biri olan DSP'nin en olumlu imaja sahip olması, kadınların parti imajı elde etmelerinde parti dokümanlarındaki bilgilerin pek etkili olmadığını göstermektedir. Kadınlara yönelik en kapsamlı çalışmalar yapan CHP'nin olumlu imajının diğer partilerden yüksek olmaması, kadın konusunda

kayda değer bir görüş ve icraat göstermeyen DSP'nin ve DYP'nin olumlu imajlarının görece yüksek olması kadınların partilere yönelik imaj oluşumunda siyasal ideoloji ve siyasal bağlılığın önemli ve belirleyici bir unsur olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

AKAL, Cemal Bali; Siyasal İktidarın Cinsiyeti, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, Ankara-1994.

ALACAHAN, Osman; Siyasal Parti Seçmenlerinin Nitelikleri ve Siyasal Katılımları: Sivas Örneği, Cumhuriyet Üniversitesi SBE Doktora Tezi. 2000.

ALTINDAL, Aytunç; Türkiye’de Kadın, 5. baskı, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul-1991.

ARAT, Necla; Feminizmin ABC’si. Simavi Yayınları, İstanbul-1991.

ARAT, Yeşim; The Patriarchal Paradox: Women Politician in Turkey. New Jersey. 1989.

AVCI, Zeynep; Kadın Güncesinden Sayfalar, Afa yayınları, İstanbul-1994.

ÇAKIR, Serpil; Osmanlı Kadın Hareketi. Metis yayınları, İstanbul-1994.

FOWLKES, Diana; White Political Women. Paths From Privilage To Empowerment. The University of Tennessee Press, Knoxville-1992.

COTTERET, Jean-Marrie ve Emeri, CLAUDE; Seçim Sistemleri, (Çev. Ahmet Kotil), İletişim Yayınları, Yeni Yüzyıl Kitaplığı İstanbul-1995.

ÇAHA, Ömer; Sivil Kadın: Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın, Vadi yayınları, Ankara-1996.

ÇAM, Esat; Siyaset Bilimi, Der Yayınları, İstanbul-1984.

DAHL, Robert; Demokrasi ve Eleştirileri, Çev., Levent Köker, Yetkin Basım Yayın A.Ş., Ankara-1996.

DAHLERUP, Drude; The New Women's Movement: Feminism and Political Power in Europe and The USA. Sage Publications. Londra-1986.

DEMİR, Zekiye; Modern ve Postmodern Feminizm, İz Yayıncılık. İstanbul-1997.

DEMİR, Ömer ve Mustafa ACAR; Sosyal Bilimler Sözlüğü, 4. Baskı. Vadi Yayınları, Ankara-1998.

GELB, Joyce; Feminism and Politics: A Comparative Perspective. London: University of California Press, Londra-1989.

DUVERGER, Maurice; Siyasal Partiler. (Çev. Ergun Özbudun), Bilgi Yayınevi, Ankara-1986.

ETHRIDGE, Marcus E. ve Howard HANDELMAN; Politics in a Changing World, St. Martin's Press. New York-1998.

FREY, F; Turkish Political Elite, MIT Press, Cambridge-1965.

GÖKSEL, Burhan; Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk, Kültür Bakanlığı yayınları, yayın No: 906. 1993.

GÜRBÜZ, Yaşar; Karşılaştırmalı Siyasal sistemler, 2. baskı. Beta yayıncılık, İstanbul-1987.

ILLICH, Ivan; Gender, (Çev., Ahmet Fethi), Ayraç Yayınevi, Ankara-1996.

İNAN, Afet; Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri, 4. baskı, İstanbul: MEB Yayınları. İstanbul-1982.

JANDA, Kenneth.; Jefferey M. BERRY, Gerry GOLDMAN, J.; The Challenge of Democracy, Houghton Mifflin Company, Boston-1997.

KALAYCIOĞLU, Ersin; Karşılaştırmalı Siyasal Katılma: Siyasal Eylemin Kökeni Üzerine Bir İnceleme. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. İstanbul-1983.

KAPANİ, Münci; Politika Bilimine Giriş, 4. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul. 1988.

KARAMUSTAFAOĞLU, Tuncer; Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri. Sevinç Matbaası, Ankara-1970.

KARDAM, Ahmet ve Sezgin TÜZÜN; Türkiye'de Siyasal Kutuplaşmalar ve Seçmen Davranışları, Veri Araştırma Yayınları, Ankara-1998.

KAUSHIK, Susheela, Women's participation in politics, Vikas Pub. House, New Delhi-1993.

KIŞLALI, Ahmet Taner; Siyaset Bilimi, İstanbul: İmge Kitabevi, İstanbul-1994.

KURNAZ, Şefika; Cumhuriyet Öncesi Türk Kadını, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Yayın No: 4, Ankara-1990.

MERNİSSİ, Fatıma; Hanım Sultanlar. Çep Kitapları A.Ş. İstanbul-1992.

ÖZBUDUN, Ergun; Siyasal Partiler, Ankara Üniversitesi. Hukuk Fakültesi. Yayınları, Ankara-1979.

ÖZBUDUN, Sibel; Türkiye'de Kadın Olmak. Bir Toplumsal Dönemeç Üzerine Denemeler. Yazın Dergisi Yayınları, 1994.

REED, Evelyn; Kadın Özgürlüğünün Sorunları. Yazın Yayıncılık, İstanbul-1985.

RINCHARD, Sue Tolleson; Gender Consciousness and Politics. New York: Routledge, New York-1992.

SAY, G.; Siyasal Değişimde Kadın Boyutu, Kurtiş Matbaacılık. İstanbul-1998.

SERTEL, Murat ve Ersin KALAYCIOĞLU; Türkiye İçin Yeni Bir seçim Yöntemi Tasarımına Doğru. TÜSİAD Yayını, İstanbul-1995.

TALASLI, Gülay; Siyaset Çıkmazında Kadın. Ankara: Ümit Yayıncılık, Ankara-1996.

TEKELİ, Şirin; Kadınlar ve Siyasal-Toplumsal Hayat. Birikim Yayınları, İstanbul-1982.

TİMİSİ, Nilüfer; Medyada Cinsiyetçilik, TC. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları. 1996.

TOCQUEVILLE, Alex.; Democracy in America. New York-1961.

TUNAYA, Tarık Zafer; Türkiye’de Siyasal Partiler Cilt I. İkinci Meşrutiyet Dönemi, 1908-1918, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul-1998.

ÜSTE, R. Bakar; Türkiye’de Seçim Sistemi Arayışları: Bir Alternatif Model, İzmir. Dokuz Eylül Üniversitesi yayınları, İzmir-1999.

ÜŞÜR, Serpil; Siyasal Yaşam ve Kadınlara Destek Politikaları, TC Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara-1997.

MAKALELER

ABADAN-UNAT, Nermin "Toplumsal Değişme ve Türk kadını", İçinde Nermin Abadan-Unat (Der.). Türk Toplumunda Kadın. (1-32), Araştırma Eğitim ve Ekin yayınları, İstanbul-1982.

AFACAN, Hakan. "Siyasal Katılma ve Cinsiyet Rollerini: Konya ve Yöresi Örnek Uygulaması", 1999, Süleyman Demire Üniversitesi İİBF Dergisi, 4, 259-268.

APPLETON, Andrew ve Amy G. MAZUR, "Transformation or Modernization: The Rhetoric and Reality of Gender and Party Politics In France", İçinde Joni Lovenduski ve Pippa Norris (Der.). Gender and Party Politics, (86-112). London: Sage Publications. 1993.

APPLETON, Andrew ve Amy G. MAZUR, "Mainstreaming Gender Research In The Classroom: Cases From Europe", Political Science and Politics, 1997, 30(2), 194-195.

ARAT, Yeşim, "Türkiye'de Kadın Milletvekillerinin Değişen Siyasal Rollerini" 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, (249-266), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları ve Tarih Vakfı Yayınları ortak Yayını. İstanbul-1998.

ARSCOTT, Jane, A Job Well Begun. Representation, Electional Reform, and Women", İçinde François-Pierre Gingras (Der.). Gender and Politics in Contemporary Canada, Toronto: Oxford University Press, Toronto-1995.

BENNETT, Linda ve Stephen E. BENNETT, "Changing Views About Gender Equality in Politics: Gradual Change and Lingering Doubts." İçinde. Lois Lovelace Duke (Der.). Women in Politics. Outsiders or Insiders? (46-56). New Jersey: Prentice Hall. 1993.

BLACK, Naomi, "Kadın Seçmenler Birliğinin Siyaseti Üzerine", Çev. Füsün Tayanç, İçinde Toplumsal Ekonomik, Siyasal Yaşamda Kadın: Ülkelerden Örnekler Der. Oya Çiftçi, (ss.19-36). Ankara: Türk Sosyal Bilimciler Derneği. 1986.

BONDER, Gloria, "Kadınlar Açısından Siyasal Süreç", Çev., Filiz Demirci, İçinde Toplumsal Ekonomik, Siyasal Yaşamda Kadın, 1986.

BURREL, Barbara; "John Bailey's Legacy: Political Parties and Women's Candidacies For Public Office". İçinde. Lois Lovelace Duke (Der.). Women in Politics. Outsiders or Insiders? (123-124). Prentice Hall, New Jersey-1993.

BURT, Sandra; "Gender and Public Policy. Making Some Difference in Ottawa. İçinde François-Pierre Gingras (Der.). Gender and Politics in Contemporary Canada, Oxford University Press. Toronto-1995.

- DEVECİOĞLU, Ayşegül**, "Seçimler, Siyaset ve Kadınlar", *Birikim*, 1991, 3, 82-84.
- DI STEFONA, Christine**, "Integrating Gender Into The Political Science Curriculum: Challanges, Pitfalls, and Opportunities", 1997, *Political Science and Politics*, 30(2), 204-206.
- CLARK, Call ve Janet CLARK**, "The Gender Gap 1988: Compassion, Pacifism, and Indirect Feminism". İçinde. Lois Lovelace Duke (Der.). *Women in Politics. Outsiders or Insiders?* (32-45). New Jersay: Prentice Hall. 1993.
- ÇİFTÇİ, Oya**, Representation of Turkish Women in Local Government. *Turkish Public Administration Anual*. vol. 12, 1993, (73-90), TODAİE.
- ECEVİT, Yıldız**, "Üretim ve Yeniden Üretim Sürecinde Ücretli Kadın Emegi", *İktisat Dergisi*, 1997, 365, 95-104.
- ELIASON, Leslie C**; "Women and Gender in European Politics Courses: Exploring The Scandinavian Welfare States", *Political Science and Politics*, 1997, 30(2), 198-199.
- ELISON, Sonja**, "Integrating Women into The Study of European Politics" *Political Science and Politics*, 1997, 30(2), 202-204.
- ERICKSON, Lynda**, *Making Her Way In: Women, Parties and Candidates in Canada* İçinde Joni Lovenduski ve Pippa Norris (Der.). *Gender and Party Politics*, (60-85). London: Sage Publications. 1993.
- GALLIGAN, Yvonne**, "Party Politics and Gender in The Republic of Ireland", İçinde Joni Lovenduski ve Pippa Norris (Der.). *Gender and Party Politics*, (147-167). London: Sage Publications. 1993.
- GINGRAS, François-Pierre**, "Introduction". İçinde Gingros, François-Pierre (Der.) *Gender Politics in Contemporary Canada*. Oxford University Press. Toronto-1995.
- GUADAGNINI, Marila**; "A'partitocrazia' Without Women: The Case of The Itallian Party System, İçinde Joni Lovenduski ve Pippa Norris (Der.). *Gender and Party Politics*, (168-204). London: Sage Publications. 1993.
- GÜNEŞ-AYATA, Ayşe**, "İdeolojik Kutuplaşma ve Demokratikleşme: Türkiye ile Yunanistan Arasında Bir Siyasal Davranış Karşılaştırması", *Amme İdaresi Dergisi*, 1991, 24(1), 29-37.
- GÜNEŞ-AYATA, Ayşe**, "Türkiye'de Kadının Siyasete Katılımı", İçinde Tekeli, Şirin (Der.). *Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiyesinde Kadınlar*, (293-312). İstanbul: İletişim Yayınları. 1993.
- GÜNEŞ-AYATA, Ayşe**; "Laiklik Güç ve Katılım Üçgeninde Türkiye'de Kadın", İçinde 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, (ss. 237-248), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları ve Tarih Vakfı Yayınları ortak Yayını. 1998.

HAWKS, Janne V. ve Caolyn Ellis, STATON, "On The Eve of Transition: Women in Southern Legislatures, 1946-1968, İçinde Duke, Lois Lovelace (Der.). Women in Politics. Outsiders or Insiders? (97-106). New Jersey: Prentice Hall. 1993.

JAQUETTE, Jane S; "Women in Power: From Tokenism To Critical Mass". Foreign Policy, 1997, 108, 23-37.

JAQUETTE, Jane, "Power as Ideology": A Feminsit Analysis", İçinde Judith H. Stiehm, (der.) Women's Views of the Political World of Men New York, Transnational Publishers inc. 1984.

KANDIYOTI, Deniz, "Kadınlarda Psiko-sosyal Değişim: Kuşaklar Arasında Bir Karşılaştırma". N. Abadan-Unat. (Der.) Türk Toplumunda Kadın, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını. (İkinci baskı). 1982.

KELLEY, Anne E.; William E. HULBARY, ve Lewis BOWMAN; "Gender, Partisanship and Backround Explain Differences in Grass-Roots Party Activists' Political Attitutes", İçinde Duke, Lois Lovelace (Der.). Women in Politics. Outsiders or Insiders? (67-78). New Jersey: Prentice Hall. 1993.

KOLINSKY, Eva, Party Change and Women's Representation in Unified Germany", İçinde Joni Lovenduski ve Pippa Norris (Der.). Gender and Party Politics, (113-46). Sage Publications, London. 1993.

KORAY, Meryem, "Kadın Siyaset Kota", İçinde N. Arat (Der.), Türkiye'de Kadın Olgusu (199--244), İstanbul: Say Dağıtım 1992.

LEIJENAAR, Monique, "A Battle For Power: Selecting Candidates in The Netherlands" İçinde Joni Lovenduski ve Pippa Norris (Der.). Gender and Party Politics, (205-230). London: Sage Publications. 1993.

LOVENDUSKI, Joni, "Introduction: Dynamics of Gender and Party", İçinde Joni Lovenduski ve Pippa Norris (Der.). Gender and Party Politics, London: Sage Publications. 1993.

LOVENDUSKI, Joni, "Women and Party Politics in Western Europe" Political Science and Politics, 1997, 30(2), 200-202.

MATLAND, Richard E, "Institutional Variables Affecting Female Representation in National Legislatures: The Case of Norway" The Journal of Politics, 1993, 55(3), 737-755.

MCBRIDE, Stetson Dorothy, "Gender and European Politics: The Limits of Integration", Political Science and Politics, 1997, 30(2), 195-197.

NORRIS, Pippa, "Conclusions: Comparing Legislative Recruitment", İçinde Joni Lovenduski ve Pippa Norris (Der.). Gender and Party Politics, (309-330). London: Sage Publications. 1993.

NORRIS, Pippa ve Joni LOVENDUSKI, "Gender and Party Politics in Britain", İçinde Joni Lovenduski ve Pippa Norris (Der.). *Gender and Party Politics*, (35-59). Sage Publications, London. 1993.

RULE, Wilma, "Why Are More Women State Legislators", İçinde Duke, Lois Lovelace (Der.). *Women in Politics. Outsiders or Insiders?* (152-163). New Jersey: Prentice Hall. 1993.

SAINSBURY, Diane, "The Politics of Increased Women's Representation: The Swedish Case", İçinde Joni Lovenduski ve Pippa Norris (Der.). *Gender and Party Politics*, (263-290). London: Sage Publications. 1993.

SIMMS, Marian, "Two Steps Forward, One Step Back: Women and Australian Party System", İçinde Joni Lovenduski ve Pippa Norris (Der.). *Gender and Party Politics*, (16-34). London: Sage Publications. 1993.

SKARD, Torid, "Kuzey Ülkeleri Siyasal Yaşamında Kadın", Çev., Sevil Atauz Baki, İçinde *Toplumsal Ekonomik, Siyasal Yaşamda Kadın: Ülkelerden Örnekler* Der. Oya Çiftçi, (ss.75-93). Ankara: Türk Sosyal Bilimciler Derneği. 1986.

SKJEIE, Hege, "Ending The Male Political Hegemony: The Norwegian Experience" İçinde Joni Lovenduski ve Pippa Norris (Der.). *Gender and Party Politics*, (231-262). London: Sage Publications. 1993.

SQUIRES, J., "Quotas for women: Fair Representation?" İçinde Joni Lovenduski ve Pippa Norris (eds.) *Women in Politics*, (73-90), London: Oxford University Press. 1996.

TEKELİ, Şirin, "Türkiye'de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri", İçinde Nermin Abadan-Unat (Der.). (1982a). *Türk Toplumunda Kadın*. (375-396), İstanbul: Araştırma Eğitim ve Ekin yayınları.

TOKGÖZ, Oya, "Siyasal Reklamlarda Kadın Söylemi ve Kadın İmajı. Örnekolarak 1987 ve 1991 Seçimleri", İçinde Necla Arat (Der.), *Türkiye'de Kadın Olmak: Kadın Sorunlarından Kesitler*, (55-72). İstanbul: Say Pazarlama. 1994.

TOKGÖZ, Oya, "Siyasal Reklamlarda Kadın Söylemi ve Kadın İmgeleri", İçinde Necla Arat (Der.) *Türkiye'de Kadın Olmak*. İstanbul: Say Dağıtım Ltd. Şti. 1996.

TOKGÖZ, Oya, "Türkiye'de 1983 ve 1987 Genel Seçimlerinde Kullanılan Siyasal Reklamlar," *Amme İdaresi Dergisi*, 1991, 24(1), 13-28.

TREMBLAY, Manan; "Gender and Support For Feminism. A Case Study of the 1989 Quebec General Election", İçinde Gingros, François-Pierre (Der.) *Gender Politics in Contemporary Canada*. Oxford University Press, Toronto-1995.

VARAN, Elizabeth R; "Tippecanoe and The Ladies, Too: White Women and Party Politics in Antebellum Virginia", *The Journal of American History*, September, 1995, 494-521.

WHITEBORN, Alan ve Keith ARCHER; “The Gender Gap Among Party Activities. A Case Study of Women and The New Democratic Party”, İçinde Gingros, Ffranois-Pierre (Der.) *Gender Politics in Contemporary Canada*. Toronto: Oxford University Press, Toronto-1995.

DİĞER KAYNAKLAR

ANAP, Seçim Bildirgesi ve Türkiye-Sözleşmesi, 1999.

ANAP. Tüzük.1999a.

ANAP, ANAP Kadın ve Gençlik Komisyonları Yönetmeliği, 1993.

ANAP, Anavatan Partisi Seçim Beyannamesi. Ankara, 1991.

ANAP, Yeni Yüzyılda Yeni Politikalar: ANAP Eğitim Maratonu 1. tur. Araştırma ve Eğitim başkanlığı

ANAP1, Anavatan Gerçekleri Açıklıyor, broşür, 34 sayfa.

BAYKAL, Deniz. 22 Aralık 1996 CHP Kadın Kurultayı Açış Konuşması, Basıldığı yer belirtilmemiş. CHP Parti Tüzüğü, 1996.

BAYKAL, Deniz, “Önümüzdeki Dönemi Kadınlar Belirleyecek”, CHP’nin Kadınlar Geliyor Türkiye” dokümanı için sunuş yazısı. Yer ve tarih belirtilmemiş.

CHP, “Kadınlar Laikliğın Teminatıdır”. CHP Kadın Kurultayı 22 Aralık 1996.

CHP, “Yerel Çözüm” Yer ve tarih belirtilmemiş.

CHPa “Kadınlar Geliyor Türkiye: Kadınlar Projesi Özeti”, Yer ve tarih belirtilmemiş.

CHPb, Yeni Hedefler Yeni Türkiye. CHP Parti Programı

Commission on the Status of Women. 39. Session. New York 15 mart-4 Nisan 1995 (ss. 1-16).

ÇİLLER Tansu, (18 Mart 1998). GİK Sonrası Yaptığı Açıklama.

ÇİLLER, Tansu (16.12.1998). 1998 Mali Yılı Bütçe Konuşması.

ÇİLLER, Tansu (27 Mayıs 1998). Demokrasi Kurultayında Yaptığı Konuşma.

ÇİLLER, Tansu (tarihsiz) “Kadınlarla İttifak”, başlıklı DYP Parti Propaganda Belgesinin sunuş yazısı.

ÇİLLER, Tansu, (14 Mayıs 1998). Grup Toplantısı Konuşması.

ÇİLLER, Tansu, (25 Mart 1998). TBMM Grup Konuşması.

ÇİLLER, Tansu. (27 Mart 1998) DYP İstanbul İl Başkanlığı Geleneksel İl Balosu’nda Yapmış Olduğu Konuşma.

DSP, Demokratik Sol Partinin 1999 Seçim Bildirgesi Özeti, 30 sayfa,

DSP, Tüzük.

DYP1, Kadınlarla İttifak (Parti bildirisi tarih ve yer belirtilmemiş), 8 sayfa
DYP2, 1946'dan 21. Yüzyıla II. Demokrasi Programı.

DYP 3, Hedef 2000'ler Tek Çözüm Çiller: DYP Seçim Bildirgesi, 76 sayfa

ERCİNS, G. (1998). Kadınların Siyasal Sisteme Katılımı: Sivas Merkez İlçede Siyasal Partiyeye Üye Kadınlar Üzerinde Bir Uygulama, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanmış doktora tezi.

FP, Günışığında Türkiye: 18 Nisan 1999 Seçim Beyannamesi. 147 sayfa.

FP1, Fazilet Milletin kendisidir! Oyunu Kendine Ver. Seçim broşürü, 24 sayfa

<http://www.dyp.org.tr/DypKadinKollari/Projelerimiz/Aksep.Htm>.

<http://www.dyp.org.tr/DypKadinKollari/Projelerimiz/Kasip.Htm>.

<http://www.ipu.org/wmn-e/history.htm>

<http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>

IU, (Interparliamentary Union), (1992) Women and Political Power, Geneva.

KUTAN, Recai Türkiye'nin Öncelikleri ve Temel Görüşlerimiz, M. Recai Kutanın Basın Toplantısı, Bilkent Ankara, 1998)

KUTAN, Recai; FP Genel Başkanı M. Recai Kutan'ın Seçim Beyannamesi Basın Toplantısı. İstanbul-1999.

KUTAN, Recai Türkiye'ye Adanmış Bir Hayat. Ankara: İmaj Yayınları, (Tarihsiz).

MHP; MHP Programı, 23.01.1993.

PRDCRI EN, United Nations Division for the Advancement of Women International Peace Research Institute Oslo, Expert Group Meeting on Political Decision-Making and Conflict of Gender Difference. Santo Domingo, Dominic Cumhuriyeti 7-11 Ekim 1996 (ss. 1-24)

SIIM, Berthe; A Comperative Perspective on Women and Welfare State, Stanford Üniversitesi Araştırma Merkezi'ne sunulan tebliğ. 1985.

TBMM; Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar. Ankara TBMM Basımevi. Ankara-1982.

TC Başbakanlık Kadının Statüsü Sorunları Genel Müdürlüğü (1995). Eylem Platformu ve Pekin Deklerasyonu.

EKLER

EK 1: Anket Formu

Sayın Katılımcı

Bu anket, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yürütmekte olduğum **Siyasal Partilerin Kadın Politikaları** isimli doktora tezi çerçevesinde, ülkemizde farklı siyasal ve sosyal eğilimli kadınların siyasal katılım düzeylerini ve siyasal partilerin kadınlara ilişkin yaklaşımlarını nasıl değerlendirdiklerini tespit etmek için veri toplamak amacıyla hazırlanmıştır.

Aşağıdaki soruların doğru veya yanlış cevapları yoktur, en doğru cevap, sizin görüşlerinizi en iyi yansıtan cevaptır. Verdiğiniz cevaplar bilimsel kaygı ve amaçlar dışında hiçbir şekilde kullanılmayacaktır. Bu nedenle adınızı ve soyadınızı yazmanıza gerek yoktur. Katıldığınız için teşekkür ederim.

Zekiye Demir

1. Size göre Türkiye'de kadınların en temel iki sorunu nedir? (Önem derecesine göre aşağıdaki listeden iki tanesini sıralayınız)

1..... 2.....

- Eğitimsizlik
- İş hayatında ayrımcılık
- Kadınların ekonomik bağımsızlığının olmaması
- Aile içi şiddet (dayak ve baskı)
- Cinsel taciz ve şiddet
- Toplumsal baskı
- Diğer (Belirtiniz).....

2. Size göre bu sorunların temel kaynağı nedir? (Sadece bir şıkkı seçiniz.)

- Gelenek ve görenekler
- Hukuki düzenlemelerin eksikliği
- Yanlış dini inançlar
- Ülkenin az gelişmiş olması
- Erkek egemen kültür
- Diğer (Belirtiniz).....

3. Size göre kadın sorunlarını aşağıdakilerden hangisi çözebilir?

- Kadınlar
- Erkekler
- Siyasal partiler
- Devlet
- Diğer (Belirtiniz).....

4. Hangi sıklıkla siyasi faaliyette bulunuyorsunuz?

- Sadece seçimden seçime oy kullanırım
- Bir siyasi partiye üyeyim
- Seçim dönemlerinde propaganda faaliyetlerine katılırım
- Her zaman siyasetin içindeyim
- Diğer (Belirtiniz).....

5.Siyasal faaliyetlere katılma amacınız nedir?

.....

.....

1. Aşağıdaki kimliklerden size en yakın olan iki tanesini öncelik sırasına göre belirtiniz?

a)..... b).....

1. Feminist
2. Muhafazakar
3. Dindar
4. Laik
5. Ülkücü
6. Milliyetçi
7. İslamcı
8. Diğer (belirtiniz).....

7. Kendinize en yakın bulduğunuz siyasi parti hangisidir

.....

8. Bu partiyi tercih etmenizden en önemli neden aşağıdakilerden hangisidir? (Sadece bir şıkkı seçiniz.)

1. İdeolojisini (dünya görüşü) beğeniyorum
2. Liderini beğeniyorum
3. Sadece bu partinin ülke sorunlarını çözebileceğine inanıyorum
4. Arkadaş ve aile çevrem nedeniyle destekliyorum
5. Kadınlara daha çok öncelik tanıdığını düşünüyorum
6. Diğer (Belirtiniz).....

9. Kendinize en uzak bulduğunuz parti hangisidir?

.....

10. Bu partiye kendinizi uzak hissetmenizden nedeni nedir?

.....

11. Siyasal kanaatlerinizi oluştururken kimlerin görüşlerine en çok itibar edersiniz? (Sadece bir şıkkı seçiniz.)

1. Eşimin
2. Arkadaş çevrem
3. Anne baba ve aile büyüklerimin
4. Beğendiğim yazar ve düşünürlerin
5. Diğer (Belirtiniz).....

12. Siyasal konularla ilgili bilgileri daha çok hangi kaynaklardan ediniyorsunuz? (Sadece bir şıkkı seçiniz.)

1. Aile çevresinden
2. İş ve arkadaş çevresinden
3. Gazetelerden
4. Siyasal toplantılardan
5. Televizyonlardan
6. Diğer (Belirtiniz).....

13. Sizce kadınlar için en uygun meslek hangisidir? Lütfen belirtiniz.

B. Aşağıdaki ifadelere katılıp katılmadığınızı belirtiniz.(Görüşünüzü yansıtan sütundaki rakamı işaretleyiniz)

	Kesinlikle Katılıyorum	Çoğunlukla Katılıyorum	Pek Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1. Siyaset kadınlara uygun bir iş değildir	1	2	3	4
2. Kadının dışarıda çalışması, evini ihmal etmeyecek biçimde olmalıdır	1	2	3	4
3. Sağ partiler, kadınların haklarını daha çok korumaktadırlar	1	2	3	4
4. Sol partiler, kadınların haklarını daha çok korumaktadırlar	1	2	3	4
5. İnsanlığın sorunları ortaktır, bu nedenle kadın sorunları ve erkek sorunları ayırımı doğru değildir			3	
6. Milletvekili seçimlerinde bütün partiler, ilk sıralardan daha çok kadın aday göstermelidir	1	2	3	4
7. Başörtülü kadın milletvekili adayları laiklik için büyük bir tehdit oluşturmaktadır	1	2	3	4
8. Kadınların sorunları çoğunlukla ortak olduğu için siyasi görüş farklılığı kadınlar arasında dayanışmaya engel olmamalıdır	1	2	3	4
9. Dindar kadroların işbaşına gelmesi, kadınların özgürlüklerini kısıtlayacaktır	1	2	3	4
10. Kadın ve erkek eşitliğinin tam olarak sağlanması mümkün değildir			3	
11. Dini inançlar kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır	1	2	3	4
12. Aile sorumluluğu kadınların kendilerini geliştirmelerine engel olmaktadır	1	2	3	4
13. Kadın sorunlarına yaklaşımda partiler arasında pek bir farklılık yoktur	1	2	3	4
14. Kadınların daha çok söz sahibi olması halinde ülke sorunları daha kolay çözülecektir	1	2	3	4

C. Aşağıdakiler sizin için ne kadar önemlidir?

	Çok Önemli	Önemli	Pek Önemli değil	Hiç Önemli Değil
1. Cinsel açıdan özgür olmak	1	2	3	4
2. Evlilik ve aile hayatı	1	2	3	4
3. Ekonomik yönden özgür olmak	1	2	3	4
4. Siyasal faaliyetlere katılmak	1	2	3	4
5. Yöneticilerin kadın olması	1	2	3	4
6. Örtünmek	1	2	3	4

D. Sizce aşağıdaki siyasi partilerin kadın sorunlarına yaklaşımı nasıldır?

	Kadın sorunlarına çok önem vermektedir	Kadın sorunlarına kayıtsızdır	Kadınları istismar etmektedir	Tümüyle kadın haklarına karşıdır
1. ANAP	1	2	3	4
2. BBP	1	2	3	4
3. CHP	1	2	3	4
4. DSP	1	2	3	4
5. DYP	1	2	3	4
6. FP/RP	1	2	3	4
7. MHP	1	2	3	4

E. Demografik Bilgiler

1. Yaşı		6 Eşinin Eğitim Durumu	
2. Eğitim Durumu		7 Çocuk sayısı	
3. Medeni Durumu		8 Asıl Memleketi	
4. Mesleği		9 İkamet ettiği İlçe	
5. Eşinin Mesleği		10. Ailenin Aylık geliri	

Ek- 2: Örneklimin İkamet Yeri

	Yüzde	Sayı
100. Yıl	4	0,7
A.Eğlence	4	0,7
Abidinpaşa	4	0,7
Altındağ	36	6,3
Aydınlık	3	0,5
Ayrancı	6	1,1
Ayvalı	6	1,1
Bahçelievler	10	1,8
Balgat	13	2,3
Batıkent	23	4,1
Behçelievler	1	0,2
Bilkent	3	0,5
Birlik	3	0,5
Çankaya	87	15,3
Çayyolu	3	0,5
Çiftlik	3	0,5
Çubuk	2	0,4
Demetevler	7	1,2
Dikmen	9	1,6
Elmadağ	2	0,4
Elvankent	1	0,2
Emek	15	2,6
Eryaman	18	3,2
Esat	5	0,9
Etimesgut	11	1,9
Etilik	13	2,3
Gaziosmanpaşa	3	0,5
Gölbaşı	3	0,5
Gölveren	2	0,4
Hamamönü	4	0,7
İncesu	4	0,7
İncirli	3	0,5
Kayaş	2	0,4
Keçiören	77	13,6
Kırıkkale	13	2,3
Kırıkkonaklar	1	0,2
Kızılay	2	0,4
Kolej	2	0,4
Konutkent	2	0,4
Kurtuluş	1	0,2
Lalegül	5	0,9
Maltepe	5	0,9
Mamak	35	6,2
Oran	6	1,1
Ostim	2	0,4
Polatlı	2	0,4
Pursaklar	9	1,6
Sanatoryum	1	0,2
Seyranbağları	2	0,4
Sincan	13	2,3
Siteler	4	0,7
Şentepe	2	0,4

Topraklık	2	0,4
Ulus	1	0,2
Ümitköy	3	0,5
Varlık	4	0,7
Yenimahalle	54	9,5
Yenişehir	2	0,4
Yıldız	4	0,7
Toplam	567	100,0

Ek 3: Örneklemin Asıl Memleketi

Asıl Memleket	Sayı	Yüzde
Adana	8	1,4
Afyon	9	1,6
Ağrı	2	0,4
Aksaray	1	0,2
Amasya	4	0,7
Ankara	123	21,7
Antalya	3	0,5
Gaziantep	2	0,4
Artvin	10	1,8
Balıkesir	3	0,5
Bayburt	3	0,5
Bilccik	1	0,2
Bingöl	3	0,5
Bitlis	3	0,5
Bolu	7	1,2
Burdur	8	1,4
Bursa	9	1,6
Çanakkale	4	0,7
Çankırı	8	1,4
Çorum	23	4,1
Denizli	4	0,7
Diyarbakır	4	0,7
Düzce	1	0,2
Edirne	2	0,4
Elazığ	5	0,9
Erzincan	2	0,4
Erzurum	10	1,8
Eskişehir	5	0,9
Giresun	4	0,7
Gümüşhane	5	0,9
Hakkari	1	0,2
Hatay	3	0,5
Iğdır	2	0,4
İskenderun	1	0,2
İstanbul	15	2,6
İzmir	8	1,4
Karabük	1	0,2
Kars	10	1,8
Kastamonu	5	0,9
Kayseri	21	3,7

Kilis	2	0,4
Kırkkale	51	9,0
Kırşehir	26	4,6
Konya	12	2,1
Malatya	7	1,2
Manisa	2	0,4
Kahramanmaraş	6	1,1
Mardin	3	0,5
Mersin	6	1,1
Muğla	1	0,2
Nevşehir	10	1,8
Niğde	2	0,4
Ordu	6	1,1
Osmaniye	5	0,9
Rize	13	2,3
Sakarya	5	0,9
Samsun	7	1,2
Siirt	2	0,4
Sinop	4	0,7
Sivas	11	1,9
Tokat	4	0,7
Trabzon	19	3,4
Uşak	1	0,2
Yalova	1	0,2
Yozgat	18	3,2
Toplam	567	100,0

EK 4: Dünya Parlamentolarındaki Kadınların Oranı

sıralama	Ülke	Seçim Tarihi	Sandalye Sayısı	Kadın milletvekili sayısı	%
1	Sweden	09 1998	349	149	42,7
2	Denmark	03 1998	179	67	37,4
3	Finland	03 1999	200	73	36,5
4	Netherlands	05 1998	150	54	36,0
5	Norway	09 2001	165	59	35,8
6	Iceland	05 1999	63	22	34,9
7	Germany	09 1998	669	207	30,9
8	New Zealand	11 1999	120	37	30,8
9	Mozambique	12 1999	250	75	30,0
10	South Africa	06 1999	399	119	29,8
11	Spain	03 2000	350	99	28,3
12	Cuba	01 1998	601	166	27,6
13	Austria	10 1999	183	49	26,8
14	Grenada	01 1999	15	4	26,7
15	Argentina	10 1999	257	68	26,5
16	Bulgaria	06 2001	240	63	26,3
17	Turkmenistan	12 1999	50	13	26,0

"	Viet Nam	07 1997	450	117	26,0
18	Rwanda	11 1994	74	19	25,7
19	Namibia	11 1999	72	18	25,0
20	Australia	10 1998	148	35	23,6
21	Seychelles	03 1998	34	8	23,5
22	Belgium	06 1999	150	35	23,3
23	Switzerland	10 1999	200	46	23,0
24	United Rep. of Tanzania	10 2000	274	61	22,3
25	Monaco	02 1998	18	4	22,2
26	China	1997-98	2984	650	21,8
27	Lao People's Democratic Rep.	12 1997	99	21	21,2
28	Canada	11 2000	301	62	20,6
29	Croatia	01 2000	151	31	20,5
30	Dem. People's Rep. of Korea	07 1998	687	138	20,1
31	Costa Rica	02 1998	57	11	19,3
32	Dominica	01 2000	32	6	18,8
33	Portugal	10 1999	230	43	18,7
34	Guyana	12 1997	65	12	18,5
35	Peru	04 2001	120	22	18,3
36	United Kingdom	06 2001	659	118	17,9
37	Estonia	03 1999	101	18	17,8
38	Suriname	05 2000	51	9	17,6
39	Botswana	10 1999	47	8	17,0
"	Latvia	10 1998	100	17	17,0
40	Luxembourg	06 1999	60	10	16,7
"	San Marino	06 2001	60	10	16,7
"	Senegal	04 2001	120	20	16,7
41	Dominican Republic	05 1998	149	24	16,1
42	Mexico	07 2000	500	80	16,0
43	Angola	09 1992	220	34	15,5
44	Bahamas	03 1997	40	6	15,0
"	Czech Republic	06 1998	200	30	15,0
45	Eritrea	02 1994	150	22	14,7
46	Ecuador	05 1998	123	18	14,6
47	Burundi	06 1993	118	17	14,4
48	Andorra	03 2001	28	4	14,3
49	Slovakia	09 1998	150	21	14,0
"	United States of America	11 2000	435	61	14,0
50	Israel	05 1999	120	16	13,3
"	Jamaica	12 1997	60	8	13,3
"	Saint Kitts and Nevis	03 2000	15	2	13,3
51	Republic of Moldova	02 2001	101	13	12,9

52	Tajikistan	02 2000	63	8	12,7
53	Mali	07 1997	147	18	12,2
"	Slovenia	10 2000	90	11	12,2
54	Uruguay	10 1999	99	12	12,1
55	Congo	01 1998	75	9	12,0
"	Ireland	06 1997	166	20	12,0
56	Colombia	03 1998	161	19	11,8
57	Bolivia	06 1997	130	15	11,5
"	Tunisia	10 1999	182	21	11,5
58	Cape Verde	01 2001	72	8	11,1
"	Saint Lucia	05 1997	18	2	11,1
"	Trinidad and Tobago	12 2000	36	4	11,1
59	France	05 1997	577	63	10,9
60	Chile	12 1997	120	13	10,8
61	Barbados	01 1999	28	3	10,7
"	Cyprus	05 2001	56	6	10,7
"	Romania	11 2000	345	37	10,7
62	Lithuania	10 2000	141	15	10,6
63	Azerbaijan	11 2000	124	13	10,5
"	Mongolia	07 2000	76	8	10,5
64	Kazakhstan	10 1999	77	8	10,4
"	Malaysia	11 1999	193	20	10,4
"	Syrian Arab Republic	11 1998	250	26	10,4
65	Belarus	10 2000	97	10	10,3
66	Zambia	11 1996	158	16	10,1
67	Kyrgyzstan	02 2000	60	6	10,0
"	Zimbabwe	06 2000	150	15	10,0
68	Panama	05 1999	71	7	9,9
69	Italy	05 2001	630	62	9,8
70	Nicaragua	10 1996	93	9	9,7
"	Sudan	12 2000	360	35	9,7
"	Venezuela	07 2000	165	16	9,7
71	El Salvador	03 2000	84	8	9,5
72	Honduras	11 1997	128	12	9,4
73	Bhutan	N.A.	150	14	9,3
"	Malawi	06 1999	193	18	9,3
74	Gabon	12 1996	120	11	9,2
"	Malta	09 1998	65	6	9,2
"	Thailand	01 2001	500	46	9,2
75	Sao Tome and Principe	11 1998	55	5	9,1
76	Ghana	12 2000	200	18	9,0
77	Guatemala	11 1999	113	10	8,8
"	Guinea	06 1995	114	10	8,8

"	India	09 1999	543	48	8,8
"	Sierra Leone	02 1996	80	7	8,8
78	Greece	04 2000	300	26	8,7
79	Cote d'Ivoire	12 2000	223	19	8,5
80	Hungary	05 1998	386	32	8,3
81	Burkina Faso	05 1997	111	9	8,1
82	Indonesia	06 1999	500	40	8,0
"	Madagascar	05 1998	150	12	8,0
83	Guinea-Bissau	11 1999	102	8	7,8
"	Liberia	07 1997	64	5	7,8
"	Ukraine	03 1998	450	35	7,8
84	Ethiopia	05 2000	547	42	7,7
85	Iraq	03 2000	250	19	7,6
"	Russian Federation	12 1999	449	34	7,6
86	Cambodia	07 1998	122	9	7,4
87	Central African Republic	11 1998	109	8	7,3
"	Japan	06 2000	480	35	7,3
88	Georgia	10 1999	235	17	7,2
"	Uzbekistan	12 1999	250	18	7,2
"	Yugoslavia	09 2000	138	10	7,2
89	Bosnia and Herzegovina	11 2000	42	3	7,1
90	Belize	08 1998	29	2	6,9
91	The f.Y.R. of Macedonia	10 1998	120	8	6,7
92	Singapore	01 1997	93	6	6,5
93	Samoa	03 2001	49	3	6,1
94	Benin	03 1999	83	5	6,0
"	Maldives	11 1999	50	3	6,0
95	Nepal	05 1999	205	12	5,9
"	Republic of Korea	04 2000	273	16	5,9
96	Brazil	10 1998	513	29	5,7
"	Mauritius	09 2000	70	4	5,7
97	Cameroon	05 1997	180	10	5,6
98	Antigua and Barbuda	03 1999	19	1	5,3
99	Equatorial Guinea	03 1999	80	4	5,0
100	Togo	03 1999	81	4	4,9
101	Kiribati	09 1998	42	2	4,8
102	Turkey	04 1999	550	23	4,2
103	Sri Lanka	10 2000	225	9	4,0
104	Lesotho	05 1998	79	3	3,8
"	Mauritania	10 1996	79	3	3,8
105	Kenya	12 1997	224	8	3,6
106	Algeria	06 1997	380	13	3,4

"	Iran (Islamic Rep. of)	02 2000	290	10	3,4
"	Nigeria	02 1999	351	12	3,4
107	Armenia	05 1999	131	4	3,1
"	Swaziland	10 1998	65	2	3,1
108	Marshall Islands	11 1999	33	1	3,0
109	Paraguay	05 1998	80	2	2,5
110	Chad	01 1997	125	3	2,4
"	Egypt	11 2000	454	11	2,4
111	Lebanon	08 2000	128	3	2,3
112	Gambia	01 1997	49	1	2,0
"	Solomon Islands	08 1997	49	1	2,0
113	Papua New Guinea	06 1997	109	2	1,8
114	Jordan	11 1997	80	1	1,3
115	Niger	11 1999	83	1	1,2
116	Yemen	04 1997	299	2	0,7
117	Morocco	11 1997	325	2	0,6
118	Djibouti	12 1997	65	0	0,0
"	Kuwait	07 1999	65	0	0,0
"	Micronesia (Fed. States of)	03 1999	14	0	0,0
"	Nauru	04 2000	18	0	0,0
"	Palau	11 2000	16	0	0,0
"	Tonga	03 1999	30	0	0,0
"	Tuvalu	03 1998	15	0	0,0
118	United Arab Emirates	12 1997	40	0	0,0
"	Vanuatu	03 1998	52	0	0,0
?	Albania	06 2001	155	?	0,0
?	Bangladesh	10 2001	330	?	0,0
?	Fiji Islands	08 2001	71	?	0,0
?	Haiti	05 2000	82	?	0,0
?	Libyan Arab Jamahiriya	03 1997	760	?	0,0
?	Liechtenstein	02 2001	25	?	0,0
?	Philippines	05 2001	222	?	0,0
?	Poland	09 2001	460	?	0,0
?	Saint Vincent & the Grenadines	03 2001	21	?	0,0
?	Uganda	06 2001	281	?	0,0

ÖZGEÇMİŞ

1991'de ODTÜ Kamu Yönetimi Bölümünden lisans, 1996 yılında Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden Yüksek Lisan diploması aldı. Evli ve üç çocuk annesi. 1995-98 yılları arasında Kırıkkale Üniversitesinde araştırma görevlisi olarak görev yaptı, halen bir özel şirkette müfettiş olarak çalışıyor. *Modern ve Postmodern Feminizm*, (1996), *ODTÜ Anıları* (1998) isimli yayınlanmış iki kitabı var.

